

Történelem

népbíróság

pártállam

Kádár-korszak

szuperhatalom

Beatles

Európai Unió

Corvin köz

konceptiós per

Történelem

Tankönyv

8.

Engedélyszám: TKV/73-14/2018. (2018. március 27. – 2023. augusztus 31.)

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet 2. sz. melléklet Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára 2.2.04 előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők:
DR. SZENYÉRI ZOLTÁN, NAGY KÁROLY

Tananyagfejlesztő: ÖTVÖS ISTVÁN (I–IV. fejezet), KATONA ANDRÁS (V–VI. fejezet), BÓDY ZSOMBOR (VI. fejezet)

Az átdolgozás tananyagfejlesztői: KOJANITZ LÁSZLÓ (I., III. és VI. fejezet), PÁLINKÁS MIHÁLY (II., IV. és V. fejezet)

Alkotószerkesztő: KOJANITZ LÁSZLÓ, BORHEGYI PÉTER, PÁLINKÁS MIHÁLY

Tudományos szakértő: MÁTHÉ ÁRON, SZAKÁLY SÁNDOR, ZINNER TIBOR

Pedagógiai szakértő: PÁL FERENC LEHEL, NÉMETH GYÖRGY

Fedélterv: SLEZÁK ILONA

Látvány- és tipográfiai terv: SUSÁN PÁL

Illusztráció: PETHEŐ BALÁZS, TÉGLÁSY GYÖRGY, VECSEY TAMÁS

Térképek: © STIEFEL, VECSEY TAMÁS, ZSOLDI KATALIN

Fotók: © 123RF; © CULTIRIS: INTERFOTO / Michael Pladeck; Fortepan; Kereszti Ferenc; MTI-fotók: Beliczay László,

Czeglédi Zolt, E. Várkonyi Péter, Fehérváry Ferenc, Fényes Tamás, Friedmann Endre, Hadas János, Honéczy Barnabás,

Kerekes Tamás, Kleb Attila, Koszticsák Szilárd, Kovács Attila, Lajos György, Lehoczky Péter, Manek Attila, Mészáros János,

Németh György, Oláh Tibor, Rózsahegyi Tibor, Sándor Katalin, Soós Lajos, Szebellédy Géza, Urbán Nándor; © Thinkstock;

www.3.szerk.ro; filmfotó (220. o.): *Paparazzi*, francia film, 1998 (rendező: Alain Berbérian, főszereplők: Patrick Timsit, Vincent Lindon)

A tankönyv szerkesztői ezúton is köszönetet mondanak mindazoknak a tudós és tanár szerzőknek, akik az elmúlt évtizedek során olyan módszertani kultúrát teremtettek, amely a kísérleti tankönyvek készítőinek is ösztönzést és példát adott. Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják. Emellett köszönetet mondunk Hartai Lászlónak, aki a 49–50. leckéhez háttéranyagot biztosított.

© Eszterházy Károly Egyetem, 2017

ISBN 978-963-436-107-7

Eszterházy Károly Egyetem • 3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Tel.: (+36-1) 460-1873 • Fax: (+36-1) 460-1822 • Vevőszolgálat: vevoszolgalat@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor • Raktári szám: FI-504010801/1

Műszakiiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Vámos Norbert, Marcsek Ildikó • Grafikai szerkesztő: Vámos Norbert, Slezák Ilona

Nyomdai előkészítés: Fábián Zoltán, Susán Pál, Széll Ildikó, Vámos Norbert, Gados László

Terjedelem: 30,9 (A/5) ív • Tömeg: 550 gramm • 1. kiadás, 2018

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, „A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” című projektjének keretében készült.

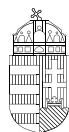
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomtatta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

magyar
nyomdaipari termék
NYOMDA- ÉS PÁPÍRIPARI SZÖVETÉS

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Kedves Nyolcadikos!

Idén a második világháború végétől a napjainkig tartó időszakról lesz szó. Ez a hetven év hatalmas változásokat hozott hazánk és a világ történelmében. A második világháború után Európa és a világ közel fél évszázadon keresztül megosztottságban élt. Ebben a világrendben két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállása határozta meg a világban zajló eseményeket.

Magyarországon 1945 után erőteljes szovjet nyomásra, a kommunista párt közreműködésével évtizedekig fennálló diktatúrát építettek ki. A többi kelet-közép-európai ország is ugyanezt az utat volt kénytelen követni. A szovjet modell térségünkre erőltetett alkalmazása rengeteg áldozattal és szenvedéssel járt, és időről időre tiltakozást váltott ki.

A második világháború után a gyarmati rendszer fokozatosan felbomlott. A függetlenné váló országok többsége elutasította mind az Amerikai Egyesült Államok, mind a Szovjetunió befolyását. A felszabaduló gyarmatok igyekeztek önálló politikai tényezővé válni a világban.

Az Amerikai Egyesült Államokkal szemben folytatott katonai-gazdasági vetélkedésben a Szovjetunió meggyengült, és végül felbomlott. A kelet-közép-európai térség országai felszabadultak a szovjet nyomás alól, elnyerték függetlenségüket. Hazánk belépett a NATO-ba, majd az Európai Unió tagja lett.

Az elmúlt fél évszázad alatt látványos eredményeket ért el a tudomány. A korábbiaknál sokkal fejlettebb műszerek állnak a kutatók rendelkezésére, sokkal fejlettebb eszközökkel gyógyít az orvostudomány. Felgyorsult az információáramlás, néhány másodperc alatt üzenetet tudunk küldeni a világ másik felére. Míg a 20. század elején napokig tartott Európa egyik feléből eljutni a másikba, manapság ez már csak néhány óra. Az ember eljutott a Holdra is, és napjainkban már robotok kutatják a Mars bolygó felszínét.

A tankönyv utolsó fejezete a jelennel foglalkozik. A viselkedést meghatározó hagyományok, szokások mellett megismerheted a törvények szerepét, keletkezését, a demokráciák és a demokratikus magyar állam működésének megismerése pedig segítségedre lesz abban, hogy élni tudj jogaiddal. Életkorodnak megfelelő szinten tájékozódhatsz a gazdasági és a pénzügyekben, és az is hasznos lehet számodra, hogy ez a fejezet betekintést nyújt a média világába.

Az elmúlt évtizedek történelméről a szüleidnek, nagyszüleidnek vannak személyes élményei. Érdemes ezekről megkérdezni őket! Sok olyan tárgy is lehet otthon, amely segíthet a közelmúlt jellegzetességeinek a megismerésében. Légy kíváncsi és érdeklődő, hogy ezekből minél többet megismerj! Így válhat igazán élővé és emlékezetessé mindaz, amit a történelemórákon megtanulsz.

Ehhez kívánnak neked sok sikert

a tankönyv alkotói

KUTASS A VILÁGHÁLÓN!

Keress

Kutass

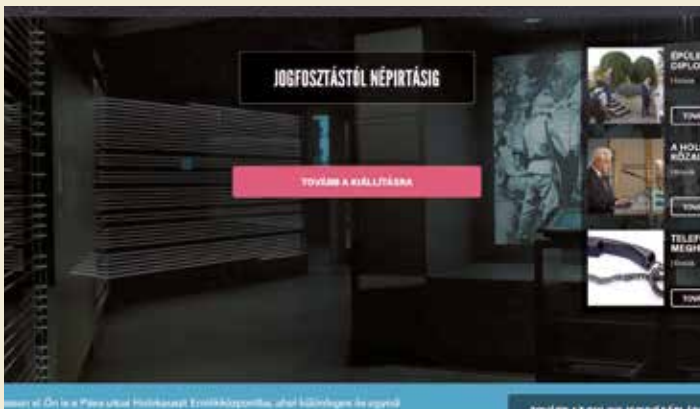

Dolgozz önállóan

A 20. századi magyar történelem tanulmányozásához figyelmedbe ajánlott honlapok:

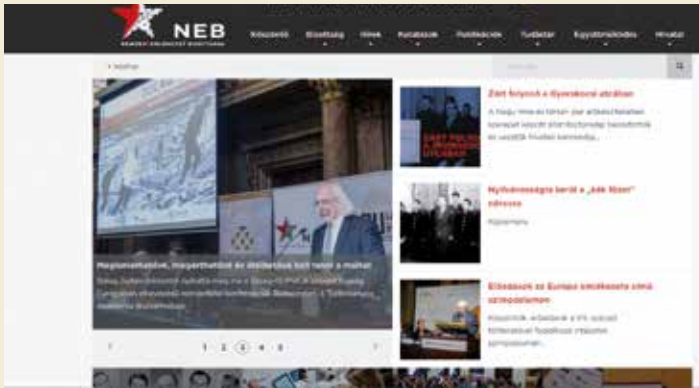
Terror Háza Múzeum
www.terrorhaza.hu

Holokauszt Emlékközpont
www.hdke.hu

Magyar Október
www.magyaroktober.hu

Nemzeti Emlékezet Bizottsága
www.neb.hu

Hadtörténeli Múzeum
www.militaria.hu

Rubicon
www.rubicon.hu

Múltkor
mult-kor.hu

TARTALOM

Év eleji ismétlés | 8

I. A SZUPERHATALMAK SZEMBENÁLLÁSA

I. Projektfeladat | 12

1. A győztes nagyhatalmak átmeneti együttműködése a világháború után | 14
 2. A hidegháború kezdete | 17
 3. Piaccgazdaság és tervgazdálkodás | 20
 4. Katonai szövetségek létrehozása a hidegháború idején | 23
 5. Háborúk a Közel-Keleten és Koreában | 26
 6. A kubai válság és a vietnami háború | 29
 - Fegyverkezési verseny és űrprogram (Olvasmány) | 32
 7. Az Európán kívüli világ | 34
 8. Az életmód változása, a populáris kultúra kialakulása és terjedése a világban | 37
- Az afroamerikaiak polgárjogi mozgalma az Amerikai Egyesült Államokban (Olvasmány) | 40
- A szuperhatalmak szembenállása (Összefoglalás) | 41

II. MAGYARORSZÁG 1945-TŐL AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC LEVERÉSÉIG

II. Projektfeladat | 44

9. Magyarország újjászervezése 1945 után | 46
 10. Az újjáépítés és a kommunisták hatalomra jutása | 49
 11. A határon túli magyarság a világháború után | 53
 12. A kommunista diktatúra. Rákosi, a diktátor | 57
 13. Törvénytelenlégek az ötvenes években | 61
 14. Hétköznapiak és ünnepek a Rákosi-diktatúra idején | 64
 15. Reformkísérlettől a forradalomig | 68
 16. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörése | 71
 17. A forradalom és szabadságharc leverése | 75
- A pesti srácok (Olvasmány) | 78
- Magyarország 1945-től az 1956-os a forradalom és szabadságharc leveréséig (Összefoglalás) | 79

III. AZ EGYSÉGESÜLŐ EURÓPA, A GLOBALIZÁCIÓ KITELJESEDÉSE

III. Projektfeladat | 82

18. A nyugati integráció. Az enyhülés kezdetei | 84
 19. A Szovjetunió felbomlása | 87
 20. A demokratikus erők győzelme Lengyelországban és Csehszlovákiában | 90
 21. A kommunista diktatúrák bukása Kelet-Németországban és Romániában | 93
 22. Az Európai Unió létrejötte és működése | 96
 23. A közelmúlt válsággócái és háborúi | 99
 24. A globális világ sajátosságai, a globalizáció előnyei és hátrányai | 102
- Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (Összefoglalás) | 107

IV. A KÁDÁR-KORSZAK

- IV. Projektfeladat | 110
- 25. Az 1956 utáni kádári diktatúra, a megtorlás időszaka | 112
- 26. A Kádár-rendszer megszilárdulása | 117
- 27. Élet a „legvidámabb barakkban” | 121
- A Kádár-korszak ifjúsági kultúrája (Olvasmány) | 127
- 28. A Kádár-rendszer válsága | 129
- 29. A Kádár-rendszer ellenzéke | 132
- 30. A pártállam megszűnése | 137
- A Kádár-korszak (Összefoglalás) | 141

V. A DEMOKRATIKUS VISZONYOK MEGTEREMTÉSE ÉS KIÉPÍTÉSE MAGYARORSZÁGON

- V. Projektfeladat | 144
- 31. A rendszerváltoztatás eseményei | 146
- 32. A demokratikus jogállam működése és a magyar külpolitika (1990–2004) | 150
- 33. A magyar gazdaság átalakulása 1990 után | 155
- Oktatás és kultúra a rendszerváltoztatás után (Olvasmány) | 159
- 34. A magyarországi nemzetiségek | 160
- 35. A határon túli magyarság sorsa a rendszerváltoztatás előtt és után | 164
- 36. A Kárpát-medencén kívüli magyarság helyzete | 168
- A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon (Összefoglalás) | 171

VI. TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ISMERETEK

- VI. Projektfeladat | 174
- 37. Szokás, hagyomány, illem, erkölcs | 176
- 38. Jogok és kötelességek | 180
- 39. Alkotmány és törvényalkotás | 183
- Érdekességek az alkotmányozás történetéből (Olvasmány) | 186
- 40. Politikai rendszerek és államformák | 187
- 41. Az állam mi vagyunk! | 191
- 42. A parlamentáris demokrácia működése | 195
- 43. A gyermekek és tanulók jogai | 197
- 44. A demokratikus Magyarország | 199
- 45. A magyar állam működése | 203
- 46. A gazdaság legfontosabb szereplői | 207
- 47. A pénz szerepe a gazdaságban | 211
- 48. Pénzintézetek és tevékenységük | 214
- 49. Média és médiakörnyezet | 218
- 50. A média működése | 221
- Társadalmi és gazdasági ismeretek (Összefoglalás) | 226

- Időrendi táblázat | 228
- Kislexikon | 229
- Történelmi kulcsfogalmak | 239

ÉV ELEJI ISMÉTLÉS

- Mi épül a képen?
- Hol és milyen alkalomból készült el ez az építmény?
- Melyek voltak Európa leggyorsabban fejlődő nagyvárosai a 19. században?
- Milyen újdonságok jellemezték a modern nagyvárosok életét a 19. század második felében?
- Milyen okai voltak a változásoknak?

- Ki látható a képen?
- Milyen eseményeket indított el az elnökké választása?
- Kik álltak szemben egymással a küzdelemben?
- Melyek voltak a konfliktus okai?
- Melyik fél került ki győztesen a harcból? Miért?
- Hogyan halt meg az elnök?

- Hogy hívták azt az államot, amelynek ez volt a címere?
- Mikor és hogyan jött létre ez az állam?
- Milyen sajátosságát emelte ki ennek az államnak az elnevezése és a címere?
- Milyen előnyökkel és milyen hátrányokkal járt az állam létrejötte Magyarország számára?

- Milyen eseményt ábrázol a kép?
- Melyik háború kirobbanásához vezetett ez az esemény? Miért?
- Mennyig tartott ez a háború? Sorold fel a háború 2-2 területi, gazdasági, politikai, katonai és életmódbeli következményét!
- Kik álltak szemben egymással a háborúban? Kik lettek a győztesek?
- Miért követelt óriási emberáldozatot mindkét oldalon ez a háború?

- Mikor és hol készült ez fénykép?
- Miért van a katonák sapkájába őszirozsa tűzve?
- Miért lázadtak fel a katonák?
- Kit támogattak? Miért őt támogatták?
- Milyen politikai változásokat indított el az őszirozás forradalom?

- Melyik országban készült ez a plakát?
- Ki van a plakát középpontjában?
- Milyen tisztséget töltött be? Mi jellemezte a hatalmát?
- Melyek voltak a céljai? Milyen eszközöket használt céljai eléréséhez?
- Ki látható még a plakáton? Mi volt a plakát politikai üzenete?

- Mikor készülhetett ez a kép? Miből következtetsz erre?
- Mi jellemezte Magyarország gazdaságát az 1920-as és az 1930-as években?
- Mikor vezettek be új pénzt Magyarországon az első világháborút követően? Ki volt ebben az időben a magyar miniszterelnök? Mi volt az új pénz neve?
- Hogyan hatott a világgazdasági válság Magyarországra? A válság mely következményét mutatja a kép?

- Mekkora időtartam tartott a második világháború?
- Sorold fel időrendben azokat az országokat, amelyek ellen Hitler támadást indított! Milyen célokból indította ezeket a támadásokat Hitler?
- Mikor és hol zajlottak le a világháború legjelentősebb csatái? Mutasd is meg a helyszíneket a térképen!
- Értékelj a Szovjetunió szerepét a náci Németország legyőzésében!
- Mikor és miért lépett be az Amerikai Egyesült Államok a háborúba?

- Mikor és miért szállták meg a német csapatok Magyarországot?
- Milyen következményekkel járt a német megszállás?
- Miért fulladt kudarcba Horthy Miklós kiugrási kísérlete?
- Kik és hogyan jutottak hatalomra Magyarországon Horthy bukása után?
- Miért vált Budapest hadszínterré?

- Kik láthatók a képen?
- Mikor és miért alakult ki szövetség az általuk vezetett államok között?
- Mely ország ellen kellett még háborúzniuk Németország legyőzése után?
- Milyen döntéseket hoztak a háború utáni Németországról?
- Miért alakultak ki ellentétek a győztes nagyhatalmak között a háború után?

I. fejezet

A szuperhatalmak szembenállása

A berlini fal

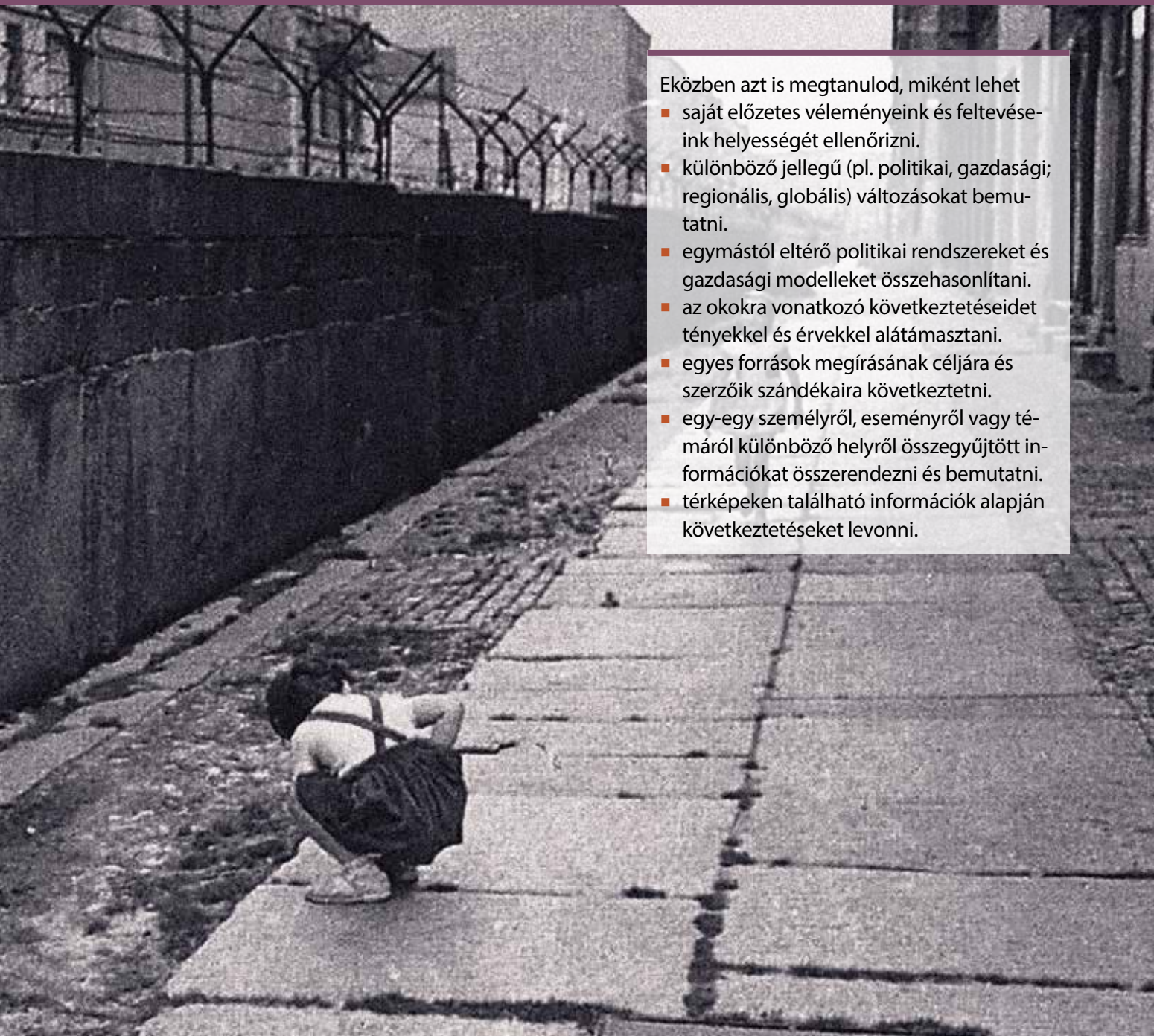

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN új világregend jött létre, amely csaknem fél évszázadon keresztül meghatározta a világ képét. A korábbi időszakokban mindig több európai nagyhatalom létezett, amelyek küzdelmei formálták a kontinens történelmét. Az 1945 utáni évtizedekben két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállása vált meghatározóvá. A régi nagyhatalmak alárendelt szerepbe kerültek.

A szuperhatalmak konfliktusa az egész bolygóra kiterjedt. Európa, Afrika, Ázsia, Latin-Amerika szinte valamennyi országának politikáját befolyásolta ez a szembenállás. Az új katonai eszközök, elsősorban az atombomba és a rakétatechnika fejlődése miatt több ezer kilométeres távolságban folyó konfliktusok is a teljes világ pusztulásával fenyegettek.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- miért fordultak szembe egymással a korábbi szövetségesek.
- hogyan rendezték a világháború után a vitás kérdéseket.
- mit jelentett az atomfegyverkezési verseny.
- milyen helyi válságócok alakultak ki a világban.

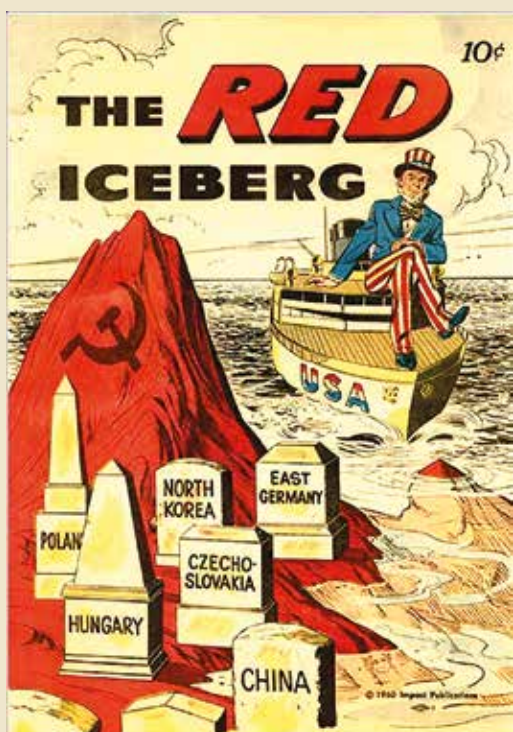
Eközben azt is megtanulod, miként lehet

- saját előzetes véleményeink és feltevéseink helyességét ellenőrizni.
- különböző jellegű (pl. politikai, gazdasági; regionális, globális) változásokat bemutatni.
- egymástól eltérő politikai rendszereket és gazdasági modelleket összehasonlítani.
- az okokra vonatkozó következtetéseidet tényekkel és érvekkel alátámasztani.
- egyes források megírásának céljára és szerzőik szándékaira következtetni.
- egy-egy személyről, eseményről vagy témáról különböző helyről összegyűjtött információkat összerendezni és bemutatni.
- térképeken található információk alapján következtetéseket levonni.

I. Projektfeladat

A két világrendszer szembenállása a hidegháború korszakában

Cél: A hidegháborús események egymással ellentétes megítélésének és értékelésének szemléletes bemutatása.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Milyen nagyhatalmi viták jellemezték a hidegháború korszakát? Mennyire eltérő módon látták és láttatták a hidegháború eseményeit az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió vezetői?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Információkat gyűjteni eseményekről könyvekből, újságokból és az internetről, különböző szempontok szerint.
- Korabeli dokumentumokat és idézeteket gyűjteni egy-egy történelmi eseményről.

Mit fogunk csinálni?

- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Kiválasztjuk**, hogy melyik hidegháborús esemény körüli vitát fogjuk bemutatni.
- **Információkat gyűjtünk** például:
 - a Marshall-tervről;
 - a berlini blokádról;
 - a koreai háborúról;
 - a berlini falról és építéséről;
 - a magyar forradalomról és szabadságharcról;
 - a kubai rakétaválságról;
 - a vietnami háborúról;
 - az afganisztáni háborúról.

- **Megszervezzük** a munkát. Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: vezető, anyaggyűjtő, szerkesztő, szereplő, grafikus stb. A csoport munkájáról munkanaplót vezetünk.
- **Megtervezzük**, hogy a kiválasztott esemény körül kialakult korabeli vitát milyen formában fogjuk bemutatni (pl. kiselőadás, tábló, szerepjáték).
- **Elkészítjük és megtartjuk a bemutatót.**
- **Megkérdezzük** a diákokat arról, mennyire tartották informatívnak és érdekesnek a bemutatót. Összegezzük a véleményeket.

Tervezzük meg projektünket! Készítsétek el a füzetetekbe a tervezést segítő táblázatot, és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

Tevékenység	Eszközök, nyersanyagok	Felelős	Határidő	Kész
1. Anyaggyűjtés	internet, könyvtár, videokamera, fényképezőgép, jegyzetfüzet, íróeszközök			
2. Az összegyűjtött információk és forrásanyag kiválogatása, letisztázása	papír, írószer vagy PC, laptop			
3. A bemutató alkotóelemeinek elkészítése, ellenőrzése, javítása és összeszerkesztése	papír, írószer vagy PC, laptop			
4. A bemutató megtartása	PC, laptop, projektor			
5. Értékelés	értékelőlapok			

Habár Sztálin ígéretet tett a demokratikus választások engedélyezésére, a szovjet diktátor valójában **saját befolyási övezetének tekintette a térséget**. Az 1945 nyarán megtartott potsdami konferencián ezek az ellentétek még nem kerültek felszínre, de az **új amerikai elnök, Truman** már **bizalmatlanul fogadta a szovjet lépéseket**.

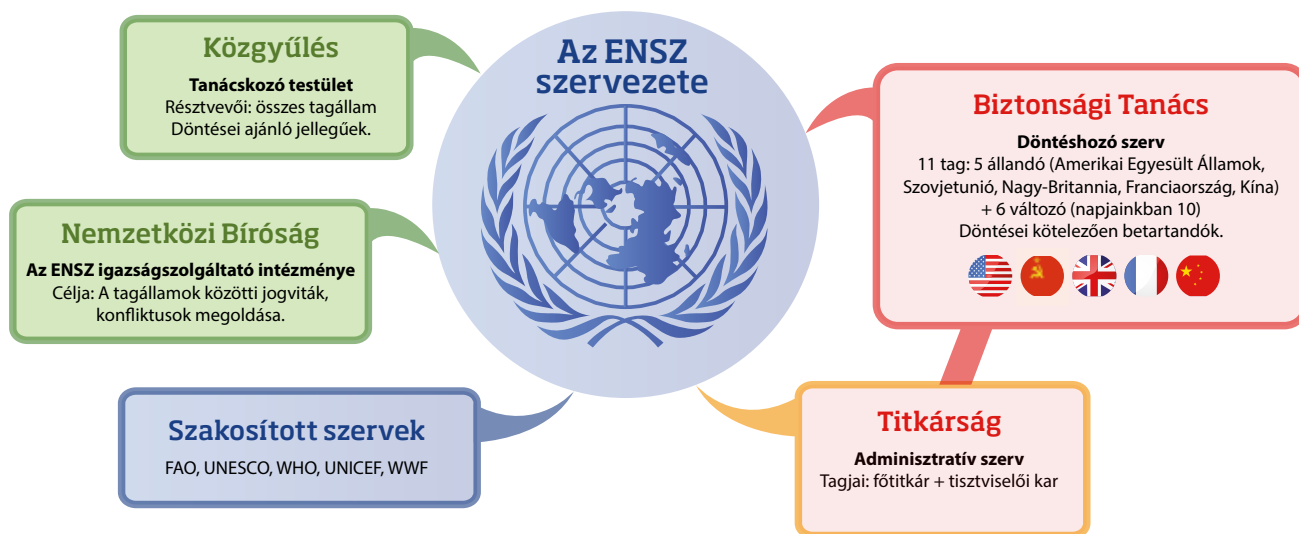
- Mit volt Sztálin célja? Miért volt ez elfogadhatatlan a nyugati hatalmak számára?

Az ENSZ megalapítása

Az első világháború után megalakított Népszövetség nem tudta az újabb világháború kitörését megakadályozni. A második világháború borzalmai után azonban ismét felmerült **egy működőképes, nemzetek feletti biztonsági rendszer** megteremtésének igénye.

A győztes szövetségesek ezért **döntöttek 1945-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetének létrehozásáról**. ❶ Az ENSZ egyik legfontosabb szerve a **Biztonsági Tanács (BT)**, amelynek **öt állandó tagja van**, az Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió (napjainkban Oroszország), Nagy-Britannia, Franciaország és Kína. Ezek **vétójoggal rendelkeznek**, azaz az öt ország közül bármelyik véglegesen elutasíthat egy betervezett javaslatot. A BT-nek ezenkívül tíz választott tagja is van, amelyek mandátuma két évre szól. Ez a rendszer garantálja, hogy a szervezetet nem egyetlen állam irányítja.

Az ENSZ másik fontos szerve a **közgyűlés**, amely lényegében úgy működik, mint egy parlament, **minden tagországnak egy szavazati joga van**.

Az ENSZ felépítése és szervezetei ■ Melyik testület dönt a különböző ügyekben? Ki irányítja a nemzetközi szervezetet? Mennyire tudnak beleszólni a tagállamok a legfontosabb kérdésekbe? Végezzünk kutatómunkát! Gyűjtsük ki az internetről a szakosított szervek feladatait!

Churchill, Truman és Sztálin a potsdami konferencián. A tárgyalások idején Nagy-Britanniában választásokat tartottak, és Churchill pártja, a Konzervatív Párt vereséget szenvedett. Így a potsdami konferencia záró szakaszában már az új brit miniszterelnök, Clement Attlee vett részt

❶ Az ENSZ legfontosabb feladatai

Az Egyesült Nemzetek Szervezete a világ minden részét eléri. Az ENSZ legfontosabb feladata a béke fenntartása és a konfliktusok megelőzése. A szervezet foglalkozik környezetvédelemmel, menekültvédelemmel, katasztrófaelhárítással, terrorizmus elleni harccal, lefegyverzéssel. Alapvető célja az, hogy biztonságos jövőt teremtsen a következő nemzedékek számára.

📍 A németek kitelepítése

A kelet-közép-európai németek számára a kollektív büntetés, a kitelepítés – amelyről a győztes nagyhatalmak a második világháborút lezáró potsdami konferencián állapodtak meg – rengeteg szenvedéssel járt. Az egykori Kelet-Poroszországból hónapok alatt hét-nyolc millió embert űztek el, míg Csehszlovákiából 1946 és 1948 között több mint hárommillió németet marhavagonokba zsúfolva szállítottak Németország megszállt zónáiba. Magyarországon 1948-ig 185 ezer német lakost fosztottak meg állampolgárságától, és telepítettek ki Németországba.

Német nemzetiségű magyar állampolgárok tehervagonokba rakják ingóságait a békásmegyeri vasútállomáson kitelepítésük idején, 1946 márciusában ■ A kitelepítettek nemzeti színű zászlóval búcsúznak. Vajon miért?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Második világháború vége → Szovjetunió ↔ nyugati hatalmak.
- ❖ ENSZ megalapítása: cél a béke megóvása.
- ❖ Békeszerződések → kitelepítések.
- ❖ Németország: megszállási övezetek.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miben sikerült megállapodni a nagyhatalmaknak egymással?
- Melyek voltak azok az ügyek, amelyekről nem sikerült megegyezni?
- Milyen okai voltak a nagyhatalmak közötti viszony megromlásának?

Békekötés a vesztes országokkal

A párizsi békekonferencián 1947-ben írták alá a békeszerződéseket a vesztes országokkal. Az Amerikai Egyesült Államok nem területeket akart szerezni. Azt tartotta inkább fontosnak, hogy Európában is olyan nyitott gazdaságok jöjjenek létre, amelyek elérhetőek lesznek az amerikai tőke- és árukivitel számára.

Olaszország esetében az amerikai megszállás egyértelművé tette, hogy a nyugati befolyás érvényesül. Határai sem változtak meg jelentősen, csak jóvátétel fizetésére kötelezték. Németországgal végül nem kötöttek békét. Ennek oka, hogy politikai berendezkedéséről a győztes nagyhatalmaknak nem sikerült megegyezniük egymással, ezért csak az új határokat jelölték ki. Németország nyugati felén az első világháború utáni határokat állították vissza, keleten viszont egy nagyjából kétszáz kilométeres sávot Lengyelországhoz csatoltak.

- Miért nem írtak alá békeszerződést Németországgal?

A második világháború legnagyobb területi nyertese a Szovjetunió lett. Kelet-Poroszországot a Szovjetunió és Lengyelország között osztották fel. Sztálin ragaszkodott azokhoz a korábbi lengyel területekhez is, amelyeket még a nemzetiszocialista Németországgal kötött paktum révén szerzett meg 1939-ben, és azokhoz is, amelyeket 1940-ben foglalt el (pl. Észtország, Lettország, Litvánia, finn területek). Mindezt az ország védelmi képességének szükségességével indokolta.

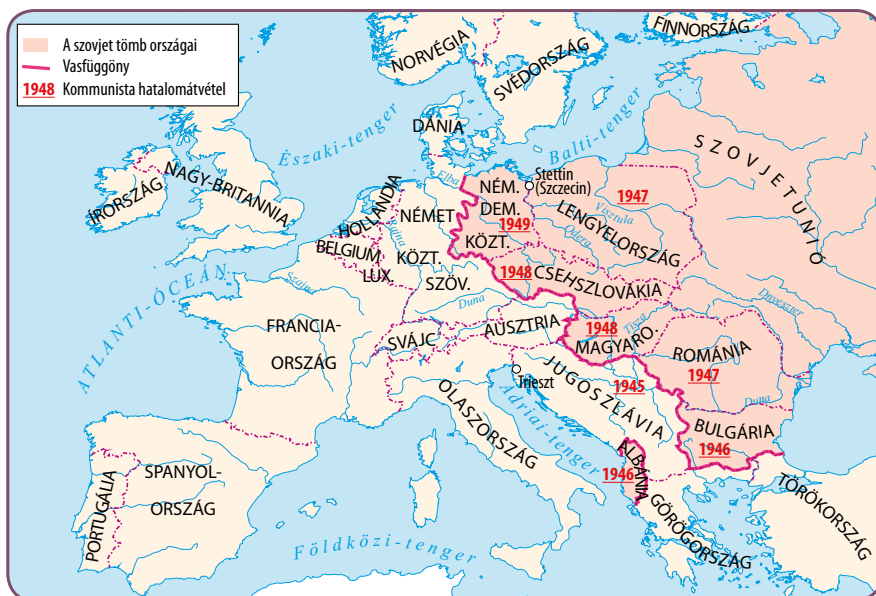
Kelet-Közép-Európában más határváltozások is történtek. Újjáalakult Csehszlovákia, de Kárpátalját, amely 1939 és 1944 között Magyarországhoz tartozott, a Szovjetunióhoz csatolták. Ausztria keleti része szovjet, a nyugati része pedig angol–amerikai–francia megszállási zónába esett. Nem akarták úgy felosztani, mint Németországot; de egyik fél sem akarta átengedni a másiknak. Ezért Ausztria 1955-ig megszállt állam maradt, amellyel nem kötöttek békét.

Lengyelországot a keleti részek elvesztéséért nyugati határainál a németektől elvett területekkel kárpótolták. A lengyel területen élő több millió német részben elmenekült a háború utolsó hónapjaiban, részben kitelepítették őket. A német kisebbség kitelepítését Csehszlovákiában és Magyarországon is végrehajtották. A kollektív bűnösség elvét alkalmazták, emberek millióit megbüntetve nem valami tényleges bűncselekmény, hanem egy népcsoportozás miatt. ②

- Mutasd be a térképen a békeszerződések által előírt területi változásokat!

2. A hidegháború kezdete

Az átmeneti együttműködés után ellentétek alakultak ki a Szovjetunió és a többi győztes nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország között. Egyértelművé vált ugyanis, hogy a szovjet vezetés az általa megszállt országokat teljesen az irányítása alá kívánta vonni. A korábbi megállapodásokat felrúgva a Szovjetunióknak alárendelt kommunista diktatúrák kialakítására törekedett.

Európa 1949-ben ■ Hogyan alakult a német területek sorsa? Hány ország került a vasfüggöny* keleti oldalára?

A szovjet-amerikai ellentétek a második világháború után

Az Amerikai Egyesült Államok Európában a **demokrati- kus rendszerek kiépítésére** és a magántulajdonon alapuló **kapitalista gazdasági-társadalmi berendezkedés megerősítésére** törekedett.

A Szovjetunió viszont a **német megszállás alól általa felszabadított országokat a politikai fennhatósága alá akarta vonni**. Ezért a Vörös Hadsereg megszállta ezeket az országokat. A lakosság egy részét kényszermunkára hurcolták, ahol sokan elpusztultak. A gépeket leszerelték, a gépeket elvitték. ❶ A szovjetek a helyi politikai életbe közvetlenül beavatkoztak, a céljaikat veszélyeztető nem kommunista politikusokat letartóztatták vagy távozásra kényszerítették.

- Milyen sorsot szánt a Szovjetunió az általa megszállt országoknak?
- Milyen eszközöket használt céljai elérése érdekében?

- Mely országok területén voltak szovjet csapatok 1945-ben?
- Miért volt ellentétes Sztálin céljai-val a szabad választások megtartása ezekben az országokban?

vasfüggöny: a kommunista diktatúrák által kiépített, szögesdróttal és aknamezőkkel megerősített határrendszer, amely a nyugati és a keleti országokat fizikailag is elválasztotta egymástól. A kifejezést Churchill használta először 1946-ban.

A vasfüggöny egy része ■ Miért építettek ilyen fizikai akadályokat a határokon?

❶ A Vörös Hadsereg Ausztriában

Egész Ausztriában a Vörös Hadsereg úgynevezett „zsákmánybiztosai” járták végig az országot. Ami csak fémből volt, leszerelték: így a gépeket, az olajkutakat, a Bécs számára áramot termelő erőművek turbináit, de 35 ezer telefonkészüléket is.

🕒 Az 1947-es lengyel választások

A Sztálin utasításait végrehajtó lengyel kommunista vezetők rettegtek attól, hogy kudarcot vallanak a hatalom megszerzéséért folytatott küzdelemben. Ezért Lengyelországban az 1947-es parlamenti választások előtt a kommunista vezetés alatt álló biztonsági szervek is akcióba léptek. Politikai ellenfeleiket házkutatásokkal, letartóztatásokkal és nyilvános politikai perekkel, sőt kínzásokkal és gyilkosságokkal félemlítették meg. A rendőrség és a biztonsági szolgálat közel 100 ezer embert tartóztatott le, 118-an gyilkosság áldozatai lettek. A kommunistáknak még így is szükségük volt a választási eredmények meghamisítására. Ahogy Sztálin mondta: „Nem az a lényeg, hányan szavaznak az emberre, hanem hogy ki számolja a szavazatokat.”

- Mit akartak megakadályozni a kommunisták?
- Milyen eszközöket alkalmaztak ennek érdekében?
- Miért volt fontos a Szovjetunió számára, hogy a kommunisták egyeduralmat szerezzenek a kelet-közép-európai országokban?

Szovjet berendezkedés Kelet-Közép-Európában

Az 1945-ös jaltai szerződést megszegve a **Szovjetunió** a helyi kommunista vezetők közreműködésével **saját politikai és gazdasági rendszerét kényszerítette rá a kelet-közép-európai országokra**. A demokratikus pártok vezetőinek és támogatóinak megfélemlítésével, választási csalásokkal, és ha kellett, nyílt erőszak alkalmazásával Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Romániában és Bulgáriában is fokozatosan felszámolták a demokrácia intézményeit, és **kommunista diktatúrák jöttek létre**. 🕒

Az Európa nyugati és keleti felében élő nemzetek sorsa eltérő irányt vett. A **nyugat-európai államok demokratikus úton** fejlődtek, a lakosság szabadon dönthetett arról, hogy melyik politikai párt irányítsa az országot. A demokratikus viszonyokhoz magántulajdonon alapuló **piacgazdaság** társult, amelyben a **jóléti államok** kialakítása a cél. Az emberek szabadon vállalkozhattak és rendelkezhetek a vagyonukkal.

A **kelet-közép-európai kommunista diktatúrákban** az állampolgárokat az **államosítás** során megfosztották vagyonuktól, felszámolták a föld magántulajdonát is. **Az emberek szólás- és véleményszabadságát erősen korlátozták**, adott esetben egy-egy kritikus mondatért is börtön járt. A jövedelmek mértékét szintén korlátozták, és mivel a gazdaság elsősorban a hadsereg igényeit elégítette ki, a lakosság folyamatosan **áruhiánytól** szenvedett.

- Gyűjtsétek össze, milyen következményekkel járt a Szovjetunió térnyerése Kelet-Közép-Európában!

Szövetségesekből ellenfelek

Churchill, a korábbi brit miniszterelnök 1946 márciusában az amerikai Fulton híres főiskoláján beszélt a világháború utáni világpolitikai helyzetről. Arra hívta fel a figyelmet, hogy **vasfüggöny ereszkedik le** a demokratikus berendez-

🕒 Truman elnök beszéde az amerikai kongresszusban, 1947. március

„A világ néhány országának népeire legutóbb akaratuk ellenére totalitárius rendszereket kényszerítettek rá. (...) A világtörténelem jelenlegi helyzetében majdnem minden nemzetnek választani kell két életforma között. Ez a választás azonban gyakran nem lehet önálló. Az egyik út a többség akaratán alapul, és független intézményrendszer, népképviselői kormányzat, szabad választás, a személyes szabadság garanciája, szólás- és vallásszabadság, illetve a politikai zsarnokság hiánya jellemzi. A másik út egy kisebbség akaratán alapul, amely a többségre kényszeríti az akaratát. Ez terrorra és nyomásgyakorlásra támaszkodik, irányítja a sajtót és a rádiót, befolyásolja a választásokat és elnyomja a személyi szabadságot. Úgy gondolom, hogy az Egyesült Államok politikájának támogatnia kell azokat a szabad embereket, akik ellenállnak a fegyveres kisebbségek, vagy a külső erők alávétési kísérleteinek.”

- Hogyan értékelte Truman a kialakult politikai helyzetet? Mihez kérte a kongresszus támogatását az amerikai elnök?

kedesű Nyugat-Európa és a szovjetizálódó Kelet-Közép-Európa közé. **Truman** amerikai elnök a párizsi békekonferenciát követően **meghirdette a „feltartóztatás politikáját”**. Ez azt jelentette, hogy **az Amerikai Egyesült Államoknak be kell avatkoznia azokban az országokban, ahol a kommunizmus terjeszkedik**, és meg kell védenie az 1945-re kialakult helyzetet. ③ Washington azonban azt már nem tudta és nem is akarta megakadályozni, hogy a Szovjetunió által katonailag megszállt Kelet-Közép-Európa szovjet érdeköveté váljon.

A Szovjetunióban a sztálini diktatúra elnyomása a második világháborút követően sem enyhült. A hadifogságból hazatérő orosz katonák százezreit azonnal munkatáborokba vitték, mivel a rendszer árulóknak tartotta őket. A hivatalosan a népek egyenlőségét hirdető kommunista diktatúra újra és újra fellépett különböző népcsoportokkal szemben. Sztálin utolsó éveiben az **antiszemita megnyilvánulások** különösen megerősödtek.

A **két superhatalom*** között az eltérő ideológia és az ellentétes törekvések miatt egyre inkább elmérgesedett a viszony. Közvetlen **fegyveres összecsapás azonban nem következett be** az egymással ellenséges superhatalmak között, ezért szembenállásukat a következő évtizedekben **hidegháborúként emlegették**. A feszült nemzetközi viszony **Sztálin 1953-ban bekövetkezett halálával** enyhült, de a két superhatalom érdekellentétei megmaradtak. Sztálin halála után a **Szovjetunió irányítását Hruscsov vette át.** 🗝

ELTÉRŐ NÉZŐPONTOK

A hidegháború okai

Az amerikai értelmezések szerint a hidegháborúért Sztálin volt a felelős. A feltartóztatás politikája az Amerikai Egyesült Államokra kényszerített önvédelmi reakció volt. A hidegháborúval a szabad világ csak választ adott a kommunista agresszióra. A sztálini propaganda viszont Churchill fultoni beszédét és az amerikai atomfegyverkezést hozta fel bizonyítékkul arra, hogy a hidegháborús konfliktust az angolszász hatalmak idézték elő.

„Két ellentétes politika alakult ki: az egyik oldalon a Szovjetunió (...) a másik oldalon az Egyesült Államok és Anglia politikája, (...) két tábor alakult ki: az imperialista, demokráciaellenes tábor, melynek célja az amerikai imperializmus világhuralmának megteremtése és a demokrácia szétzúzása, valamint az imperialistaellenes, demokratikus tábor (...).”

(*A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának állásfoglalása, 1947. október*)

- A szemelvények és a lecke szövege alapján értékeld a szovjet és az amerikai állítások valóság alapját! Milyen ellentmondás volt a szovjetek és az amerikaiak demokráciafelfogása között?

szuperhatalom: olyan állam, amely gazdasági, katonai és diplomáciai erejénél fogva az egész világon képes érdekei érvényesítésére. Az Amerikai Egyesült Államok már a második világháború befejezésekor szuperhatalom volt, míg a Szovjetunió csak később, az 1950-es évek nukleáris és rakétafegyverkezése eredményeként vált szuperhatalommá.

Nyikita Szergejevics Hruscsov, Sztálin halála után a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- Nyugat-Európa ↔ Kelet- és Közép-Európa
szabad választások ↔ erőszakos hatalomváltás;
demokrácia ↔ diktatúra;
magántulajdon, piacgazdaság ↔ államosítás, tervgazdaság;
jóléti állam ↔ hiánygazdaság.
- Két superhatalom:
Egyesült Államok ↔ Szovjetunió
→ hidegháború.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Milyen eszközökkel szerzett befolyást a Szovjetunió a megszállt országokban?
- Miért kerültek nehéz helyzetbe a kelet-közép-európai országok a háború után?
- Milyen összefüggés van a feltartóztatás politikája és a hidegháború között?

3. Piacgazdaság és tervgazdálkodás

Európa és a világ kettéosztottsága nem csak a politikai rendszerek különbségét és a katonai szembenállást jelentette. A két világ közötti eltérés a gazdasági élet fejlődésében és az emberek életszínvonalában is megmutatkozott.

- Idézd fel, milyen eszközök alkalmazásával működött a szovjet gazdaság!

Bécsi tüntetés 1947-ben. „Éhség” – ez áll a táblán. A háborús pusztítás miatt éveken keresztül szinte mindenből hiány volt az európai országokban ▪ Miért gyűlt össze ekkora tömeg? Mire lehet következtetni ebből?

Szabad utat a Marshall-tervnek! A Marshall-tervet népszerűsítő plakát 1947-ből. A tervet 1947-ben hirdették meg, és a következő évben indult ▪ Mit jelképezett a megrakott, korszerű teherautó a plakáton?

A Marshall-terv

A második világháború után **Európa gazdasága romokban hevert**. 1947-re súlyossá vált a helyzet, mert arra sem jutott pénz, hogy importált élelmiszerrel lássák el a lakosságot. Fennállt annak a **veszélye**, hogy a nyomor miatt **az emberek a demokratikusan megválasztott kormányok ellen fordulnak**. Washington annak érdekében, hogy megerősítse szövetségeseit és elejét vegye a kommunista propagandának, **nagyszabású gazdasági segélyprogramot indított**. Ezzel egyben piacot teremtett az amerikai termékek számára. Az amerikai külügyminiszterről elnevezett **Marshall-terv** – hivatalos nevén Európai Újjáépítési Program – 1948 áprilisában vette kezdetét, és kiterjesztették Németország nyugati zónáira is. ❶

Bár a program közvetlenül **az élelmiszer-segélyezést és az újjáépítést támogatta**, elsősorban **modernizálni kívánta Nyugat-Európát**. Az amerikai minták alapján szervezték át az ipari üzemek termelését és a kereskedelmet is. Az **ipari modernizáció** révén a nyugati államok egyrészt képesé váltak arra, hogy önmagukat újjáépítsék, másrészt arra, hogy versenyképes árukkal jelenjenek meg a világpiacon.

A Marshall-segélyt a csehszlovák, a magyar és a lengyel kormány is szeretne volna igénybe venni, de kénytelenek voltak azt Moszkva nyomására elutasítani.

- Miért nem állt a Szovjetunió érdekében, hogy a Marshall-segélyből a kelet-közép-európai országok is részesüljenek?

❶ Vélemények a Marshall-tervről

A terv szerint az Európába szállított hadianyagot nem vitték vissza, hanem odaadták szövetségeseiknek, illetve pénzzel, nyersanyagokkal és élelmiszerrel is támogatták a nyugati államokat. „Logikus, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak minden tőle telhetőt meg kell tennie a világ normális működésének helyreállítása érdekében, hiszen enélkül nem létezhet politikai stabilitás, és nincs biztosítéka a békének” – mondta egyik beszédében Marshall. Truman elnök pedig így érvelt a terv mellett: „Az újjáépítési program azonnali megszavazása lehet a leghatásosabb közreműködés, amit a béke érdekében tehetünk.”

- Miért vállalta fel az Amerikai Egyesült Államok a Marshall-tervvel járó jelentős anyagi kiadásokat?

A piacgazdaság modellje

A nyugat-európai országok a kapitalista gazdasági berendezkedés elveit követték. Biztosították a magántulajdon biztonságát, támogatták a vállalkozások és a teljesítmények tisztességes versenyét. Mivel a versenyt, a gazdasági tevékenységet nagyrészt a piac határozza meg, a kapitalizmust piacgazdaságnak is nevezik. Az állam ugyanakkor anyagi támogatást adott a szegények és a munkanélküliek megélhetéséhez.

A Marshall-terv hatalmas lökést adott az érintett országok fejlődésének, segítségével sikeresen beilleszkedtek a világ-gazdaság rendjébe. A gazdaság növekedését a vásárlók (a lakosság és a vállalatok) egyre nagyobb fogyasztása is elősegítette. A nyugati államok olyan magas színvonalú gépeket és berendezéseket állítottak elő, amelyeket a világ minden pontján értékesíteni tudtak.

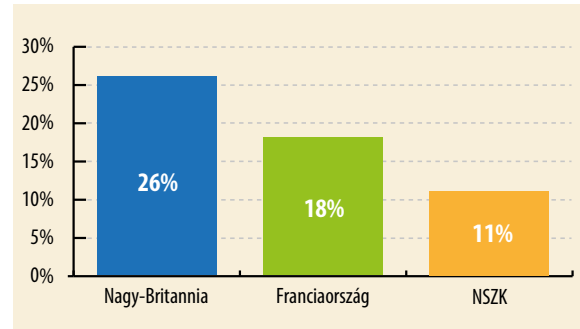
Az afrikai és az ázsiai államok többsége részben felvevőpiac volt, részben nyersanyagforrásnak számított. Az 1950-es évek végétől kezdve létrejöttek a multinacionális vállalatok*. Ezek a cégek a korábbi mértéket meghaladó tökékoncentrációt hoztak létre, ami lehetővé tette számukra, hogy még többet fordíthassanak kutatás-fejlesztésre*. A nemzetközi cégek termékei szinte mindenhol ismertté és keresetté váltak.

- Melyek a piacgazdasági modell jellemzői?
- Milyen okok miatt indult gyors fejlődésnek a nyugat-európai országok gazdasága?

A tervgazdálkodás modellje

A nyugati kapitalista (piacgazdasági) modellel szemben a szocialista országok a tervgazdasági modellt követték. Kelet-Közép-Európa országaiban az erőszakos államosítást és kollektivizálást követően mindenhol az állam vált valamennyi termelő nagyvállalat és mezőgazdasági nagyüzem tulajdonosává.

A tervgazdálkodás során egy központi hatóság megtervezte, hogy miből mennyit és hogyan kell előállítani a gazdaság szereplőinek. A tervezők kizárólag mennyiségi előírásokat fogalmazhattak meg, a terv végrehajtói pedig akkor teljesítették jól a tervet, ha az előírt mennyiség az adott termékből elkészült. A Szovjetunió szinte minden ipari alapanyagból a világon a legtöbbet állította elő. A termékek minősége és technikai színvonala azonban elmaradt a fejlett kapitalista országokétól. A szocialista gazdaság fejlesztését nem a fogyasztói igényekhez, hanem a központi előírásokhoz igazították (tervutasításos rend-

Részesezés a Marshall-terv támogatásából

- A támogatás hány százalékát kapta összesen ez a három ország? Mely országok kapták a támogatás többi részét?

multinacionális vállalatok: jelentős fejlesztésre és beruházásokra képes nagyvállalatok, amelyek több országban is gyártják és forgalmazzák termékeiket. Tulajdonosaik általában több országból kerülnek ki.

kutatás-fejlesztés: új termékek előállítás és fejlesztése érdekében végzett összehangolt tudományos és gyakorlati tevékenység, amelyre költségei miatt csak a tőkeerős vállalatok képesek. Az oktatás és a támogatások révén az állam is fontos szerepet játszhat ennek sikerességében.

A magyar öt éves terv eredményeit bemutató kiállítás plakátja 1951-ből ■ Miért egy kohász alakja került a tervgazdálkodást propagáló plakátra?

📌 Miért nem volt versenyképes a tervgazdálkodás?

A tervgazdasági modellben nem csupán az alapanyagokat, az energiahordozókat osztják el központilag, hanem a fejlesztésre szánt pénzeket is. A döntés célja elvileg a szocializmusban is az volt, hogy a gazdaság fejlődjön, azonban a tervgazdasági modell bürokratikus. Nem a leginkább kelendő termékek gyártói jutottak a szükséges pénzhez, hanem azok a vállalatok, amelyek politikailag indokolni tudták igényeiket. Ezért a szocialista gazdaság nem volt kellően rugalmas.

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Háború utáni gazdasági válság → Marshall-terv (1947) → gyors gazdasági fejlődés Nyugat-Európában.
- ❖ Nyugat-Európa: kapitalizmus (piacgazdaság) – magántulajdon, a vállalkozás szabadsága, verseny → növekvő fogyasztás (multinacionális cégek).
- ❖ Kelet- és Közép-Európa (tervgazdaság, KGST) – állami tulajdon, cél: a terv teljesítése → áruhiány.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért gyorsította fel – az eredeti szándék ellenére – a Marshall-terv Európa kettészakadását?
- Készíts összefüggésvázlatot a nyugat-európai országok gazdasági fejlődéséről!
- Hasonlítsd össze a piacgazdasági és a tervgazdasági modellt a következő három szempontból: versenyképesség a világpiacon, a katonai véderő fejlesztése, a lakosság igényeinek kielégítése!

szer). Az emberek igényei így sokszor háttérbe szorultak. **A Szovjetunió** annak érdekében, hogy katonai téren lépést tudjon tartani az Amerikai Egyesült Államokkal, **nagyon sok pénzt költött a nehéziparra és a haditechnikai fejlesztésre**. Ugyanakkor a **szovjet lakosság megfelelő árukkal való ellátása és életszínvonala messze elmaradt még a szegényebb kapitalista országokétól is.** 📌

A **tervgazdálkodás a szovjet tömb országaiban általánossá vált**. Mivel az egész szocialista tábor gazdaságát meg akarták tervezni, **1949-ben létrehozták a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát (KGST)**. Az együttműködés során **igyekeztek az egyes országok termelését összehangolni**. Ez sem tudta azonban megoldani a tervgazdaság problémáit. A szocialista országokban **állandósult az áruhiány**. A boltokban időnként a legalapvetőbb élelmiszereket és árucikkeket sem lehetett megtalálni, az ipari üzemeknek is időnként azért kellett leállniuk, mert nem kapták meg a szükséges nyersanyagot vagy alkatrészt a termelésükhöz.

- Melyek a tervgazdálkodási modell jellemzői!
- Milyen előnyökkel és hátrányokkal járt a tervgazdálkodás?
- Vitassátok meg, hogy a nyugati és a keleti életszínvonalban mutatkozó különbségeknek milyen következményei lehettek!

	Piacgazdaság	Tervutasításos rendszer
Tulajdonviszonyok	A termelőeszközök (többnyire) magántulajdonban vannak.	A termelőeszközök állami tulajdonban vannak.
A termelés célja	A termelés célja az anyagi haszon (profit) elérése.	A termelés mindig valamilyen aktuális politikai célnak rendelődik alá.
Foglalkoztatás	Nincs teljes foglalkoztatottság, jellemző a munkanélküliség.	Látszólag teljes foglalkoztatottság van.
Bérek	A béreket a munkaerőpiac szabályozza.	Központi bérszabályozás érvényesül.
Árak	A kereslet-kínálat szabályai érvényesülnek.	Központi szabályozás érvényesül.
Elosztás	A megtermelt értékek elosztásáról nagyrészt a szabadpiac gondoskodik.	Központi tervekben írják elő, hogy miből mennyit kell termelni.
A vállalkozás szabadsága	Megvalósul a vállalkozás szabadsága. Az államnak korlátozott beavatkozási lehetősége van.	A piac szereplői nem dönthetnek szabadon.

A piacgazdaság és a tervutasításos rendszer összehasonlítása ■ Melyik modell adott nagyobb szabadságot a gazdasági élet szereplőinek? Keress példákat ilyen különbségekre! A táblázatban található információk segítségével készüljétek fel vitára arról, hogy melyik gazdasági modell szolgálja jobban az emberek érdekeit!

4. Katonai szövetségek létrehozása a hidegháború idején

A nyugati államok és a Szovjetunió közötti erőviszonyokat jelentősen megváltoztatta volna, ha Németország teljes egészében az egyik vagy a másik fél fennhatósága alá kerül. A német kérdés körüli vita így még jobban kiélezte az ellentéteket, amelyek elvezettek ahhoz, hogy két egymással ellenséges katonai szövetség jött létre az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió vezetésével.

Németország kettéosztása

A háború végén Németországot szovjet, angol, amerikai és francia megszállási zónákra osztották fel. **Németország jövőjéről a négy győztes hatalom azonban nem tudott megegyezni.** A feszültséget fokozta, hogy a szovjetek elutasították azt is, hogy az általuk megszállt német területek is részt vehessenek a Marshall-tervben. A **nyugati hatalmak** elhatározták, hogy **Németország nyugati felét egységes állammá szervezik.** Ennek érdekében a saját megszállási zónáikban **új pénznemet vezettek be,** a márkát. Nyugat-Berlinben is ez lett a fizetőeszköz. Lépésükhöz a nyugati hatalmak nem kérték a Szovjetunió beleegyezését, pedig a német főváros közös négyhatalmi irányítás alatt állt. Emiatt válaszul **a szovjetek katonai blokádot vontak Nyugat-Berlinre,** ami már nyílt katonai fenyegetést jelentett.

A berlini blokádot

A szovjetek 1948 júniusában blokádot vontak Nyugat-Berlinre. A városrészt autópályák és vasútvonalak kötötték össze az angol–amerikai megszállás alatt álló nyugati területekkel. Ezeket könnyen lezárhatták, mivel szovjet területeken vezettek keresztül. Az amerikaiakban ekkor felmerült, hogy erővel nyitják meg a blokádot, ezt azonban elvetették, mert ez nyílt katonai konfliktushoz vezetett volna, amivel esetleg egy újabb világháborút kockáztathattak. Végül úgy döntöttek, hogy léghíd segítségével látják el Nyugat-Berlint. Mind a három nyugati hatalom részt vett a műveletben, és amikor a légi szállításhoz már elegendő repülőgép áll rendelkezésre, napi nyolcezer tonna árut juttattak Berlin nyugati felébe. A lakosság kezdeti nélkülözése megszűnt, sőt a gyárakat is újra tudták indítani. Még a szén és az olajat is légi úton szállították a városba. Amikor a szovjetek belátták, hogy a blokáddal nem lehet rákényszeríteni a nyugati hatalmakat arra, hogy feladják Nyugat-Berlint, a blokádot 1949 májusában megszüntették. A berlini blokádot a második világháborúban győztes hatalmak első, közvetlen szembekerülése Európában.

Az új pénz megerősítette a nyugati hatalmak által ellenőrzött területek különállását. Németország nyugati fele **1949-ben Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK)** néven önálló állam lett. **1** A **Marshall-tervnek** köszönhetően a gazdaság itt rövidesen gyors növekedésnek indult.

- Milyen döntéseket hoztak a győztes hatalmak Németországra vonatkozóan a háború végén?
- Mi jellemezte a Vörös Hadsereg ellenőrzése alá került országok helyzetét a háború után?

Léghíd Berlin felett. A berlini gyerekek csokibombázóknak hívták a gépeket, mert a pilóták időnként csokoládét is kidobtak az integetőknek

1 Németországi Szövetségi Köztársaság vagy Német Szövetségi Köztársaság?

1949-től a keleti tömb országaiban a Német Szövetségi Köztársaság kifejezés honosodott meg, mivel így kívánták kifejezni az NDK és az NSZK nemzetközi helyzetének (státuszának) egyenrangúságát. Valójában a német Bundesrepublik Deutschland elnevezés helyes fordítása Németországi Szövetségi Köztársaság.

1950	197 788	1956	279 189
1951	165 648	1957	261 622
1952	182 393	1958	204 092
1953	331 390	1959	143 917
1954	184 198	1960	199 188
1955	252 870	1961	207 026

Az NDK-ból menekültek száma 1950 és 1961 között ■ Melyik évben volt a legmagasabb a menekülők száma? Nyomozz utána, mi történt abban az évben Kelet-Berlinben!

📍 A berlini fal

Azért, hogy a menekültáradatot megállítsák, az NDK kommunista vezetése Moszkva előzetes engedélyével elhatározta, hogy Nyugat-Berlint előbb műszaki határárral, később fallal veszi körül. 1961. augusztus 12-ről 13-ra virradó éjjel meglepetésszerűen szögesdrótból épített kerítéssel vették körül Nyugat-Berlint, majd néhány nap múlva betonelemekből és téglából álló, több méter magas falat kezdtek el építeni. A falat határőrök védtek, és sokakat lelőttek azok közül, akik itt akartak nyugatra szökni. A berlini fal Németország, Európa és a világ megosztottságának egyik legdurvább jelképeként egészen 1989-ig megmaradt..

A megszállási övezetekre osztott Berlin a fallal ■ Mely megszállási övezetek között húzódott a fal?

fegyverkezési verseny: haditechnikai verseny egyre bonyolultabb és pusztítóbb erjű fegyverrendszerek kifejlesztésére.

A szovjetek, látva a nyugati részen lezajló folyamatot, az általuk megszállt országrészen egy **kommunista kormányt erősítettek meg**, és így **1949-ben** létrejött a **Német Demokratikus Köztársaság (NDK)**. A két német állam közötti határ két egymással ellenséges politikai és katonai tömböt választott el egymástól.

Berlin is tartósan **kettéosztott** várossá vált. A két Berlin között azonban a német állampolgárok évekig szabadon közlekedhettek. A gyorsan fejlődő, egyre gazdagabb Nyugat-Berlin és a keleti ország rész közötti különbség jól láthatóvá vált. Ezért a jobb és szabadabb élet reményében **az emberek tömegével távoztak Berlingen keresztül az NDK-ból**, vagyis a keleti szektorból a nyugatra. A közel 18 milliós NDK-ból **a berlini fal 1961-es megépítéséig** 3 millió ember távozott. 📍

■ Miért döntött úgy a kommunista vezetés, hogy Nyugat-Berlint körülfalja?

A NATO megalakítása

A **hidegháború** legfontosabb – de nem egyetlen – „hadszíntere” természetesen Európa lett. Háborús konfliktus nem következett be, a **fegyverkezési verseny*** során azonban egyre nagyobb létszámú haderők állomásoztak kontinensünkön. Volt olyan időszak, amikor egyes becslések szerint a két Németországot elválasztó határ mentén húszezer páncélosból álló szovjet hadsereg állomásozott.

A fegyverkezési versenyben a **hagyományos fegyverek mellett atomfegyvereket is felhalmoztak**. A második világháború utolsó hónapjaiban atomfegyverekkel kizárólag az Amerikai Egyesült Államok rendelkezett, de a Szovjetunió 1949-ben felzárkózott hozzá.

A katonai erőfölény megszerzésének érdekében **a szuperhatalmak nemzeti jövedelmük egyre nagyobb részét fordították fegyverek kifejlesztésére és gyártására**. A nyugati országok gazdasági és katonai szövetséggel is erősíteni akarták biztonságukat. **A katonai együttműködésre való törekvés** vezetett el **1949-ben az Észak-atlanti Szerződés Szervezete**, azaz a NATO létrehozásához.

A NATO olyan politikai szervezet, amely **a tagállamok védelmét hangolja össze**. Ez nem pusztán katonai, hanem diplomáciai egyeztetést is jelent. Az erős Amerikai Egyesült Államok jelenléte a szövetségben eleve elrettentette a Szovjetuniót attól, hogy a gyengébb NATO-országokat fenyegetse vagy rájuk diplomáciai nyomást gyakoroljon.

■ Vitassátok meg, hogy az atomfegyverek megjelenése csökkentette vagy növelte egy újabb világháború kitörésének a veszélyét!
 ■ Mi volt a célja a NATO megalakításának?

A Varsói Szerződés létrejötte

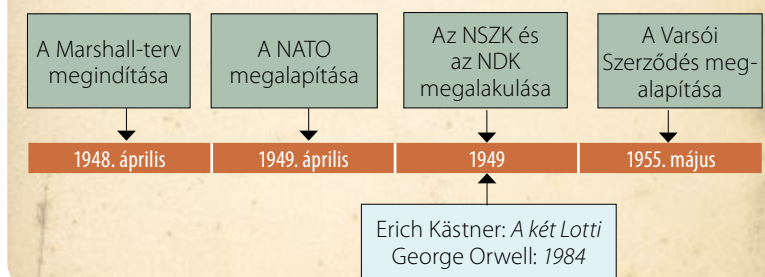
A Szovjetunió 1945-től katonai megszállás alatt tartotta Kelet-Közép-Európa államait. **1955-ben a nagyhatalmak megállapodtak arról, hogy csapataikat kivonják Ausztria területéről**, amely az osztrák államszerződés értelmében semleges ország lett (nem csatlakozhatott a NATO-hoz). A szovjetek, miután kivonultak Ausztriából, úgy döntöttek, egy nemzetközi szövetséggel fűzik szorosabbra a szocialista tömb országainak katonai együttműködését. Megszületett a **Varsói Szerződés Szervezete** (1955), amelyben minden részt vevő állam hadseregének egy része **szovjet parancsnokság** alá került. A tagállamok kormányainak így elvileg nem volt beleszólása abba, hogy az adott egységeket egy konfliktus esetén mire és hogyan használják fel.

- Miért érezhette szükségét a Szovjetunió a Varsói Szerződés megalakításának?

A NATO és a Varsói Szerződés tagállamai Európában ■ Olvasd le a térképről, hogy az Amerikai Egyesült Államok mellett melyek voltak a NATO alapító államai! Mely országok tartoztak a Varsói Szerződéshez?

TÖRTÉNELEM – IRODALOM

A Varsói Szerződés húszéves fennállására kiadott bélyeg ■ Azonosítsd a bélyegen látható nemzeti zászlókat!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Németország: szovjet–nyugati szembenállás (berlini blokád) → az NSZK, majd az NDK megalakulása (1949).
- ❖ NSZK: piacgazdaság, javuló élet-színvonal
- ❖ NDK: tervgazdaság → berlini fal (1961).
- ❖ Növekvő katonai szembenállás (fegyverkezési verseny) → NATO (1949) ↔ Varsói Szerződés (1955).

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért és hogyan alakult ki két önálló állam Németország területén?
- Mi jellemezte a két német állam fejlődését és egymáshoz való viszonyát?
- Miért jött létre a NATO?
- Mik voltak a hasonlóságok és különbségek a NATO és a Varsói Szerződés között?

5. Háborúk a Közel-Keleten és Koreában

A hidegháború korszakában nem került sor az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között közvetlen fegyveres összecsapásra. Ugyanakkor az 1945 utáni évtizedekben számos helyi háborús konfliktus zajlott le, amelyekbe a szuperhatalmak is bekapcsolódtak, fegyverek szállításával vagy katonák küldésével.

Ben Gurion, Izrael első miniszterelnöke bejelenteti Izrael állam megalakulását 1948-ban. A falon Herzl Tivadar fényképe látható ■ Nézzünk utána az interneten, ki volt Herzl Tivadar! Milyen mozgalmat alapított, és mi volt a mozgalom fő célja?

- Miért volt fontos a zsidók számára, hogy közös államban éljenek? Miért ellenezték ezt az arabok?

Az arab–izraeli háborúk

A brit uralom alatt álló **Palesztinába** már 1945 előtt megkezdtek a szétszórásban élő zsidók a visszatelepülést. A **brit**ek még az első világháború idején **ígéretet tettek a zsidóságnak egy „nemzeti otthon” kialakítására**, de az 1930-as évek végén korlátozták a betelepülők létszámát. A második világháború után az **Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) határozatot hozott**, hogy a területet két részre osztják: egy arab és egy zsidó államra. **1948 májusában létrejött a független Izrael Állam**. Az arabok azonban ezt nem fogadták el, és **Izrael ellen a szomszédos arab államok már megalakulása pillanatában háborút indítottak**. A háború **Izrael győzelmével ért véget**. Az ország területe jelentősen bővült, és **több százezer arab kényszerült lakóhelyének elhagyására**. Izrael belépett az ENSZ-be, de az arab államok **továbbra is elutasították az ország elismerését**.

1948 és 1973 között négy háború tört ki Izrael és a szomszédos arab államok között. Ezek során Izrael újabb, az ENSZ-határozatban nem szereplő szomszédos arab területeket foglalt el, ami fokozta az ellentéteket. A zsidó állam technikai fölényének és az **Amerikai Egyesült Államok jelentős támogatásának köszönhetően Izrael az összes háborúból győztesként került ki**. A Szovjetunió az arab államokat támogatta. Az állandó fenyegetettség ellenére **Izrael állam képes volt olyan politikai berendezkedést kiépíteni, amely ma is működik**.

Az arab–izraeli ellentét napjainkban is fennáll.

Amerikai gyártmányú izraeli harckocsik Kelet-Jeruzsálemben, 1967 ■ Miért támogatta az Amerikai Egyesült Államok Izraelt?

Az 1973-as arab–izraeli háború hatása a világgazdaságra

Az olajtermelő arab országok vezetői 1973 októberében leállították az olajszállítást azokba az országokba, amelyek Izraelt támogatták. Mivel ekkoriban ők látták el Nyugat-Európát és részben az Amerikai Egyesült Államokat olajjal, a kialakuló áruhiány miatt az olaj ára a négyszerezésére nőtt. Az olajárrobbanás átmenetileg súlyos gazdasági problémákat idézett elő a nyugati világban. Az 1970-es évek végére, az 1980-as évek elejére a legtöbb érintett országban gazdasági szerkezetváltást hajtottak végre, amelynek során energiatakarékosági lépéseket tettek, és csúcstechnológiák alkalmazásával növelték gazdaságuk hatékonyságát. Számos atomerőművet építettek a világon, s megkezdődött a tengeri olajfúrótornyok telepítése is. Versenyképességük javítása érdekében a munkaigényes termelési folyamatokat kitelepítették az alacsonyabb bérköltséggel dolgozó országokba.

A koreai háború

Korea a második világháború végén szabadult fel a japán uralom alól. Területére szovjet és amerikai csapatok vonultak be. Észak-Koreában a szovjet mintát követve kommunista állam, míg Dél-Koreában az Amerikai Egyesült Államok támogatásával katonai diktatúra kezdett kiépülni.

1948-ban Koreából mind az Amerikai Egyesült Államok, mind a Szovjetunió kivonult. Kim Ir Szen, az észak-koreai kommunista diktátor 1950-ben úgy döntött, hogy uralma alatt egyesíti a két államot, ezért kínai és szovjet támogatás mellett, katonai erővel lerohanta a déli országrészt.

Bevetésre készülő észak-koreai katonák ■ Mi a magyarázata annak, hogy képen orosz gyártmányú T-34-es tankok láthatók?

„Elnézést, nincs benzin” – írta ki az amerikai benzinkutas 1973-ban. Az arab olajszállítmányok leállítása komoly zavarokat okozott az üzemanyag-ellátásban Amerikában és Nyugat-Európában is

Amerikai tengerészgyalogosok Koreában

❶ Truman elnök véleménye a koreai háborúról

„Hiszek abban, hogy meg kell próbálnunk a háborút Koreára korlátozni (...) hogy országunk és a szabad világ szükségtelenül ne kerüljön veszélybe, és megelőzzük a harmadik világháborút.”

- Miért hajlott a megegyezésre az amerikai elnök?

A koreai háború (1950–1953) ■ Melyik fél volt a támadó a háború kezdetén? Hol szálltak partra az ENSZ-csapatok? Hogyan zárult a háború?

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatban ítélte el az agressziót, és engedélyt adott a katonai beavatkozásra. Az ENSZ-nek azonban nem volt saját hadserege, ezért gyakorlatilag az Amerikai Egyesült Államok hajtotta végre a hadműveletet. Mire az amerikai csapatok megjelentek Dél-Koreában, majdnem az egész félsziget az északiak ellenőrzése alá került. A partra szálló amerikai csapatok gyorsan nyomultak előre, és visszaszorították a kommunista állam csapatait, amelyre válaszként Kína jelentős „önkéntes” katonai erőt küldött Észak-Korea megsegítésére. **1953-ban a harcoló felek fegyverszünetet kötöttek**, de a két Korea a mai napig nem írt alá békeszerződést. ❶ A fegyverszünetben kijelölt határvonal a két ország között nagyjából ott húzódik, ahol a háború kitörése előtt (38. szélességi kör).

Korea napjainkban is megosztott. **Észak-Korea sztálinista jellegű diktatúra**, amely szinte minden évben külföldi élelmiszersegélyekre szorul, **Dél-Korea pedig mára a világ legfejlettebb ipari államainak egyike lett.**

VÁLTOZÁS ÉS FOLYAMATOSSÁG

A változást gyakran nem egy esemény jelenti, hanem a történelmi körülmények átalakulása

A csúcstechnológia fogalma időről időre változik. A 19. században a gőzgép, a gőzhajó és a vasút jelentette a korszak technikai csúcspontját. A 20. század elejére megjelent az autó és elterjedt az elektromos áram felhasználása. Egy-egy technikai újítás akár teljesen át tud rendezni egy egész iparágat: új vállalatok emelkednek fel a semmiből, és régi, nagy múltú cégek tűnnek el. A 20. század második felében a számítástechnika és a telekommunikáció jelentette a csúcstechnikát.

- Beszéljétek meg, mely termékek képviselik jelenleg a csúcstechnológiát!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi volt az oka az arab–izraeli konfliktus kialakulásának?
- Mi volt az összefüggés a közel-keleti háborúk és az energia-takarékos technológiák kifejlesztése között?
- Milyen szerepet vállaltak a szuperhatalmak a helyi konfliktusokban?
- Miért vált megosztottá Korea a második világháború után? Gyűjtsd össze az Észak- és Dél-Korea közötti különbségeket!
- Miért hordozták magukban a helyi háborúk egy világháború veszélyét a hidegháború korszakában?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Palesztina: zsidó betelepülés, arabok ↔ zsidók
→ Izrael megalakulása → arab–izraeli háborúk
→ „olajválság” (1973) → gazdasági szerkezetváltás Nyugaton.
- ❖ Korea: észak (szovjetek) – dél (amerikaiak);
→ 1950: észak támadása → ENSZ: katonai beavatkozás (USA);
→ kínai (szovjet) segítség az északiaknak;
→ fegyverszünet (38. szélességi kör).
→ Dél-Korea: piacgazdaság – Észak-Korea: sztálinista diktatúra

6. A kubai válság és a vietnami háború

A 1960-as években a Szovjetunió igyekezett kiterjeszteni a befolyását Európán kívüli területekre is. Sikerült szövetségeseket találnia magának az amerikai és az ázsiai kontinensen. Az Amerikai Egyesült Államok mindent megtett annak érdekében, hogy megakadályozza a szovjetek további térnyerését.

A kubai rakétaválság

Kubában amerikaiak által támogatott, diktatórikus rendszer működött az 1950-es években. A diktatúrával szemben fegyveres csoportok léptek fel. **1959 januárjában Fidel Castro mozgalma élén elfoglalta Kuba fővárosát, Havannát, és átvette a hatalmat.**

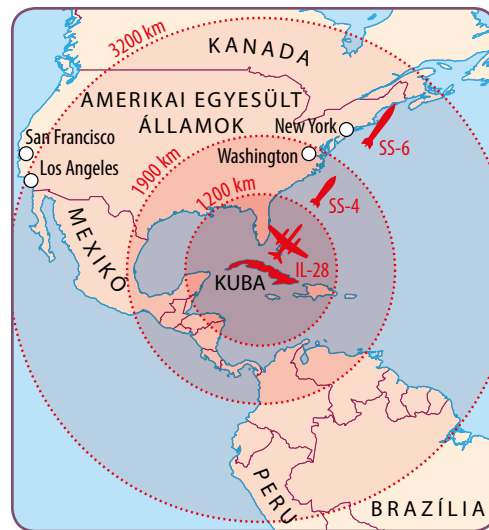
A kubai forradalmárok megpróbálták az ország számára hátrányos gazdasági egyezményeket módosítani. Az **amerikai elnök, John Fitzgerald Kennedy** (1961–1963) azonban nem volt hajlandó erre, sőt a **Castro-rendszer megdöntésére törekedett.** A kétpólusú világ logikája szerint ezért a kubai forradalmárok a Szovjetuniótól kértek segítséget. **A szovjet vezetés örömmel támogatta a fokozatosan kommunista diktatúrává váló és élesen Amerika-ellenes Kubát.**

1962 októberében a szovjetek titokban atomrakétákat telepítettek Kubába, amelyek elérték volna az Amerikai Egyesült Államok területének nagy részét. A rakétatelepítést felfedezve az amerikaiak tengeri blokádot vontak Kuba köré. **Fennállt a közvetlen összecsapás veszélye a két ellenséges superhatalom között,** amely könnyen egy atomháború kitörését is jelenthette volna. ❶ Kennedy amerikai elnök és Hruscsov szovjet pártfőtitkár végül **tárgyalásos úton rendezték a vitát.** A szovjetek kivonták a rakétákat Kubából. Cserébe az Amerikai Egyesült Államok is leszerelte törökországi rakétáit, valamint garantálta, hogy nem támadja meg Kubát.

- Miért állt érdekében a Szovjetuniónak, hogy Kubát támogassa?
- Mi miatt tört ki majdnem háború az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között?
- Milyen engedményeket tett a rakétaválság elhárítására Kennedy elnök, és milyeneket Hruscsov?

Az egyik legbeszéde-sebb karikatúra, amely a két superhatalom között kialakult helyzetről ■ Kik láthatók a képen? Mit csinálnak? Min ülnek, és mi ennek a jelentősége? Mi a rajz készítőjének véleménye a helyzetről?

A Kubából bombázó repülőgépekkel és közepes hatótávolságú rakétákkal elérhető területek

- Miért volt fenyegető az amerikai kormányzat számára a szovjet atomrakéták Kubába telepítése?

❶ Karnyújtásnyira a harmadik világháborútól

Légi kémfelvételek alapján 1962. október 14-én bizonyossá vált, hogy Kubában a szovjetek atomtöltetű, közepes hatótávolságú rakétákat telepítettek. Kennedynek azonnal döntenie kellett a légi csapás, a part-raszállás vagy a tengeri blokádot között. Az elnök az utóbbi mellett határozott. Az amerikai haditengerészet október 22-én blokádot vont Kuba köré, amelynek megsértése háborús ok lett volna. A világ feszülten figyelte az eseményeket.

Néhány nappal később Hruscsov már hajlandó volt engedményeket tenni, október 28-án pedig bejelentette a rakéták hazaszállítását. Az amerikai külügyminiszter ezt így fogalmazta meg: „Farkasszem néztünk egymással, és a másik egyszer csak elkezdett pislogni.”

- Miért nem a légi csapást vagy a part-raszállást választotta az amerikai elnök megoldásként?

🔊 Harci helikopterek

A koreai háború során Washingtonban ráébredtek arra, milyen fontos a harci helikopterek alkalmazása. A vietnami háborúban a helikopterek szerepe még inkább megnőtt. A helikoptereket egyszerre alkalmazták csapat-, fegyverzet-, lőszer- és élelmiszer-szállításra és a sebesültek kimentésére. A helikoptereket tüzfegyverekkel szerelték fel, így azok a harcban is hatékonyan tudták támogatni a szárazföldi csapatokat. Eredményesen használták a helikoptereket felderítésre is.

Amerikai katonák harc közben ■ Milyen harci feladatot hajtanak végre a képen látható helikopterek?

A vietnami háború (1965–1973) ■ Honnan hova vezetett, és mire szolgálhatott a Ho Si-Minh-ösvény? Hogyan segítette az amerikai haderő Dél-Vietnamot?

A vietnami háború

Vietnam a 19. század utolsó harmadában **francia gyarmat** tá vált. A második világháború alatt a japánok elfoglalták. Amikor Japán elvesztette a háborút, a franciák megpróbáltak visszatérni Vietnamba. A lakosság azonban fegyveres harcot kezdett, és a **vietnamiaknak sikerült távozásra kényszeríteniük az egykori gyarmatosítókat**.

Itt is két ország jött létre: a szovjetbarát, **kommunista Észak-Vietnam** és az **amerikai támogatást élvező Dél-Vietnam**. **Dél-Vietnamban** állandóvá váltak a **fegyveres felkelések**. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a kormányok nem tudták megfelelően kezelni a gazdasági és politikai problémákat, másrészt Észak-Vietnamból fegyveresen támogatták a kommunista felkelőket (a vietkongokat).

Az Amerikai Egyesült Államok a feltartóztatás elvét alkalmazva támogatta a déliek vietkong elleni harcát, és bár nem üzent hadat, minden katonai segítséget megadott a délieknek. 🗣️ Az 1960-as évek végére már félmillió, folyamatosan **növekvő létszámú amerikai hadsereg harcolt a dél-vietnamiak oldalán**.

■ Mit mondott ki a feltartóztatás politikája?

Az **amerikai beavatkozás** azonban **nem vezetett eredményre**. Az amerikaiak vonakodtak a győzelemhez elegendő katonát Vietnamba küldeni. A helyi lakosság nagy elszántsággal küzdött az ellenük gyakran kegyetlenül fellépő idegen katonák ellen, s nekik kedveztek a földrajzi viszonyok is: a dzsungelben nem érvényesült a modernebb amerikai haditechnika fölénye. **Az amerikai lakosság nem támogatta a háborút**. Sőt, társadalmi mozgalom bontakozott ki ellene, és az amerikai politikusok nem hagyhatták figyelmen kívül ezt a közhangulatot. Végül **1973-ban Párizsban békét kötöttek Észak-Vietnammal**. A vietnami államot **1975-ben az északi kommunisták egyesítették**. A szomszédos Laoszban és Kambodzsában ezt követően az egyesült Vietnam befolyása érvényesült.

Charlie Sheen a Szakaszc című film-ben. Rendezője, Oliver Stone maga is katonaként harcolt Vietnamban

■ Keresd a vietnami háborúval foglalkozó filmeket! Hogyan jelennek meg ezekben a háborúzó felek? Hogyan mutatták be a háborúból hazatérő katonák sorsát? Melyik zenés film adja vissza az amerikai békemozgalmak hangulatát?

OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

Egy esemény bekövetkeztének a lehetősége is hatással lehet a döntésekre.

HARRY TRUMAN ELNÖKI BÚCSÚBESZÉDE AZ AMERIKAI NÉPHEZ: „A jövő háborúja olyan háború lesz, ahol az ember egyetlen mozdulattal kiolthat több millió életet, lerombolhatja a világ legnagyobb városait, eltörölheti a föld színéről a múlt kulturális emlékeit – és megsemmisítheti a civilizáció ama építményét, amit száz és száz generáció áldozatos munkája húzott fel. Egyetlen épelméjű ember se kívánhat ilyen háborút.”

SMITH, AMERIKAI TÁBORNOK: „Félreérthetetlenül leszögeztük, hogy a totális háborúban az atomfegyverhez nyúlunk. Itt az ideje, hogy ugyanolyan világosan leszögezzük, hogy a helyi háborúkban is alkalmazni fogjuk ezt a fegyvert.”

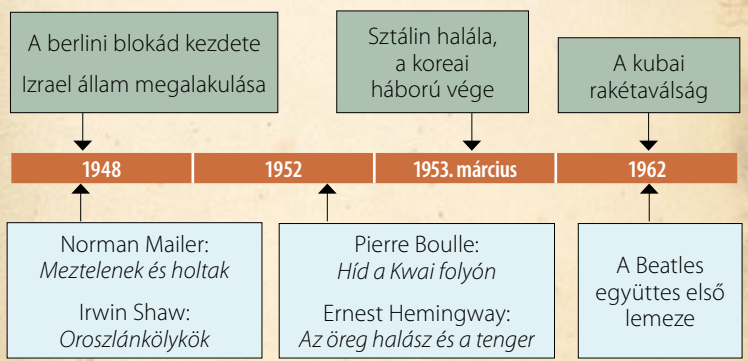
HRUSCSOV, SZOVJET PÁRTFŐTITKÁR: „Természetesen megpróbáltunk minél több politikai előnyt kifacsarni abból a tényből, hogy mi voltunk az elsők, akik rakétákat küldtünk az űrbe. Nyomást akartunk gyakorolni az amerikai militaristákra – és a józanabb politikusok gondolkodását is afelé próbáltuk terelni –, hogy az Egyesült Államok kezdjen más módon kezelni minket.”

„Vagy békés egymás mellett élés, vagy a történelem legpusztítóbb háborúja.”

A CHICAGÓI EGYETEM KATONAPOLITIKAI INTÉZETÉNEK IGAZGATÓJA: „...mi ezt a háborút azokkal a csapatokkal, amelyekkel Dél-Vietnamban rendelkezünk, nem nyerhetjük meg. Ez csak akkor lehetséges, ha a csapatok számát megkétszerezzük, és mindenkit megölünk, aki csak rokonszenvet érez a vietkong iránt. Ez pedig – amellet, hogy barbárság – nyilvánvalóan nem is kivitelezhető, hacsak nem atomfegyverek nagymérvű bevetésével. Utóbbi viszont – eltekintve a következményektől – eszköznek is alkalmatlan, mert nem tesz különbséget barát és ellenség között.”

- Vitassátok meg, 1945 után miért nem került sor sehol atomfegyverek bevetésére!
- Értékeljétek az egyes forrásrészleteket! Hogyan viszonyultak az atomfegyverek bevetéséhez?

TÖRTÉNELEM – IRODALOM – ZENE

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Kuba: Amerika-ellenes fordulat (Fidel Castro)
 - szovjet atomrakéták ↔ amerikai blokádnak
 - szuperhatalmak háborúja?
 - megegyezés.
- ❖ Vietnam: a francia gyarmatosítók elűzése → Észak-Vietnam (szovjet) ↔ Dél-Vietnam (amerikai).
 - Dél: harc a vietkongok ellen ← amerikai beavatkozás
 - kiszélesedő háború → békemozgalmak az USA-ban → Párizs (1973) → Vietnam északi vezetéssel egyesül.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Sorold fel a hidegháború legfontosabb konfliktusait!
- Miért kerestek békés megoldást az amerikai és a szovjet vezetők a kubai rakétaválságra?
- Milyen hasonlóságokat és milyen különbségeket találsz a koreai (5. lecke) és a vietnami háború között?
- Miért veszítette el a fejlett haditechnika ellenére az Amerikai Egyesült Államok a vietnami háborút?

Fegyverkezési verseny és űrprogram

■ OLVASMÁNY

Atomfegyverek a hidegháború időszakában

A hidegháború csak a „mellékhadszíntereken”, Ázsiában, Afrikában torkolt valódi fegyveres konfliktusba. A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok hatalmas erőfeszítéseket tettek azért, hogy ellenfelüket elrettentsék egy háború kirobbantásától, ezért egyre újabb és újabb fegyvereket fejlesztettek ki és állítottak hadrendbe.

A hidegháború kezdeti időszakában csupán az Amerikai Egyesült Államok rendelkezett atomfegyver előállítására alkalmas technológiával. A Szovjetunió számára mindez fenyegetést jelentett. Nyilvánvaló volt, hogy az atomfegyver birtoklása az amerikaiak felé billenti a mérleg serpenyőjét, ezért a Szovjetunió mindent elkövetett, hogy mielőbb saját atomfegyvert hozzon létre. Ez 1949-ben sikerült.

Az amerikai válasz nem váratott sokat magára. A magyar származású Teller Ede irányításával 1952-ben megalkottak egy még nagyobb hatóerejű fegyvert, a hidrogénbombát. A szovjeteknek – akik szintén évek óta dolgoztak ezen – a következő évben sikerült felrobbantaniuk a saját kísérleti hidrogénbombájukat. A hatvanas évek elejéig egyre nagyobb és nagyobb hatóerejű kísérleti robbantásokat hajtottak végre mind

Nukleáris robbanófejet hordozó rakéta egy moszkvai november 7-ei díszszemlén. A képet a nézők között rejtőzködő CIA-ügynök készítette ■ Mit gondolsz, miért vonultatták fel ezeket a fegyvereket az ünnepségen?

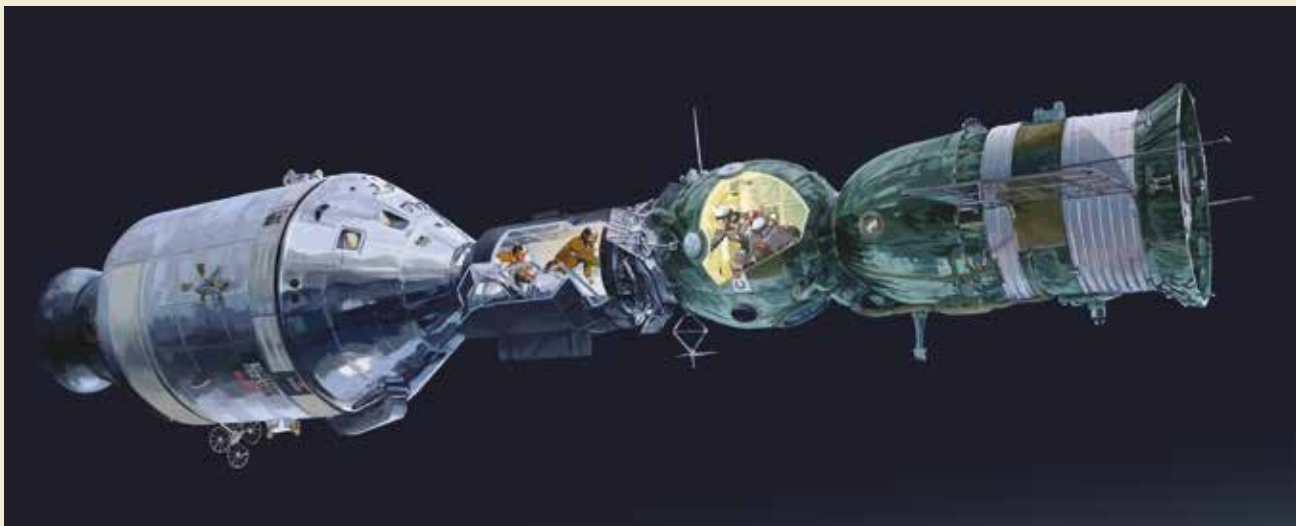
amerikai, mind szovjet részről. A hetvenes évek elejére már akkora atomfegyverkészletet halmoztak fel, amely egész bolygónk megsemmisítésére is alkalmas lett volna.

Az atomfegyver megalkotása csak az egyik eleme volt a hidegháborúnak. A másik – és talán sokkal fontosabb probléma – a bombák célba juttatása volt. Az Amerikai Egyesült Államok a „feltartóztatási politika” szellemében egy sor olyan országot tett szövetségesevé, amelyek körbevették a Szovjetuniót. A kialakított katonai bázisokról felszálló bombázóik így könnyedén elérhették volna a Szovjetunió területét. A legfontosabb bázisok Kelet-Törökországban és Japánban voltak.

Amerikai katonák nézik egy felrobbantott atombomba kialakuló gombafelhőjét. A kép egy nukleáris háborút modellező hadgyakorlaton készült a nevadai sivatagban

■ Nézzünk utána az interneten, milyen pusztító hatásai vannak az atomfegyvereknek!

A Szozuz–Apollo-program keretében 1975-ben Föld körüli pályán összekapcsolódott az amerikai Apollo–18 és a szovjet Szozuz–19 űrhajó ■ Mi volt a jelentősége a közös szovjet–amerikai űrrepülésnek?

A szovjetek ugyanakkor nem tudták célba juttatni bombáikat repülővel, mert az Amerikai Egyesült Államok kívül esett bombázóik hatósugarán. Ezért megkezdték az úgynevezett interkontinentális ballisztikus rakéták* fejlesztését. Az amerikaiaknak ugyan katonailag nem feltétlen lett volna erre szüksége, de nem maradhatak le a technológiai versenyben.

A szemben álló felek a hetvenes években külön-külön mintegy 10 ezer atomrobbanófejjel rendelkeztek. A kölcsönös elrettentés politikája hozzájárult a béke fenntartásához, ugyanakkor komoly fenyegetést is jelentett.

Ember a világűrben

A rakétafejlesztéshez kapcsolódott az űrprogramok versenye. Az űrkutatók eredményei ugyanis „békés terepen” bizonyították az ország technológiai fejlettségét.

Jurij Gagarin, az első ember a világűrben

A szovjetek állították pályára az első Föld körül keringő műholdat 1957-ben, és nekik sikerült az első embert, Jurij Gagarint a világűrbe juttatni, 1961 áprilisában. Az amerikai válasz termé-

Az első ember a Holdon, Neil Armstrong

szetesen nem maradt el. Az Apollo-program keretében 1969. július 20-án a Hold felszínére lépett az első ember.

A Holdra szállás után mind a szovjetek, mind az amerikaiak egy-egy űrállomás kifejlesztését tartották fő feladatuknak. Ennek az az értelme, hogy hosszabb időt eltöltve a világűrben jelentős kísérleteket és tudományos munkát lehet végezni. Űrállomásokat 1971-től máig állítanak Föld körüli pályára. A leghosszabb ideig egy orosz űrhajós tartózkodott az űrállomáson, aki több mint 437 napig élt az űrben. Az űrkutatók a fegyverkezési verseny békés hozadéka volt.

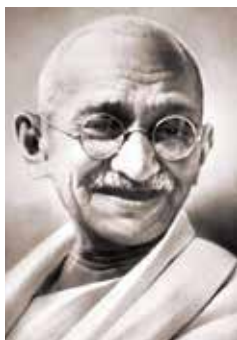
- Mikortól számítjuk a hidegháború kezdetét?
- Lapozz vissza a 29. oldalra! Milyen hatótávolságúak voltak 1962-ben a szovjet repülőgépek és rakéták?

interkontinentális ballisztikus rakéta: nagy hatótávolságú rakétafegyver, amely az akár 10 ezer km-re lévő célpontot is nagy pontossággal megsemmisítheti.

7. Az Európán kívüli világ

A második világháború után nemcsak Európában, de a világ más tájain is új erőviszonyok alakultak ki. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió is a gyarmati rendszer megszűnését támogatta. A világháborúban győztes, de gazdaságilag, katonailag kimerült gyarmattartó nagyhatalmak nem voltak képesek megakadályozni a gyarmati országok függetlenné válását.

- Melyek voltak a legjelentősebb gyarmattartó hatalmak?
- Milyen előnyöket biztosítottak a gyarmatok a gyarmatosító országoknak?

Mahatma Gandhi, jogász, politikus, India szellemi vezetője, az indiai függetlenségi mozgalom vezéralakja ■ Nézzünk utána az interneten, mi lett Gandhi sorsa!

1 Az erőszakmentesség mozgalma Indiában

Móhandász Gandhi (1869–1948) jogot tanult Londonban, majd tanulmányai befejezése után a dél-afrikai indiai közösségben kezdte meg ügyvédi munkáját. Személyes tapasztalatai alapján kezdett politikai tevékenységbe. 1915-ben tért haza Indiába, ahol a Mahatma, azaz a „nagy lélek” előnevet kapta. A brit uralommal szemben az erőszakmentes engedetlenség elvét vallotta, amely megrendítette a gyarmati rendszert.

„Az erőszakos kényszer a fizikai létre gyakorol hatást, megalázza azt, aki alkalmazza, és elnyomja az áldozatot, de az erőszakmentes kényszer (...) egészen másként hat. Nem a fizikai testre van hatással, hanem az erkölcsi természetre (...)” – vallotta Gandhi.

India elnyeri a függetlenségét

A két világháború között **Mahatma Gandhi** vezetésével **erőszakmentes nemzeti mozgalom** bontakozott ki Indiában a brit uralom ellen. 1 A **briték 1947-ben elismerték India függetlenségét**. A függetlenség elnyerése után az Indiában élő **hinduk és muszlimok közötti ellentétek** véres vallási összetűzésekhez vezettek. India **muszlimok lakta területeiből megalakult az önálló Pakisztán** állam. A harcok és a határváltozások következtében 17 millió ember kényszerült lakhelye elhagyására. A **vallási és területi viták** miatt az India és Pakisztán közötti viszony azóta is nagyon feszült. (A két ország között több háború is volt.) E konfliktus veszélyességét növeli, hogy az ezredforduló óta mindkét ország atomfegyverrel is rendelkezik.

India a világ második legnépesebb országa, és gazdasági erejét tekintve ma már a világ élvonalához tartozik. Az ország ennek ellenére súlyos problémákkal küszködik. Nagyarányú a szegénység, az írástudatlanság, és egyes területeit éhínség sújtja.

- Mik a főbb okai az India és Pakisztán közötti ellentéteknek?

Kína fejlődése a második világháború után

A második világháború alatt a kínai nemzeti erők és a kommunisták együtt harcoltak a japánok ellen. Japán veresége után a korábbi szövetségesek szembefordultak egymással. **Évekig tartó polgárháború** következett, amelyből a kommunisták kerültek ki győztesen. **A vereséget szenvedő nemzeti erők Tajvan szigetére menekültek.**

Kína 1949-től Mao Ce-tung elnök vezetésével szocialista berendezkedésű ország lett, amely a Szovjetuniót tekintette mintának, a szovjet modell másolása azonban rövid idő alatt katasztrófához vezetett. 2

A kommunista berendezkedésű **Kína ellenségesen viszonyult az Amerikai Egyesült Államokhoz**, de Sztálin halála után az **ország viszonya fokozatosan megromlott a Szovjetunióval is**. Az elzárkózás csak a hetvenes évek elejétől enyhült. **Mao Ce-tung halála után (1976) a nyitást**

hirdető politikusok rendezték Kína kapcsolatait a világgal. Gazdasági reformokat indítottak, teret engedtek a magánvállalkozásoknak és a külföldi tőkének is. Politikai reformok viszont nem történtek, a kínai kommunista párt kizárólagos hatalma továbbra sem kérdőjelezhető meg. Napjainkban Kína a világ legnépesebb állama, és a 21. század elejére a világgazdaság kulcsszereplőjévé vált.

Japán és az ázsiai „kis tigrisek”

Japán a második világháborút követő évtizedekben töretlen és gyors gazdasági fejlődésen ment keresztül („japán csoda”). A szigetország a Föld egyik vezető gazdasági nagyhatalmává vált. Japán az 1970-es, 1980-as években tőkével és az általa alkalmazott technológiai eljárások „áttelepítésével”, a hazai gyártás kiszervezésével lökést adott Hongkong, Dél-Korea, Tajvan és Szingapúr gazdasági fellendüléséhez (ázsiai „kis tigrisek”). Dél-Korea és Tajvan üzemei kezdetben csak a nyugati vállalatok számára állítottak elő alkatrészeket. Idővel azonban a csúcstechnológiákat elsajátítva és megfelelően megszervezve a kutatás-fejlesztést, bizonyos iparágakban világelsőkké váltak azzal, hogy nagy mennyiségben voltak képesek előállítani jó minőségű, olcsó árucikkeket.

A fejlődő országok

A gyarmati országok a második világháború után fokozatosan nyerték el a függetlenségüket. A hetvenes évek közepén a portugál gyarmatok felszabadulásával gyakorlatilag megszűnt a gyarmati rendszer. A függetlenné válás azonban nem hozta el minden felszabadult ország számára a jólétet.

A Nagy Ugrás politikája

1958-ban Mao elnök Nagy Ugrás néven új gazdasági programot hirdetett, amelynek az volt a célja, hogy Kínát a nehézipar gyors fejlesztésével modern ipari orszaggá fejlessze. A program során hatalmas tömegeket telepítettek vidékről a nagyvárosokba. A mezőgazdaság erőszakos átalakítása azonban katasztrofális éhínséghez vezetett, amelynek következtében több millióan haltak éhen. Az éhezésben elpusztultak számát egyes becslések 20–40 millió közé teszik.

- Hasonlítsd össze az áldozatok számát az első és a második világháború embervesztésével! Mit tapasztalsz?

Mao Ce-tung, kínai elnök, forradalmár, politikus ■ Foglald össze, milyen következményekkel járt Mao elnök politikája!

A gyarmatok függetlenedése Afrikában és Ázsiában ■ Tanulmányozd a térképet! Mely térségben kezdődött meg először a gyarmatok függetlenedése? Melyek voltak az utolsóként felszabadult gyarmatok?

OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

Egy új történelmi helyzet új lehetőségeket teremthet, de korlátokat, akadályokat is állíthat, sőt lehet egyszerre ilyen is és olyan is.

- Értékelj a gyarmatosítás alól felszabadult országok helyzetét az új lehetőségek és akadályok szempontjából!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ India: Gandhi erőszakmentes mozgalma → függetlenség, de vallási megosztottság – India ↔ Pakisztán.
- ❖ Kína: harc a japánok ellen – polgárháború → kommunista győzelem (Mao Ce-tung) → szovjet modell, elzárkózás, majd nyitás – csak gazdasági reformok.
- ❖ „Japán csoda” → ázsiai „kis tigrisek”.
- ❖ Gyarmatok felszabadulása → fejlődő országok; a politikában: el nem kötelezett országok.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hasonlítsd össze Kína és India fejlődését! Milyen eltéréseket találsz?
- Sorold fel, milyen problémákkal küzdenek a fejlődő országok!
- Milyen hasonlóságokat találhatunk a sztálinista Szovjetunió és a kommunista Kína között?

A hidegháború idején a gyarmati sorból felszabadult államok jelentős részét nem sorolhatjuk sem a kapitalista berendezkedésű, sem a szocialista országokhoz. Gazdaságuk helyzete különbözik a fejlett tőkés és a szocialista országok helyzetétől, ezért **összefoglalóan a fejlődő országok** elnevezést kapták. Gazdaságilag általában továbbra is **kötődnek a volt gyarmattartó országhoz**. Sok országban államosítások voltak, másutt erős maradt a magántulajdon. Emellett **többségük nem kötött katonai szövetséget egyik szuperhatalommal sem**, ezért nevezték őket a **harmadik világ országainak, vagy az „el nem kötelezett országoknak”**.

A legtöbb volt gyarmati ország súlyos gazdasági és társadalmi nehézségekkel küzd. A magas népszaporulat, a rossz egészségügyi viszonyok és a bizonytalan mezőgazdasági termelés miatt egyes területeken éhínség és járványok pusztítanak. **Sok helyen nem szilárdult meg a demokrácia**, több államban diktátorok ragadták magukhoz a hatalmat. A kialakult határok nem követik az etnikai-nyelvi viszonyokat, ezért gyakran törnek ki közöttük háborúk is.

- Számos fejlődő ország bevétele egy-egy nyersanyag vagy mezőgazdasági termény eladásából származik. Milyen hátrányokat és veszélyeket jelenthet ez az ország számára?

TÖRTÉNELEM – FÖLDRAJZ

	 India	 Kína
Terület (km ²)	3,3 millió	9,6 millió
Népesség (milliárd fő)	1,3	1,39
Főváros	Újdelhi	Peking
Államforma	köztársaság	népköztársaság
Hivatalos nyelvek	16 nyelv	kínai (mandarin)
Vallások	hindu (80,5%), iszlám (13,4%), keresztény (2,3%), buddhista (0,8%), egyéb (3,0%)	hivatalosan nem vallásos (80%), buddhista (9%), keresztény (6%, a többségük protestáns), taoista (3%), iszlám (2%)
Egy főre jutó bruttó hazai termék	1850 dollár	5413 dollár

8. Az életmód változása, a populáris kultúra kialakulása és terjedése a világban

Az ötvenes évek gazdasági növekedése miatt a nyugati világ fejlettebb részeiben az életmód gyökeres változáson ment át. Elsőként az Amerikai Egyesült Államokban, majd kisebb késéssel Európa piacgazdaságon alapuló országaiban, Nagy-Britanniában, Franciaországban, az NSZK-ban és Olaszországban is.

Az életszínvonal emelkedése Észak-Amerikában és Nyugat-Európában

Az 1950-es és 1960-as években a **gazdasági növekedésből származó bevételek** lehetővé tették a fejlett kapitalista államoknak, hogy többet költsenek az oktatásra és az egészségügyi ellátásra. Így a **lakosság általános iskolázottsága és egészsége is folyamatosan javult**. A nyugdíjak és a munkanélküli segélyek összege, valamint az átlagbérek is emelkedtek. A munkaidő lerövidült, a hatvanas években általánossá vált a 40-45 órás munkahét, sőt volt, ahol 35 órára csökkent. Az ilyen kedvező viszonyokat teremtő nyugati országokat **jóléti államoknak** nevezték.

A gazdasági fejlődés következtében jelentősen **nőtt az életszínvonal**. Egyre többen engedhették meg maguknak, hogy motorkerékpárt vagy autót vásároljanak. A **közlekedés fejlődése** (pl. új autópályák) miatt a városok vonzáskörzete megnőtt, a nagyvárosokat kisebb elővárosok vették körbe, tehát **hatalmas városeyüttesek jöttek létre** (pl. Los Angeles, New York). Sorra nyíltak a nagy alapterületű bevásárlóközpontok és gyorsétteremláncok.

A mindennapokban **általánossá vált a háztartási gépek**, például a mosógép és a hűtőszekrény **használata**. Új tömegszórakoztatási lehetőséggé vált a **televíziózás**, és elterjedtek a **lemezjátszók** és a **magnetofonok** is. A **számítógépek** gyártása is megkezdődött, de ekkor ezek még szinte kizárólag tudományos, ipari vagy katonai célokat szolgálták. ❶

A mindent elborító **reklámok** újabb és újabb vásárlásra ösztönözték az embereket. Jellemzővé vált a **tömeges fogyasztás**, amiben egyre nagyobb szerepet játszottak már a pazarló vásárlási szokások is. Létrejött az úgynevezett **fogyasztói társadalom**.

- Minek volt köszönhető a jövedelmek emelkedése és az életviszonyok javulása?
- Miként hatott a gazdaságra az életszínvonal emelkedése?
- Miért volt egyre több szabadideje az embereknek?
- Beszéljétek meg, mennyiben befolyásolja a vásárlást egy jó reklám!
- Milyen környezeti vagy egészségügyi problémákat eredményezhet a mértéktelenné váló termékvásárlás és fogyasztás?

- Milyen célból indult el a Marshall-terv?

Családi idill az ötvenes évek Amerikájából

- Vitassátok meg, milyen szerepet tölt be a mai emberek életében a televízió!

❶ Az első számítógép

Az első digitális, programvezérlésű számítógép megalkotója Neumann János, magyar matematikus volt. Ezekben a számítógépekben a rögzített memóriát egy külön mechanikus szerkezet írta fel egy mágnesdrótra. A memória kapacitása mindösszesen 1024 szó tárolásra volt alkalmas. A szerkezet több mint 85 négyzetméter helyet foglalt el, amely egy nagyobb családi ház alapterületével vetekszik. Ha el akarták szállítani egy másik városba vagy országba, akkor több tömeghordozó repülőgéppel kellett megtenniük!

■ Nézz utána az interneten, milyen táncok voltak népszerűek az 1960-as években! Tekints meg néhány korabeli felvételt is! Miben különböznek ezek a táncok a korábbiaktól?

📍 Honnan származik a rock and roll?

Az elnevezés egy egyesült államokbeli lemezlovastól származik, aki először használta azt egy rádióműsorban, 1953-ban. A rock and roll több műfaj keveredéséből született. Chuck Berry (csak beri), Bill Haley (bil héli), Jerry Lee Lewis (dzseri lí lúíz), Elvis Presley (elvisz preszli) a rock and roll jeles képviselői voltak. Előadásmódjukra jellemzőek voltak a színpadias elemek és az idősebb korosztály számára megbotránkoztató hangzás és viselkedés.

Elvis Presley, a rock and roll „királya” ■ Nézz meg videómegosztó portálon egy Elvis-előadást! Figyeld meg a közönség reakcióit! Mi lehet az oka, hogy ma is sokan hallgatják Elvis számait?

Változás az öltözködésben és a zenei ízlésben

A második világháború utáni évtizedekben **felnövekvő nemzedék a kialakuló fogyasztói társadalom hatására teljesen más életfelfogást képviselt**, mint a korábbi generációk.

A külsőségekkel is megpróbálták kifejezni **különbözőségüket**. Teljesen új hajviselet, divat és zenei ízlés jellemezte őket. A nőknél új, rövidre nyírt frizura jelent meg, ruháik szűkebbé, testhezállóvá váltak. Ekkor indult el hódító útjára a bikini. **Az ötvenes évek elején jelent meg a hagyományos társadalmi értékeket tagadó rock and roll mint zenei műfaj.** ②

Az előadókat hírnév, csillogás és hisztériáig terjedő **rajongás fogadta**. Zenéjüket új, akkoriban szokatlan hangszereléssel adták elő, előtérbe helyezve egy új hangszer, az elektromos gitár hangzását. **A könnyűzene a hatvanas évekre több száz milliós iparággá nőtte ki magát**, amelyet menedzserek és lemezkiadó cégek irányítottak. **A kor fiatalságának önkifejezése révén, valamint a zenei hatásra jött létre a rock and roll mint tánc is, amely teljesen különbözött az addig megszokott tánckultúrától.**

- Minek köszönhette sikerét az új zenei műfaj?
- Nézz utána, milyen hangszereket használ a rock and roll műfaj!
- Mi jellemzi a közönség reakcióit, viselkedését egy könnyűzenei koncerten? Mi lehet ennek a magyarázata?

A beatkultúra

A beatkultúra (bítcultúra) **a hatvanas években az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki**, és innen terjedt tovább. A beatkorszak első képviselői javarészt a szegényebb rétegek lázadó fiataljaiból kerültek ki, akik **elutasították a korábbi generációk szokásait, életstílusát és az 50-es és 60-as évek fogyasztói társadalmának anyagiasságát**. Megtagadták a szülők által kialakított életmódot és világgépet. Más-hogy öltözködtek (bördzseki, farmer, miniszoknya), más zenét szerettek, másként éltek (szabados párkapcsolatok, visszahúzóds, csavargás) és másként gondolkodtak például a vallásról. A beatnemzedék életérzését tükrözte a film és az irodalom is, de **a legerőteljesebb közvetítő a könnyűzene volt**, amely Nagy-Britanniából indult hódító útjára. ③

A hippik. Lázadó fiatalság

A hippizmus mozgalom az 1960-as évek közepétől kialakuló ifjúsági mozgalom volt az Amerikai Egyesült Államokban, amely a beatkultúrából eredeztette magát. Hippiz-

nek a fogyasztói társadalom ellen lázadó, abba beilleszkedni és dolgozni nem akaró fiatalokat nevezték. A mozgalom a világbékét pártolta és anarchista politikai nézeteket vallott. **A vietnami háborús konfliktus kiterjedésével a béke iránti vágyuk és tenni akarásuk még inkább felerősödött.** A mozgalom egyik leghíresebb alakja a Beatlesből kivált John Lennon volt.

A hippik a beatkultúra örököseiként **saját közösséget alkottak** és rockzenét hallgattak. **Gyakran látogatták a könnyűzenei koncerteket, fesztiválokat.** Az egyik legnagyobb ilyen rendezvény az 1969-ben megrendezett woodstocki fesztivál volt, amelyen félmillió néző és a kor leghíresebb zenész előadói vettek részt.

A háború után született nemzedék Európában is feszegette a kialakult társadalmi kereteket, és fellépett a fogyasztói társadalom értékrendjével szemben. Szabadon, kötöttségektől mentesen akartak élni. Elítélték a háborúkat, különösen a vietnami háborút. **Sokan éltették Marx és a kommunista tanításokat véleményük szerint megalkuvás nélkül képviselő Mao Ce-tung eszméit.** **1968-ban Párizsban, Nyugat-Berlinben és néhány nyugatnémet városban diáklázadások törttek ki:** elfoglalták az egyetemeket, a radikálisok lángba borították az utcákat. A kormányoknak azonban engedményekkel sikerült leszerelni ezeket a mozgalmakat.

- Kik voltak a hippik? Milyen nézeteket vallottak?
- Milyen eseményeken képviseltették magukat?

Koncert a woodstocki fesztiválon, 1969

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miként segítette az emberek hétköznapjait az új technikai vívmányok széles körű elterjedése?
- Milyen új eszközök váltak a hétköznapok meghatározó részévé? Milyen életérzések társultak hozzájuk?
- Miért lehet kulturális forradalomnak tekinteni a beatnemzedék új világnézetét?
- Érdeklődj szüleidtől, nagyszüleidtől, hogyan hatott rájuk a beatkultúra, zene, film és az irodalom!

📍 A Beatles indulása

A beatkorszak a brit Beatles (bitlisz) együttes első lemezének megjelenésével kezdődött. Az 1960-ban Liverpoolban (liverpúl) alapított zenekar a zenetörténelem egyik legmeghatározóbb és legsikeresebb formációja volt. Legnagyobb sikereiket elsősorban a tizenéves fiatalok körében aratták. Hazai és tengerentúli hatalmas stadionokban adott telt házas koncertjeiken a szenvedélyes rajongás miatt nem volt ritka a tömeges hisztéria sem. A beatzene hamar elterjedt az Amerikai Egyesült Államokban is, és sorra alakultak a további együttesek.

- Milyen új eszméket, értékeket kerestek a beatnemzedék tagjai?

Hippi lányok. A hippik megjelenésére a hosszú haj, a tarka öltözködés, gyakran a hajba illesztett virág volt a jellemző

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Egyesült Államok, Nyugat-Európa: jóléti államok → fogyasztói társadalom (reklámok).
- ❖ Ifjúság: lázadás a fogyasztói társadalom ellen.
 - öltözködés, beat, hippie mozgalom (a háborúk ellen is).
- ❖ Radikálisok → diáklázadások (Párizs, Nyugat-Berlin).

Az afroamerikaiak polgárjogi mozgalma az Amerikai Egyesült Államokban

■ OLVASMÁNY

Az amerikai alkotmány elvben egyenlő jogokat biztosított minden embernek, a valóság azonban az 1950-es években még egészen más volt. A déli államokban a gyakorlatban faji elkülönítés érvényesült. A buszokon külön ülőhelyeket tartottak fenn a fehéreknek és az afroamerikaiaknak.

1955 decemberében Montgomeryben, Alabama államban Rosa Parks (róza parksz), egy afroamerikai varrónő nem volt hajlandó átadni az ülőhelyét a buszon egy fehér utasnak. Rosa Parksot letartóztatták és megbírságotlák. Néhány napon belül a környékbeli feketék által látogatott templomokban bojkottot hirdettek. Montgomery afroamerikai polgárai elhatározták, hogy nem szállnak autóbuszra. A fekete közösség tagjai, ha teheték, gépkocsival szállították egymást, mások taxival közlekedtek, vagy akár hosszabb távon is a gyaloglást választották. A bojkott több mint egy évig tartott, és a közlekedési társaság jelentős veszteségeket szenvedett. A faji elkülönítésről szóló törvényt végül eltörölték.

A polgárjogi mozgalom vezetője Martin Luther King afroamerikai lelkész lett. King jó módú családból származott. A lelkész neve eredetileg Michael King volt, de tiszteletből édesapjával együtt Luther Márton nevét viselték. Az ifjú Martin Luther King kitűnő szónoki képessége-

Martin Luther King ■ Miért vált sűrgetővé az ún. faji kérdés megoldása az Amerikai Egyesült Államokban?

kel rendelkezett. A faji megkülönböztetés megszüntetése Montgomery tömegközlekedésében, majd további amerikai városokban az afroamerikai lelkész első nagy győzelme volt. A polgárjogi mozgalom résztvevői a feketék számára tiltott éttermek, parkok elfoglalásával, rendszeres felvonulásokkal tiltakoztak a fajgyűlölet ellen. 1963-ban a washingtoni Lincoln-emlékműnél King 250 ezer fős hallgatóság előtt tartott beszédet, amelyben a faji megkülönböztetés felszámolására szólította fel az Amerikai Egyesült Államok törvényhozóit.

A mozgalom hatására az amerikai kormány 1964-ben törvényt hozott, amely végleg megszüntette a faji megkülönböztetést. Martin Luther King ebben az évben Nobel-békedíjat kapott. A polgárjogi vezető újabb tiltakozó akciókra készült, amikor Memphisben (memphisz), 1968. április 4-én több pisztolylövéssel halálosan megsebesítették. A politikai merénylet az egész országot felkavarta. Martin Luther King temetésén tízezrek vettek részt.

- Vitassátok meg, mi kellett ahhoz, hogy az afroamerikaiak elérjék a céljaikat!
- „Van egy álmom” – mondta washingtoni beszédében Martin Luther King. Keresd meg az interneten a teljes beszédet! Miért éppen Lincoln szobra előtt gyűltek össze az aktivisták?

Az elkülönítés a mindennapokban – Külön ivóvíz fehéreknek és feketéknek, Észak-Karolina, 1950. Fotó: Elliott Erwitt

A szuperhatalmak szembenállása

■ ÖSSZEFOGLALÁS

1 Dolgozzatok csoportban!

- a) Rendeljétek egymáshoz az összetartozó időpontokat, neveket, helyeket és fogalmakat! Minden esetben indokoljátok döntéseteket!

1946 ■ 1947 ■ 1948 ■ 1949 ■ 1973
Churchill ■ Truman ■ Marshall ■ Amerikai Egyesült Államok ■ Kanada ■ nyugat- és dél-európai szövetségesek ■ NSZK ■ Nyugat-Berlin ■ Bonn szuperhatalom ■ hidegháború ■ nukleáris háború veszélye ■ fegyverkezési verseny ■ feltartóztatási politika ■ Marshall-segély ■ újjáépítés ■ demokráciák ■ többpártrendszer ■ piacgazdaság ■ léghíd ■ NATO ■ multinacionális vállalatok ■ olajárrobbanás ■ fogyasztói társadalom

- b) Jellemezzétek a nyugati szabad világ politikai, gazdasági és társadalmi rendszerét!
c) Elemezzétek a piacgazdaság jellemzőit! Hasonlítsátok össze a tervgazdálkodással!
d) Rendeztetek vitát az előnyökről és a hátrányokról!

2 Dolgozzatok csoportban!

- a) Rendeljétek egymáshoz az összetartozó időpontokat, neveket, helyeket és fogalmakat! Minden esetben indokoljátok döntéseiteket!

1949 ■ 1953 ■ 1955
Sztálin ■ Hruscsov
Szovjetunió ■ a szovjet tömb országai ■ Moszkva ■ Varsó ■ NDK ■ Kelet-Berlin
vasfüggöny ■ szuperhatalom ■ hidegháború ■ nukleáris háború veszélye ■ újjáépítés ■ blokád ■ tervgazdálkodás ■ államosítás ■ egypárti diktatúrák ■ Varsói Szerződés ■ KGST

- b) Jellemezzétek a Szovjetunió által vezetett szocialista tábor politikai, gazdasági és társadalmi rendszerét!
c) Miért volt a szovjet tömb országaiiban élők életminősége és életszínvonala rosszabb a nyugati országokénál? Gyűjtsetek össze minél több okot!
d) Rendeztetek vitát arról, hogy miért beszélhetünk a nyugati államok esetében szövetséges rendszeréről, a Szovjetunió esetében pedig csatlósokról!
e) Vegyétek sorra a demokráciák és diktatúrák közötti különbségeket!
- 3 Dolgozzatok csoportban! A feladathoz a tankönyv mellett a történelmi atlaszt és a munkafüzetet is használjátok!

- a) Azonosítsátok az atlaszokban a térképvázlat segítségével a hidegháborús szembenállások és a tényleges fegyveres összeütközések helyszíneit!

- b) Tartsatok kiselőadást a hidegháborús szembenállás katonai szervezeteiről!
c) Tartsatok kiselőadást a fontosabb válságokról és fegyveres konfliktusokról!
d) Mérjétek le atlaszotok segítségével a vasfüggöny teljes hosszát! Mennyi volt ebből a magyarországi szakasz?

II. fejezet

Magyarország 1945-től az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig

*A Városligetből a Blaha Lujza térre vonszolt
Sztálin-szobor 1956 októberében*

MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ vége kétségkívül felszabadulást jelentett a német megszállás és a nyilas hatalom alól. Ugyanakkor a szovjet hadsereg benyomulása és az ország katonai megszállása újabb áldozatokkal járt, és nehéz megpróbáltatásokat jelentett az emberek számára. A szovjetek sokakat kényszermunkára hurcoltak, ezenkívül vagyontárgyakat, gépeket, sőt egész gyárakat a Szovjetunióba vittek el.

A többi megszállt országhoz hasonlóan Magyarországon is kommunista diktatúra jött létre, amely mindenben kiszolgálta a szovjet igényeket és érdekeket. Sztálin halála után enyhült az erőszakos elnyomás és megfélemlítés. A diktatúrával szembeni elégedetlenség és a nemzeti szabadságvágy egyre hangosabban kezdett felszínre törni, mígnem 1956-ban kitört a magyar forradalom és szabadságharc. A szovjetek számára azonban elfogadhatatlan volt a kommunista diktatúra felszámolása és Magyarország függetlenné válása, ezért a forradalmat katonai erővel leverték.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- hogyan indult újra az élet Magyarországon a második világháború után.
- hogyan éltek az emberek a Rákosi-korszakban.
- miért és hogyan tört ki az 1956-os forradalom.
- kik voltak a pesti srácok.

Eközben azt is megtanulod, miként lehet

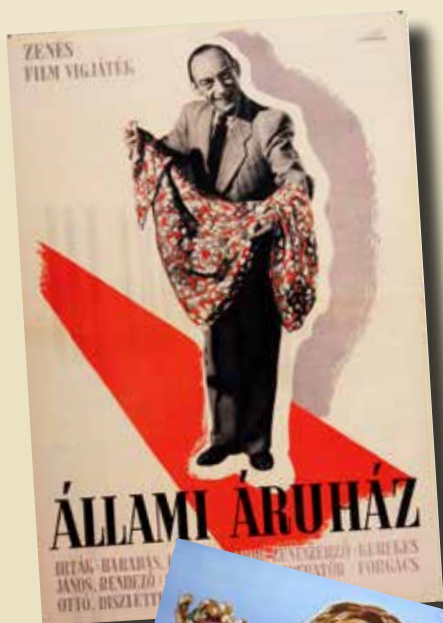
- leolvasni, összehasonlítani és értelmezni a grafikonok, diagramok adatait.
- ugyanazon eseményeket különböző szereplők és csoportok szempontjából bemutatni és értékelni.
- további információkat gyűjteni az eseményekkel kapcsolatos kérdéseink megválaszolásához.
- több szempontból is megvilágítani egyes események okait és következményeit.
- informatívan és érdekesen ábrázolni a történelmi változások folyamatát és fontosabb állomásait.
- információkat gyűjteni korabeli fényképek és filmhíradók segítségével.
- összehasonlítást vagy értékelést készíteni eseményekről, korszakokról és történelmi szereplőkről.
- térképvázlatokat készíteni történelmi eseményekről.

II. Projektfeladat

Mindennapi élet a Rákosi-diktatúrában

Cél: Informatív és érdekes bemutatót tartani a Rákosi-korszakról.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Milyen volt az élet Magyarországon Rákosi diktatúrája idején?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Információkat gyűjteni eseményekről könyvekből, újságokból vagy az internetről, és azokat rendszerezni különböző szempontok szerint.
- Riportokat megszervezni, elkészíteni és ezekhez képi illusztrációkat válogatni.
- Dokumentumokat és tárgyakat gyűjteni egy adott korszakból.

Mit fogunk csinálni?

- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Kiválasztjuk**, hogy hol és milyen témákról fogunk információkat és anyagot gyűjteni.
- **Információkat gyűjtünk** például:
 - a családban megőrzött emlékekről és tárgyairól;
 - a korabeli munkakörülményekről, lakásokról és egyéb életkörülményekről;
 - a korszak szórakozási formáiról, divatjáról;
 - az akkori iskolák belső életéről és az akkori tananyagról;
 - a korszak híres sportolójáról és színészeiről.

Dicséret

Ennek a háznak a lakója **dicséretet érdemel**, mert megértette kormányunk programját, melynek kedvezményei a lakosság részére nagy megtakarítást jelentenek a mint öntudatos, hazáját szerető magyar ember

pontosan eleget tett adófizetési kötelezettségének

Községi - Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága

1954. JÚN. 13.

- **Megszervezzük** a munkát. Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: vezető, anyaggyűjtő, szerkesztő, riporter, fotós, videós, grafikus stb. A csoport munkájáról munkanaplót vezetünk.
- **Megtervezzük**, hogy milyen témákról fogunk információkat, képeket, tárgyakat, dokumentumokat gyűjteni, és mindezeket felhasználva milyen formában fogjuk a Rákosi-korszakot bemutatni (pl. kiselőadás, tábló, tárlat).
- **Elkészítjük és megtartjuk a bemutatót.**
- **Megkérdezzük** a diákokat arról, mennyire tartották informatívnak és érdekesnek a bemutatónkat. Összegezzük a véleményeket.

Tervezzük meg projektünket! Készítsétek el a füzetetekbe a tervezést segítő táblázatot (minta a 13. oldalon), és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

9. Magyarország újjászervezése 1945 után

A második világháború óriási emberáldozatot követelt, és országunk lerombolásával járt. Magyarországnak ráadásul ki kellett elégítenie a megszálló szovjet hadsereg igényeit. Ilyen nehéz körülmények között kellett az ország életét újjászervezni, és az újjáépítést megkezdeni.

- Ismételj! Kik vették át a hatalmat Horthy Miklós lemondása után? Milyen következményei voltak ennek?
- Mikor léptek a szovjet csapatok Magyarország területére? Mikor kezdődött és meddig tartott Budapest ostroma?

koalíciós kormány: olyan kormány, amelynek tagjait több párt adja.

Miklós Béla az 1. magyar hadsereg parancsnoka volt, aki Horthy Miklós kiugrási kísérlete végrehajtása érdekében átment a szovjet csapatokhoz ■ Idézd fel a sikertelen kiugrási kísérlet történetét! Milyen politikai következményekkel járt?

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülése Debrecenben. 1944-ben a Magyar Kommunista Pártnak kb. 3000, a Független Kisgazdapártnak kb. 30 000 tagja volt ■ Miért tekinthető jelképnek, hogy a nemzetgyűlés Debrecenben alakult meg? Hogyan választották a képviselőket? Megfelelt-e a nemzetgyűlés összetétele a pártok országos támogattságának?

A helyi és a központi hatalom létrehozása

A harcok Magyarország nyugat-dunántúli területein 1945 áprilisáig tartottak, de az ország többi részén már a romok eltakarítása, az élet újrakezdése volt a fő feladat. Ezeken a területeken a Vörös Hadsereg felügyelete alatt új, helyi közigazgatás kezdett kiépülni. Ezek feladata volt a rend helyreállítása és az élet újraindítása. A helyi szervek élén olyanok álltak, akiket a szovjet parancsnokságok elfogadtak, és akik hajlandók voltak együttműködni a szovjetekkel.

Szükség volt új központi hatalom létrehozására, főleg egy új magyar kormányra, amely aláírhatja a fegyverszüneti megállapodást, és nemzetközi szinten is a képviselheti a magyar államot.

1944. december 21-én Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Tagjait népgyűléseken, közfelkiáltással választották meg azoknak a pártoknak a jelöltjeiből, amelyeket a szovjetek demokratikusnak tartottak, és így működésüket engedélyezték. (A nemzetgyűlés 230 képviselője közül 90 a Magyar Kommunista Párt jelöltje volt.) A nemzetgyűlés a törvényhozás (parlament) szerepét töltötte be, de csak néhány alkalommal ülésezett.

Egy nappal később, december 22-én Debrecenben létrejött az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Ez koalíciós kormány* volt, amelynek összetételéről Moszkvában döntöttek. Vezetője Miklós Béla tábornok lett. A kormányban a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt kapott miniszteri helyet.

- Hogyan érvényesítette akaratát Moszkva az ország újjászervezésében? Milyen következményei lehettek ennek?
- Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 áprilisában Debrecenből Budapestre költözött. Mit gondolsz, miért ekkor?

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány feladatai

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány **három legfontosabb feladata volt: a fegyverszünet megkötése a Szovjetunióval, a földosztás és az 1945-ös választásokat szabályozó törvény megalkotása.** Felállították a népbíróságokat* is azzal a céllal, hogy a népellenes és háborús bűncselekmények elkövetőit felelősségre vonják.

1945 januárjában a fegyverszünet aláírásával Magyarország formálisan befejezte a háborút a szövetséges hatalmakkal. Az új magyar kormány felvehette a diplomáciai kapcsolatokat a szövetségesekkel. Magyarország a fegyverszünet aláírása után **gyakorlatilag és jogi értelemben továbbra is megszállt ország maradt. Létrehozták a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB), amely szovjet, angol és amerikai tagokból állt, de valójában a szovjetek irányították.** ❶ A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a magyar kormány minden lépését ellenőrizte.

A szegényparasztság földhöz juttatása érdekében **1945 tavaszán földosztást hajtottak végre.** A nagybirtokok jelentős részét felosztották, és önálló kisgazdaságokká alakították át. A lakosság többsége támogatta a földosztást, amely így vidéken **erősítette az új magyar kormány népszerűségét.** A földosztás végrehajtásában szinte minden politikai erő egyetértett. Taktikai okokból a kommunisták is, mivel a maguk oldalára akarták állítani a falusi társadalmat.

- Mi korlátozta a magyar kormány mozgásterét?
- Miért volt nagyon fontos a földosztás a politikai vezetőknek, és miért a parasztnak?

❶ A Szövetséges Ellenőrző Bizottság működése

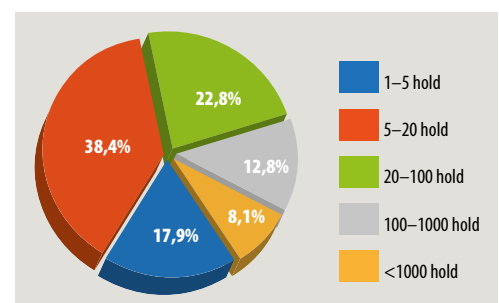
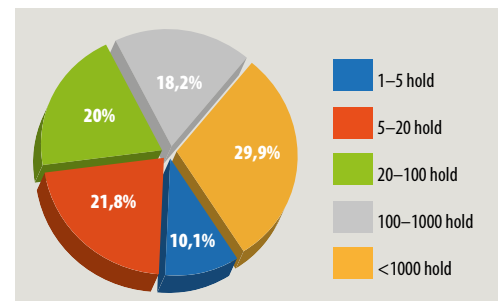
A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945 januárjától a békeszerződés elfogadásáig működött. Teljes beleszólással ellenőrizte a magyar kormány kül- és belpolitikáját. A bizottság elnöke egyben a szovjet fegyveres erők parancsnoka is volt Magyarországon. A politikai büntetőperekbe is beavatkozott napi és stratégiai céljai érdekében. A bizottság minden jelentés másolatát kézhez kapta. Meghatározhatta a saját küldöttei létszámát és azt az összeget, amellyel működésükhöz a magyar kormánynak hozzá kellett járulnia. A bizottság munkatársainak lakásáról, ételmezéséről a magyar állam köteles volt gondoskodni. A bizottság tagjainak közlekedését, de még a szórakoztatását is a magyar költségvetés volt kénytelen fedezni. Ha a bizottság valamelyik tagja viágcsokrot küldött egy hölgynek, azt is a magyar állam fizette ki.

A földbirtokviszonyok 1945 előtt és után ■ Hogyan változtak meg a földbirtokviszonyok? Melyik birtoktípus vált uralkodóvá? Hogyan változott meg a társadalom a földosztás hatására? Kiknek az érdekét szolgálta a földreform?

népbíróság: a népbíróságokba a pártok és a szakszervezetek delegálták a jórészt jogi képzettség nélküli népbírákat, akiket a pártálláspontok képviselőit, és nem a ténylegesen elkövetett cselekmények alapján történő ítélezésre utasítottak. A Népbíróságok Országos Tanácsához, a másodfokú fórumhoz is a pártok delegálták a népbírákat, ott azonban már szakképzettek voltak, s igyekeztek az első fok túlzó ítéleteit enyhíteni. 1945–1949 között kb. 60 ezer embert állítottak népbíróság elé, s az esetek felében született elmarasztaló ítélet. Népbíróági ítélet alapján több mint 180 embert végeztek ki, köztük Szálasi Ferencet.

Kimérik a földeket 1945-ben Újpesten. Több mint 600 ezer földigénylő volt ■ Mi történt a nagybirtokokkal?

Tildy Zoltán köztársasági elnök leteszi a hivatali esküt az országgyűlés előtt. A kiskisgazda politikus eredetileg református lelkész volt. Megegyezésre törekedett a kommunista párttal, de remélte, hogy a szovjet csapatok kivonulása után a kommunisták veszítenek befolyásukból ■ Milyen tisztséget viselt köztársasági elnöki megbízása előtt?

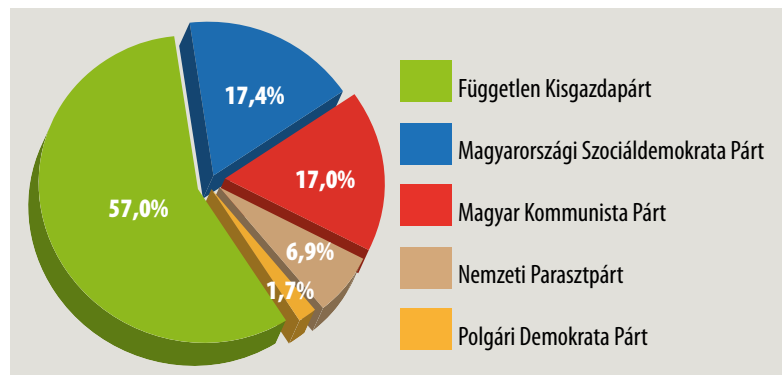
belügyminisztérium: ez a tárca felelt a belbiztonságért, a választások lebonyolításáért, és felügyelte a települések vezető testületeit.

Választások 1945 novemberében

A győztes nagyhatalmak jaltai megállapodása alapján **Magyarországon 1945 novemberében választásokat tartottak.** A választások során a **Független Kiskisgazdapárt szerezte meg a parlamenti helyek 57%-át**, míg a kommunisták csak 17%-ot értek el. Új kormány alakult, a **miniszterelnök a kiskisgazda Tildy Zoltán lett.** A meghatározó **miniszteri tárcákat** – elsősorban a **belügyminiszterit*** – a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselőjének segítségével a **kommunisták kapták.**

1946. február 1-jétől Magyarország államformája köztársaság lett. A köztársaság **elnökének Tildy Zoltánt választották meg,** a **miniszterelnöki tisztséget a kiskisgazda Nagy Ferenc vette át.**

- A kommunisták lényegesen kevesebb szavazatot kaptak 1945 novemberében, mint a kiskisgazdák, mégis a legfontosabb miniszteri tárcákat ők kapták meg. Mi volt ennek az oka?
- Miért mondjuk, hogy 1946-ban kikiáltották a második Magyar Köztársaságot? Mikor volt az első?

Választási eredmények 1945 novemberében

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ A második világháború vége → új helyi és központi hatalom szervezése (Vörös Hadsereg).
- ❖ Ideiglenes Nemzetgyűlés → Ideiglenes Nemzeti Kormány → fegyverszünet, földosztás, demokratikus választások.
- ❖ Magyarország nem önálló – Szövetséges Ellenőrző Bizottság.
- ❖ 1945-ös választások → kiskisgazda vezetésű kormány, de fontos tárcák a kommunisták kezében (pl. belügy).
- ❖ Második Magyar Köztársaság.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért volt szükség a háború után új helyi és központi hatalmi szervek létrehozására?
- Jellemezd az Ideiglenes Nemzetgyűlés összetételét! Mi a magyarázata ennek az összetételnek?
- Melyek voltak az Ideiglenes Nemzeti Kormány legfontosabb feladatai?
- Milyen eszközökkel ellenőrizte a megszálló hatalom a magyar kormány politikáját?
- Ismertesd az 1945-ös választások eredményeit és következményeit!

10. Az újjáépítés és a kommunisták hatalomra jutása

Az 1945-ös választások után elvileg demokrácia alakulhatott ki Magyarországon. A Szovjetunióknak azonban alárendelt államokra volt szüksége a térségben, s ezt a magyar kommunisták biztosíthatták.

A háború utáni újjáépítés

A háború végén romokban hevert az ország. Az újjáépítés azonban már a harcok befejeztével megkezdődött. A helyi lakóközösségek, üzemek dolgozói önként nekiláttak a munkának. **A legfontosabb feladat a romeltakarítás és az épületek lakhatóvá tétele volt. Helyre kellett állítani a vasútvonalakat, a vasúti járműveket, a hidakat, az utakat.** Mindehhez be kellett indítani az ipari termelést. Ezt a hatalmas munkát az állam szervezte meg és irányította. Hogy az erőforrások rendelkezésre álljanak, már **1946-ban államosították a szénbányákat és néhány kulcsfontosságú nehézipari üzemet** a kohászatban és a gépgyártásban.

Az újjáépítést nehezítette, hogy a háborúban vesztes országnak jóvátételt kellett fizetnie: hat év alatt 300 millió dollár értékben. Ennek nagy részét a Szovjetunió, kisebb részét Jugoszlávia és Csehszlovákia kapta. ❶

❶ A jóvátétel

Jóvátétel megfizetése gépek, gyári berendezések, nyersanyagok és élelmiszerek szállításával történt. Előírták például 3500 szerszámgép, 44 automata telefonközpont, 140 ezer telefonkészülék, 525 gőzmozdony, 5000 vasúti kocsi, 10 ezer bányacsille, 50 folyami és tengeri hajó, 60 kikötői daru, 38 ezer tonna alumíniumtömb és 1 millió tonna hengerelt áru kiszállítását. A listára került 1,5 millió dollár értékű kőolaj és kőolajtermék is. Igényeltek 202 ezer tonna búzát, 60 ezer tonna sertéshúst és ugyanennyi marhahúst, 23 ezer tonna zsírt és 51 ezer lovat. Emellett a békeszerződés aláírásáig jórészt az országra hárult a megszálló szovjet hadsereg (még 1946-ban is kb. 500 ezer katona) ellátása is.

- Nézzétek meg a magyarországi háborús pusztítást bemutató képeket a hetedikes tankönyv 44. leckéjében! Idézzétek fel, milyen pusztítást okozott a második világháború Magyarországon! Melyik ágazat szenvedte el a legnagyobb arányú veszteséget?

A 411-es sorozatszámú gőzmozdony, a Truman. Az amerikai hadsereg által használt mozdonyokat a háború után nem vitték vissza Amerikába, hanem felajánlották az európai országoknak. Magyarország 500 mozdonyt kapott, 10 millió dolláros áruhitel keretében. A „Trumanoknak” nagy szerepe volt a vasúti közlekedés beindításában ■ Mit tudsz a mozdony „névadójáról”?

Vasúti kocsi tetején utazó „batyuzók”. A falusiak élelmiszereket (kolbászt, tojást stb.) hoztak a városokba, és ruhákra, lábbelire, egyéb értékekre (karóra, ékszerek, ezüst étkészlet) cserélték

- Miért vált jellemzővé a cserekereskedelem?

Százforintos bankjegy 1947-ből. Az első százasok még kék színűek voltak ■ A százforinton Kossuth Lajos, az ötvenesen II. Rákóczi Ferenc, a húszason Dózsa György, a tízesen Petőfi Sándor arcképe szerepelt. Mi a közös ezekben a történelmi személyekben?

Söprik az utcán az eldobált pengőt. A világtörténelemben azóta sem volt olyan nagy infláció, mint Magyarországon 1945-ben és 1946 első felében

Az újjáépítés első eredményei gyorsan jelentkeztek. Megindult a közlekedés, termelni kezdtek a gyárak. **1946 augusztusában az addigra teljesen elértéktelenedett pengő helyett bevezették az új, értékálló pénzt, a forintot.** ②

② Az infláció és felszámolása

A háború után rohamos mértékben veszített értékéből a magyar fizetőeszköz, a pengő. Megjelentek a milliós, trilliószámú bankjegyek. 1946 elején egy gyári munkás a heti fizetéséből már csak egy tojást tudott venni. Nem is nagyon használták a pénzt, helyette árut cseréltek árura. (Ekkoriban például 1 mázsa szén 1,5 kg sertéshúst ért.) Az infláció legyőzéséhez, az új pénz bevezetéséhez legfőképpen szükséges volt, hogy legyen megfelelő mennyiségű áru az országban. (Nem véletlenül augusztusban, az aratás után történt meg a pénzcseré.) A külföld annyiban segített, hogy az Amerikai Egyesült Államok visszaadta a Magyar Nemzeti Bank háború alatt nyugatra hurcolt aranykészletét, a Szovjetunió pedig engedélyezte, hogy a jóvátételt hat év helyett nyolc év alatt teljesítsük.

A békeszerződés aláírása

1947 februárjában Magyarország és a második világháború győztes hatalmainak képviselői aláírták a párizsi békeszerződést. A szerződés értelmében **visszaállították a trianoni határokat**, de Pozsonytól délre még három falut átcsatoltak Csehszlovákiához. A második világháború szinte minden magyar családot sújtott, voltak, akik még éveket várták haza szeretteiket, és voltak, akik hazatérve szembeültek a szörnyű veszteségekkel. ③

A békeszerződés aláírásával elvileg helyreállt hazánk önállósága. Megszűnt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság. **A szovjet katonaság** (mintegy 50 ezer fő) azonban **Magyarországon maradt**, arra hivatkozva, hogy biztosítani kell a kapcsolatot az Ausztriát megszállva tartó szovjet erőkkel.

Időpont	Taglétszám
1944 vége	3000
1945. február	30 000
1945. május	150 000
1945. október	500 000

A Magyar Kommunista Párt taglétszámának alakulása. Az újjáépítés növelte a kommunis-ták népszerűségét. Valóban kivették részüket a munka megszervezéséből, és a szovjet megszálló hatóságokkal is nekik voltak a legjobb kapcsolataik ■ Miért lehetett előnyös az újjáépítés során a jó kapcsolat a szovjetekkel?

③ A hadifoglyok és a zsidó túlélők sorsa

A magyarországi harcok során több tízezer magyar honvéd és civil vesztette életét. A hadifogságba esett, illetve a Szovjetunióba hurcolt mintegy 600 ezer katona és polgári személy közel egyharmada soha nem térhetett haza. Az 1944–45-ös vészidőszak idején a hazai zsidóság vesztesége meghaladta a félmillió főt. A haláltáborokból hazatérőknek szülőföldjükön szembesülniük kellett családtagjaik halálával, lakásaik és értéktárgyaik elvesztésével. A háború utáni nyomor és áruhiány okozta gazdasági helyzet az ország több pontján újra antiszemita kilengésekhez vezetett. A zsidó túlélőkkel szembeni fellépésben a társadalmi előítéletek és a szociális törekvések mellett néhány-szor a kommunista párt hecckampánya is szerepet játszott.

A kommunisták hatalomra jutása

Moszkva és a magyar kommunista vezetők kezdettől arra törekedtek, hogy kommunista párt megragadja a hatalmat. Rákosi Mátyás, a Magyar Kommunista Párt főtitkára moszkvai látogatása után, 1946. május közepén tudatta pártjának vezetőivel, hogy **harcot indítanak a teljes hatalomátvételért**. Rákosiék terve az volt, hogy **ellenfeleiket külön-külön és lépésről lépésre szorítják ki a hatalomból** (szalámitaktika).

Az első lépés a kisgazdapárt meggyöngítése volt. Ehhez a Magyar Testvéri Közösség elleni pert használták fel (1947). A kisgazda vezetőkre igyekeztek rábizonyítani, hogy kapcsolatban álltak a demokráciellenes összeesküvéssel vádolt titkos szervezettel. **A koncepció per* elérte célját: a kisgazdapárt jelentősen meggyengült. Lemondott Nagy Ferenc miniszterelnök** (1947. május), s új választásokat írtak ki. Egyértelművé vált, hogy a kommunista párt vezetői bármilyen eszközzel a hatalom kizárólagos megszerzésére és diktatúra kiépítésére törekednek.

A Magyar Testvéri Közösség és a kisgazda vezetők elleni támadás

1947 elején bejelentették, hogy belügyi hatóságok olyan szervezkedésre bukkantak, amely a Horthy-rendszer visszaállítását szerette volna elérni. A szervezkedés a Magyar Testvéri Közösséghez köthető. Az 1920-as években alakult jobboldali szervezet célja a magyarság érdekeinek védelme volt. Nem szimpatizáltak a hazánkat megszálló németekkel, s 1945 után – titkosan működve – a szovjet érdekeket képviselő kommunistákkal sem. Összejöveleiken azt tervezték, hogyan lehetne a békeszerződés után kiszorítani a hatalomból a kommunistákat. A letartóztatottakból kínzásokkal kikényszerített vallomások alapján kisgazda képviselőket és kormánytagokat is meggyanúsítottak a „köztársaság elleni összeesküvésben” való részvétellel. Támadás érte Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt főtitkárát és Nagy Ferenc miniszterelnököt is. Kovács Béla mentelmi jogát a kisgazda többségű országgyűlés nem volt hajlandó felfüggeszteni, ezért a Szövetséges Ellenőrző Bizottság közreműködésével, mindenféle vizsgálat nélkül, törvénytelen módon elfogták és a Szovjetunióba hurcolták (1947. február 25.). Nagy Ferenc miniszterelnökkel svájci betegszabadsága alatt közölte az akkori miniszterelnök-helyettes, Rákosi Mátyás a vádat. Rákosi felajánlotta neki, hogy ha lemond tisztségéről, akkor családtagjainak lehetővé teszik a külföldre távozást. Nagy Ferenc engedett a zsarolásnak.

- Melyik párt irányította a rendőri szerveket?
- Mi volt a koholt perek célja a sztálini Szovjetunióban?

Az 1947 augusztusában megtartott új választásokon a kommunista párt választási csalással megszerezte a mandátumok 24%-át. Ez volt az úgynevezett „kék cédulás választás”. ④ A kommunistákat választási csalással vádoló

Hazatérő hadifogoly 1947-ben, Debrecenben. A hadifoglyokon kívül a megszállt Magyarország területéről kb. 130 000 civilt is elhurcoltak a Szovjetunióba „egy kis munkára” („málenkij robot”-ra)

koncepció per: valamely politikai cél érdekében, általában hamis tények és koholt vádak alapján indított büntetőeljárás.

Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt főtitkára. A Szovjetunióban bírósági tárgyalás nélkül 25 év kényszermunkát kapott. 1955-ben magyarországi börtönbe hozták, ahonnan 1956-ban szabadult ki ■ Nézz utána a könyvtárban vagy az interneten, milyen emléknappá vált Kovács Béla elhurcolásának napja!

4 A „kék cédulás választás”

A „kék cédula” tulajdonképpen kivonat volt a választói névjegyzékből, amely bizonyította, hogy az adott személy szerepel a névjegyzéken, tehát szavazhat. A belügyminisztérium a lakóhelyüktől távol levő szavazópolgárok (pl. vasutasok, katonák, nyaralók) számára állított ki ilyeneket, hogy bármelyik szavazókörzetben szavazhassanak. A szavazás napjára a belügyminisztérium kb. kétszáz-ezer hamis „kék cédulát” nyomtatott ki. Ezekkel a kommunista megbízottak több (akár 10–20) településen is szavazhattak. Becslések szerint a kommunista párt e csalással 60–120 ezer közötti szavazathoz juthatott. Ennél is jelentősebben befolyásolta a végeredményt, hogy a kommunista belügyminisztérium kb. 500 ezer embert „reakciónak” minősítve töröltetett a választói névjegyzékből.

Az ún. „kék cédula” 1947-ből

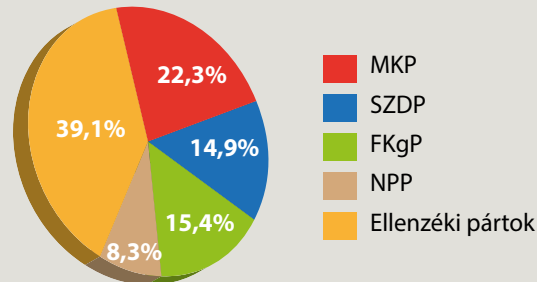
egyik párt mandátumait kommunisták nyomására utólag a Választási Bíróság megsemmisítette (semmibe véve így a pártra szavazó kb. 650 ezer választó akaratát).

- Képzeld el, hogy kiscgazda politikus vagy! Meséld el néhány mondatban a kiscgazdapárt széthullásának történetét!

Rákosi Mátvás, a kommunista párt főtitkára feleségével együtt leadja a szavazatát 1947. augusztus 31-én

- Hogyan jutottak hatalomra a kommunisták? Értékelj a politikai eszközeiket is!

Az 1947. augusztus 31-én rendezett országgyűlési választások végeredménye

- Hogyan változtak a pártok közötti erőviszonyok 1945 őszéhez képest?

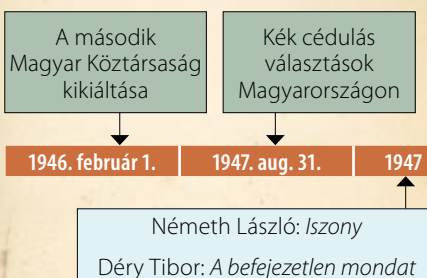
ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Sorold fel a háború utáni újjáépítés legfontosabb feladatait! Melyek voltak az újjáépítés első eredményei?
- Milyen előnyei és milyen hátrányai voltak Magyarországnak számára az 1947-es párizsi békeszerződésnek?
- Ismertesd a kommunisták hatalomhoz vezető útját!
- Készíts időszalagot a magyar történelem 1944 és 1947 közötti eseményeiről a 9. és a 10. lecke alapján!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Háború utáni újjáépítés:
 - romeltakarítás, közlekedés, bányászat, ipar;
 - az első államosítások;
 - az infláció felszámolása (forint).
- ❖ Párizsi béke – elvi függetlenség – szovjet csapatok.
- ❖ Kommunisták: harc a teljes hatalomátvételért → támadás a kiscgazdapárt ellen;
 - „kék cédulás” választások.

TÖRTÉNELEM – IRODALOM

11. A határon túli magyarság a világháború után

A fegyverszüneti egyezmény aláírásával egyértelművé vált, hogy hazánk ismét a trianoni határok közé szorul. A határokon kívül rekedt magyarságra a háborús megpróbáltatások után újabb szenvedések vártak.

A csehszlovákiai magyarság

A háború alatt **emigráns cseh politikusok előkészítették**, hogy az újjászülető Csehszlovákiában **felszámolják a soknemzetiségű államot**. Terveikben egy olyan **egységes nemzetállam** kialakítása szerepelt, amelynek egyik felében a cseh, a másikban a szlovák nép válik kizárólagossá. Ez Csehszlovákia jelentős számú **német és magyar lakosságának kitelepítését** jelentette. A háború utáni közhangulat és a térséget megszálló szovjetek is támogatták ezt a megoldást.

Edvard Beneš, Csehszlovákia köztársasági elnöke 1945-ben Kassán hirdette meg **kormányprogramját**. Ebben leszögezte, hogy a németek mellett a magyarok is **kollektíven bűnösök** Csehszlovákia felosztásában. ❶

A **győztes hatalmak potsdami értekezlete** csak a németek kitelepítéséről rendelkezett (Csehszlovákiából, Magyarországról és Lengyelországból). Ennek **értelmében közel hárommillió német nemzetiségű cseh állampolgárt telepítettek át Németországba**. A csehszlovák hatóságok szereték volna elérni kb. 200 ezer magyar kitelepítését is, de ehhez az angolok és az amerikaiak nem járultak hozzá. **A csehszlovák kormány azonban megkezdte a magyarok kiutasítását az országból** (ez kb. 50 ezer embert érintett). ❷

- Milyen indokkal űzték el a magyarokat és a németeket Csehszlovákiából? Mi célt szolgált ez az intézkedés?

A Felvidékről kitelepített magyar családok ■ Milyen nagy népmozgások voltak még a térségben ebben az időszakban? Nézd meg a történelmi atlasz megfelelő térképét!

- Mi történt Csehszlovákiával Hitler hatalomra jutása után?
- Melyik eseménysort nevezünk a 20. századi magyar történelemben „hideg napoknak”?
- Milyen indokkal űzték el a németeket a szülőföldjükről?

❶ A Beneš-dekrétumok

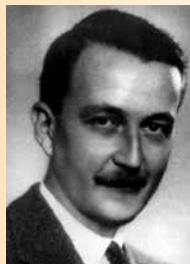
Edvard Beneš köztársasági elnöki rendeletei megfosztották a kisebbségi magyarokat állampolgári, vagyoni, szociális és nemzetiségi jogaitól, ami gyakorlatban a nyugdíj megvonását és az állami alkalmazásból való elbocsátást jelentette. A közéletben betiltották a magyar nyelv használatát, kizárták a magyar hallgatókat az egyetemekről. A rendeletek nyomán magyar egyesületek százai szűntek meg. A magyarok bankbetéteit befagyasztották, lehetővé tették a földek elkobzását, amelyeket ezután csehek és szlovákok vehettek birtokba.

- Mit jelentettek a Beneš-dekrétumok a Csehszlovákiában élő magyarok számára?

② Esterházy János

Esterházy János (1901–1957) a felvidéki magyarság vezetője szót emelt a szlovákiai magyarság üldözése ellen. Ezért le-

tartóztatták és fogóságba vetették. Megjárta a szovjet főváros börtönét, fogoly volt egy szibériai Gulag-táborban, miközben „otthon” a fasizmussal való együttműködés koholt vádjával halálra ítélték, mely büntetést életfogytiglani börtönre enyhítették. Csehszlovákia több börtönében raboskodott, ezek egyikében halt meg tíz évvel az elítélését követően, 1957-ben. Számunkra a magyarság mártírja, a szlovákok ma is háborús bűnösnek tartják. Pedig a háború idején ő volt az egyetlen a szlovák parlamentben, aki a zsidóság deportálása ellen szavazott.

újrászlovákosítás: a csehek úgy tekinttek a magyarokra, mintha eredetileg szlovákok lettek volna, akik csak az ezeréves magyar „uralom” alatt váltak magyarrá.

③ Grósz József kalocsai érsek naplója

„(...) A Bácskából megdöbbentő hírek érkeznek. Egyes német községek egész ittmaradt lakosságát egyszerűen elhajtották; hogy hová, senki sem tudja. Most a magyarok ezreit utasítják ki egy szál ruhában. Egyelőre olyanokról van szó, akik 1941 óta kerültek oda, és olyanokról, akik az oroszok közeledtére elmenekültek, majd utóbb visszatértek. A határon átvártak keserűen panaszkodnak, hogy ebben a szerb partizánok mellett nagy szerepet játszanak az ottani magyar kommunisták. A kommunista ott is hitvány ember, és ha magyar is, ellensége a magyarnak.”

	Az áttelepültek száma	Az átadott földterület	Az átadott lakóházak száma
szlovákiai magyarok	89 660	16 ezer hold	15 700
magyarországi szlovákok	73 273	15 ezer hold	4 400

A magyar–csehszlovák lakosságcsere mérlege

A magyar kormány, hogy elkerülje a törvénytelen eljárás folytatását, lakosságcsere-egyezményt kötött Csehszlovákiával (1945. február). Ez szabályozta, hogy Csehszlovákia csak annyi magyart telepíthet ki, amennyi szlovák nemzetiségű önként hajlandó elhagyni Magyarországot. A magyarországi szlovákok nem lelkesedtek azért, hogy elhagyják hazánkat. Ezért **lakosságcserevel a tervezettnél kevesebb magyart (kb. 73 ezret) lehetett áttelepíteni Magyarországra**, részben az innét elűzött németek helyére (lásd az 1. leckét). A hatóságok zaklatására azonban végül ennél többen hagyták el Csehszlovákiát.

A helyben maradó magyarok egy részét a kormány cseh területre költöztette. **Ismét megkezdődött az újrászlovákosítás.** Felajánlották a magyaroknak, hogy ha szlováknak vallják magukat – annak ellenére, hogy a szlovák nyelvet sem beszélték –, akkor visszakapják csehszlovák állampolgárságukat. Sokan csak ennek árán maradhattak a szülőföldjükön és menthették meg a vagyonukat.

A kárpátaljai magyarság sorsa

1944 októberében a szovjet hadsereg elfoglalta Kárpátalját. 1945-ben a Szovjetunió és Csehszlovákia kormánya szerződést kötött, amelynek értelmében **Kárpátalja szovjet fennhatóság alá került.** (Részben ezért is támogatta a Szovjetunió a csehszlovákok magyarellenes intézkedéseit.)

A háború alatt a Szovjetunió emberéletben is hatalmas veszteségeket szenvedett el, ezért munkaerőhiány lépett fel. Kárpátaljáról **több tízezer magyart hurcoltak el kényszer munkára**, a háborúban elpusztult országrészek helyreállítására. A foglyokat 1946-tól hazaengedték, azonban sokan nem tértek vissza szülőföldjükre, mert meghaltak vagy máshol kezdtek új életet.

A magyarok Jugoszláviában

Jugoszlávia területi egységét a második világháború után ugyanúgy helyreállították, mint Csehszlovákiáét. A jugoszláv partizánok már 1944 október közepétől megkezdték a

magyar lakosság elleni brutális fellépést. **Több tízezer embert mészároltak le bosszúból** a magyar honvédség 1942 januárjában indított partizánvadászataért, amelynek során szerbeket és zsidókat gyilkoltak le. ③

A mészárlások 1945 februárjában befejeződtek, de ezután is voltak falvak, amelyeknek magyar lakosságát kitelepítették, kényszermunkára hurcolták. **Idővel azonban Jugoszláviában javult a magyar kisebbség helyzete.** Ennek oka az is, hogy a jugoszláv vezetés szembekerült Moszkvával, és számított a nyugati hatalmak jóindulatára.

- Mely területeket nevezünk Délvidéknek? Mi volt az ürügye, és mi lehetett a célja a partizánok itteni magyarellenes vérengzéseinek?

A magyar kisebbség helyzete Romániában

Romániában – éppúgy, mint Jugoszláviában – **már 1944–45 telén megkezdődött a magyar nemzetiségűek elleni brutális fellépés.** A Romániához **visszacsatolt Észak-Erdélyben** a magyarellenes **félkatonai szervezetek** (pl. a Maniu-gárda) megverték, megkínózták és esetenként meggyilkolták a magyarokat. Ezt végül a szovjetek is megalégték, és átmenetileg katonai közigazgatást vezettek be a területen.

Ezzel párhuzamosan a román kormány két intézkedése is sújtotta a magyarokat és az erdélyi szászokat. Egyrészt **a férfilakosságot mint megbízhatatlant internálótáborokba zárták,** amelyek némelyikét csak egy év múlva számolták fel. Másrészt az **„ellenségnek” vélelmezett magyarok kulturális és gazdasági szervezeteinek vagyonát zárolták, majd elkobozták.** Ezzel felszámolták azt az intézményrendszert, amely a magyar iskolákat, kulturális intézményeket pénzelte. ④

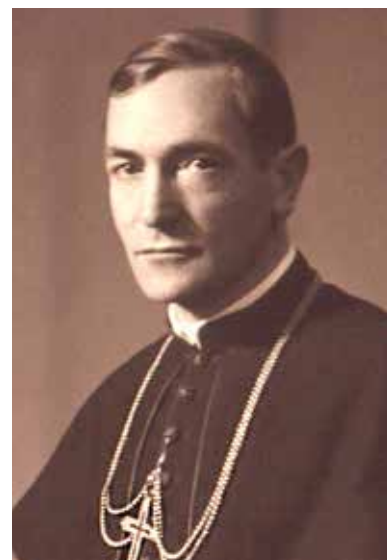
④ Márton Áron áldozatvállalása

Márton Áron (1896–1980) erdélyi katolikus püspök egy alapítvány létrehozásával két évig biztosította a magyar tanúgy és a színházak dolgozóinak fizetését. Egyházfőként tiltakozott a magyarságot ért sérelmek miatt, ezért 1949-ben letartóztatták, majd tíz év börtönre és kényszermunkára ítélték. 1955-ben ugyan kiengedték a börtönből, de ezt követően 12 évig házi őrizetben tartották. 42 éves püspöki működésének csaknem felét fogságban töltötte. A temetésén, 1980-ban több tízezeren búcsúztatták a gyulafehérvári székesegyházban.

- Mit jelent egy kisebbség számára az anyanyelvi oktatás és színjátás?

Jugoszláv partizántisztek

Márton Áron, erdélyi katolikus püspök

A gyulafehérvári székesegyház ma a világörökség része ■ Nézz utána, hogy a magyar történelem mely híres személyiségei nyugszanak a székesegyházban!

OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

A kedvező vagy kedvezőtlen életfeltételek hatással vannak az érintett emberek gondolkodására és tetteire.

„A magyarság most már minden román politikai rendszert megismert, de túrhető életviszonyokat számára egyik sem hozott.” (Márton Áron, 1946)

- Milyen érzéseket kelthetett a határon túli magyarokban mindaz, amit a második világháború után átéltek? Milyen hatással lehetett ez arra, ahogyan a későbbi időszakban éltek és gondolkodtak?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Foglald össze, hogy milyen intézkedésekkel sújtották a határon túli magyar kisebbségeket!
- Mi lehetett a célja a magyar nyelvű iskolák bezárásának?

A jelentős létszámú romániai magyarság megmaradását azonban **több tényező segítette**. Elsőként említhetők az **egyházak** (római katolikus, református, unitárius). Működtek a **magyar iskolák**, és megmaradt néhány kulturális intézmény (pl. színházak, könyvkiadók) is. Védelmet jelentett, hogy **Erdélyben** szovjet nyomásra létrehozták a **Magyar Autonóm Tartományt** (1952), Marosvásárhely székhellyel. **Erdély (különösen a Székelyföld) egy tömbben elhelyezkedő magyar falvai a városoknál jobban ellenálltak** a románosító politikának.

- Miért Észak-Erdélyben kezdődtek magyarellenes vérengzések Románia magyarok lakta területein?
- Milyen intézkedések nehezítették a romániai magyarság életét?
- Mit gondolsz, miért segítette a falusi életmód a magyarság megmaradását?

Székely kapu az erdélyi Parajdon. Az egy tömbben, falvakban élő erdélyi magyarok nagyobb eséllyel őrizték meg magyarságukat. Hagyományaikhoz hozzá tartoztak a díszes székely kapuk ■ Nézzetek utána, mit fejeztek ki a székely kapuk! Milyen díszítőelemek voltak ezeken az alkotásokon?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Szomszédos országok: cél az egységes nemzetállam → a magyar kultúra és oktatás elsorvasztása.
- ❖ Csehszlovákia → lakosságcsere és újraszlovákosítás.
- ❖ Kárpátalja: a Szovjetunió része → kényszermunka.
- ❖ Jugoszlávia: bosszú (vérengzések, kitelepítés) – később javult a magyarok helyzete.
- ❖ Románia: leszámolások, internálótáborok, de: egyházak, magyar autonóm terület.

12. A kommunista diktatúra.

Rákosi, a diktátor

Az 1947-es két választás olyan helyzetet teremtettek az országgyűlésben, hogy a Magyar Kommunista Párt határozhatta meg, mely pártokkal lép koalícióra. A legfontosabb politikai ellenfelét, a Független Kisgazdapártot szétverte. A következő lépés szovjet mintára az egypártrendszer és a kommunista diktatúra kiépítése volt.

Út a teljes diktatúrához

Az 1947-es választásokat követő egy évben a **polgári pártokat feloszlatták, vagy azok önként beszüntették működésüket.** A másik munkaspártot, a szociáldemokratákat beolvasztották a kommunista pártba. **1948 júniusában** a szociáldemokraták (SZDP) és a kommunisták (MKP) egyetemes kongresszust tartottak, amelyen **létrejött az egységes munkaspárt, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP).** A párt vezetését a kommunisták szűk csoportja sajátította ki, élükön a főtitkárrá választott **Rákosi Mátyással.**

Az MDP megalakulása után gyorsan létrejött az egypártrendszer, a sztálinista diktatúra. 1949 tavaszán választásokat tartottak, amelyen gyakorlatilag csak a kommunista párt (MDP) indulhatott. **1 Az új (egypárti) országgyűlés 1949 augusztusában elfogadta az új alkotmányt.** Ez kimondta, hogy Magyarország államformája **népköztársaság, amelyben a hatalom „a dolgozó népé”** (gyakorlatilag a kommunista párté), **és az ország a szocializmust építi.**

A kommunisták már a diktatúra kiépítése során felszámolták a polgári társadalom közösségeit (például korábban feloszlatták a Cserkészszövetséget), és **támadást indítottak az egyházak ellen is.** 1948 karácsonyán le tartóztatták **Mindszenty József esztergomi érseket,** aki addig folyamatosan bírálta a kommunisták lépéseit. A diktatúra Mindszenty mellett a többi vallási felekezet vezetőivel szemben is fellépett. **2**

- Hogyan épült ki a kommunista diktatúra?
- Mennyiben volt más a Szociáldemokrata Párt helyzete a többi párthoz képest?

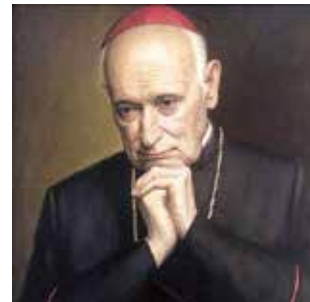
A titkosrendőrség szerepe a diktatúra kiépítésében

Az 1945-ben felállított **titkosrendőrséget** már a kezdetektől a kommunisták irányították, és a hatalom megszerzésének eszköze volt Rákosiék kezében. A kommunisták törvénytelen hatalomátvétele után a szervezet **a kiépülő diktatúra**

- Hogyan követték el választási csalást a kommunisták 1947-ben?
- Milyen politikai rendszert nevezünk diktatúrának? Miben különbözik a demokráciától?
- Tanulmányaid alapján sorolj fel néhány diktátort! Mire használták diktátori hatalmukat?

1 A „Népfront”

Hogy eltakarják az egypártrendszert, létrehozta egy szervezetet (Magyar Függetlenségi Népfront). Ennek keretében a kommunista párton kívüliek is indulhattak a választásokon. A népfront elnöke azonban Rákosi Mátyás volt.

Mindszenty József

2 Mindszenty József

Mindszenty Józsefet 1944 márciusában a pápa nevezte ki veszprémi püspökké. Még ez év őszén letartóztatták, mert tiltakozott a Szálasi-kormánynál a zsidók üldözése ellen. 1945-ben lett esztergomi érsek, majd bíboros. Ahogy a nyilas rendszert, úgy a kommunista rendet sem fogadta el, ezért koholt vádak alapján (összeesküvés a köztársaság megdöntésére, valutával való üzérkedés stb.) életfogytiglani börtönre ítélték.

Az ÁVH
jelvénye

③ Új igazgatók az állami vállalatok élén

Egy visszaemlékezés szerint a kijelölt vállalatvezetőket sürgönyben értesítették, hogy jelenjenek meg a Vasas Szakszervezet Magdolna utcai székházában. A kiválasztottak nem ismerték meghívásuk okát, de mindannyian ott voltak. Megérkeztek a párt és a kormány vezetői is. Beszédet hangzottak el, és a meghívottak csak ekkor tudták meg, hogy vállalatvezetőknek jelölték őket.

Propagandafénykép a Standard gyár államosítása idején ■ Milyen látszatot akart kelteni a rendszer az ilyen jellegű propagandával?

Beszolgáltatást népszerűsítő plakát az ötvenes évekből ■ Miért volt hazug a propagandaplakát? Mit sugallnak a plakáton látható fogyasztási cikkek?

egyik tartóoszlopa lett. A társadalmat elnyomó, az alapvető szabadságjogokat semmibe vevő titkosrendőrséget 1948-ban a Belügyminisztérium **Államvédelmi Hatóságának (ÁVH) nevezték el**. Ez azonban nem az állam, hanem a kommunista párt, illetve annak vezetői csoportjának hatalmi érdekeit szolgálta ki. Az „ellenség” üldözése során **közel másfél millió emberről vezettek aktákat**. Megfigyelték, feljegyzéseket készítettek a magánéletükről, a családjukról, és sokszor a legképtelenebb vádak alapján letartóztatták őket. A börtönökben gyakran **fizikai bántalmazásokkal csikarták ki a vádlottakból a „beismerő vallomásokat”**. A megtört áldozatok kényszervallomásait mindig felhasználták a bírósági eljárás során. **Az ÁVH volt tehát a „párt ökle”, amely félelemben és rettegésben tartotta a társadalmat többségét.**

- Nézz utána, mi volt az ÁVO, és kik voltak az ávosok!

Államosítás az iparban

A kommunista vezetés tudta, hogy csak akkor lehet teljes a hatalma, ha megszüntetik a magántulajdont. Az emberek csak így függhetnek teljes mértékben a párt által vezetett államtól. **A háború után azonnal megkezdődött a nagyvállalatok államosítása** (lásd a 10. leckét). Ez bizonyos iparágak – bányászat, energiatermelés – esetében indokoltnak tűnt.

1948-ban a kommunisták ennél jóval tovább mentek. A gazdaságot szovjet mintára szervezték át. **Több lépésben minden termelőüzemet, még a legkisebb műhelyeket is állami tulajdonba vették.** Államosították a nagyobb áruházakat és a bankokat is.

A volt tulajdonosoknak az elvett épületek és gépek, berendezések értékét nem fizették ki. A dolgozók ezután ál-

Rákosi útmutatást ad a termelőszövetkezetek kongresszusa küldötteinek. Festmény 1951-ből ■ Milyen eszközökkel fejt ki propagandát Rákosi mellett ez a valóságos jelenet alapján megfestett kép?

lami alkalmazottként kapták a fizetésüket. **Piacgazdaság helyett tervutasításos rendszer alakult ki.** A pártvezetők három, majd öt évre szóló tervekben határozták meg, hogy miből mennyit kell termelni. A bevételek elosztásáról az állam döntött. **Az állami vállalatok élére a párt által kijelölt igazgatók kerültek.** Ezek az emberek sokszor becsületes munkások voltak, azonban egy vállalat irányításához sem a képzettségük, sem a tapasztalatuk nem volt elegendő. ③

- Vitassátok meg, milyen következményekkel járhat, ha nem a megfelelő szakképzettségű ember kerül vezető pozícióba!
- Mi alapján választhatták ki a vezetőket, ha nem a szakképzettség volt a legfontosabb követelmény?

Államosítás a mezőgazdaságban

A parasztság magántulajdonát is fel akarták számolni. Annak ellenére, hogy 1945-ben még a Magyar Kommunista Párt követelte a lehangosabban a gyors földosztást, hatalomra jutása után visszatért eredeti tervéhez, a szövetkezetesítéshez.

1948 közepétől szovjet mintára kollektivizálással* termelőszövetkezeteket, téeszeket hoztak létre. Ezek nem a magángazdák önkéntes társulásai voltak, hanem olyan mezőgazdasági nagyüzemek, amelyekbe a gazdákat kényszerrel léptették be. A gazdák földjeit, haszonállatait, termelőeszközeit elvették, és azt a nagyüzem vette használatba. ④ ⑤

Ez a folyamat nem ment egyszerűen. A nagygazdákat először kuláknak minősítették, és a parasztságra – a földte-

④ A szövetkezet

A szövetkezet nem szocialista találmány. Nyugat-Európában is sok helyen alakítottak szövetkezeteket a gazdák, elsősorban azért, hogy a drágább gépeket közösen használhassák, vagy termékeiket együtt adják el. A két világháború közötti Magyarországon is megjelentek szövetkezetek, a legnagyobb ezek közül a „Hangya” volt. Ezekben a szövetkezetekben a föld egyéni tulajdonban maradt, csupán a megtermelt árukat értékesítették közösen a termelők. Így a parasztok nem voltak kiszolgáltatva a kereskedőknek, és miközben ők többet kaptak termékeikért, a szövetkezeti boltban olcsóbbak maradtak az árucikkek. Ezeket a szövetkezeteket azonban a kommunisták felszámolták, mivel céljuk a földmagántulajdon megszüntetése volt.

- Miben különbözött a kommunisták által létrehozott termelőszövetkezet a korábbi szövetkezetektől?

⑤ Politikai vicc a téeszésítésről

Az ötvenes évek elején a Hajdúságban is folyik az erőszakos téeszésítés. A pallagi országúton döglött tyúk fekszik. Nyakában tábla, rajta felirat: „Inkább meghalok, de a kolhoznak nem tojok!”

- Mi az a kolhoz, és mi a magyar megfelelője?

kollektivizálás: a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a magántulajdon megszüntetése köztulajdonba vétellel, erőszakos módszerekkel.

padlássöprés: a beszolgáltatás elmaradása esetén még akkor is elvették az egyéni gazdálkodók terményeit, ha a családnak a megélhetéshez sem maradt elegendő terménye.

1949-ben új államcímert terveztek, amelyet Rákosi-címeként emlegettek ■ Milyen kommunista jelképek jelennek meg a címeren?

pártállam: olyan politikai, hatalmi rendszer, amelyben egy hatalmon lévő párt ellenőrzés nélkül gyakorolja az állam feladatait.

Farkas Mihály, Gerő Ernő és Rákosi Mátyás
■ Kiknek a portréi láthatók a háttérben?

Az 1951-ben felavatott Sztálin-szobor Budapesten, a Városligetben. A nyolc méter magas szobor tízméteres talapzaton állt

terület nagyságának arányában – beszolgáltatási kötelezettséget róttak ki. **A beszolgáltatás során olyan terméket is követeltek a gazdáktól, amelyet nem termeltek, így azt a piacon kellett megvásárolniuk.** Ha valaki nem tudta teljesíteni az előírt beszolgáltatást, akkor a rendőrség segítségével hajtották végre a padlássöprést*. A beszolgáltatási kötelezettség elől sokan a városokba menekültek. 1951–52-re az ország művelhető területének jelentős része bevetetlen maradt. Az áruhiány miatt 1951-ben egy évre ismét bevezették a háborúból ismert jegyrendszert az alapvető élelmiszerekre.

- Kiket neveztek kuláknak a sztálini Szovjetunióban?

A pártállam működése

A pártállam* működésének lényege, hogy nem a választott országgyűlés kezében volt a **legfőbb hatalom, hanem a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségének határozatait hajtották végre az állam hatalmi szervezetei is.** A köztársasági elnöki tisztség megszűnt. Az államfői feladatokat a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gyakorolta, és létezett kormány is (Minisztertanácsnak nevezték), de mindkét állami szerv tagjait végeredményben az MDP jelölte ki, és váltotta le.

A párt vezetését látszólag demokratikusan a Magyar Dolgozók Pártjának kongresszusán választották meg. A párt tagját képviselő kongresszusi küldötteket a pártvezetők hatalmi szóval befolyásolhatták, hogy kiket válasszanak a legfelső vezetésbe. Végző soron az **úgynevezett „trojka”, azaz a három legfontosabb pártvezető, Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és Farkas Mihály döntött minden fontos kérdésről.**

- Sorold fel a magyar állam felépítésének diktatórikus vonásait!

A pártállam hatalmát helyi szinten a **korábbi törvényhatóságok (önkormányzatok) helyett létrehozott tanácsok** biztosították. Ezeket a **lakosság választotta, de csak az MDP jelöltjeire lehetett szavazni.** A tanácsok a legegyszerűbb kérdésekben is csak a központi, országos szervek döntéseit hajthatták végre.

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ 1948: egységes munkáspárt (MDP) → 1949: egypárti parlament, új alkotmány → diktatúra (ÁVH).
- ❖ A magántulajdon felszámolása → államosítások, termelőszövetkezetek.
- ❖ Pártállam: Az MDP vezetősége → tanácsok.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Sorold fel a pártállam működésének néhány jellemzőjét!
- Sorold fel, milyen szovjet mintákat találsz a politikai és a gazdasági élet átszervezésében!
- Hogyan működött a tervutasításos gazdaság?
- Hogyan valósult meg az állami vállalatok irányítása?

13. Törvényteleneségek az ötvenes években

Az „ötvenes évek” a magyar társadalom többsége számára az elnyomást jelképező fogalommá vált. Mivel az ország sem az egypártrendszerrel, sem a magántulajdonon alapuló gazdaság megsemmisítésével nem értett egyet, csak kifejezetten durva eszközökkel lehetett a társadalmat „betörni” az új típusú politikai rendszerbe.

Az igazságszolgáltatás működése és a koncepciók perек

A kommunisták a bíróságokat is a politikai megfélemlítés eszközévé tették. Felhasználták a saját céljaikra az 1946-ban elfogadott úgynevezett „hóhértörvényt”. A köztársasági államrend védelmét szolgáló törvény alapján bárkit elítélhettek, akiről kiderült – akár csak egy baráti beszélgetés alapján –, hogy nem tetszik neki a fennálló társadalmi, politikai rendszer. ❶

Ahhoz, hogy a bíróságok a pártnak megfelelő politikai ítéleteket meghozzák, át kellett alakítani a bírói szervezetet. **Megszűnt a bírói függetlenség, a bírósági ítéletek sok esetben politikai érdekeket szolgáltak.**

- Lapozz vissza a 47. oldalra! Melyik kormány állította fel a népbíróságokat? Mi volt ezek eredeti célja?

Az ügyészségek* és bíróságok átszervezése már a háború után megindult, és fokozatosan ment végbe. Az ötvenes évek elejére egy, a kommunista párt hatalmát feltétel nélkül kiszolgáló intézményrendszer állt fel. Természetesen **nagyon sok bíró, ügyész, jogász nem értett egyet azzal, hogy politikai alapon ítélező bíróságok jöjjenek létre. Őket eltávolították, sokszor még jogászként sem dolgozhattak tovább.**

Az igazságszolgáltatást a párt gyakran felhasználta gazdasági és politikai céljai elérésére. 1948-ban néhány nagyvállalat vezetőjének elítélése is segítette az államosítást. **Koncepciók perекet indítottak egyházi és katonai vezetők ellen. Koncepciók perекben halálra vagy börtönbüntetésre ítélték Rákosi Mátyás párton belüli ellenfeleit. Így ítélte halálra a bíróság Rajk Lászlót, aki korábban maga is tevékenyen vett részt a diktatúra kiépítésében.** ❷

- Milyen szempontokat vettek figyelembe az ügyészek, bírók és jogászok kiválasztásánál?
- Nézz utána az interneten vagy lexikonokban, mi volt a MA-ORT-per!
- Melyik országgal kapcsolatban tanultunk már koncepciók perекről? Ott mi volt a perек célja?

- Milyen tapasztalataik lehettek az ötvenes években a tanácsköztársaságot felnőttként megélő magyar embereknek a szocializmusról?

❶ Vicc az ötvenes évekből

Három férfi utazik a vonaton. Felsőhajt az egyik. Kicsit később sóhajt a másik is. Mire a harmadik megszólal:

– Ne politizáljanak az urak, mert baj lehet belőle!

- Mitől félhettek a vicc szereplői?

❷ A Rajk-per

Rajk Lászlót (és társait) Rákosi utasítására fogták perbe, 1949 őszén. Rajk hűségesen szolgált a kommunista pártot, és nagy része volt abban, hogy a párt törvénytelen eszközökkel hatalomra jutott. Ennek ellenére koholt vádak alapján bíróság elé állították és kivégezték.

A vádak között szerepelt, hogy korábban együttműködött a Horthy-korszak titkosrendőrségével, illetve, hogy a Nyugatnak kémkedett. Emellett megvádolták azzal, hogy összeesküdött a jugoszláv kommunista vezetővel, Titóval. Ez utóbbi vád azért volt különösen súlyos, mert Tito és Sztálin között ellentét alakult ki. A szovjet diktátor nem tűrte ugyanis, hogy a jugoszláv pártvezető számos döntésében eltért a moszkvai irányvonaltól. A per valódi oka az volt, hogy Rákosi vetélytársat látott Rajkban, ezért akarta eltávolíttatni.

- Miért volt különösen fenyegető üzenet Rajk László kivégzése?

ügyészség: állami szerv, amely a büntető-eljárás során a vádló szerepét tölti be, továbbá felügyeli a nyomozás és a büntetés-végrehajtás törvényességét.

szabálysértés: a törvény enyhébb fokú megszegése.

📍 Ki az?

1955. Késő éjjel rémisztő dörömbölés egy pesti bérlakás ajtaján, az alvó férfi felriad, ijedten kiset az előszobába, reszkető hangon kérdi:

– K-k-ki az?...

– A Halál!

Az illető megkönnyebbülve:

– Hála Istennek, már azt hittem, az ÁVH...

- Hogyan fejezi ki ez a vicc az ötvenes évek hangulatát? Hogyan próbálta a humor oldani a mindennapok feszültségét?

Pobeda autó és rendőrök. Ilyen márkájúak voltak a rettegett „fekete autók” is

Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon. Az elítélteket a büntetés-végrehajtás során a KÖMI (Közérdekű Munkák Igazgatósága) dolgoztatta. A KÖMI-t a rabok így emlegették: *Kerülhet Ön Még Ide* ■ Hol volt lakókörnyezetben internáló- vagy kényszermunkatábor?

A társadalom elnyomása a hétköznapokban

Az ötvenes években a legkisebb szabálysértés* esetén is **rendőrségi felügyelet alá helyezték az embereket**. Mivel ezek a szabálysértések mindenkinek az erkölcsi bizonyítványába belekerültek, akár évtizedek múlva is hátrányos következményt jelentettek. A társadalom legkülönbözőbb rétegeit törvénytörtő büntetőperenként ítélték el. Számos olyan rendelet volt hatályban, amelyeket soha nem hirdettek ki, s ezek alapján **halálos ítéleteket is végrehajtottak**.

A jogszabályokat eltérő módon alkalmazták: a bíróságok **az osztályhelyzetet mérlegelve ugyanazért a bűncselekményért más-más ítéletet szabhattak ki**. A paraszti társadalom módosabb rétegeit például a rendszer eleve **elenségnek tekintette**, és kuláknak minősítette. A diktatúra velük szemben gyakran fizikai erőszakot alkalmazott, sokukat bebörtönözték vagy internálták. Mindez ellentmondott a jogállami elveknek, és teljes bizonytalanságban tartotta a lakosságot. Soha **nem lehetett tudni, ki milyen törvényt sért éppen, és azt sem, milyen újabb és újabb jogszabályokhoz kell még igazodni**. Nem csoda, hogy a **hétköznapi életet áthatotta a félelem**. Az emberek rettegtek a „fekete autótól”, amely bármikor megállhatott a ház előtt azért, hogy letartóztassanak valakit. ③

- Milyen helyzetet teremtett a jogbizonytalanság és az önkényeskedés?

Munkatáborok Magyarországon

A második világháború után a **politikai okokból megbízhatatlannak nyilvánított személyeket és családtagjaikat internálták**, vagyis rendőri őrizet alá helyezték, és táborok-

ba szállították vagy kényszerlakhelyet jelöltek ki a számukra. Mivel az internáláshoz nem kellett bírósági határozat, ez túlkapásokra is lehetőséget adott. Sok esetben megtörtént, hogy minden ítélet nélkül éveket töltött valaki internálótáborban. (Az internálás már a Horthy-korszakban is ismert volt, akkor elsősorban kommunistagyanús személyek esetében alkalmazták.) **Az ország területén számos internálótábor jött létre, de 1950 után a kényszermunkatáborok is szaporodni kezdtek. Táborokat létesítettek Debrecenben, Kistarcsán, Recskén és számos más településen is.** A kényszermunkatáborok kifejezetten azért jöttek létre, hogy az ott fogvatartottak egy-egy szocialista nagyberuházáshoz biztosítsák a munkaerőt. ④

Hasonló intézkedés volt a kitelepítés. Ebben az esetben a Hortobágyon és másutt, a nagyobb városoktól távol létrehozott úgynevezett „zárt táborokba” száműzték a nagyvárosokból, elsősorban Budapestről kitelepített családokat. **A kitelepítés elsősorban azokat érintette, akiknek valamilyen lefoglalható értéke, elsősorban nagyobb lakása volt.** A kitelepített embereket – sokszor régi polgári családokat – megalázták és nincstelenné tették. Az állam lefoglalta a nagyobb értékű ingatlanokat, amelyekbe főként Budán pártfunkcionáriusok, államvédelmiek (az ÁVH tagjai) költöztek. Ezeket soha nem kapták vissza a eredeti tulajdonosaik. A kitelepítés ugyanakkor ingyenes munkaerőt biztosított például a hortobágyi állami gazdaság számára. ⑤

- Miért jelentett nagyobb bizonytalanságot, hogy bírói ítélet nélkül internálhattak embereket?
- Mi volt a kitelepítések célja?
- Képzeld el, hogy egy kitelepített család tagja vagy! Meséld a barátaidnak arról, hogy mi történt a családotokkal!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- Az igazságszolgáltatás átszervezése → eszköz a kommunisták kezében → koncepciók perék.
- A társadalom megfélemlítése: → eltérő jogalkalmazás; → internálás és kényszermunka; → kitelepítés.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hogyan alakították át az igazságszolgáltatás szervezetét?
- Fogalmazd meg, mi volt a különbség az internálás és a kitelepítés között!
- Vitassátok meg, milyen hatást gyakorolt a magyar társadalomra a jogbiztonság elvesztése!
- Keresd példákat az ötvenes évek törvénytöréseire!

④ Gulagok Magyarországon

A kazincbarcikai vegyi műveket, a taszári katonai repülőteret vagy a tiszalöki vízlepcsőt a kényszermunkatáborok munkásai építették. Az internálótáborok közül az egyik legnagyobb a kistarcsai tábor, a legkegyetlenebb kényszermunkatábor a recski tábor volt, amelynek a lakóit kőbányában dolgoztatták. A kényszermunkatáborokban megtermelt értéket, például a kibányászott szenet a tervezettség keretei között osztották el.

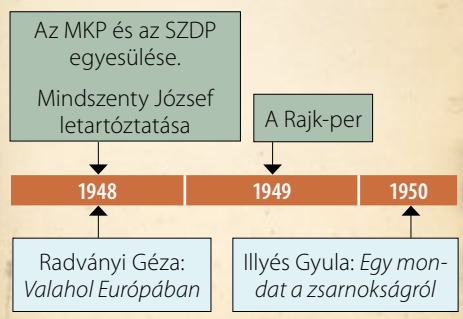
⑤ Egy kiskereskedő visszaemlékezése a kitelepítésekre

„...hajnali öt órakor megszólalt a csend. Kézbesítették a Belügyminisztérium kitiltó véghatározatát, és értesültünk róla, hogy éjfélre be kell csomagolnunk, maximum kétfélszáznyi holmit. Két szekrényben összegyűjtöttük a legszükségesebb dolgokat, a bútort elajándékoztuk vagy »kölcsonadtuk«. Írtam egy fellebbezést, majd a közeli üzletnek fél-, illetve negyedáron eladtuk a kereskedés áruinak nagy részét. Sok írószert, játékot ingyen osztogattunk szét az összesereglett gyerekeknek. (...)

Volt közöttünk egykori huszártábornok, bankigazgató, gettót végigszervező nagykereskedő, velük zokogó feleségek, gyerekek, sőt még egy pár hónapos csecsemő is.”

- Mely társadalmi rétegeket sújtott elsősorban a kitelepítés?

TÖRTÉNELEM – FILM – IRODALOM

14. Hétköznapok és ünnepek a Rákosi-diktatúra idején

A kommunista diktatúrában a vallásosság és a nemzeti érzelmek hangoztatása nem volt kívánatos. A Rákosi-korszakban a több évszázados hagyománnyal rendelkező vallási ünnepeket kitörölték a naptárból, vagy igyekeztek azokat új tartalommal megtölteni. Az új ünnepnapok a munkásmozgalom és a magyar történelem kommunista szempontból fontos eseményeire emlékeztettek.

- Ismételj! Milyen hatással volt az ipari forradalom a városfejlődésre?
- Milyen jellemzői voltak a személyi kultusznak a Szovjetunióban?

Új lakótelep Kőbányán, 1951-ben ■ Miért érezhette kezdetben rosszul magát a falvakból ide beköltöző lakosság?

1 Az öltözködés gondjai a Rákosi-korszakban

A Rákosi-korszakban a ruhák minősége, a méret- és választékhiány állandó problémát jelentett. Általános panasz volt a ruhagyári termékek magas ára is. Egy 1952-ben írt megyei pártjelentés szerint a férfingek a mosásban úgy összementek, hogy teljesen használhatatlanná váltak. Az eredetileg 40-es férfing hossza egy 12 éves gyermek méretére zsugorodott. A cipők belsejében lévő szöveget nem távolították el, így azok már a próba alkalmával elszakították a vásárló harisnyját. Egy 1956-ban készített jelentés szerint egy munkás tíz és fél év után cserélhette le a télikabátját, és évente egyszer vásárolhatott magának új cipőt, a felesége fél-évente vehetett magának egy harisnyát vagy új fehéreneműt. Egy gyerek három és fél évente kaphatott új kabátot.

Lakásviszonyok és életszínvonal az ötvenes években

A Rákosi-korszakban (és a szocializmus későbbi időszakában is) az erőltetett iparosítás következtében tovább nőtt a városi lakosság száma. Az ipari munkahelyek növekvő száma, az iparban elérhető magasabb keresetek és a kollektivizálás miatt a falvakból sokan a városokba költöztek. Voltak, akik ingázóvá váltak, vagyis vidéken laktak, de a városokban dolgoztak.

A városokba költözők azonban nem érezték otthonosan magukat új körülményeik között. A korszak Magyarországon a lakásviszonyok elképesztően rosszak voltak. Mivel a háború után nem épült elegendő lakás, a városba költöző munkások sokszor éveket töltöttek munkásszállókon. A szerencsésebbek tudtak szerezni maguknak egy társbérletet, ahol egy lakásban két-három család élt együtt.

A nehézipar (pl. vas- és acélgyártás, gépipar) folyamatos és erőltetett fejlesztése miatt a közszükségleti cikkek gyártása háttérbe szorult. Emiatt állandó volt az áruhiány, ráadásul a tévesztés miatt a mezőgazdasági termelés is csökkent. Gyakran az alapvető élelmiszereket sem lehetett beszerezni. Hiányoztak azok a termékek is, amelyeket külföldről kellett behozni; például a csokoládé, a citrom vagy a banán évtizedekre eltűntek a boltokból. A ruházatkodás állandó problémát okozott még azoknak is, akik viszonylag jobb fizetést kaptak a munkájukért. 1 Az életszínvonal nem érte el a háború előtti, még azoknál az embereknél sem, akik a rendszer kedvezményezettjeinek számítottak.

- Képzeld el, hogy vidékről költöztél fel egy nagyvárosba! Írd meg levélben az otthon maradottaknak, hogyan változott meg az életed!

Magyar sportélet az ötvenes években

Az ötvenes évek fontos része volt a sport. Kiemelkedően szerepeltek a magyarok 1952-ben a helsinki olimpián, ahol 16 aranyérmet nyertek.

Nők dolgoznak egy faipari üzemben ■ Hogyan változtatta meg a család életét a nők munkába állása? Beszélj a kép alapján a munkakörülményekről!

A Rákosi-féle vezetés felismerte, hogy a magyar sport-sikerek a szocialista rendszer fölényét hirdethetik a kapitalista világ felett. Ezért legkiválóbb sportolóink nagyobb mozgásszabadságot élvezhettek, mint általában a magyar társadalom. Munkahelyükön általában nem kellett dolgozniuk, a felkészüléssel foglalkozhattak. A siker a jobb élet lehetőségét is biztosította az eredményes sportolóknak, például könnyebben juthattak lakáshoz, autóhoz. Az emberek számára kedvelt szórakozás volt a hazai sportrendezvényeken való részvétel, a labdarúgó-bajnokság meccseit mindig telt ház előtt játszották. A magyar futballtörténelem legsikeresebb időszakát a legendás aranycsapat hosszan tartó eredményessége biztosította.

Az aranycsapat tagjai: Állnak balról jobbra: Lóránt Gyula, Buzánszky Jenő, Hidegkúti Nándor, Kocsis Sándor, Zakariás József, Czibor Zoltán, Bozsik József és Budai II. László, guggolnak balról jobbra: Lantos Mihály, Puskás Ferenc és Grosics Gyula. Az ötvenes évek ünnepelt aranycsapata, amely 1952-ben olimpiai bajnok lett, de két évvel később a világbajnoki döntőben vereséget szenvedett. A csalódás olyan mértékű volt, hogy zavargások törtek ki ■ Nézz utána, mi lett az aranycsapat sorsa 1956 után!

A korszak jellegzetes öltözetei. A ruhaipar államosításával a választék csökkent ■ Olvasd el a Lódenkabát és micisapka – divat az 50-es években című írást a Töri másképp című internetes portálon! Mi volt a lódenkabát?

🕒 „Hazánk felszabadulásának ünnepe”

Április 4-ről csak évtizedekkel később tudhattuk meg, hogy a szovjet csapatok nem is ezen a napon, hanem jó egy héttel később űzték ki Magyarországról az utolsó német alakulatokat. A szovjet katonai vezetők a türelmetlen Sztálin haragjától tartva, inkább előbb jelentették be a győzelmüket Moszkvának.

Április 4-ei plakát ■ Melyik szobor van a plakáton? Miért?

Augusztus 20-át ünneplő plakát. Augusztus 20-a eredetileg Szent István király ünnepe volt. Az 1949. évi alkotmányt is ezen a napon hirdették ki, ezért az alkotmány ünnepének, később pedig az új kenyér ünnepének nyilvánították ■ Mi lehetett a célja az ünnepnap átformálásának? Mely társadalmi rétegeket jelképezi a címet tartó két ember?

Állami ünnepek a Rákosi-diktatúra idején

A kommunista diktatúra az egyházakat a rendszer ellenségének tekintette, ezért felszámolta az egyházi ünnepeket. Karácsony másodnapja az ötvenes években egyáltalán nem volt ünnep, de húsvéthétfő vagy a pünkösd sem. Ezek helyére új ünnepek léptek, amelyek a kommunista hagyományt próbálták felépíteni. A szocialista forradalom (november 7.) vagy a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulója (március 21.) lett ünnep. A nemzetközi munkásmozgalom hagyományát követte a május 1-jei „munka ünnepe” bevezetése. A legnagyobb ünnep azonban április 4-e, „hazánk felszabadulásának” évfordulója lett, amikor azokra a „szovjet hősökre” emlékeztek, akik „elhozták nekünk a szabadságot”. 🕒

Az egyházi ünnepeket nem csupán a naptárból törölték, de azt is megtiltották, hogy az emberek ezeket szűkebb körben megünnepeljék. Azok az összejövetelek, amelyek kapcsán felmerült a gyanú, hogy vallásos jellegűek, rendőri megtorlást vonhattak maguk után. Annak is súlyos következményekkel kellett szembenéznie, aki egyházi esküvőt tartott, vagy megkereszteltette gyermekét.

- Miért tekintette a rendszer az egyházat és a vallást ellenségének?
- Mit tett a vallásos érzés visszaszorítása érdekében?

január 1.	újév
április 4.	felszabadulásunk ünnepe
május 1.	a munka ünnepe
augusztus 20.	az alkotmány ünnepe
november 7.	a nagy októberi szocialista forradalom ünnepe
december 25.	karácsony (fenyőfaünnep)

A Rákosi-diktatúra ünnepei ■ Mely ünnepek tűntek el teljesen a Rákosi-korszakban? Mely ünnep nyert új tartalmat? Nézz utána, miért nem szerepel március 21-e a listán!

Felszabadulási emlékmű a Gellért-hegyen ■ Nézz utána az interneten, ki volt a szobor alkotója!

A kommunista rendszer példaképei és a személyi kultusz

Nemcsak a vallásos ünnepeket törölték a naptárból, hanem megszüntették a nemzeti ünnepeket is. A magyar hagyományban a legfontosabbnak számító március 15-e munkanappá vált, a két világháború között megtartott Trianon-évfordulót nacionalistának minősítették és eltörölték.

A nemzeti hősök közül voltak, akiknek a szobrát ledöntötték. Másokat pedig népi forradalmi hőökké formáltak át azt sugallva, hogy már ők is az új szocialista rendszer történelmi előfutárai voltak. ③

A nemzetközi kommunista mozgalom vezetőit, Lenint, Marxot, Engelst, Sztálint, illetve a magyar kommunista vezetőket állították példaképül az emberek elé. Az állami ünnepeken, szervezett felvonulásokon Rákosi Mátyás és Gerő Ernő felnagyított képeit kellett vinniük a kivezényelt embereknek. A kommunista vezetők fényképét minden hivatali helyiségben elhelyezték. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy minden középületre ki kellett helyezni a nemzetközi munkásmozgalom jelképét, a vörös csillagot.

A személyi kultusz külsőségeiben a szovjet mintákat másolták. A szólásszabadságot a kommunista rendszer megszüntette, így kizárólag államilag jóváhagyott könyvek, újságok jelenhettek meg. A pártvezetők kultuszát a tömegpropaganda-gépezete építette fel. ④

- Ismétlés! Sorold fel a személyi kultusz jelenségeit!
- Vitassátok meg, miért tartotta fontosnak a hatalom, hogy a kommunista eszmeiség a családi ünnepeken is megjelenjen!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hogyan jelezték az új ünnepek a kommunista rendszer eszmeiségét?
- Hogyan jelent meg a személyi kultusz az ünnepeken?
- Mi volt a kommunista propaganda célja?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Iparosítás → városba költözés → életmódváltás.
- ❖ A nehézipar fejlesztése → folyamatos áruhiány.
- ❖ Kommunista propaganda:
 - sport (futball – aranycsapat);
 - kommunista ünnepek;
 - Rákosi személyi kultusza.

③ Hőskultusz az ötvenes években

Kossuth mint a független, szabad Magyarország képviselője helyet kapott a Rákosi-korszak példaképei között. A millenniumi emlékműben a királyok sorát lezáró Ferenc József helyére Kossuth Lajos került, a Parlament előtti Kossuth-Lajos-szobrot 1952-ben lecserélték. A legnagyobb címletű papírpénzt már 1946-ban Kossuth portréja díszítette.

A két magyar rádióadó Kossuth és Petőfi nevét kapta.

④ Rákosi Mátyás hatvanadik születésnapja 1952-ben

Rákosi hatvanadik születésnapjának megünneplését felülről szervezték. Az egész ország ajándékokkal halmozta el a pártvezért. A Komárom megyei bányászok bányagépek kicsinyített másolatát küldték el, a nógrádiak Sztálin szénből faragott arcképét. Ügyes kezű asszonyok népviseletbe öltöztetett babákat, hímzett terítőket készítettek az alkalomra. A gyerekek piros szíveket rajzoltak Rákosinak. A beérkezett ajándékokból kiállítást szerveztek. Az Elnöki Tanács a Népköztársasági Érdemrend I. fokozatát adományozta Rákosinak. Számos intézmény Rákosi Mátyás nevét vette fel. A születésnap csúcspontjaként ünnepi estet szerveztek az Operaházban, amelyen természetesen részt vett Rákosi Mátyás is.

A Bonyhádi Zománcgyár zománcáblája Rákosi Mátyás 60. születésnapjára

- Rákosi mely érdemét emeli ki a tábla?

15. Reformkísérlettől a forradalomig

A kommunista rendszer sajátosságai: a törvénytelenések, a szabadság korlátozása, a rossz életviszonyok és a szovjet minták szolgálai követése haragot és ellenérzést váltottak ki az emberek többségéből. A hatalom részéről tett engedmények ellenére a növekvő társadalmi elégedetlenség 1956-ra robbanásig fokozódott.

- Milyen világpolitikai következményekkel járt Sztálin halála?
- Ki lett Sztálin halála után a szovjet pártvezető?

1 Rákosi a gazdaság teljesítményéről 1953-ban

„Mióta tervezgádzkodásunk van, ilyen zökkenő még nem volt, hogy a szénbányászat és a kohászat ilyen rosszul kezdte volna az esztendőt, mint az idén. Ahelyett, hogy az iparban pótolnák a mezőgazdaságban az 1952. évi szárazság okozta károkat, az ipar is rettentően dög.” Az iskolákat nem fűtötték, sok helyen kikapcsolták a villanyt.

- Milyen elhibázott gazdaságpolitikai lépések vezettek ide?

amnesztia: közkegyelem

Nagy Imre ismerteti a kormányprogramot az országgyűlésen ▪ Ki tapsol mögötte? Miért nőtt meg a miniszterelnöki tisztség jelentősége Nagy Imre miniszterelnöksége idején?

Nagy Imre első miniszterelnöksége

Sztálin a nyugati hatalmakkal megvívott háborúra készült. Ezért a Szovjetunióban és a többi szocialista országban is **mindent a hadsereg és a hadiipar igényeinek rendeltek alá.** A nehézipar egyoldalú fejlesztése (lásd a 14. leckét) Magyarországon is ellátási zavarokat és az életszínvonal csökkenését okozta. 1

1953-ban meghalt Sztálin. A kommunista rendszerrel szembeni elégedetlenség növekedése miatt az új szovjet vezetés változtatásokat tartott szükségesnek. Moszkvában **rendelték Rákosit (1953. június), felrötták neki a rossz gazdasági eredményeket és a hatóságok túlkapásait. Közölték, hogy túl nagy hatalom van a kezében, ezért a miniszterelnöki tisztséget át kell adnia Nagy Imrének,** és növelni kell a miniszterelnök súlyát az ország irányításában.

Moszkva akarátának megfelelően 1953 júliusában Nagy Imre lett a miniszterelnök, aki a szovjetek egyetértésével könnyített az elnyomó intézkedéseken. 2 Az új miniszterelnök **felszámolta az internálótáborok rendszerét, és igyekezett korlátozni a politikai rendőrség működését.** Széles körű amnesztiát* hirdetett, megkezdődött a politikai perek egy részének felülvizsgálata is. Nagy Imre **felfüggesztette az erőltetett iparosítást, csökkentette a katonai kiadásokat.** Döntéseinek hatására könnyebbé vált az élet Magyar-

2 Nagy Imre útja az első miniszterelnökségig

Nagy Imre 1896-ban született Kaposváron, szegényparaszti családban. Az első világháború alatt az orosz frontra került, itt esett hadifogságba. A bolsevikok oldalán részt vett a polgárháborúban, és csak 1921-ben tért haza Magyarországra, immár kommunista-ként. 1930-tól ismét a Szovjetunióban élt, és elsősorban agrártudományi vonalon képezte magát. 1944 decemberében az Ideiglenes Nemzeti Kormány földművelésügyi minisztere lett. Nagy Imre volt a földosztó miniszter 1945-ben, majd 1945 novemberétől néhány hónapig belügyminiszterként működött.

Nagy Imre ellenezte az erőszakos téjeszesítést, és kiállt a paraszti kisbirtok fenntartása mellett. 1950-ben begyűjtési miniszterré nevezték ki. Első miniszterelnöki kinevezése után végrehajtott intézkedései tiszteletet és megbecsülést ébresztettek az emberekben.

országban. Az „új szakasznak” nevezett politika népszerűséget szerzett Nagy Imrének.

A párt vezetése azonban továbbra is Rákosi Mátyás kezében maradt, aki folyamatosan támadta Nagy Imrét itthon és a szovjet vezetés előtt is. ③ A Magyar Dolgozók Pártjában is sokan szerették volna Nagy Imre bukását. Egyes vezetők azért, mert attól tartottak, hogy felelősségre vonják majd őket a feltárt törvénytelenésekben játszott szerepükért.

- Mi volt a kapcsolat az állami szervek és a pártszervek között a korszakban (12. lecke)? Miért volt ez kedvező Rákosi számára?

Nagy Imre megbuktatása

1955-ben a Németországi Szövetségi Köztársaságot felvették a NATO-ba. **A szovjet vezetők tartottak az NSZK felfegyverzéstől, ezért ismét növelték a fegyverkezés ütemét, erőltették a hadiipar fejlesztését.** ④ Ez kedvezett Rákosinak. **Moszkvában ugyanis most úgy látták, a „szocialista tábor” egysége gyengül, ha Nagy Imre politikája folytatódik.** Moszkvába rendelték a két magyar vezetőt (1955. január), és most Nagy Imre kapott bírálatot. Rákosi azonnal kihasználta a helyzetet. **1955 márciusában Nagy Imrét megbuktatták, és kizárták a pártból. Ezt követően Rákosi ismét saját emberét** (a mindössze 33 éves Hegedüs Andrást) **ültethette a miniszterelnöki székbe.**

- Hogyan hatott a fegyverkezési verseny az életszínvonalra?
- Milyen befolyással volt a szovjet vezetés a magyarországi eseményekre?

A forradalom közvetlen előzményei

A Nagy Imre által megkezdett reformokat ekkor már nem lehetett visszafordítani. Kommunista írók, művészek adtak hangot az elégedetlenségüknek, és szembeszálltak a Rákosi uralta pártvezetőséggel. **1956 februárjában az új szovjet pártvezető, Hruscsov a szovjet kommunista párt kongresszusán zárt ülésen* bírálta a sztálini személyi kultuszt, és ezzel jelezte azt is, hogy hajlandó a változtatásokra.** ⑤ Rákosi előtt is világossá vált, hogy a szovjet vezetés Magyarországon ismét reformokat kíván.

1956 tavaszán kezdett kialakulni egy kommunista írókból, párttagokból, katonákból álló szűk politikai ellenzék, amely többek között Rajk László nyilvános rehabilitációját* és a hibák kiigazítását követelte. Rákosi rövidesen kénytelen volt beismerni, hogy a Rajk-per hamis vádakon alapult, de a felelősséget az ÁVH korábbi vezetőjére hárította.

③ Rákosi kétszínűsége

Amikor Nagy Imre szorgalmazta a kulákliság eltörlését, Rákosi azt hangoztatta a pártban: „kutyából nem lesz szalonna: a kulák – listával vagy a nélkül – továbbra is kulák marad”.

- Kiket neveztek kuláknak, és miért vezettek róluk listát a hatóságok?

④ Az osztrák államszerződés hatásai

1955-ben az osztrák államszerződéssel (lásd a 4. leckét) Ausztria kinyilvánította örökös semlegességét, és területéről kivonultak a megszálló csapatok. Ezzel megszűnt Magyarország szovjet megszállásának jogsultsága is, hiszen a szovjet csapatok azzal az indokkal tartózkodtak Magyarországon, hogy Ausztria szovjet megszállási övezetnek utánpótlását biztosítja.

- Vitassátok meg, milyen kül- és belpolitikai jelentősége volt annak, hogy Ausztriából kivonultak a megszálló csapatok!

A változtatást követelő értelmiség a Petőfi Körben szervezett vitákat ■ Miért a kommunista párton belül bírálták először Rákosit?

zárt ülés: egy szervezet (pl. párt) tanácskozása, amelyen a sajtó és a kívülállók nem lehetnek jelen.

rehabilitáció: egy korábban elítélt személy becsületének, jó hírének helyreállítása, annak kimondása, hogy nem bűnös.

6 A rendszer temetése

Amikor százezrek vonulnak el a koporsók előtt, nemcsak az áldozatoknak adják meg a végső tisztességet, de szenvedélyes vágyuk, megmásíthatatlan elhatározásuk, hogy egy korszakot temessenek el. – mondta a temetés egyik szónoka, Szász Béla.

A megosztott pártvezetés végül 1956 júliusában szovjet nyomásra leváltotta Rákosit. A hatalmát veszített kommunista diktátor feleségével együtt a Szovjetunióba távozott. Többé nem térhetett vissza Magyarországra. Az MDP új első titkárra Gerő Ernő lett. Az ő személye azonban nem jelentett érdemi változást.

A valódi megújulásra képtelen kommunista párt által végrehajtott csekély változások nem csillapították le a lakosság elégedetlenségét. Ezzel a rendszer Rajk László újratemetésén (1956. október) szembesülhetett, ahol kb. 150 ezer ember vett részt. 6

- Rajk László belügyminiszterként törvénytelen és erőszakos eszközökkel segítette a kommunisták hatalomra jutását. Miért volt mégis olyan nagy tömeg a temetésén?

Rajk László és két társának újratemetése. Kivégzésük után Rajkot és társait jeltelen sírokba hantolták el. Az ünnepélyes temetéssel az MDP bizonyítani akarta, hogy képes szembenézni a múlttal. A temetésen azonban a párt legfőbb vezetői (köztük Gerő Ernő) nem vettek részt

VÁLTOZÁS ÉS FOLYAMATOSSÁG

Hruscsov 1956 februárjában elítélte a személyi kultusz gyakorlatát. A beszéd jelentős változásokat indított el több szocialista országban is.

„A személyi kultusz a pártmunkában és a gazdasági tevékenységben helytelen módszerek alkalmazásához vezetett, olyan következményekkel járt, mint a pártdemokrácia és a szovjet demokrácia durva megsértése, a meddő adminisztrálgatás, mindenféle csúrés-csavarás, a fogyatékosok tarkargatása és a valóság szépítése.”

(Hruscsov beszéde az SZKP XX. kongresszusán)

„A XX. kongresszus munkája nyomán megállapíthatjuk, hogy pártunk fő irányvonala minden téren helyes, és azt a politikát, melyet Központi Vezetőségünk a múlt év márciusi határozataiban lefektetett, erőteljesen tovább kell vinni.”

(Rákosi beszéde 1956 márciusában)

„Helytelen volt a személyi kultusz, amit velem űztek: ezt a személyi kultuszt igyekeztem visszatartani. Például, amikor ezt a gyárat a nevemről akarták elnevezni, nem akartam elfogadni. Azóta is felajánlották több híd elnevezését nevemről, amit nem fogadtam el. Ennek dacára éppen elég személyi kultusz volt velem kapcsolatban, de ezt már 1953-ban kezdték leépíteni.”

(Rákosi 1956 áprilisában, Csepelen mondott beszéde)

- Mi volt a személyi kultusz jele hazánkban?
- Kit ítél el személy szerint Hruscsov?
- Vitassátok meg, miért változtatta meg Rákosi a véleményét! Mennyire lehetett őszinte a megnyilvánulása?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

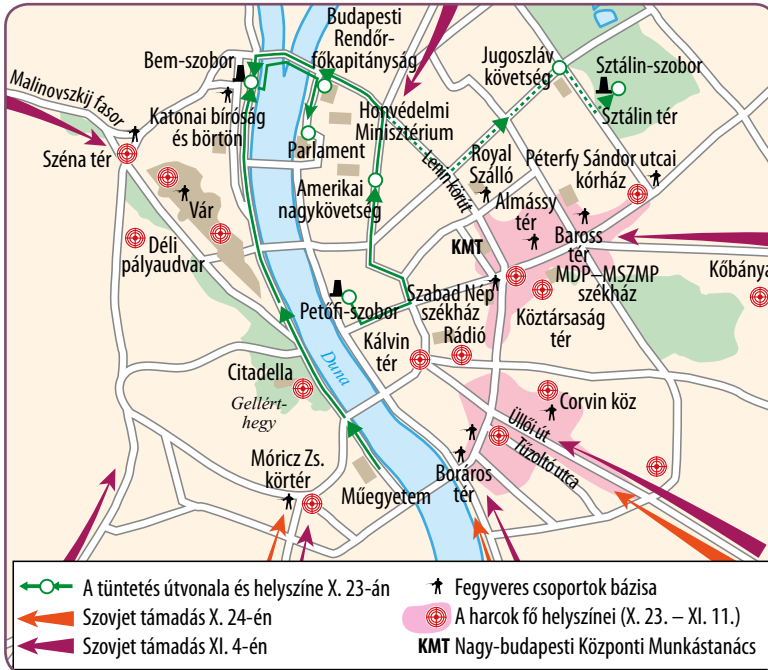
- Mely intézkedések jelentettek komoly változásokat Nagy Imre első miniszterelnöksége idején?
- Milyen nemzetközi politikai változások adták vissza Rákosi hatalmát, és melyek ingatták meg azt?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ◆ Áruhiány, romló életszínvonal → elégedetlenség.
- ◆ Sztálin halála → változások Moszkvában → Nagy Imre miniszterelnök ↔ Rákosi az MDP vezetője.
- ◆ Nagy Imre reformjai ← Rákosi.
- ◆ Nagy Imre leváltása → növekvő elégedetlenség
- ◆ Rákosi menesztése → MDP: nincs megújulás.

16. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörése

A magyar történelem bővelkedik az idegen uralom és zsarnokság elleni harcokban. Ennek nagyszerű példája az 1956-os forradalom és szabadságharc is, amely az egész világ számára megmutatta a magyar nép erejét és szabadságszeretétét.

Az 1956-os forradalom eseményei és helyszínei Budapesten

- Melyek voltak a magyar történelem legjelentősebb szabadságharcai?
- Miben különbözött 1945 után a nyugat- és a kelet-közép-európai népek élete?
- Milyen előzményei voltak az 1956-os forradalomnak?

A forradalom jelképe, a lyukas zászló

Az egyetemisták követelései

1956 őszére a társadalom számára is egyértelművé vált, hogy a párton belüli ellentéteket kihasználva változásokat lehet elérni. Elsőként a fiatalok fogalmazták meg követeléseiket. **1956 októberében a szegedi egyetem hallgatói** kiváltak kommunista párt ifjúsági szervezetéből (Dolgozó Ifjúság Szövetsége), és **megalakították a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségét (MEFESZ)**. Példájukat rövidesen az ország többi egyetemén is követték. Októberben (22-én) a **budapesti Műszaki Egyetem MEFESZ-szervezete 16 pontban fogalmazta meg az egyetemi ifjúság követeléseit**. A törvénytelenégeket elkövető vezetők (különösen Rákosi) megbüntetését, Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését, szabad választásokat és a szovjet csapatok távozását sürgették. Gazdasági követeléseik közé tartozott a bérek emelése, a tervgazdaság és a beszolgáltatási rendszer felülvizsgálata.

Ennyi maradt a rettegett Sztálin szobrából

- Nézzetek utána, mi történt a ledöntött szoborral! Keressetek az interneten képeket az eseményről!

Tüntetők Budapesten, 1956. október 23-án. Az egyik táblán a lengyel címer ■ Nézz utána, miért vitt lengyel címet a tömeg! Mi történt a lengyelországi Poznańban? Nézd meg a térképen, milyen útvonalakon vonultak a tüntetők ezen a napon!

pesti egyetemisták: főleg a Műszaki Egyetem, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) hallgatói.

1 Nagy Imre beszéde

Nagy Imre este 9 órakor, a Parlament egyik erkélyéről szólta a tömeghez. Arról beszélt, hogy nyugalomra van szükség, és folytatni kell az általa 1953-ban megkezdett reformokat. A tömeg ennél jóval többet várt. Mégis, miután Nagy Imre felszólítására elénekelték a Himnuszt, lassan kiürült a Parlament előtti Kossuth tér.

- Mi lett az 1953-as reformok sorsa?

A forradalom első napja

1956 nyarán a lengyelek felláztak a sztálinista rendszer ellen. Ezt gyorsan leverték, de ősszel a lengyel vezetés reformokra kényszerült. **1956. október 23-ára a budapesti Műszaki Egyetem hallgatói békés felvonulást szerveztek** a lengyelek támogatására és a magyarországi változásokért. A pártvezetés először betiltotta, majd mégis engedélyezte a megmozdulást. A műegyetemisták kezdeményezéshez **több egyetem is csatlakozott.**

A tüntetés délután háromkor kezdődött. A pesti egyetemisták* a **Petőfi-szobornál** gyülekeztek, ahol Sinkovits Imre színművész elszavalta a Nemzeti dalt. Ezután a budai oldalon álló **Bem-szoborhoz vonultak.** Ide érkeztek a Műszaki Egyetemtől induló műegyetemisták is. A tüntetők – akikhez egyre több járókelő csatlakozott, köztük munkából hazatérő munkások – ekkor már olyan nemzeti színű lobogókat vittek magukkal, amelyekből kivágták a gyűlölt Rákosi-féle címet. A **lyukas nemzeti zászló 1956 jelképévé vált.**

A Bem térről a **tömeg egy része a Parlamenthez vonult**, ahol este Nagy Imre mondott beszédet. 1 Egy másik csoport a **Városliget** felé vette az irányt, és az esti órákban **ledöntötték** a rendszer jelképét, a hatalmas méretű **Sztálin-szobrot.**

A **Magyar Rádió székháza előtt** a kora délutáni óráktól kezdve egyre nagyobb tömeg várakozott. **Azt akarták elérni, hogy olvassák be a rádióba követeléseiket.** Ehelyett este nyolckor Gerő Ernő beszéde hangzott el, amelyben nacionalistáknak nevezte, és megtorlással fenyegette meg a tüntetőket. A növekvő számú és egyre dühösebb ember látán **a rádiót védő ÁVH-sok** este 9 körül **a tömegbe lőttek.** Addigra a tüntetők is szereztek fegyvereket, katonáktól, rendőröktől és hadiüzemek raktáraiból. Megostromolták, és másnap reggelre elfoglalták a rádió épületét. A **békésnek induló felvonulásból fegyveres felkelés lett.**

Október 23-án a **vidéki városokban is tüntetések kezdődtek.** Az első lövések Debrecenben dördültek el, ahol a megyei pártszékház elé vonuló, fegyvertelen tömegbe lőttek az épület védői.

- Hogyan vált az október 23-i békés tüntetés a rendszer elleni felkeléssé?
- Miért nevezhetjük az eseményeket forradalomnak?
- Képzeld el, hogy külföldi újságíró vagy! Készíts tudósítást a budapesti eseményekről!

A Magyar Rádió székháza az ostrom után. Miután a felkelők elfoglalták az épületet, az adást a Parlamentből sugározták

Forradalomból szabadságharc

Az események hatására a párt vezetők október 23-án az éjjeli órákban behívták a szovjet csapatokat Budapestre, majd (már másnap hajnalban) kinevezték Nagy Imrét miniszterelnöknek. Október 24-én újabb és újabb szovjet egységek lépték át Magyarország keleti határát, illetve Székesfehérvárról páncélos alakulatok indultak Budapest felé.

A szovjet páncélosok megjelenése csak olaj volt a tűzre. **A forradalom a megszállók elleni szabadságharcra vált.** Október 24-től a főváros utcáin, terein főleg fiatalokból álló fegyveres csoportok alakultak (a „pesti srácok”), amelyekhez honvédek, katonatisztek is csatlakoztak. A Széna téren, a Corvin közben, a Baross téren, a Tűzoltó utcában, a Boráros téren és a Móricz Zsigmond körtéren harcoló alakulatok váltak a legismertebbeké. A páncélosok ellen használt legfontosabb fegyver a Molotov-koktél* volt. ② ③

- Keresd meg a térképen a fegyveres ellenállás helyszíneit!

② Harcok a Corvin közben

(Október) „25. után a Corvinban kezdtek osztagok alakulni. Úgy határoztunk, hogy körülbelül 25-30 főből álljon egy csoport, és azok egy-egy utcaszakaszt védjenek, mert akkor már az oroszok nagyon támadtak, és persze az ÁVH is. (...)

Volt olyan is, hogy ablakokban vártuk a tankokat, és általában időzítve, bizonyos jelekre, az elsőt és az utolsót semmisítettük meg, így a többi nem tudott elmenekülni, mert közéjük került. Később már a lányok előre megtöltötték a benzinesüvegeket, hogy amikor kell, kéznél legyenek. Volt egy lány, aki az alsószoknyáját szalagokra tépte, azokat beletettük az üvegbe, hogy kilógott a vége.”

Molotov-koktél: benzinnel megtöltött üveg, amelynek nyakába rongyot gyömszöltek, és azt meggyújtva a palackot a kiszemelt célpontra dobták.

③ Visszaemlékezés október 25-ére

„A tankok egyre sűrűbben szaladgáltak a pesti utcákon. A Nemzeti Színház mellett egy építési területről valaki dühében felkapott egy csákányt, és annak a hegyes végével ütötte a tankot. Véletlenül a benzintankját találta el. Ömlött ki a benzin. Valaki meggyújtott egy szál gyufát és ledobta a földre, a kiömlött benzinre. Ettől a tank lángra lobbant. Én ekkor láttam az első tankot égni, és ekkor váltunk harcosokká, katonákká. Rájöttünk, hogy ezzel a módszerrel fogjuk tudni megverni őket.”

A „pesti srácok” 1956 októberében. A világ akkoriban talán legerősebb hadseregével vették fel a harcot. Elszántságuk mellett segítette őket helyismeretük. Az utcai harcokban, kapualjakból támadó és bútorokból, közlekedési eszközökből, utcakövekből épített barikádok mögül védekező szabadságharcosokkal szemben a harckocsik gyakran nem bizonyultak eredményesnek

Az új hatalmi szervek és sortüzek

A gyárak, üzemek dolgozói **munkástanácsokat alakítottak, amelyek felváltották a kommunista pártszervezeteket**. A kommunista tanácsi közigazgatás sok helyütt egyszerűen eltűnt, és helyét **nemzeti vagy forradalmi tanácsok** vették át.

Nagy Imre miniszterelnök elképzelése az volt, hogy tárgyalásos úton, részben engedményekkel próbálja meg lecsillapítani a nép – általa is jogosnak tartott – haragját. A párt vezetőinek és tagságának egy része azonban kizárólag a fegyveres „megoldásban” hitt. Elképzelésük szerint a szovjet hadsereg felvonulása, a párthű államvédelmi alakulatok erőszakos fellépése elegendő lesz a „rendteremtéshez”.

Október 25-én délelőtt tüntetők vonultak a Parlamenthez. Barátkoztak az épület védelmére ide rendelt szovjet katonákkal, éltették Nagy Imrét, követelték Gerő Ernő távozását és az ÁVH megszüntetését. A békés tömegre a környező épületekből, **több irányból tüzet nyitottak magyar és szovjet fegyveresek**. A rengeteg sebesült mellett száz körül volt a halottak száma. Ezekben a napokban **vidéken is többször lövettek a békés tüntetők közé**. Az egyik legvéresebb sortűz Mosonmagyaróváron volt (október 26.).

Gerőt a Parlament előtti sortűz napján leváltották – a szovjetek beleegyezésével –, és helyére Kádár Jánost választották. Október végén **Kádár feloszlatta az állampártot** (az MDP-t). Még aznap megalakult az új kommunista párt, a **Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP)**, amelynek tagja volt Nagy Imre, de vezetője Kádár János lett.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyek voltak az egyetemisták legfontosabb követelései 1956 októberében?
- Milyen fontosabb események történtek 1956. október 23-án?
- Mely tények bizonyítják, hogy október 23-án forradalom kezdődött?
- Hogyan vált a forradalom szabadságharcná?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ 1956. október 23. → a forradalom kezdete
 - tüntetés (Petőfi-szobor, Bem-szobor);
 - Parlament (Nagy Imre beszéde);
 - Városliget (Sztálin-szobor);
 - Magyar Rádió – fegyveres felkelés.
- ❖ Október 24.: Nagy Imre-kormány, munkástanácsok
 - szovjet támadás → szabadságharc (fegyveres csoportok).
- ❖ Sortüzek – az MDP megszűnése
 - MSZMP (Kádár).

OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésének okai

17. A forradalom és szabadságharc leverése

1956. október végén úgy tűnt, Magyarország lehet demokratikus és önálló ország. A moszkvai vezetés azonban – kihasználva a számára kedvező nemzetközi helyzetet – úgy döntött, hogy katonai erővel, véres háborúban kényszeríti vissza a magyarokat a szovjet tömbbe.

Nagy Imre kísérlete a rendezésre

Miniszterelnöki kinevezése után Nagy Imre személyét a fegyveres forradalmárok többsége éppúgy elfogadta, mint a munkástanácsok vagy a forradalmi bizottságok. Ennek ellenére a forradalmárok nem tették le a fegyvert, mert a szovjet csapatok még Magyarországon tartózkodtak. Nagy Imrének meg kellett győznie a szovjeteket, hogy békés eszközökkel rendet tud teremteni, tehát nyugodtan kivonulhatnak, és rábízhatják a helyzet kezelését. Ugyanakkor a forradalmárokat is meg kellett győznie, hogy nem fogja visszaállítani az október 23. előtti viszonyokat.

Október 28-án Nagy Imre – a szovjet nagykövettel történt megbeszélést követően – azonnali tűzszünetet rendelt el, és bejelentette, hogy a szovjet csapatok elhagyják Budapestet. Közölte, hogy a kormány tárgyalásokat kezd a szovjet haderő egész országból történő kivonásáról. Elismerte, hogy „demokratikus forradalom” zajlik, és a kormány kész az együttműködésre a létrejött forradalmi szervezetekkel (felkelő alakulatok, munkástanácsok). Bejelentette az ÁVH feloszlását, s új rendfenntartó erő, a Nemzetőrség megalakítását. A kormány javasolta, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen, március 15. pedig nemzeti ünnep. Nagy Imre a munkásoknak béremelést ígért, a parasztoknak pedig az erőszakos téeszervezés leállítását, a magángazdaságok támogatását.

Miután a kormány engedélyezte a többpártrendszert (október 30.), újjáalakultak az 1948 előtt működő fontosabb pártok (kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt, szociáldemokrata párt). A kommunista párt elvesztette egyeduralmo-

Az MDP pártháza az ostromot követően. 1956-ban a Köztársaság téren (mai II. János Pál pápa tér) állt az MDP budapesti székháza, amelyet a forradalom első napjaiban két szakasz (kb. 50 fő) ÁVH-karhatalmista védett. Elterjedt az a hír, hogy a székház alagsorában politikai foglyokat őriznek. Október 30-án néhány nemzetőr át akarta vizsgálni az épületet, de a pártház védői ezt megakadályozták. Tűzharc alakult ki, s egyre több fegyveres felkelő érkezett a Köztársaság térre. Az ÁVH-sok még a sebesülteket ellátni akaró mentősökre is lőttek, ami feldühítette a tömeget. Amikor a székház védelmére érkező két magyar tank átállt az ostromlókhoz, a védők beszüntették az ellenállást, megszöktek vagy megadták magukat. Az ostrom után a pártház védői közül többeket meglincselte a tömeg*

Két kép Budapestről: égő járművek (elől egy szovjet csapatszállító páncélos) közvetlenül az utcai harc után, és gyerekek kilőtt léghárító ágyúval játszanak

lincselés: ítélet nélküli, tömeg által végrehajtott kínzás és kivégzés.

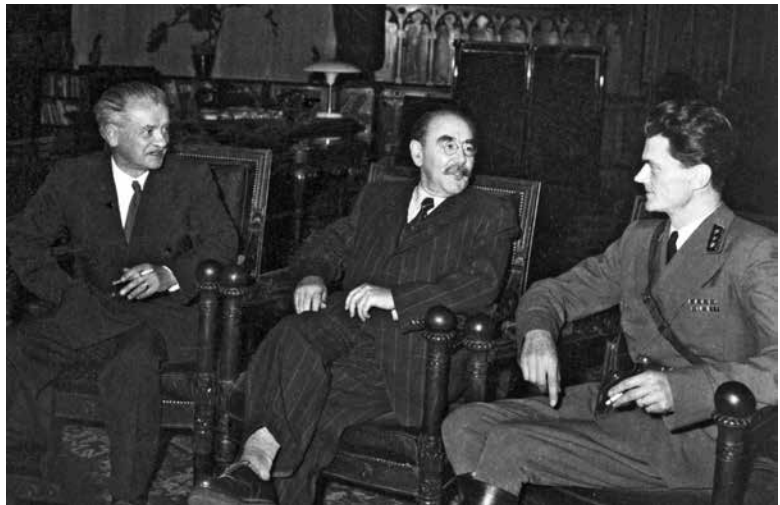
Mindszenty József beszédet mond. ❶ A hercegprímást 1956. október 30-án szabadították ki a fogságából ■ Mikor és miért tartóztatták le Mindszentyt? Nézd meg a tankönyv kislexikonjában mi lett a főpap sorsa november 4-e után!

❶ Részlet Mindszenty beszédéből

„...az országnak sok mindenre van most szüksége, de minél kevesebb pártra és pártvezérré. Maga a politizálás ma másodrendű ügy: a nemzet léte és a mindennapi kenyér a mi gondunk.”

❷ A szuezi válság

1956 nyarán az egyiptomi kormány államosította a Szezei-csatornát, és fegyverkezési programba kezdett. Az angol és a francia pénzből fenntartott fontos vízi út államosítása sértette a két nagyhatalom érdekeit, a fegyverkezés miatt pedig Izrael érezte magát veszélyben. Ezért e három ország 1956 októberében katonai akciót kezdett Egyiptom ellen. A Szovjetunió kiállt Egyiptom mellett, és háborúval fenyegetőzött. Az Amerikai Egyesült Államok sem támogatta a briteket és a franciákat, így végül azok beletörődtek a csatorna államosításába, és Izrael is feladta az ekkor elfoglalt területek nagy részét.

Tildy Zoltán, Nagy Imre és Maléter Pál. Nagy Imre átalakított kormányának kilenc tagja közül csak hárman voltak kommunisták. A honvédelmi miniszter Maléter Pál lett, aki korábban a felkelők mellé álló Kilián laktanya parancsnoka volt. Maléter egy küldöttség élén a Tökölön levő szovjet főparancsnokságra ment, hogy a szovjet kivonulásról tárgyaljon. Itt azonban letartóztatták. Ez a nemzetközi jog durva megsértése volt ■ Nézd meg a történelmi atlaszokban, hol állt a Kilián laktanya! Nézz utána, mi lett Maléter Pál sorsa!

dó szerepét. Többpárti, koalíciós kormány alakult. Elérhető célnak tűnt **egy demokratikus választáson alapuló új politikai rendszer** megteremtése. Mindez azonban **elfogadhatatlan volt a szovjet vezetés** és a keményvonalas magyar kommunisták számára.

A forradalom és szabadságharc leverése

Budapesten és az ország jelentős részén **megszűntek a harcok, és helyreállt a rend.** Moszkvában azonban már eldöntötték, hogy katonai beavatkozással vetnek véget a magyarországi forradalomnak. A döntésben szerepet játszott, hogy a nyugati hatalmak a szuezi válsággal ❷ voltak elfoglalva. Az Egyesült Államok titkos üzenetben közölte Moszkvával, hogy hazánkat nem tekinti érdekszférájának. A diplomácia nyelvén ez azt jelentette, hogy a szovjetek szabadon beavatkozhatnak.

Kilépés a Varsói Szerződésből

Nagy Imre nem bízott a szovjetekben. Hogy a nyugati kormányok támogatását megszerezze, november 1-jén bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, és semleges ország lesz. Sokan úgy vélik, a szovjetek végül e miatt támadták meg Magyarországot. Valójában azonban a forradalom leverését Moszkvában már Nagy Imre bejelentése előtt eldöntötték.

Az előkészületek során Kádárt, aki maga is tagja volt Nagy Imre kormányának, titokban Moszkvába vitték (no-

3 Nagy Imre rádiószózata november 4-én

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van! Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!”

- Megfeleltek-e a valóságnak Nagy Imre szavai?

vember 1.). Őt szemelték ki a forradalom utáni bábkormány vezetőjének. **November 4-én vasárnap hajnalban újra támadásba lendült a szovjet hadsereg.** 3 4

A szovjetek új kormányt állítottak az ország élére, amelyet Kádár János vezetett. Nagy Imre november 4-én számos munkatársával együtt a jugoszláv nagykövetség épületében keresett menedéket. A miniszterelnökségről nem volt hajlandó lemondani, ami azt jelentette, hogy továbbra is kiáll a forradalom és szabadságharc eszmeisége mellett.

A szovjet hadsereg bevonulását követően novemberben és decemberben a forradalom vívmányai mellett kitarító munkástanácsok továbbra is ellenálltak. Sztrájkokat és tiltakozó akciókat szerveztek Kádár kormányával szemben. **Az új kormány a párt által létrehozott fegyveres erővel, az úgynevezett pufajkásokkal* és a szovjet katonák segítségével november közepére fokozatosan felszámolta az ellenállást.**

- Mikor avatkoztak be korábban a szovjetek Magyarországon a kormányalakításba?
- Milyen tisztséget viselt még Kádár János a miniszterelnökség mellett? Mit bizonyít ez a tény?
- A könyvtár vagy a világháló segítségével gyűjts adatokat Kádár János 1956 előtti politikai tevékenységéről!

pufajkások: karhatalmista, azaz a közrendet védő fegyveresek, akik a szovjet csapatok segítői voltak a forradalom leverésében és a kommunista diktatúra visszaállításában. Öltözküket, a pufajkát (meleg vattakabátot) is részben tőlük kapták, innen az elnevezésük.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Milyen intézkedéseket tett Nagy Imre kormánya az önállóság helyreállítása és a belső viszonyok rendezése érdekében?
- Miért döntöttek a szovjet vezetők a magyar forradalom leveréséről?
- Mi minden bizonyítja, hogy a magyarok többsége nem támogatta a Kádár-kormányt?

4 Egy vöröskeresztes ápolónő visszaemlékezése

„November 4-én délelőtt is rohantak értem a pincébe, hogy azonnal menjek, mert rengeteg sebesült van mindenütt. A fiúk szereztek valahonnan egy platós teherautót, és beálltak vele a Tűzoltó utcába egy ház elé. A Kilián laktanya egyik tűzfala ennek a háznak az udvarára nézett, és onnan az első emeletről itt engedték le azokat, akik a Kiliánban megsebesültek. Az Üllői út felé már nem lehetett közlekedni, mert ott az orosz tankok elzárták az utat, és szünet nélkül lőttek. A Kilián első részét már elfoglalták, így hátulról, a tűzfal felől szedtem le a sebesülteket, és hordtam át őket az István Kórházba. Azután a környéken, a Ferenc téren, a Tűzoltó utcában kötöttem az embereket.”

- Képek és a forrásszöveg alapján keres példákat arra, hogyan vették ki a nők a részüket a küzdelemből!

Pufajkás alakulat. Ez a fegyveres testület 1957 végéig működött. Feladatát a munkásőrség vette át (113. oldal)

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Nagy Imre-kormánya: esély új politikai rendszer megteremtésére;
 - nagyobb önállóságra.
- ❖ Szovjet döntés: katonai támadás Magyarország ellen
 - Kádár János árulása;
 - szovjet katonai fölény, a nyugati be nem avatkozás
 - a forradalom és szabadságharc leverése.

A pesti srácok

■ OLVASMÁNY

Bár a politikusok komoly szerepet játszottak a forradalom eseményeiben, a valódi hősök a fiatalok voltak. A forradalom az egyetemisták megmozdulásával kezdődött, ők fogalmazták meg a politikai követeléseket is. A nagyobb városokban a fiatalok által szervezett tüntetéshez csatlakoztak a hivatalnokok és a munkások is.

Az '56-os forradalom azért is egyedülálló a világtörténelemben, mert valójában vezér nélküli forradalom volt. Általában a forradalmak kitörése előtt már adott az a politikus vagy politikai csoport, aki a fegyveres felkelés után átveszi az irányítást. Magyarországon azonban nem így történt. Nagy Imre a kommunista párton belül ugyan ellenpólusnak számított, de nem kívánta megdönteni a fennálló rendet; kezdetben kizárólag annak korrekcióját, a „hibák kijavítását” tekintette céljának. Ilyen értelemben tehát nem volt forradalmár.

A magyar társadalom 1956. október 23-a után magára maradt, vezér nélkül, a helyi közösségek szintjén kellett felszámolni a kommunista államgépezetet. Ennek hősei azok a hétköznapi emberek, akik egy bizonytalan helyzetben is

A pesti srácok emlékműve Budapesten, a Corvin mozi bejáratánál

A Time magazin címlapja. Amerikában az év embere a magyar szabadságharcos lett 1956-ban

merték vállalni, hogy egy-egy munkástanács vagy nemzeti bizottság élére álljanak.

A „pesti srácok” azonban még ennél is tovább mentek. A forradalom kitörése után ők voltak azok, akik fegyvert szereztek, és Molotov-koktélokkal nekimentek a szovjet harckocsiknak is. A nagyváros – amelyet jól ismertek – úgy rejtette el őket, akár a dzsungel. Ha kellett, a házak pincéinek falát áttörve alakították ki menekülőjárataikat, és kerültek az ellenség hátába. A kapualjakban várták be támadóikat és dobták égő benzines palackjaikat a páncélosokra. Ez ellen nem lehetett védekezni. A pesti forradalmárok 15-20 év körüli ipari tanulók, középiskolások, fiatal munkások voltak. Talán sokan közülük csak kalandvágyból váltak forradalmárokká, de az adott pillanatban nem mérlegeltek, hanem azt tették, amit hazájuk érdeke megkövetelt. Sokan elesetek a harcokban, és sokakat ért el a forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás. A legfiatalabb kivégzett Mansfeld Péter volt, akin – miután betöltötte a 18. életévét – 1959. március 21-én hajtották végre a halálos ítéletet.

Magyarország 1945-től az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig

■ ÖSSZEFOGLALÁS

1 Kapcsold a megfelelő évhez a következő eseményeket! Dolgozz a füzetedben!

- a forint bevezetése
- a két munkáspárt „egyesülése”, az MDP megalakulása
- a népbíróságok felállítása
- a párizsi béke
- a Rajk-per
- az ÁVH létrehozása
- az első egypárti választások
- Beneš-dekrétumok Csehszlovákiában a magyarok kollektív bűnösségéről
- délvidéki, magyarellenes vérengzések
- fegyverszünet a Szovjetunióval (SZEB)
- földosztás
- hóhértörvény
- Ideiglenes Nemzetgyűlés Debrecenben
- kék cédulás választások
- koalíciós kormány Miklós Béla vezetésével
- Kovács Béla letartóztatása, a Magyar Testvéri Közösség pere
- a Magyar Köztársaság kikiáltása (Tildy Zoltán köztársasági elnök)
- Magyarország német és nyilas uralom alóli felszabadulása, a szovjet megszállás kezdete
- Mindszenty József hercegprímás letartóztatása
- Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatása
- új, szocialista alkotmány
- választások (Tildy Zoltán miniszterelnök)

2 Rendezetek vitát arról, milyen korlátai voltak a demokráciának a háború utáni Magyarországon! Miért és hogyan „emelkedtek” egyre jobban ezek a korlátok?

3 Foglald össze egy rövid fogalmazásban a Rákosi-korszak legfőbb jellemzőit! Használd a következő fogalmakat:

államosítások, kollektivizálás, kötelező beszolgáltatások („padlássöprés”), koncepciós perek, internáló- és munkatáborok, személyi kultusz, erőszakos iparosítás, készülődés a háborúra, életszínvonal

4 Fogalmazd meg, milyen problémák megoldására keresett megoldást Nagy Imre 1953-as miniszterelnöki programbeszédében!

„...a nehézipar túlzottan gyors fejlesztése mellett a mezőgazdasági termelés megrekedt...”

„A törvényesség megszilárdítása a kormány egyik legégetőbb feladata.”

5 Foglald össze az 1956-os forradalom és szabadságharc budapesti eseményeit a következő helyszínek és fogalmak, valamint a tankönyvi térkép (71. oldal) felhasználásával! Dolgozz a füzetedben!

Petőfi Kör ■ pártellenzék ■ MEFESZ ■ Műegyetem ■ Petőfi-szobor ■ Bem-szobor ■ Városliget ■ Magyar Rádió ■ Széna tér ■ Corvin köz ■ Molotov-koktél ■ pesti srácok ■ Kossuth tér ■ Köztársaság tér ■ MSZMP ■ nemzetőrség ■ többpárti kormány ■ munkástanácsok ■ pufajkások

1944

1945

1946

1947

1948

1949

III. fejezet

Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése

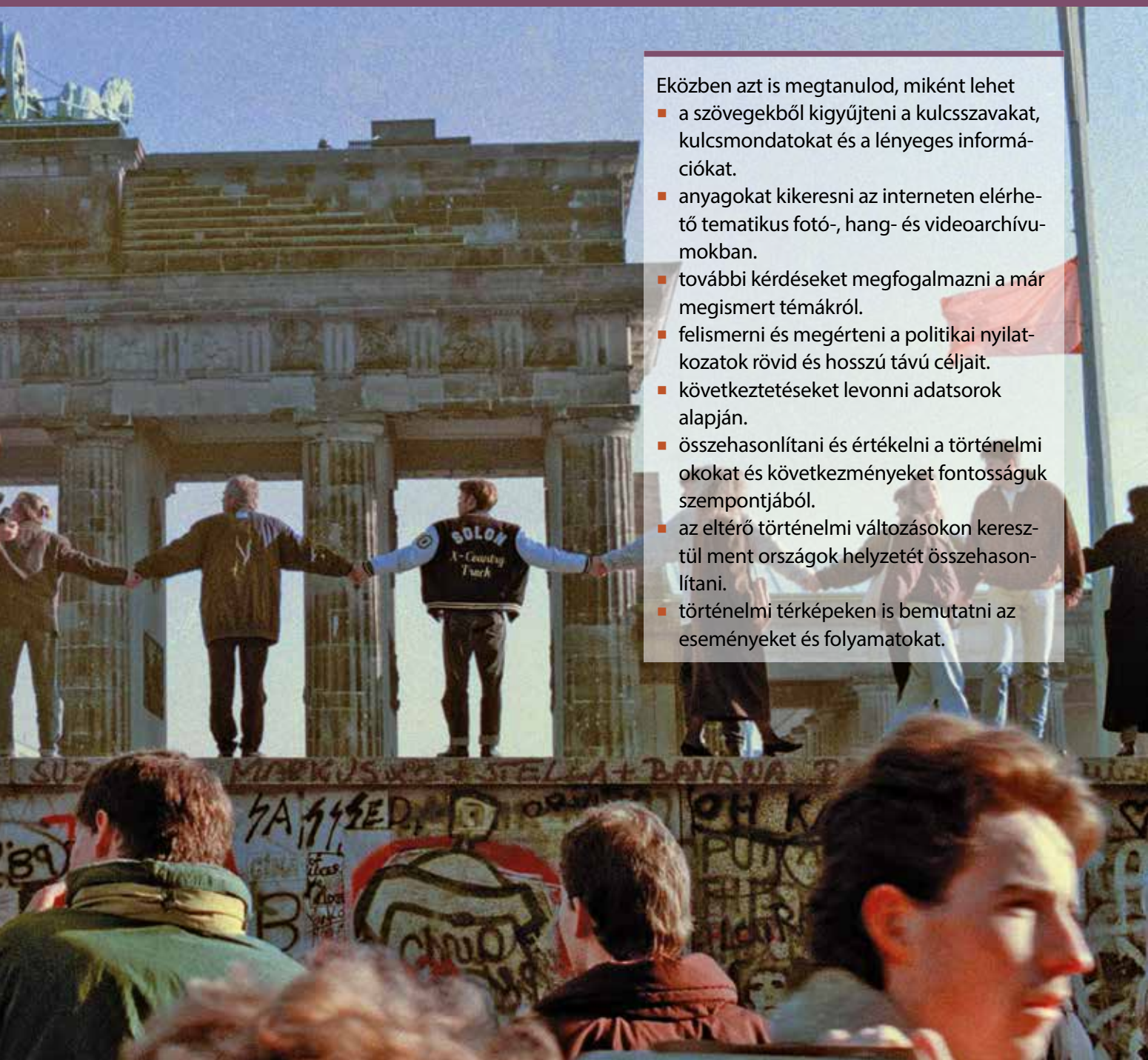
A berlini fal megnyitása 1989. november 9-én

AZ 1970-ES ÉVEKTŐL KEZDVE egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a nyugati országok fejlődése sokkal gyorsabb és sikeresebb a szocialista országokénál. A nyugat-európai országok gazdasági integrációja mind több területre kiterjedt, és elvezetett az Európai Unió megalakulásához. A Szovjetunió az 1980-as években belerokkant a fegyverkezési versenybe. Súlyos válságba került, és széthullott. Nem volt képes megakadályozni a kelet-közép-európai kommunista diktatúrák bukását sem. Ezzel lezárult a negyvenöt éven keresztül tartó hidegháború. Új korszak kezdődött, új lehetőségekkel, új kihívásokkal és veszélyekkel.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- hogyan bomlott fel a Szovjetunió.
- hogyan jött létre és hogyan működik az Európai Unió.
- mi az a globalizáció.
- melyek a világ legjelentősebb válsággócái.

Eközben azt is megtanulod, miként lehet

- a szövegekből kigyűjteni a kulcsszavakat, kulcsmondatokat és a lényeges információkat.
- anyagokat kikeresni az interneten elérhető tematikus fotó-, hang- és videoarchívumokban.
- további kérdéseket megfogalmazni a már megismert témákról.
- felismerni és megérteni a politikai nyilatkozatok rövid és hosszú távú céljait.
- következtetéseket levonni adatsorok alapján.
- összehasonlítani és értékelni a történelmi okokat és következményeket fontosságuk szempontjából.
- az eltérő történelmi változásokon keresztül ment országok helyzetét összehasonlítani.
- történelmi térképeken is bemutatni az eseményeket és folyamatokat.

III. Projektfeladat

Az 1989-es év nemzetközi eseményei

Cél: Nemzetközi körkép elkészítése az 1989-ben történt eseményekről.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Melyek voltak az 1989-es év legfontosabb eseményei, és ezeket milyen módon mutatták be a korabeli híradások?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Információkat gyűjteni eseményekről könyvekből, újságokból vagy az internetről, és azokat rendszerezni különböző szempontok szerint.
- Korabeli dokumentumokat, képeket, filmrészleteket és idézeteket gyűjteni eseményekről.

Mit fogunk csinálni?

- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Tájékozódunk** arról, hogy mi minden történt 1989-ben.
- **Kiválasztjuk** azokat az eseményeket, amelyek bekerülnek majd az összeállításunkba.
- **Információkat és illusztráló anyagokat gyűjtünk** (képeket, karikatúrákat, filmfelvételeket stb.).
- **Megszervezzük** a munkát. Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: vezető, anyaggyűjtő, szerkesztő stb. A csoport munkájáról munkanaplót vezetünk.

- **Megtervezzük**, hogy az eseményeket milyen rendezőelv szerint és milyen formában mutatjuk be (pl. korabeli újság vagy tv-műsor). Kigondoljuk, hogy milyen megoldásokkal lehetne érzékeltetni, hogy ez a műsor nem ma, hanem 1989-ben készült.
- **Elkészítjük** a nemzetközi körképet.
- **Megkérdezzük** a diákokat arról, mennyire tartották informatívnak és érdekesnek a bemutatót. Összegezzük a véleményeket.

Tervezzük meg projektünket! A tervezést segítő táblázat mintáját az I. projektfeladatnál találjátok. Készítsétek el a táblázatot a füzetetekbe, és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

18. A nyugati integráció. Az enyhülés kezdete

A második világháború után a nyugat-európai országok egyre szorosabb katonai és gazdasági együttműködést alakítottak ki egymással. Ez az évtizedeken át tartó folyamat vezetett el az Európai Unió elődszervezetének megalakulásához. Az 1960-as évek végétől javultak a kapcsolatok a két világrendszer országai között. Az enyhülésnek nevezett időszakban a fegyverkezési versenyt korlátozó szerződéseket is kötöttek.

- Mi jellemezte az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió viszonyát a hidegháború kezdeti korszakában?
- Milyen céllal indult el a Marshall-terv?
- Milyen célból jött létre a NATO és a Varsói Szerződés?

integráció: egységesülés, beilleszkedés, betagozódás, a különálló részek szerves egységgé válása.

1 A Schuman-terv

A francia kormány azt javasolja, hogy a francia–német szén- és acéltermelés egészét helyezték közös főhatóság alá olyan szervezetbe, amely nyitva áll Európa más országainak részvétele előtt. [...]

Soha többé háborút Franciaország és Németország között. [...]

Az így szövődő termelési szolidaritás megnyilvánul majd abban, hogy egy Franciaország és Németország közötti háború nemcsak elképzelhetetlen, hanem ténylegesen lehetetlen lesz. Ez a hatalmas, minden bekapcsolódni szándékozó ország előtt nyitva álló gazdasági egység sikeresen biztosítja minden beletartozó ország számára egyenlő feltételek mellett az ipari termelés alapvető elemeit, megveti a gazdasági egyesítés reális alapjait.

(A francia külügyminiszterről, Robert Schumanról elnevezett tervezet, 1950. május 9.)

- Mit javasolt a francia külügyminiszter? Mi volt a terv politikai célja? Miért volt kedvező hatással a gazdaság fejlődésére?

Az európai egység kezdetei

A **Marshall-terv** segítséget adott a háború utáni újjáépítéshez a nyugat-európai államoknak és **elősegítette a gazdasági kapcsolataik megerősödését** is.

Két pusztító világháború után az európai politikusok **tartós békét akartak teremteni**. Ezt a célt szolgálta a **francia–német kapcsolatok rendezése**, amelynek során a francia külügyminiszter és a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja, **Konrad Adenauer** közös nyilatkozatot írt alá. 1

Az **európai államok integrációja*** több okból is **szükséges** volt. A hidegháborús **szovjet fenyegetés** miatt folyamatosan erős hadsereget kellett fenntartaniuk. Ráadásul a fegyverkezési versenyhez és a gazdasági fejlődéshez is **szükséges új technológiák kifejlesztése** nagyon költséges volt.

Az európai vezetők azt is érzékelték, hogy a második világháború után az **Amerikai Egyesült Államok gazdasági fölénye** nyomasztóvá vált. Ahhoz, hogy fel tudják venni a versenyt a világpiacon az amerikai árukkal, **szoros gazdasági együttműködést kellett kialakítani** a nyugat-európai országok között.

1951-ben Franciaország, az NSZK, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg létrehozta az **Európai Szén- és Acélközösséget**. Ezzel közös ellenőrzés alá helyezték a katonai szempontból meghatározó **nyersanyagok előállítását**.

A közös brit–francia fejlesztésű Concorde utasszállító repülőgép, amelynek sebessége túlszárnyalta a hangsebesség kétszeresét (2500 km/h) ■ Nézz utána a név jelentésének! Mikor állt szolgálatba? Milyen rekordokat állított fel a maga korában?

sát a volt háborús ellenfelek országaiban. Emellett a szén-, vas- és acélermékek vámjait is fokozatosan leépítették. Így a nagy tőkeigényű **nehézipart közösen fejleszthették**, és nem egymás versenytársaiként jelentek meg a világpiacon.

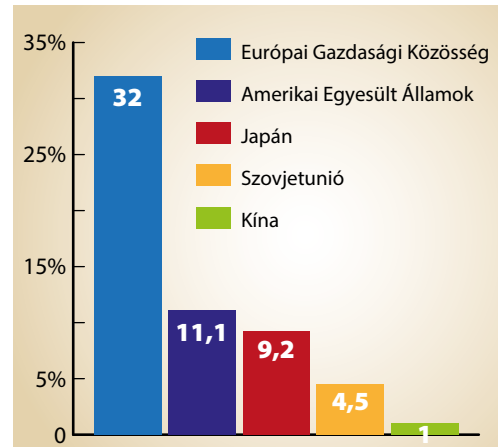
Hasonló célokkal, de már a gazdaság egészére kiterjedő hatáskörrel hozták létre az **Európai Gazdasági Közösséget 1957-ben**. A cél az volt, hogy **megszűnjenek a tagállamok közötti vámok, biztosítva legyen a munkaerő szabad áramlása** (a tagországok állampolgárai bármely más tagországban szabadon vállalhassanak munkát), és **azonos jogszabályok szerint** működhessenek a gazdasági vállalkozások.

- Milyen okok és körülmények ösztönözték a nyugat-európai országokat az együttműködésre?
- Az Európai Szén- és Acélközösség alapító tagországai közül melyek voltak a NATO tagjai 1951-ben?

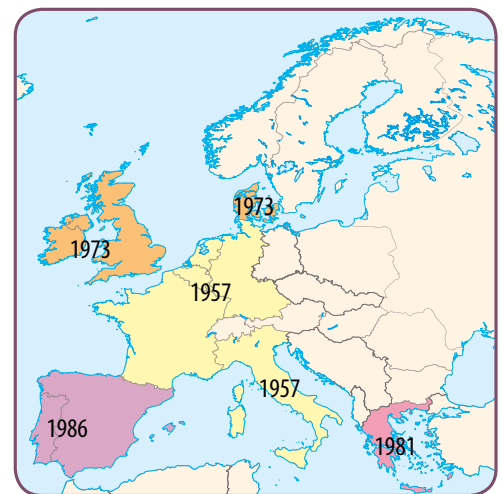
Átmeneti enyhülés a hidegháborúban

Az 1970-es évek első felében **több szovjet–amerikai csúcstalálkozót rendeztek**. A szuperhatalmak nem adták fel a fegyverkezési versenyt, így az 1972-ben aláírt SALT-1. megállapodásban nem a leszerelésről, hanem csupán az **atomfegyverzetek növelésének korlátozásáról döntöttek**. Az ellenséges légkör további enyhülését jelezte az **1975 nyarán** 35 állam, közöttük a két szuperhatalom részvételével megtartott **nemzetközi találkozó** a finn fővárosban, **Hel-sinkiben**. A tanácskozáson részt vevők által közösen elfogadott záróokmány **kimondta az alapvető emberi jogok és a kölcsönös biztonság tiszteletben tartásának fontosságát**. Ezenkívül szorgalmazta az együttműködést a környezetvédelmi és humanitárius területeken. A szólás- és gondolatszabadság vagy a gyülekezési jog korlátozása a szovjet típusú rendszerekben mindennapos dolognak számított. Az emberi jogok mellett kiálló nyugati országok fokozatosan fel akarták lazítani a kommunista vezetés egyeduralmát. A két szuperhatalom folytatta a **fegyverzetkorlátozási tárgyalásokat**, ennek végeredményeként **1979-ben** aláírták a SALT-2. egyezményt. Ennek életbe léptetése azonban elmaradt, ugyanis ebben az évben **a Szovjetunió katonailag megszállta Afganisztánt**. A szovjet beavatkozást az Amerikai Egyesült Államok a nyugati világ biztonságát veszélyeztető támadásnak értékelte, és újra felgyorsította a saját fegyverkezési programját. **Az enyhülés korszaka ezzel véget ért.**

- Milyen következményekkel járt volna a két szuperhatalom fegyveres összecsapása?

Részesedés a világexportból 1985-ben (százalékban) ■ Értékelj az EGK szerepét a világkereskedelemben!

Az Európai Gazdasági Közösség országai

USA	A nukleáris fegyverek számának korlátozása	Szovjetunió
200	Rakétaelhárító rakéták	200
1054	Nagy hatótávolságú (interkontinentális) rakéták	1550
5700	Nukleáris robbanófejek	5700
41	Nukleáris tengeralattjárók	42

A SALT-1. lényege ■ Miben állapodott meg a két nagyhatalom egymással? Miért?

📍 Az afganisztáni szovjet invázió és a moszkvai olimpia

1978 áprilisában marxista tanokat hirdető kormányzat került hatalomra Afganisztánban, amely a Szovjetunióban kezdetektől fogva szövetségest látott. Az új kormányzat komoly ellenállásba ütközött a nagy vallási hagyományokkal rendelkező országban. Iszlám felkelők 1979-ben megdöntötték a szovjetbarát rendszert, ezért a Szovjetunió a helyi kommunista erők támogatására Afganisztán megszállása mellett döntött.

A bevonulást a nemzetközi közvélemény elítélte. Az Amerikai Egyesült Államok és a nyugati országok egy része tiltakozásul nem vett részt az 1980-ban megrendezett moszkvai olimpián sem.

A szovjet hadsereg Afganisztán egészét soha nem tudta ellenőrzése alá vonni. A hegyvidéki terep kedvezett az amerikaiak által is támogatott afgán ellenállóknak. Évekig tartó gerillaháború dúlt, amelyben több mint 26 ezer szovjet katonára és másfél milliő afgán ember halt meg. A Szovjetunió, belátva a beavatkozás kudarcát, 1988-ban megkezdte a csapatai kivonását Afganisztánból.

Afgán felkelők egy lelőtt szovjet harci helikopter mellett ■ Mik a hasonlóságok a vietnami és az afganisztáni háború között?

A kelet-közép-európai országok helyzetének romlása

Az európai integrációs folyamatnak és a technológiai fejlesztéseknek köszönhetően a nyugat-európai országok gyors gazdasági növekedést értek el. **A Szovjetunió és a kelet-közép-európai szocialista országok viszont egyre kevésbé tudták megoldani gazdasági és társadalmi problémáikat.** A kubai rakétaválság után **Hruscsov pozíciója meggyengült** a kommunista párton belül, ezért **1964-ben leváltották.** **A Szovjetunió irányítását** az új pártfőtitkár, **Leonyid Brezsnyev vette át.** Időszaka alatt a szovjet tömb országainak **technológiai lemaradása** egyre nyilvánvalóbbá vált. A katonai erőegyensúly fenntartása annyi pénzt emésztett fel, hogy más célokra – **egészségügy, lakásépítés, szociális kiadások** – **már nem jutott elegendő anyagi forrás.** Mindez egyre nagyobb **elégedetlenséget és ellenállást váltott ki** a kommunista diktatúrákkal szemben a lakosság körében.

- Milyen okokkal magyarázható a kelet-közép-európai országok gazdasági lemaradása?
- Milyen következményekkel járhatott a romló gazdasági teljesítmény?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyek voltak a nyugat-európai országok egységesülésének főbb állomásai?
- Milyen jelei voltak az enyhülésnek a hidegháborús időszak feszültségei után?
- Hasonlítsd össze a nyugati és szovjet blokkhoz tartozó országok helyzetét az 1970-es évek végén!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Nyugat-Európa: gazdasági és politikai integráció (ok: szovjet fenyegetés, új technológiák, verseny az USA-val).
- ❖ Integráció: francia–német közeledés → Európai Szén- és Acélközösség
→ 1957: EGK (vámok, munkaerő, jogharmonizáció).
- ❖ Enyhülés (SALT-1., Helsinki, SALT-2.).
- ❖ Afganisztán szovjet megszállása → az enyhülés vége
→ a szovjet tömb helyzetének romlása.

19. A Szovjetunió felbomlása

A Szovjetunió a második világháború után ki tudta terjeszteni a fennhatóságát Európa keleti felére, és meghatározó hatalmi tényezővé vált a világban. Az 1980-as években ereje és befolyása rohamosan csökkent, ez pedig a szovjet blokk és a Szovjetunió széteséséhez vezetett.

A szovjet rendszer válsága

A fegyverkezési verseny hatalmas költségei kimerítették az amúgy is gyenge hatékonyságú szovjet gazdaság erejét. Az olaj világpiacon 1980-as években bekövetkezett csökkenése is nagy bevételkiesést jelentett. A politikusok szólamai a szocializmus fejlődéséről és a munkásosztály vezető szerepéről nem voltak többé hitelesek az emberek számára. Nem felelték meg az állandósult áruhiányból fakadó nélkülözést, és nem pótolták a diktatúra által elvett szabadságot. Ezért az emberek egyre kevésbé voltak hajlandók elfogadni, hogy a politikai döntések teljes egészében a kizárásukkal születnek meg. A politikai vezetés az elégedetlenkedőkkel szemben már nem vehetett be olyan erőszakos eszközöket, mint korábban. Tartania kellett a nemzetközi tiltakozásoktól, amelyeket az ilyen akciók kiváltottak.

Leonyid Brezsnyev 1982-ben bekövetkezett halála után éveken keresztül olyan nagyon idős vezetők kerültek a főtítkári székbe, akik nem akartak és nem tudtak érdemi változásokat hozni a szovjet politikában. Ez tovább mélyítette a Szovjetunió válságát.

Gorbacsov reformjai

A tétova politikának Mihail Gorbacsov pártfőtökkárrá választása vetett véget. Felismerte, hogy jelentős változásokra lenne szükség a Szovjetunióban, ezért határozott reformokat hirdetett meg. 1 Csökkenteni akarta a hadikiadásokat, és gyorsítani akarta a gazdaság technológiai fejlesztését. Ennek érdekében erősíteni akarta a gazdasági kapcsolatokat a nyugati országokkal, ugyanakkor hajlandó volt a diktatúra enyhítésére és a politikai jogok kiszélesítésére a Szovjetunióban és a többi szocialista országban is.

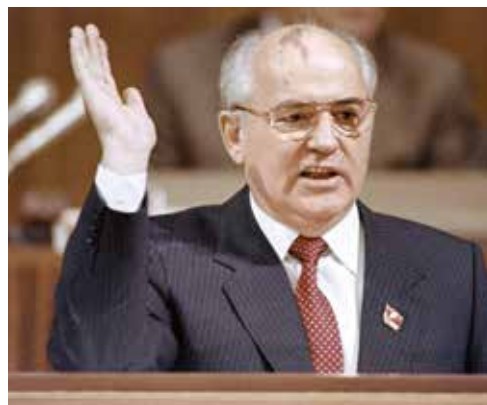
A gorbacsovi politika fő ellenfele a szovjet hadsereg vezetése volt. Ők a hidegháború éveiben kivételesen kedvező helyzetet élveztek a társadalmon belül, és szinte korlátlan anyagi lehetőségek felett rendelkeztek. A reformok további ellenzői a korábbi hatalmukat és kiváltságos helyzetüket féltő pártvezetők voltak, akik az átlagemberek életszínvonalát messze meghaladó körülmények között éltek.

- Hol jöttek létre a világban szovjet típusú rendszerek?
- Milyen gazdasági és politikai gondokkal küzdöttek a szovjet tömbországai?

1 Peresztrojka és glasznoszty

E két orosz szó jelentése átalakítás és nyíltság. Ezek voltak Gorbacsov legismertebb politikai jelszavai. A peresztrojka célja a szovjet gazdaság modernizálása volt. Csökkentették a központi pártirányítás szerepét, a vállalatok vezetőit és munkásait igyekeztek érdekeltté tenni a jobb minőségű és nagyobb haszonnal járó termelésben.

A glasznoszty enyhítette a diktatúra szigorát: megjelenhettek a sajtóban kritikus vélemények, és lépések történtek a szovjet vezetés múltban elkövetett bűneinek feltárása terén. A párt tisztviselőinek „csendes” ellenállása miatt azonban Gorbacsov csak félsikereket ért el.

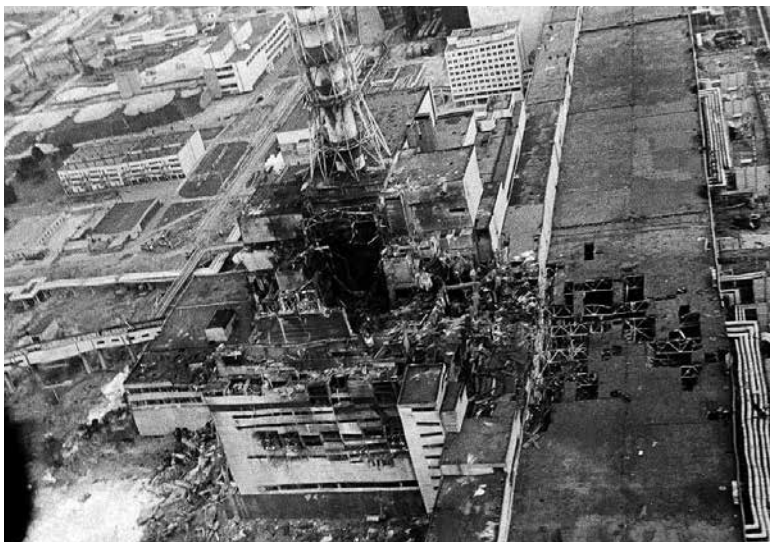

Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtökkár

- Milyen szándékai voltak a reformokkal?

1986. április 26-án Ukrajna fővárosától, Kijevtől mindössze 120 kilométerre, a csernobili Lenin Atomerőmű negyedik blokkjában robbanás történt. Ez az eset máig az atomenergia felhasználásának egyik legsúlyosabb katasztrófája. A robbanás súlyos radioaktív szennyezést okozott. Ukrajna és Fehéroroszország egyes területeiről a környezetszennyezés miatt kitelepítették a lakosságot. Az esetet a gorbacsovi vezetés napokig igyekezett eltitkolni. A katasztrófáról először a nyugati hírügynökségek tájékoztattak, a szocialista országokban napokig nem tudtak a balesetről

- Vitassátok meg, miért akarta a szovjet vezetés eltitkolni a balesetet! Hogyan viszonyul ez az eset a Gorbacsov által meghirdetett elvekhez?

2 A válság jelei

A szovjet mezőgazdaság egyre kevésbé tudta megfelelő mennyiségű élelemmel ellátni az ország lakosságát. A külföldi gabonabehozatalra költött összeg 1987 és 1988 között 2,7 milliárd dollárról 4,1 milliárd dollárra nőtt. 1990-ben csökkenni kezdett a szovjet ipari termelés is. 1991-re totális áruhiány lépett fel az országban. A hatalom széthullását jelezte, hogy 1990-ben a korábbi évhez képest hétszeresére nőtt a bűncselekmények száma.

- Alkossatok két csoportot! Az egyik érveljen a gorbacsovi politika mellett, a másik pedig ellene!

A Szovjetunió felbomlása

A Gorbacsov által elindított **reformok nem hozták meg a várt eredményeket.** 2 Az emberek csalódottakká és kiábrándultakká váltak. Megszaporodtak a **sztrájkok és a rendszerellenes tüntetések.** A szabadabb nyilvánosság lehetővé tette a Szovjetunió belüli **nemzeti mozgalmak** megerősödését is.

A három balti állam, **Észtország, Lettország, Litvánia** el akart szakadni a Szovjetuniótól, és helyre akarta állítani függetlenségét. Erre ösztönözte őket a **kelet-közép-európai országok példája** is, ahol 1989–1990-ben összeomlottak a kommunista rendszerek, és így visszanyerték függetlenségüket. Bár a **balti népek elszakadását** a szovjet vezetés szívesebben akarta volna **katonai eszközökkel is megakadályozni**, végül ezt **nem merték** megtenni. Egy ilyen erőszakos akció olyan mértékű felháborodást váltott volna ki, amely a **Szovjetunió teljes nemzetközi elszigetelődésével járt volna.**

Miután a balti államok kikiáltották a függetlenségüket, a Szovjetunió más tagállamai is ezt az utat akarták követni. Ezt látva **Gorbacsov-ellenes kommunista vezetők 1991 augusztusában katonai puccsot hajtottak a végre** Moszkvában. Bármi áron meg akarták megakadályozni a kommunista diktatúra megszüntetését és a Szovjetunió felbomlását.

A puccs azonban a főváros lakosságának és a helyi pártvezetők ellenállásának köszönhetően **megbukott**, s ezt követően (1991. december) a **Szovjetunió felbomlott.** 3

- Hány évig állt fenn a Szovjetunió? Hány nemzedék élte le az életét szovjet állampolgárként?

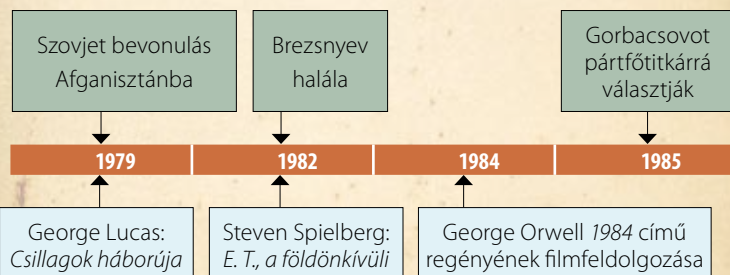

Boris Jelcin (papírral a kezében) a puccsistákkal szembeni ellenállásra buzdít ■ Miből látható a kialakult helyzet különlegessége és zaklatottsága?

A Szovjetunió felbomlása után függetlenné vált államok

TÖRTÉNELEM – FILM

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi volt Gorbacsov célja? Milyen módon akarta elérni ezeket?
- Milyen okok vezettek a Szovjetunió felbomlásához?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ A Szovjetunió válsága (ok: fegyverkezési verseny, alkalmatlan vezetők)
 - Gorbacsov reformjai (növekvő társadalmi és nemzetiségi feszültségek).
- ❖ Gorbacsov ↔ katonai vezetők, pártapparátus
 - puccskísérlet → a Szovjetunió felbomlása.

⊕ Az augusztusi puccskísérlet

A szovjet állami és pártvezetők egy része nem volt hajlandó elfogadni a megváltozott gazdasági, társadalmi és politikai helyzetet, és Gorbacsov távollétében megpróbálták átvenni a hatalmat. 1991. augusztus 18-án krími nyaralójában, családjával együtt őrizetbe vették Mihail Gorbacsovot, és rendkívüli állapotot hirdettek a Szovjetunióban. A hír hallatára Moszkvában tízezrek vonultak ki az utcára, hogy kiálljanak a reformok mellett. Borisz Jelcin, az orosz föderáció elnöke alkotmányellenesnek nyilvánította a puccsot, és egy harckocsira felkapaszkodva felszólította a katonákat, hogy ne forduljanak az emberek ellen.

A puccs néhány nap alatt megbukott, és a Szovjetunió felbomlását ekkor már nem lehetett megakadályozni. A tagköztársaságok sorra jelentették be kilépésüket a szövetségből. Gorbacsov lemondott, a Szovjetunió pedig megszűnt létezni.

- Miért fulladt kudarcba a puccskísérlet?

20. A demokratikus erők győzelme Lengyelországban és Csehszlovákiában

A válsággal küzdő Szovjetunióknak nem maradt ereje arra, hogy megtartsa hatalmát a függetlenségre törekvő kelet-közép-európai országok felett. Gorbacsov nem is akart egy 1956-hoz hasonló szovjet katonai beavatkozást. A pártállami diktatúrák így sorra megszűntek. A demokratikus átalakulás mindenütt megtörtént, de országonként eltérő módon zajlott.

- Mikor jöttek létre a kommunista diktatúrák Kelet-Közép-Európában?
- Milyen gazdasági és politikai gondokkal küzdöttek a szovjet tömb országai?

A Varsói Szerződés tankjai Prágában 1968-ban

- Milyen hatást kelthetett a harckocsik és a katonák megjelenése a városi utcákon?

Szovjet befolyási övezet Kelet-Közép-Európában

A Szovjetunió a második világháború után a kelet-közép-európai országokat szoros katonai, politikai és gazdasági ellenőrzés alá vonta. Pártállami diktatúrákat segített hatalomra, amelyek megkérdőjelezhetetlen hatalmú vezetői a Szovjetunió elvárásai és utasításai szerint irányították országaikat. Moszkva az 1980-as évek végéig akár katonai beavatkozások árán is kész volt ezt a helyzetet megőrizni. 1953-ban Kelet-Berlinben, 1956-ban Magyarországon, 1968-ban Csehszlovákiában vetették be ilyen céllal a szovjet hadsereget. ❶

Az 1980-as években a Szovjetunió és a szocialista tömb országai egyre súlyosabb gazdasági válságba kerültek. A további hanyatlás és az életszínvonal-csökkenés elkerülése érdekében óriási külföldi hiteleket vettek fel. A helyzet azonban tovább romlott, és egy idő után már a korábbi tartozásaik törlesztéseire is újabb kölcsönöket kellett felvenniük.

Nőtt a lakosság elégedetlensége és a helyi kommunista vezetők hatalma ingatagrá vált. Szükségük lett volna a Szovjetunió hathatós támogatására. Erre azonban Gorbacsov hatalomra kerülése után már nem számíthattak. Az új főtitkár úgy ítélte meg, hogy a szovjet katonai jelenlét fenntartása rengeteg pénzt emészt fel, és egy esetleges felkelés szovjet tankokkal való leverése nem lehetséges, mert a vi-

❶ A prágai tavasz

1968 januárjában a csehszlovák kommunista párt Alexander Dubček vezetésével reformokba kezdett annak érdekében, hogy úrrá legyen azon az elégedetlenségen, amit két évtized rossz gazdasági irányítása okozott. Szabadon engedték a politikai elítélteket, beszüntették a sajtó cenzúráját, enyhítettek az utazási korlátozásokon. A „prágai tavasz” nyolc hónapra keresztül tartó kísérlet volt a gazdaság, a párt és az állam demokratizálására, az „emberarcú szocializmus” kialakítására.

Brezsnyev elfogadhatatlannak tartotta e reformokat, mert gyengítették a Szovjetunió fennhatóságát és a diktatórikus irányítást. Ezért 1968 augusztusában lengyel, magyar, bolgár és keletnémet katonai támogatással szovjet csapatok léptek Csehszlovákia területére, hogy visszaállítsák reformokat megelőző szigorú pártirányítást.

- Miért döntött úgy Brezsnyev, hogy mindenáron véget vet a csehszlovákiai reformoknak?
- Milyen következtetéseket vonhattak le a többi szocialista ország vezetői az 1968-ban történelemből?

lág közvéleményét végképp a Szovjetunió ellen fordítaná. Ráadásul a térség országai ekkor inkább már gazdasági terhet jelentettek a Szovjetunió számára, mivel elvonták az alapvető nyersanyagok és a kőolaj egy részét a szovjet gazdaságtól.

- Hogyan tartotta a Szovjetunió ellenőrzése alatt a kelet-közép-európai országokat?
- Milyen változások történtek az 1980-as években?
- Mi volt Gorbacsov véleménye a kelet-közép-európai szovjet fennhatóság megtartásáról?

Tárgyalásos út Lengyelországban

1980-ban a romló életkörülmények miatt **sztrájkok törtek ki Lengyelországban**. Az elégedetlen munkások **Lech Wałęsa** vezetésével **Szolidaritás** néven független szakszervezetet alapítottak, amelynek hamarosan többmilliós tagsága lett. Nemcsak az élet- és munkakörülmények javítását, hanem politikai szabadságjogok biztosítását is követelték. Az állandósult sztrájkok miatt a **kommunista vezetés veszélyben érezte a hatalmát**. 1981 decemberében szovjet támogatással **szükségállapotot* vezettek be**.² A hadsereg ellenőrzése alá vonták a távközlést, a rádiót és a televíziót. Betiltották a sztrájkokat, katonai felügyelet alá helyezték a gyárakat és az üzemeket.

A **Szolidaritás tevékenységét betiltották**, ennek ellenére a következő években a legerősebb ellenzéki mozgalommá fejlődött. A lengyel gazdaság helyzete egyre katasztrofálisabbá vált, és a **rohamosan romló életszínvonal** felkorbácsolta a kedélyeket. Az 1980-as évek végén **az emberek többsége valódi változásokat követelt**. A lengyel kommunista vezetők megpróbálták elébe menni az eseményeknek. Megegyezést ajánlottak, hogy elkerüljék a vérontást és megőrizték a hatalmuk egy részét. **A kormány és**

Lengyel rohamrendőrök támadnak a tüntetőkre ■ Milyen célokat szolgált az erőszak alkalmazása a rendszer ellen békésen tiltakozókkal szemben?

A lengyel Szolidaritás szakszervezetet támogató tüntetők ■ Mi jellemzi a tüntetők összetételét és hangulatát?

szükségállapot: az alkotmányos rendet vagy az állampolgárok életét jelentősen veszélyeztető események idején a vezetés által szükségesnek tartott kivételes intézkedések bevezetése.

2 A lengyelországi szükségállapot

1981. október 18-án Wojciech Jaruzelski tábornokot választották meg a lengyel kommunista párt első titkárának, aki másnap telefonon közölte Leonyid Brezsnyevvel, hogy szükségállapotot fognak bevezetni. Ez 1981. december 13-án megtörtént. Harcok születtek a nagyvárosok utcáin, a bányászok sztrájkját brutális kegyetlenséggel leverték. A katowicei Wujek bányánál kilenc bányász vesztette életét a rohamrendőrséggel vívott harcban. A Szolidaritást betiltották, vezetőit elfogták. Néhány nap leforgása alatt több mint ötezer ellenzékinternáltak. Este 23 órától reggel 6 óráig kijárási tilalom volt érvényben. Hivatalos engedélyre volt szükség még ahhoz is, hogy valaki az ország egyik részéből a másikba utazzon.

- Mit gondolsz, miért tartotta fontosnak Jaruzelski közölni Moszkvával a szükségállapot bevezetését?

Václav Havel köszönti az öt éltető prágai tüntetőket 1989 decemberében ■ Mire következthettek a csehszlovák kommunista vezetők az ilyen eseményekből?

📍 Bársonyos forradalom

1989. január 15-én Prágában tüntetők emlékeztek Jan Palachra, aki 1969-ben önkéntes tűzhalállal tiltakozott a „prágai tavasz” leverése ellen. A több napig tartó megmozdulások során a rendőrség gumibotokkal, könnygázzal, rendőrkutyákkal támadt a tömegre, mintegy 800 embert letartóztatott, köztük Václav Havel drámairót. Az 1968-as bevonulásra emlékező augusztus 21-ei, 3000 fős prágai megmozdulást ismét brutálisan szétverte a rohamrendőrség, összesen 320 csehszlovák és 58 külföldi (köztük 9 magyar) állampolgárt vett őrizetbe.

November 17-én a nemzetközi diáknapi alkalmából rendezett, békés tüntetés résztvevői gyökeres politikai változásokat, új kormányt, szabad választásokat, a vezetők távozását követelték. Válaszként gumibotot kaptak és kutyákat engedtek rájuk. A rohamrendőrök beavatkozása az egész országban és világszerte óriási felháborodást váltott ki.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hasonlítsd össze az 1956-os magyar forradalom, a „prágai tavasz” eseményeit az 1980–1981-es lengyel eseményekkel! Miben tértek el, és miben hasonlítottak?
- Milyen külső és belső okokra vezethető vissza a lengyel és a csehszlovák kommunista rendszerek bukása?

az ellenzék 1988-ban tárgyalásokat kezdett egymással, amelynek eredményeképpen 1989 júniusában demokratikus választásokat tartottak Lengyelországban.

- Mikor és milyen célokból alakult meg a Szolidaritás szakszervezet?
- Mikor és miért vezettek be szükségállapotot Lengyelországban?
- Miért ajánlott a lengyel kommunista vezetés tárgyalásokat az ellenzéknek?
- Nézz utána, hogy milyen feltételekkel egyezett bele a lengyel kommunista párt a demokratikus választásokba!

A csehszlovákiai átalakulás

1989-ben Csehszlovákiában békés tömegtüntetések sorozata kényszerítette meghátrálásra a kommunista hatalmat. Megpróbálták erőszakos eszközökkel elfojtani ezeket, de a **durva fellépés a tüntetőkkel szemben egyre többeket állított az ellenzék oldalára.** Végül novemberben **párbeszéd kezdődött a hatalom és az ellenzék között.** A politikai változásokat hozó társadalmi megmozdulásokat „**bársonyos forradalomnak**” is nevezték. 📍 A demokratikus erők vezéralakja **Václav Havel** író volt, akit 1989 végén az ország **köztársasági elnökévé választottak.** **1990-ben** az első **demokratikus választásokat** is megtartották Csehszlovákiában. A szabad politikai légkörben azonban felszínre kerültek a két államalkotó nép, a csehek és a szlovákok közötti problémák. A szlovákok úgy érezték, hogy ország részük kevésbé fejlődik, és ezért a cseh többségű államvezetés is felelős. Az ellentéteket tárgyalásos úton rendezték. 1993. január 1-jén **két független állam** jött létre: **Csehország és Szlovákia.**

- Milyen formában tört a felszínre a lakosság elégedetlensége? Hogyan válaszolt a hatalom erre?
- Hogyan hathattak a lengyelországi változások a csehszlovákiai eseményekre?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Kelet-Közép-Európa: szovjet beavatkozás → 1953, 1956, 1968.
- ❖ 1980-as évek: a szovjet tömb válsága → a kommunisták nem számíthatnak szovjet beavatkozásra.
- ❖ Lengyelország: tüntetések (Szolidaritás) → szükségállapot → romló életszínvonal – népszerű Szolidaritás → tárgyalás a kommunistákkal → demokratikus választások.
- ❖ Csehszlovákia: „bársonyos forradalom” (Václav Havel) → demokratikus választások (1990).
- ❖ 1993: Csehország és Szlovákia.

21. A kommunista diktatúrák bukása Kelet-Németországban és Romániában

A szocialista tömbön belül a keletnémet és a román kommunista diktatúra alkalmazta a legszigorúbb eszközöket a lakosság rendőrségi ellenőrzésére és az ellenzéki mozgalmak elfojtására. 1989-ben azonban ezekben az országokban is megérett a helyzet a változásokra.

Németország újraegyesítése

Az 1980-as években a keletnémet kommunista vezetés is szigorú elnyomó rendszert működtetett. A társadalmat a párt hatalmát biztosító politikai rendőrség, a Stasi (stázi) tartotta szoros ellenőrzés alatt. A kommunista vezetés nem volt hajlandó semmilyen politikai engedélyre. A keletnémetek azonban titokban nézték és hallgatták a nyugatnémet tévé- és rádióadásokat, kapcsolatot tudtak tartani nyugaton élő rokonaikkal, barátaikkal, és ők is szabadabb életre vágytak. 1989 nyarán tömegével utaztak Magyarországra és Csehszlovákiába azzal a céllal, hogy Németország nyugati felébe juthassanak át. Bízta a nyugatnémet nagykövetségek segítségével és a helyi kormányok és politikai mozgalmak támogatásában. ❶

Keletnémetek átjutása az osztrák–magyar határon, a páneurópai pikniken

1989 szeptemberében a magyar kormány – Moszkva tudtával – úgy döntött, hogy a Magyarországon tartózkodó és hazamenni nem akaró keletnémeteket átengedik Ausztriába. Egyszerre több ezer keletnémet állampolgár menekülhetett így Nyugatra. Ez bátorítást adott az otthoniaknak is: mindennaposá váltak a tömegtüntetések. Ennek hatására 1989 novemberében a német vezetés engedélyezte a szabad utazást állampolgárai számára. A hír hallatán

- Milyen okok játszottak közre a kelet-közép-európai kommunista diktatúrák meggyengülésében?
- Milyen eszközöket alkalmaztak az ellenzéki megmozdulások megfékezésére?

Alois Mock osztrák és Horn Gyula magyar külügyminiszter 1989. június 27-én vágta át szimbolikusan a „vasfüggönyt” ■ Vitassátok meg, mi mindent jelképezett egyszerre ez az esemény!

❶ A páneurópai piknik

1989 augusztusában a magyar ellenzéki pártok páneurópai piknik néven ünnepséget rendeztek Sopronpusztán, amelynek során néhány órára megnyitották a vasfüggönyt. A rendezvény ideje alatt több mint hatszáz NDK-állampolgárnak sikerült átszöknie Ausztriába. A magyar határőrség az érvényben lévő tűzparancs ellenére sem avatkozott közbe. A keletnémet vezetés megpróbálta rávenni Gorbacsovot arra, hogy lépjen fel a magyarok ellen, de a szovjet pártfőtitkár elutasította a beavatkozást. Az NDK vezetése kénytelen volt tehetetlenül túrni, hogy tízezrek hagyták el az országot, hogy Magyarországon keresztül Nyugatra távozzanak.

Mármoros kelet-berliniek özönlöttek át a város nyugati felébe a fal megnyitásakor

- Miért vetítette előre a keletnémet kommunista rendszer hatalmának összeomlását is a berlini fal megnyitása?

ELTÉRŐ NÉZŐPONTOK

A szereplők saját érdekeik szerint egymástól eltérően ítélik meg az eseményeket.

„Honeckerrel is beszéltem a hónapok óta húzódó ügyről. Ő azt mondta, megérti a helyzetünket, de nem helyesli a lépésünket. Gorbacsovot is informáltam, ő csak annyit jegyzett meg, hogy ez a mi dolgunk.” (Grósz Károly magyar pártfőtitkár visszaemlékezése a keletnémet menekültek kiengedéséről Ausztriába)

- Hasonlítsátok össze a keletnémet menekültek problémáját a szovjet, a keletnémet és a magyar pártfőtitkár szemszögéből!

a keletnémet tömeg ledöntötte a Berlint kettéosztó falat. A kommunista diktatúra bukása elkerülhetetlenné vált.

1990 márciusában lebonyolították az NDK történelmének egyetlen **töbtpárti szavazását**. **1990 októberében egyesült a két német állam**. A Gorbacsov vezette Szovjetunió és a második világháború többi győztes nagyhatalma is elfogadta a két német állam újraegyesítését.

- Milyen céllal mentek nagyon sokan Kelet-Németországból Magyarországra és Csehszlovákiába 1989 nyarán?
- Milyen módon fejezték ki az otthon maradtak az elégedetlenségüket?
- Mi jelentett fordulatot a keletnémet események sorában?
- Sorold fel, hogy mely nagyhatalmaknak kellett elfogadniuk Németország egyesülését!

🔗 Megbontani a hallgatás falát

Részlet abból a Tőkés Lászlóval készített tévéinterjúból, amely miatt a hatalom fellépett ellene:

„Ellenállhatatlan késztetést érzek magamban, hogy kimondjam, amit már annyiszor lenyeltem. De nem személyi elégtételből, hanem mások helyett is, és mások érdekében is. A hallgatás falába miért épülünk be mi is. Ez a fal sokkal masszívabb és áthatolhatatlanabb, mint a berlini fal, mondjuk. És úgy érzem, hogy ezt a falat valakiknek meg kell bontaniuk.”

- Mit jelent egy diktatúrában a hallgatás fala?
- Keresd meg az interneten az 1989-es Tőkés László-interjú tévéfelvételét!

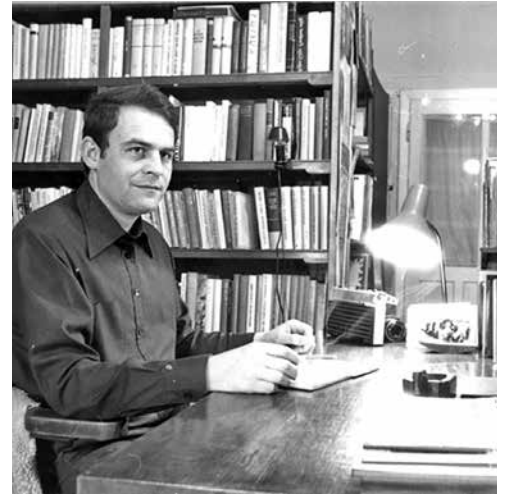
A Ceaușescu-rendszer megdöntése Romániában

Romániában a Ceaușescu vezetésével működő párt, érzékelve a többi kommunista diktatúra meggyengülését, szorosabbra fogta a gyeplőt. A **politikai elnyomás még szigorúbb lett**, a rendőrség rendszeresen zaklatta és súlyosan bántalmazta is az ellenzékieket.

1989 decemberében Temesváron híre terjedt, hogy rendszerellenes tevékenysége miatt ki akarják lakoltatni **Tőkés László** református lelkészét. 🔗 **Védelmére összesereglett** a református gyülekezet, majd hozzájuk csatlakozott **több ezer temesvári polgár** is, nemzetiségre való tekintet nélkül. A **belügyi alakulatok a tüntető tömegbe lőttek** és véres megtorlásba kezdtek. Ez viszont még inkább a hatalom ellen szította a kedélyeket. Néhány nappal később **Bukarestben** egy eredetileg Ceaușescu támogatására összehívott tömeggyűlésen szabadultak el az indulatok. Országos **felkelés robbant ki a rendszer megdöntésére**. A belügyi csapatok fegyverrel próbálták fenntartani a kommunista diktátor ha-

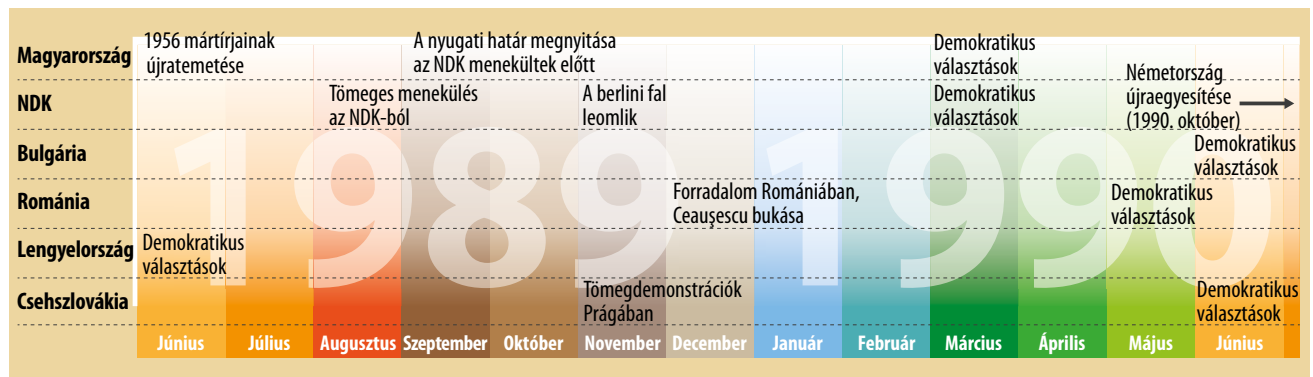
A román kommunista diktatúra elleni felkelők egy hozzájuk csatlakozott harckocsi tetején Bukarestben 1989 decemberében ■ Milyen okai lehettek annak, hogy a katonák a felkelők oldalára álltak?

Tőkés László temesvári református lelkész bátor kiállásával az 1989. decemberi romániai forradalmi események elindítója lett

talmát, de a felkelők a hadsereg átállt egységeinek segítségével győzelmet arattak. A forradalom idején mintegy ezer ember vesztette életét, és több mint kétezen megsebesültek. Ceaușescut és feleségét menekülés közben elfogták, majd egy rögtönítélő katonai bíróság ítélete alapján kivégezték.

- Hogyan próbálta a román diktatúra megőrizni a hatalmát?
- Milyen események robbantották ki a forradalmat?
- Kik között zajlottak le fegyveres összetűzések?

A szocialista tömb felbomlása Európában ■ Melyik országban történt meg legkorábban a demokratikus átalakulás? Mi jellemezte 1989-es évet?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi lehetett az oka annak, hogy egyes országokban tárgyalásos átmenet zajlott, máshol pedig a kommunista hatalom fegyveresen is ellenállt?
- Mutasd be Magyarországnak szerepét a német újraegyesítésben!
- Milyen belső és külső okai voltak a kelet-közép-európai kommunista diktatúrák bukásának?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ NDK-állampolgárok → átjutni az NSZK-ba → magyar határnyitás → a berlini fal lebontása → Németország egyesülése nagyhatalmi jóváhagyással.
- ❖ Románia: kemény rendőri elnyomás → tömegtüntetések → fegyveres felkelés → a hadsereg a felkelők oldalán → a diktátor kivégzése.

keleti irányba is bővítsék. Az európai egységeszme támogatói már nemcsak gazdasági, hanem politikai egységben is gondolkodtak. Az intézményrendszert folyamatosan az új igényekhez kellett alakítani, ezért – a keleti blokk felbomlása után – 1992-ben a maastrichti (másztrichti) szerződéssel létrehozták az Európai Uniót. ❶

Az 1995-ben életbe lépett schengeni (sengen) egyezmény az Európai Unión belüli határok megszüntetéséről és a külső határok ellenőrzéséről rendelkezik. ❷

Az Európai Unió egy olyan térséget kínál polgárai számára, amelyen belül biztosítja a személyek szabad mozgását, az áruk és a tőke szabad áramlását, a szolgáltatások szabadságát.

A gazdasági és politikai egység elmélyítésére 2002. január 1-jén az Európai Unió legfejlettebb államai pénzügyi uniót hoztak létre, és bevezettek egy közös valutát, az eurót.

Az elmúlt évtizedekben újabb és újabb országok csatlakoztak az EU-hoz, köztük Magyarország is, amely 2004 májusától vált teljes jogú taggá.

- Miért előnyös, hogy az EU polgárai a tagországok bármelyikében tanulhatnak, vállalkozhatnak vagy munkát vállalhatnak?
- Milyen módon segítik ezt elő?

Az Európai Parlament

Az Európai Parlament tagjait az Európai Unió állampolgárai közvetlen, titkos választásokon választják meg öt évre. Minden tagország állampolgára egyben polgára az uniónak is, így jogosult a választásra. Az Európai Parlamentben 751 képviselő kap mandátumot. Magyarországnak jelenleg 21 képviselője van.

Az Európai Parlament – éppúgy, mint a nemzeti parlamentek – bizottságokat hoznak létre, és ezekben tárgyalják az egyes felmerülő ügyeket. Az Európai Parlament székhelye Strasbourg.

- Gyűjtsétek össze, hogy melyek a hasonlóságok és melyek különbségek a nemzeti parlamentek és az Európai Parlament között!

Az Európai Unió Tanácsa és az Európai Tanács

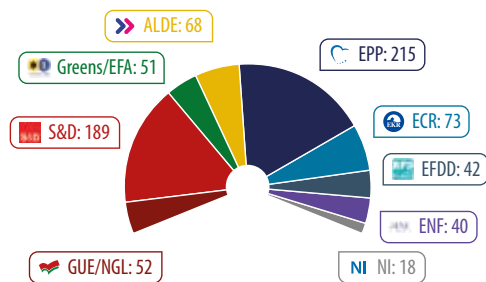
Az Európai Unió Tanácsa (Miniszterek Tanácsa) az Európai Unió fontos döntéshozó szervezete, ahol a tagállamokat miniszterei képviselik. Mindig az adott területnek (pl. mezőgazdaság, igazságügy, szociálpolitika és egészségügy) megfelelő miniszterek üléseznek. A gyakorlatban ők

Utazás a schengeni térségen belül

A schengeni tagországok állampolgárai számára a schengeni területen belül útlevelel nem szükséges. A schengeni térség belső határállomásain megszűnt a személyazonossági okmányok ellenőrzése is, akár uniós polgárokról van szó, akár más ország lakóiról. Néhány ellenőrzés azonban biztonsági okokból megmaradt.

A határok mentén, húsz kilométeres sávban járőrök igazoltathatnak. Ellenőrzik az Európai Unión kívülre nyitott repülőtereken, kikötőkben és pályaudvarokon közlekedőket is. Ilyenkor a schengeni tagországok állampolgárai a saját országukban érvényben lévő személyi okmányaikkal igazolhatják magukat, amelyet a másik schengeni tagország hatóságai kötelesek elfogadni.

- Milyen előnyökkel jár a tagországok közötti utazások megkönnyítése?

Az Európai Parlament jelenlegi összetétele (2017) EPP = Európai Néppárt; S&D = Szocialisták és Demokraták; ECR = Európai Konzervatívok és Reformerek; ALDE = Liberálisok és Demokraták; GUE/NGL = Egységes Európai Baloldal; Greens/EFA = Zöldek; EFDD = Szabadság és Közvetlen Demokrácia Európája; ENF = Nemzetek és Szabadság Európája; NI = független képviselők ■ Melyik a két legnagyobb képviselőcsoport az Európai Parlamentben?

Az Európai Tanács épülete

Az Európai Bizottság épülete ■ Nézz utána, melyek az Európai Unió jelképei!

és az Európai Parlament együttesen hozzák meg az Európai Unió törvényeit, szabályait.

Az Európai Tanács is az unió döntéshozó szerve, amely a tagállamok állam- és kormányfőiből áll. Általában **stratégiai és elvi döntéseket** hoz, például a külső partnerekkel kötendő kereskedelmi megállapodásokról vagy a külső határok ellenőrzéséről. Az egyes államokat képviselő politikusok között a tanács ülésein születnek azok a megállapodások, amelyeket később más szervek részletesen kidolgozott jogszabályokká alakítanak.

- Hogyan biztosítják, hogy az Európai Tanács képes legyen döntéseket hozni a legfontosabb ügyekről?

Európai Bizottság

A brüsszeli székhelyű Európai Bizottság voltaképp az Unió **kormány**a. Legfontosabb feladata, hogy **ellenőrizze, az egyes tagállamok betartják-e vállalt kötelezettségeiket**. Másik fontos feladata, hogy **jogalkotási javaslatokat dolgozzon ki**, amelyeket a tanács, illetve a parlament elfogadva az uniós jog részévé tesz. **Az unió költségvetését is az Európai Bizottság hajtja végre, és osztja el a pénzt a meghatározott irányelvek és az elfogadott költségvetés szerint.**

A **bizottság elnökét** az európai parlamenti választások eredménye alapján a **parlament választja meg**. Ő ezután a tagállamok által delegált személyekből, az egyes államok kormányával egyetértésben jelöli ki a bizottság tagjait. **Mindegyik tagállam egy-egy biztost ajánl**, akit a parlamenti meghallgatás alapján választanak meg tisztségére, ötéves időtartamra. **Az Európai Bizottság a parlamentnek tartozik elszámolni a tevékenységével**, amely akár le is válthatja a bizottságot. **A biztosok egy-egy szakterületért felelősek.**

- Sorold fel az Európai Bizottság által ellátott feladatokat!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyek voltak az európai integráció fejlődésének legfontosabb állomásai?
- Sorold fel az Európai Unió legfontosabb intézményeit!
- Hogyan biztosítják, hogy a közös szabályok megalkotásában minden tagország részt vegyen?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Maastrichti szerződés → Európai Unió (személyek, áruk, tőke szabad mozgása, szolgáltatások szabadsága).
- ❖ 1995-től: folyamatos bővülés.
- ❖ Schengeni egyezmény – a belső határok megszűnése.
- ❖ Közös valuta (euró).
- ❖ Európai Parlament (a tagállamok polgárai választják);
 - Európai Tanács (tagállamok állam- és kormányfői) → tanácsok;
 - Európai Bizottság (az Unió kormánya).

23. A közelmúlt válságócai és háborúi

A Szovjetunió megszűnt, és ezzel véget ért a hidegháború, a két szuperhatalom szembenállása. Az új helyzetben számos állam visszanyerte függetlenségét és új nemzetállamok is születtek. Ennek egyik sajnálatos következménye volt, hogy etnikai és vallási okokból újra fegyveres konfliktusok robbantak ki Európában.

Jugoszlávia felbomlása és a délszláv háború

A **szocialista Jugoszlávia** nem tartozott a Szovjetunió által felügyelt országok közé, és gazdasági rendszere sem követte mindenben a szovjet mintát, az **1990-es évek elején** mégis **válságba került**.

A **többnemzetiségű állam politikáját a szerb kommunista vezetők határozták meg**, és ez a többi tagállamnak nem tetszett. **Szlovénia és Horvátország gazdaságilag fejlettebb** volt a többi tagállamnál, és a nyugati országok felé igyekezett kapcsolatokat kiépíteni. A tagállamok közötti **viták felszították a nemzeti ellentéteket**. **1991-ben Szlovénia és Horvátország kikiáltották a függetlenségüket**. A **szerb vezetés** mindenáron meg akarta akadályozni Jugoszlávia felbomlását. Ennek érdekében **fegyveres támadást indítottak**. Szlovénia csekély áldozatok árán megvédte friss függetlenségét, de **Horvátország és Szerbia között hosszú és véres háború** alakult ki. Később **Bosznia-Hercegovinában is kegyetlen háború** robbant ki a terület birtoklásáért az ott élő katolikus horvátok, ortodox szerbek és muszlim bosnyákok között. A délszláv háborúban a **foglyok és a civil lakosság tömeges lemészárlására** is több esetben sor került. **1995-ben Horvátország győztesen** fejezte be a szerbekkel folytatott háborút. A **boszniai harcokat pedig egy nemzetközi békekonferenciával sikerült lezárni**.

- Mikor jött létre Jugoszlávia?
- Hogyan alakult az ország helyzete a második világháború után?

1 A srebrenicai (szrebrenyica) mészárlás

A boszniai háború egyik legvéresebb eseménye a srebrenicai mészárlás volt. 1995 júliusában Srebrenica környékén közel 8700 bosnyákot, elsősorban férfiakat végeztek ki. A tömeggyilkosságot szerb katonai alakulatok hajtották végre. Az eseményt a Hágai Nemzetközi Bíróság népirtásnak minősítette. A második világháború óta ez volt a legkegyetlenebb mészárlás, amit egy népcsoport ellen követtek el Európában.

Koszovói szerbek célra tartják fegyvereiket a Pristinától mintegy 60 kilométerre délnyugatra fekvő Zupcében, 1998. július 28-án ■ Keresd meg a tankönyvi térképen Pristinát!

Önálló államok az egykori Jugoszlávia területén

A volt Jugoszlávia területén azonban **1998-ban** egy újabb **konfliktus** robbant ki. Ezúttal a többségében albánok lakta **Koszovóban a szerbek és a muszlim albánok között**. Amikor a szerbek itt is véres etnikai tisztogatásokba kezdtek, a **NATO beavatkozott** és légi csapásokat indított a szerbek ellen (1999). Ez **rákényszerítette Szerbiát a harc beszüntetésére** és Koszovó önállóvá válásának tudomásulvételére.

- Miért akartak önállóvá válni a Jugoszláviát alkotó tagállamok?
- Milyen okok miatt zajlott az évekig tartó délszláv háború?
- Mi lehetett a célja a polgári lakossággal szembeni erőszaknak?

A harcok által tönkretett mostari (mosztár) híd Bosznia-Hercegovinában ■ Nézz utána, melyik magyar festő örökítette meg a hidat a 20. század elején!

Jugoszlávia felbomlásának folyamata

1991. június 25.	Szlovénia kikiáltja a függetlenségét, területéről kisebb harcok után kivonják a Jugoszláv Néphadsereg erőit.
1991. június 25.	Horvátország kikiáltja a függetlenségét. Az ország területén élő szerb kisebbség elutasítja a kiválást, a szembenállás etnikai konfliktushoz, majd véres háborúhoz vezet.
1991. szeptember 8.	Macedónia kikiáltja a függetlenségét.
1992. február 29. – március 1.	Népszavazás Bosznia-Hercegovina függetlenségéről. Ennek következményeként területén polgárháború kezdődik, amelyben a szerbek, a horvátok és a bosnyákok harcolnak egymás ellen.
1995. november	A daytoni békekonferencia lezárja a boszniai háborút.
1998. február 27.	Koszovó elszakad Szerbiától. Az év végén etnikai tisztogatás kezdődik a területén.
1999. március	Belgrád bombázása. Az ENSZ átveszi Koszovó igazgatását.
2006. május 21.	Népszavazás Montenegró függetlenségéről.
2008. február 17.	A koszovói parlament függetlenségi nyilatkozata.

Háborúk a Perzsa-öböl térségében

A **Perzsa-öböl** országainak **kőolaj-kitermelése és exportja létfontosságú** a fejlett ipari országok, köztük az Amerikai Egyesült Államok **számára**. Ezért az itt **kirobbanó konfliktusokba a nagyhatalmak** gyakran katonai erő alkalmazásával is **beavatkoznak**. Ez történt **1990-ben** is, amikor Irak **elfoglalta** a szomszédos **Kuvaitot**. Kuvait nem tudta magát megvédeni, ezért a nemzetközi közösséghez fordult.

Az ENSZ felhatalmazása alapján az **Amerikai Egyesült Államok vezette koalíciós haderő**, amelyben számos arab ország is részt vett, **felszabadította** Kuvaitot (1991). **Szaddám Huszein**, Irak diktátora azonban a helyén maradt. Felmerült a **gyanú**, hogy az élesen Amerika-ellenessé vált **Szaddám-rendszer vegyi és biológiai fegyverekkel rendelke-**

Amerikai katonák ledöntik Szaddám Huszein iraki diktátor szobrát Bagdadban 2003 áprilisában ■ Keresd hasonló példát a történelemből, amikor diktátor szobrát döntötték le! Mit jelképez ez az esemény?

zik, sőt atomfegyverek kifejlesztésén is dolgozik. Ezért egy újabb, Amerikai Egyesült Államok vezette **nemzetközi haderő 2003-ban elfoglalta Irakot**. A hónapokig bujkáló Szaddám Huszeint elfogták, és egy korábban elkövetett tömeggyilkosság miatt az iraki bíróság **halálra ítélte**.

A **diktatúra megbukott**, de a **vallási és etnikai összecsapásoktól**, illetve terrormerényletektől sújtott Irakban még **napjainkban sincs béke és nyugalom**.

- Mitől vált a Perzsa-öböl térsége nagyon fontossá?
- Mi volt az Irak ellen indított háború oka először és másodszor?

Afganisztán problémája

- Mikor támadta meg a szovjet hadsereg Afganisztánt, és mikor vonták ki a szovjet csapatokat az országból? (18. lecke)

Miután a **szovjet hadsereget kivonták** az ország területéről, a különböző ellenálló fegyveres csoportok egymás ellen fordultak. **Afganisztánban évekig tartó polgárháború** kezdődött, amelynek végén **egy radikális iszlám kormányzat** vette át az irányítást. Az országban **számos terrorszervezet** alakított ki bázist, amelyek közül az **al-Kaida** kiterjedt nemzetközi hálózattal rendelkezett.

2001. szeptember 11-én egy iszlámista terrorista csoport összehangolt **merényletsorozatot hajtott végre az Amerikai Egyesült Államok ellen**. A New York-i Világkereskedelmi Központ ikertornyaiba és az Amerikai Védelmi Minisztérium épületébe gépeltérítők által vezetett utasszállító repülőgépek csapódtak be. A merényletben közel 3000 ember vesztette életét. Az Amerikai Egyesült Államok a merényletsorozatra **a terrorizmus elleni háborúval válaszolt**. Ennek első akciója **Afganisztán megszállása** volt.

- Nézz utána, hogyan kapcsolódott be Magyarország az eseményekben!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ A hidegháború vége → vallási és etnikai konfliktusok.
- ❖ Jugoszlávia: eltérő fejlettség, etnikum és vallás
→ a tagországok önállósulása ↔ háborúk Szerbiával.
- ❖ Perzsa-öböl: kőolaj → helyi konfliktusokba beavatkozó nagyhatalmak → két iraki háború (1991, 2003) → ma is vallási-etnikai konfliktusok.
- ❖ Afganisztán: szovjetek kivonulása → iszlám radikálisok → terrorizmus.

Terrortámadás az Amerikai Egyesült Államokban, 2001. szeptember 11-én ■ Nézz utána az interneten, milyen nagyobb terrortámadások voltak 2001 óta a világban! Miért vált a 21. század egyik kihívásává a nemzetközi terrorizmus elleni harc?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért robbant ki a délszláv háború?
- Hogyan és milyen megoldással zárult le a délszláv háború?
- Miért lépett fel katonailag kétszer is az Amerikai Egyesült Államok Irakkal szemben?
- Mi az összefüggés a 2001-es New York-i merénylet és Afganisztán megszállása között?

24. A globális világ sajátosságai, a globalizáció előnyei és hátrányai

Az egyes földrészek a történelem során több szállal kötődtek egymáshoz. Már a Római Birodalom is összekapcsolta Európát, Afrikát és Ázsiát. Az újkori földrajzi felfedezéseket követően később Amerika is bekapcsolódott a világkereskedelembé. Napjainkban a felgyorsult közlekedés és kommunikáció révén a világ legtávolabbi pontjai is szorosan egymáshoz kapcsolódhatnak.

- Sorolj fel néhány ókori kereskedelmi utat!
- Miért Európa volt sokáig a világkereskedelem központja?
- Milyen előnyei vannak az országok és kontinensek közötti kapcsolatoknak? Keress történelmi példákat is erre!

1 A világkereskedelem napjainkban

Hosszú évszázadokon át egy kereskedő soha nem lehetett biztos abban, hogy hajója akár egy közeli kikötőből is visszatér. Elsüllyedhetett egy viharban, vagy megtámadhatták a kalózok. Ma a műholdas irányítás korában a viharokat is előre lehet jelezni, és bár kalózok még mindig akadnak, a modern telekommunikáció miatt sokkal hamarabb fel tudnak ellenük lépni.

Az áru megvásárlásához egy kereskedőnek korábban hatalmas mennyiségű pénzt kellett magával vinnie. Ma már erre semmi szükség. A telefon vagy az internet lehetővé teszi, hogy egy gyár megrendeléseket fogadjon a világ bármely pontjáról, és azonnal megkezdhesse a szükséges termékek előállítását és szállítását.

Mit jelent a globalizáció?

A **globalizáció** kifejezés a globus (földgömb) latin szóból ered, és szó szerint **világméretűvé válást jelent**. Ennek egyik példája, hogy ma már nincsenek egymástól elszigetelt gazdasági egységek a világban. **Ugyanazokkal a vállalatokkal és ugyanazokkal a márkanévvel a világ szinte minden pontján találkozhatunk**. A termékek szállítása rendkívül olcsó és biztonságos. A hajózás, a repülés és a vasút segítségével olyan tömegű áru szállítása vált lehetővé, amely korábban elképzelhetetlennek számított. **Ezért egy sikeres terméket az előállítás helyétől akár több ezer kilométerrel távolabb, a világ bármely pontján értékesíteni lehet**. A másik oka a globalizáció folyamatának az egész **világot behálózó bankrendszer**. Ma a banki átutalások segítségével bárki a hazájától távol is intézheti vásárlásait és a vállalkozásokkal kapcsolatos pénzügyeket. Mindehhez **fejlett informatikai, kommunikációs és közlekedési rendszerekre van szükség**. Ezért a **globalizáció legfontosabb hajtóereje a tudományos-technikai fejlődés kibontakozása**, a telefonok, számítógépek és a világháló (internet) fejlődésével elindult **kommunikációs forradalom** volt.

A magánemberek érintkezése egyszerűbbé vált, és az üzleti élet is gyorsabban tud reagálni az eseményekre, történjenek azok bárhol is a világon.

A **nemzetközi nagyvállalatok** olyan mennyiségű pénzt halmoznak fel, amely akár egy-egy állam éves bevételeivel vetekszik. Ebből hatalmas összegeket **költhetnek a kutatásra és termékfejlesztésre** is. A globális piacra jellemző **verseny** miatt az egyes termékek ára nagyon gyorsan csökken. Így ezek viszonylag hamar elérhetővé válnak az emberek többsége számára. Ezt a folyamatot jól megfigyelhetjük a számítógépek, mobiltelefonok piacán.

Vannak azonban a **globalizációnak kedvezőtlen hatásai** is. A globális világban például a környezetszennyező anyagok szállítása is olcsóbbá vált. A szegényebb országoknak

Ruhagyár Bangladesben ■ Mi lehet az oka, hogy számos világmárka a szegényebb országokba telepíti a gyárait?

minden pénzre szükségük van, ezért sokszor nem tudják megakadályozni, hogy a gazdagabb országok fizetség ellenében hulladéklerakónak használják a területüket. A **környezetszennyező technológiák** azonban tönkretehetik a felszín alatti vizeket, a termőföldet, és ezzel a **helyi lakosság életfeltételeit ronthatják**.

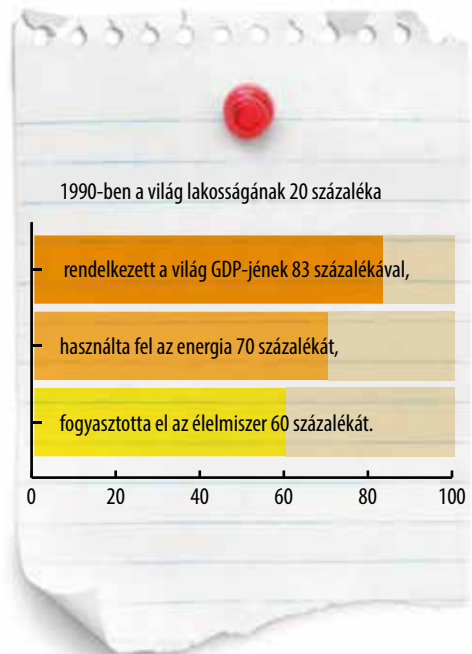
- Mit jelent a globalizáció?
- Mondj példákat arra, hogyan változtatja meg az emberi kommunikációt az internet!
- Mondj néhány példát arra, mely formában jelentkezik a globalizáció a saját környezetben!
- Hogyan hat a piaci verseny az egyes termékek árára?

Sikerek és kudarcok a globalizáció korában

A globalizáció során megfigyelhető, hogy a **jövedelemkülönbségek növekednek a gazdag és a szegény országok között**. A multinacionális cégek azokat a tevékenységeket, amelyek képzett munkaerőt igényelnek, mint például a tervezés, fejlesztés, európai és amerikai központjaikban tartják, és csak azokat a tevékenységeket helyezik szegényebb országokba, amelyekhez nem kell képzett munkaerő. **A kevésbé képzett munkaerőnek a bére is alacsonyabb**. Ezzel azonban a jövedelem nagyobb része továbbra is a fejlett központokban marad.

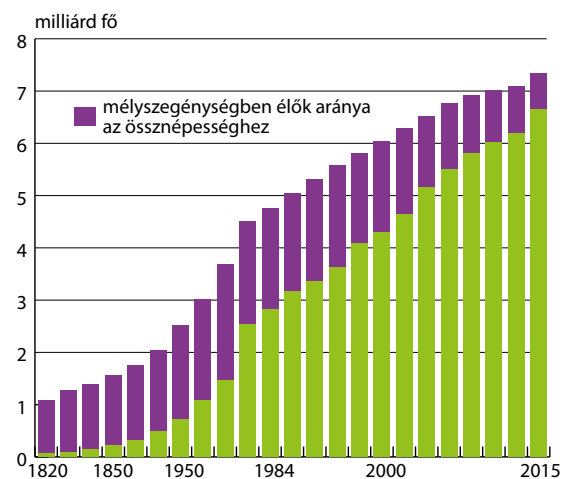
A globális versenyben azok a térségek és országok tudnak **sikeresek lenni, ahol a munkaerő egyre magasabb színvonalú tudással és képességekkel rendelkezik**.

A globalizáció révén vannak olyan korábban elmaradott térségek, amelyek ma már **gyors fejlődést mutatnak**. A legjobb példa erre a **délkelet-ázsiai „kis tigrisek”**, illetve az 1990-es évek után **Kína**. Ezek az államok kezdetben

A megtermelt javak elosztása a világban (1990)

- Fordítsd meg az adatokat! Mivel rendelkezett a világ 80 százaléka? Vony le az adatokból következtetéseket!

A mélyszegénységben élők aránya a világon 1820 és 2015 között ■ Mikor volt a legnagyobb és mikor a legkisebb a szegények aránya világon? Mi lehet ennek a magyarázata?

Globalizációellenes tüntetés. Különösen a vezető hatalmak csúcstalálkozója idején rendeznek ilyen tömegmegmozdulásokat ■ Nézzünk utána az interneten, milyen jelszavai vannak az ilyen jellegű akcióknak! Miért utasítják el a globalizációt? Mire utal a „Stop G20” felirat?

Szingapúr. A városállam területe kb. 700 négyzetkilométer, lakóinak száma majdnem 6 millió. A britek fontos gyarmata volt, a távol-keleti hajóútvonalak csomópontjában. 1965-ben vált önállóvá, s mára a világ egyik legfejlettebb állama, nagyobb pénzügyi központ, mint Tokió. A szakemberek szerint fejlettségének egyik tényezője a kiváló oktatási rendszer

Lagos egyik utcája. A nigériai város régebben az ország fővárosa volt, s Kairó után Afrika második legnagyobb városa. A felhőkarcolókkal teli, viszonylag rendezett belső részeket kiterjedt nyomornegyedek veszik körül. Ennek oka, hogy az emberek munka híján vidékről a városba költöznek, de itt is többnyire csak alkalmi munkát találnak, ezért nagy nyomorban élnek

■ Hasonlítsd össze a két városképet (Szingapúr és Lagos)!

csak európai és amerikai cégek számára állítottak elő alkatrészeket.

Később már **önálló termékeikkel jelentek meg a világpiac**on, és sokszor már fejlettebb technológiával rendelkeztek, mint nyugati versenytársaik. A jövedelmek emelkedésével **saját polgáraik is vásárlókká váltak**, és a hazai piac további lehetőségeket adott a fejlődésre.

- Lapozz vissza a 35. oldalra! Mely államok tartoznak a délkelet-ázsiai „kis tigrisekhez”?
- Mikor tud egy országban a hazai piac növekedni?
- Vitassátok meg, mit tehet egy ember vagy egy közösség a környezetszennyezés ellen!

A GLOBALIZÁCIÓ HATÁSAI

- a világgazdaság kiszélesedése
- a különböző területek közötti gazdasági kapcsolatok kiszélesedése
- a termékek eljuttatása távoli piacokra
- hatalmas tőke felhalmozódása a multinacionális cégeknél
- gyors technológiai fejlődés és termékfejlesztés
- a jövedelem nagyobb része a fejlett gazdasági központokban marad
- erős gazdasági verseny
- egyre olcsóbbá váló termékek
- a kisebb vállalatok lemaradnak a versenyben, és kiszorulnak a piacról
- egy-egy ország helyi gazdaságának leépülése
- a szegényebb országok gazdasági kiszolgáltatottsága
- a jövedelemkülönbségek növekedése a gazdag és a szegény országok között

- Keressetek ok-okozati összefüggéseket a globalizáció hatásai között!
- Csoportosítsátok a felsorolt hatásokat aszerint, hogy azok pozitívak, vagy inkább negatívak!

A déli félteke nyomora

A gépesítés és az egyre fejlettebb technológiák alkalmazása miatt a **mezőgazdasági termékek világpiaci ára folyamatosan csökken**. Ez a csökkenés azonban nem jelenti azt, hogy az éhínség megszűnne a világon. A **mezőgazdaság egyre kevesebb embernek ad munkát**. Az árak csökkenése miatt a gazdálkodók csak akkor tudnak a piacon maradni, ha növelik a megművelt földterületet. Ez csak mások kiszorításával lehetséges, ezért sokan elvesztették a megélhetésüket.

Amíg a fejlettebb országokban alig nő, esetleg csökken a népesség, addig a fejletlenebb régiókban gyors ütemben emelkedik a lakosság száma. A legerőteljesebb növekedés Afrikában figyelhető meg. **A világ élelemtermelése nehezen tud lépést tartani a túlnépesedéssel.** A szegény országokban – elsősorban Afrika országaiban – az éhezés mindennapos és tömeges jelenség maradt. 📍 **A legszegényebb országok ráadásul semmilyen szociális ellátást nem tudnak biztosítani, ez katonai konfliktusokat, helyi háborúkat vált ki, ami fokozza a népesség vándorlását, vagyis a migrációt.** Afrika lakosságát a szegénység és az alacsony

Ételadagjukra váró gyerekek Afganisztánban

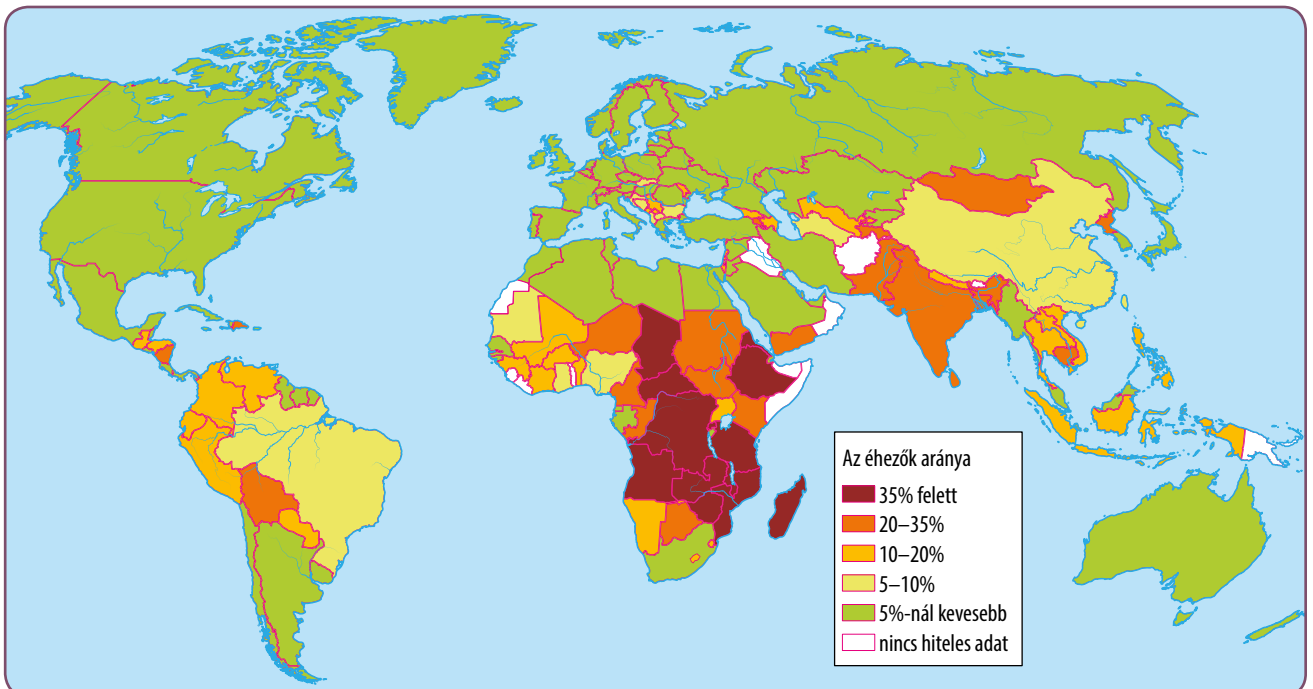
📍 Éhínség a világ országaiban

Ma a világon 950 millió ember nem jut megfelelő táplálékhoz, így naponta 24 ezer ember hal éhen. A kutatások szerint napi két dollárból (kb. 520 Ft), vagy annál kevesebből több mint egymilliárd embernek kell megélnie. Világszerte 300 millió gyerek nem kapja meg a fejlődéséhez szükséges táplálékot. Évente 11 millió kisgyerek hal meg éhínség vagy alultápláltság következtében.

A Szaharától délre eső államokban több mint 20 millió ember éhezik tartósan. Afrika egyes országaiban az éhezők aránya meghaladja a 35 százalékot. Az Egészségügyi Világszervezet becslései szerint az afrikai lakosság fele nem jut egészséges ivóvízhez. A helyzet különösen a falvakban megoldatlan. A szennyezett víz pedig súlyos betegségeket terjeszthet.

Az ország lakosságához mérten a legtöbb éhező – 230 millió ember – Indiában él.

- Nézz utána, hogyan lehetne megélni napi két dollárból Magyarországon! Mi mindent tudnál venni ennyi pénzből?

Az éhezők aránya a világ országaiban (2001–2003) ■ Melyek a Föld leggazdagabb és melyek a legszegényebb országai? Figyeld meg a térképet! Miért beszélhetünk Észak és Dél ellentétéről?

📍 Fertőző betegségek a fejlődő országokban

A fejlődő országokban a halálozások közel egyharmadát ma is a fertőző betegségek okozzák. Ezek közé tartozik a malária, a pestis, a sárgaláz és a kolera. Az ebola nevű vírusos megbetegedés először 1976-ban okozott járványt Afrika országaiban. Tünetei közé tartozik a hirtelen láz, a hasmenés, bizonyos esetekben a belső vérzés. A betegség hatására fennáll az elvérzés veszélye. Az első járványokban a fertőzöttek 90 százaléka elhunyt, de a halálozás aránya ma is meghaladja a 60 százalékot.

színvonalú orvosi ellátás miatt számos fertőző betegség is sújtja. 📍

A globális problémák megoldása csak globális szinten, azaz az államok közötti együttműködés révén oldható meg.

- Hogyan hat a globalizáció a szegény és gazdag országok fejlődésére?
- Vitassátok meg, mi ebben az ember egyéni felelőssége!

Védőoltás egy arab országban ■ Figyeld meg, milyen körülmények között zajlik a védőoltás beadása!

VÁLTOZÁS ÉS FOLYAMATOSSÁG

A jelentős történelmi változások sokféle szempontból jellemezhetők.

- Mutasd be a 20. századi globalizációt a következő szempontokból!
 - Miként vált érzékelhetővé a korabeli emberek számára?
 - Milyen jellegű változásokat hozott? (Politikait, gazdaságát, társadalmát?)
 - Milyen sebességgel zajlott le? (Gyorsan, lassan, fokozatosan, robbanásszerűen?)
 - Milyen méretű volt a változás? (Helyi, regionális, világméretű?)
 - Milyen hatásokkal járt? (Rövid vagy hosszú távúakkal?)
 - Hogyan értékelhető a globalizáció? (Fejlődés vagy hanyatlás?)
- Meg tudjuk-e határozni a globalizáció kezdetének és végének időpontját? Indokold válaszod!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mutasd be a globalizáció előnyeit és hátrányait!
- Hogyan hat a globalizáció a nemzetgazdaságokra?
- Melyek korunk globális problémái?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Globalizáció: termelés, kereskedelem, fogyasztás
 - feltételei: közlekedés, hírközlés (internet), bankrendszer
 - hatásai: nemzetközi verseny
 - sikeres és sikertelen országok, régiók
 - nő a gazdagok és szegények közti különbség.
- ❖ Globális problémák:
 - túlnépesedés → éhezés → konfliktusok → migráció;
 - környezetszennyezés.

Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése

■ ÖSSZEFOGLALÁS

- 1 Az alábbi feladatokat páros munkában végezzétek el!

Gyűjtsetek minél több eseményt, személyt és fogalmat a hidegháború korszakához!
Egyenként indokoljátok meg, hogy miként kapcsolódnak a hidegháborúhoz!

Fogalmazzatok meg válaszaitokat néhány mondatban az alábbi kérdésekre!

- Milyen külső és belső tényezők okozták a szocialista rendszerek összeomlását?
- Milyen különbségek és hasonlóságok voltak az egyes országok között?
- Milyen tényezők okozták a Szovjetunió felbomlását? Hogyan lehet értékelni Gorbacsov tevékenységét?

- 2 Foglaljátok össze csoportmunkában az alábbi történelmi események jelentőségét!

- a prágai tavasz
- a Szolidaritás tevékenysége Lengyelországban
- a vasfüggöny megnyitása Magyarországon
- a berlini fal lebontása
- forradalom Romániában

- 3 Tegyétek időrendbe az eseményeket! Helyezzétek el őket az időszalagon!

Brezsnyev halála (a) ■ a Szovjetunió megszűnése (b) ■ Gorbacsov pártfőtitkár reformjai (c) ■ nemzetiségi problémák (balti államok, Kaukázus térsége, közép-ázsiai államok) (d) ■ puccskísérlet Gorbacsov ellen (e) ■ szovjet bevonulás Afganisztánba (f) ■ a Salt-1. megállapodás (g)

- 4 Tegyétek időrendbe az európai integráció történetének eseményeit! Magyarazzátok meg az egyes események jelentőségét!

Európai Szén- és Acélközösség ■ Európai Gazdasági Közösség ■ a NATO megalapítása ■ az Európai Unió létrejötte ■ a schengeni egyezmény életbe lépése ■ Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz

Melyek az Európai Unió legfontosabb szervezetei? Ábrázold rajzban az egymáshoz való (alá-, fölé- vagy mellérendeltségi) viszonyukat!

- 5 Dolgozzatok csoportban!

Vezessétek végig Jugoszlávia felbomlásának a folyamatát! Mennyig tartott a délszláv háború? Milyen kisebb országokra szakadt szét a korábbi jugoszláv állam? Használjatok térképet! Milyen konfliktusok voltak Irak körül? Afganisztán a világ egyik régóta háborúkkal sújtott területe. Adjatok rövid történelmi áttekintést az ország problémáiról, konfliktusairól!

- 6 Dolgozzatok csoportban!

Vitassátok meg, mit jelent a globalizáció fogalma! Mondjatok rá példákat is! Mutassátok be a gazdag és a szegény országok közötti ellentétek okait! Melyek azok a problémák, amelyekkel a szegény országok egyedül nem tudnak megbirkózni?

IV. fejezet

A Kádár-korszak

*Kádár János, Grósz Károly és Berecz János
az 1988. május 1-jei felvonulás dísztribünjén*

AZ 1956-OS FORRADALMAT ÉS SZABADSÁGHARCOT leverő szovjet hadsereg Kádár Jánost juttatta hatalomra. Ő lett az újjászervezett kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkára és a kormány feje is. Mivel több mint harminc évig volt hatalmon, személye egy korszak jelképe is lett. Kádár János hatalmának első néhány évét véres megtorlás jellemezte. A forradalom résztvevői közül sokakat végezték ki, és vetettek börtönbe.

Az 1960-as évektől fokozatosan enyhült az elnyomás, és a többi kommunista országhoz képest egy élhetőbb rendszer alakult ki. Ezzel együtt a kommunista párt hatalmát nem lehetett megkérdőjelezni. A demokratikus változások igénye a társadalomban végig jelen volt. Részben ez, részben a nemzetközi politikai helyzet változása vezetett a rendszerváltoztatáshoz 1989-ben.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- hogyan szilárdította meg Kádár János a hatalmát.
- mi történt Nagy Imrével a forradalom leverése után.
- melyek voltak a rendszer bukásának előjelei.

Eközben azt is megtanulod, miként lehet

- ok-okozati összefüggéseket bemutatni és az összefüggéseket tényekkel és érvekkel bizonyítani.
- történelmi személyeket tetteik, megnyilatkozásaik alapján jellemezni és történelmi szerepüket értékelni.
- történelmi események, folyamatok egymástól eltérő értékelését a tények és az érvek alapján összehasonlítani.
- az összegyűjtött információkat szétválogatni jelentőségük vagy megbízhatóságuk szerint.
- a megismert tények, információk alapján további kérdéseket megfogalmazni.
- különféle témájú összehasonlítások eredményeit informatívan és érdekesen bemutatni, ábrázolni.

IV. Projektfeladat

Az 1980-as évek emlékezete

Cél: Az 1980-as éveket átélt emberek legjellemzőbb közös emlékeinek összegyűjtése és összehasonlítása.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Mely személyek és milyen események, tárgyak, műsorok, filmek stb. maradtak emlékezetesek az emberek számára az 1980-as évekből?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Beszélgetéseket kezdeményezni, és a beszélgetések fontosabb elemeit és tanulságait lejegyezni.
- Interjúkhoz kérdéssorokat, vagy szöveges kérdőíveket és tesztek összeállítani és kiértékelni.
- Kutatási tervet készíteni, a kutatás során gyűjtött információkat összerendezni, összehasonlítani és elemezni.

Mit fogunk csinálni?

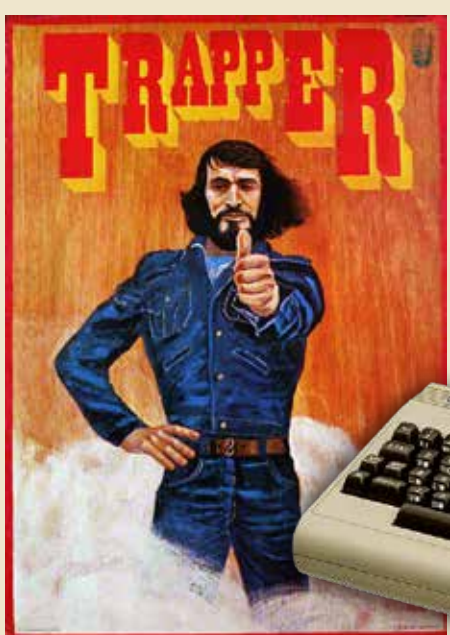
- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Tájékozódunk** az 1980-as évek jellegzetes tárgyairól, eseményeiről, műsorairól és népszerű embereiről. (Ehhez segítséget adnak a mellékelt képek is.)
- **Információkat gyűjtünk** (interjúk, beszélgetések, kérdőívek, tesztek stb.) a kiválasztott személyektől.
- **Megszervezzük a munkát.** Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: kutatásvezető, kutatók, szervezők, adatelemzők stb. A csoport munkájáról munkanaplót vezetünk.

- **Megtervezzük**, hogy milyen módszerekkel keressünk választ a projektben meghatározott kérdésre; eldöntjük, hogy milyen korosztályú embereket fogunk megkérdezni; azt is megtervezzük, hogy a projektmunka eredményét milyen formában fogjuk bemutatni.
- **Elvégezzük** a kutatást.
- **Elkészítjük** a beszámolómat arról, mi mindent tudunk meg az 1980-as évekről, illetve, hogy milyen hasonlóságok és különbségek jellemzik az emberek emlékezetét ezekről az évekről.

Tervezzük meg projektünket! A tervezést segítő táblázat mintáját az I. projektfeladatnál találjátok. Készítsétek el a táblázatot a füzetetekbe, és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

25. Az 1956 utáni kádári diktatúra, a megtorlás időszaka

Kádár János a forradalom első napjaiban még Nagy Imre mellett állt, és kormányának is tagja volt. Október 28-a után azonban, amikor már látszott, hogy a kommunista párt elveszítheti kizárólagos hatalmát, eltávolodott a törvényes miniszterelnöktől. Kádár Moszkvába távozott, ahol megszületett a döntés: a Szovjetunió katonai erővel leveri a forradalmat, és Kádár János vezetésével új kormányt hoznak létre.

- Sorold fel, milyen okok vezettek a forradalomhoz! Milyen szerepet játszott Nagy Imre a forradalmi eseményekben?
- Kik voltak a „pufajkások” és miért volt rájuk szüksége Kádárnak?

1 A Munkástanács válasza a salgótarjáni sortűzre

„[december] 8-ára összehívtuk az Országos Munkástanács küldöttértekezletét. (...) dél körül jött egy (...) telefon: Salgótarjában lövik a munkásokat, ötvennél több halott! (...) egyhangúlag elfogadtuk a javaslatot: 48 órás sztrájk! (...) Tulajdonképpen a 11–12-i sztrájk és felhívás volt az utolsó szavunk. Nem volt már mit mondanunk Kádáréknak, akik tárgyalás helyett belénk lövetnek. Tudod, én úgy érzem, hogy a Nagy-budapesti Központi Munkástanács mint egy pecsét hitelesítette az egész forradalmat: hogy ez nem huli-gánok, hanem a munkások felkelése volt.”
(A Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökének, Rácz Sándornak a visszaemlékezéséből)

- Hogyan reagáltak a munkástanács küldöttei a salgótarjáni eseményekre?
- Miért érezte fontosnak Rácz Sándor a Nagy-budapesti Munkástanács működését?

A forradalom utóvédharcai

Az 1956. november 4-én Magyarország ellen támadó **szovjet csapatok** november közepére mindenütt **felszámolták a fegyveres ellenállást** (17. lecke). A **helyi forradalmi szervek, a munkástanácsok és a nemzeti bizottságok** azonban továbbra is léteztek. **Nem ismerték el Kádár János kormányát**, és ragaszkodtak a többpártrendszerhez, a szovjet csapatok kivonulásához.

A forradalmi szervek létezése reménnyel töltötte el a lakosságot. **Több helyen tüntetéseken tiltakoztak** a szovjet beavatkozás, a törvénytelen Kádár-kormány és a forradalomban részt vevők megkezdődő letartóztatása ellen. A hatalom azonban erőszakkal, fegyverrel válaszolt: **gyilkos sortűz zúdult a fegyvertelen tüntetőkre**. Különösen sok halálos áldozat volt Salgótarjában (1956. december 8.), ahol a nemzeti bizottság vezetőinek kiszabadítását követelő tömegbe lőttek bele a megszálló szovjet katonák és a karhatalmisták. 1

Helyszín	Halálos áldozatok száma (fő)
Budapest, Nyugati tér	5
Tatabánya	6
Salgótarján	50
Miskolc	8
Eger	10
Tinnye	1
Budapest, Csepel	2

Halálos áldozatokat követelő sortűzek 1956. november 4-e után. A táblázatban felsoroltakon kívül még több településen oszlatták fel a tüntetőket fegyverrel (Pécs, Zalaegerszeg, Kecskemét, Gyoma, Gyula, Hódmezővásárhely stb.), de itt halálos áldozatok szerencsére nem voltak ■ Keressetek az interneten az 1956-os sortűzeket megidéző emlékműveket! Milyen közös motívumok fedezhetők fel ezeken az emlékműveken?

A nők tüntetése 1956. december 4-én. Békés, gyászoló nők százai vonultak a Hősök tere felé, hogy kezükben egy szál virággal tiltakozzanak a szovjetek bevonulása ellen

- Mit fejez ki a résztvevők arca?
- Mi történt egy hónappal korábban?

A sortüzeknek az volt a célja, hogy megfélemlítsék az embereket. **A kormány kegyetlen fellépése egyértelművé tette, hogy a szovjetek által hatalomra segített rendszer akár vérontás árán is a helyén marad.** 1957 első hónapjaiban megteltek a börtönök és az internálótáborok is. Kevesen mertek ettől kezdve az új hatalommal szembeállni.

- Emlékszel, mit jelent az internálás?

A pártállam újjászervezése

A Kádár-kormány nem érezhette szilárdnak a hatalmát addig, amíg léteztek a forradalom által létrehozott társadalmi-politikai szervezetek. Ezért **felszámolták a munkástanácsokat és a nemzeti bizottságokat.** 2 Egy időre betiltották az írószövetséget és az újságíró-szövetséget is. Ezek ugyan nem 1956-ban alakultak, de jelentős szerepet játszottak a forradalomban.

- Milyen fegyveres erőkre támaszkodhatott a Kádár-kormány 1956 végén?
- Mi volt az írók szerepe a forradalom előkészítésében (15. lecke)?

A diktatúra megszilárdításához fontos lépés volt a kormány és a párt (Magyar Szocialista Munkáspárt – MSZMP) számára a **megbízható fegyveres testületek** létrehozása. **Újjászervezték a rendőrséget.** Ide a megszüntetett ÁVH tagjai is beléphettek. **A kormány új karhatalmi alakulatot is felállított, a munkásőrséget** (1957. január). Ez a fegyveres szervezet közvetlenül a párt irányítása alatt állt, és fő feladata „a munkáshatalom védelme” volt. Tagjait kézfegyverekkel

2

1956. december 9-én a karhatalmisták szovjet segítséggel elfoglalták a Nagybudapesti Központi Munkástanács épületét. Kétszáz személyt letartóztattak, és a szervezetet rendeletileg feloszlatták. Az üzemekben levő munkástanácsok egy ideig még léteztek, de csak az ottani dolgozók érdekvédelmével foglalkozhattak. Helyüket fokozatosan vették át a pártirányítás alatt álló üzemi tanácsok.

- Miért egy nappal a salgótarjáni sortűz után oszlatták fel a Nagybudapesti Központi Munkástanácsot? (Nézd meg az 1-es olvasmányt!)

Munkásőrök és a munkásőrség jelvénye. A félkatonai szervezet létszáma kb. 60 ezer fő volt

- Miért volt szükség egy közvetlen pártirányítás alatt álló, fegyveres alakulatra?

③ Katonai erő Magyarországon

A hadsereg létszáma kb. 40 ezer fő volt 1957 elején, 1959-ben azonban már meghaladta a 80 ezer főt. A kormány „háttérként” számíthatott a Magyarországon állomásozó szovjet alakulatokra is (kb. 60 ezer fő), amelyeknek korszerűbb fegyvereik voltak, mint a magyar hadseregnek. A szovjet csapatok magyarországi tartózkodását egy 1957-ben a magyar kormánnyal kötött szerződés biztosította. Kádár a szovjet katonai jelenlétet mindig is ragaszkodott.

A MIG-21-es sugárhajtású vadászgép. A magyar légierőt 1961-től látták el a szovjetek ezzel a forradalmi és gyors repülőgéppel

1957. május 1. Kádár János beszédet mond a Hősök terén ■ Ezt az eseményt a Kádár-rendszer győzelmeként értékelték. Vitassátok meg, miért gondolhatták így!

Időpont	Taglétszám
1956. december	37 000
1957. január	125 000
1957. december	400 000
1970	662 000

Az MSZMP taglétszámának növekedése ■ Jellemez az adatok alapján a növekedés ütemét! Vitassátok meg, milyen okai lehettek ennek!

(pisztoly, géppisztoly) látták el. Fegyveres fellépésükre sem ekkor, sem később nem volt szükség, ezért rendezvények biztosításában (a rendőrséggel együtt) és természeti katasztrófák elhárításában vettek részt.

Az új hatalom bizalmatlan volt a honvédséggel szemben, ezért azt is újjászervezték. A tiszteket a párt által felügyelt bizottságok elé állították, ahol a forradalom alatti magatartásukról kellett számot adniuk. A tisztek kb. 20%-a lemondott rangjáról és visszatért a polgári életbe. A honvédek számára a szolgálati időt 2 évre csökkentették (a Rákosi-korszakban három év volt). ③

A rendszer megszilárdításához szükség volt arra, hogy Kádár vezető szerepe egyértelművé váljon a Magyar Szocialista Munkáspárton (MSZMP) belül. A pártvezetés egyik csoportja, a „keményvonalasok” vissza akartak térni az 1956 előtti, kemény terroron alapuló uralomhoz. A másik csoport – s ide tartozott Kádár – attól tartott, hogy a túlzott terror ismét felkelésekhez, forradalmakhoz vezet. Ők – a forradalomban részt vevők megbüntetésük után – az engedményekre helyezték a hangsúlyt. Kádárnak a hatvanas évek elejére sikerült háttérbe szorítani a pártban belüli „keményvonalasokat”.

Eközben minden munkahelyen megalakították a párt helyi szerveit, és az MSZMP ifjúsági szervezeteként a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szervezetét (1957. március). Az általános iskolás korú gyermekek „szocialista nevelését” célul kitűző úttörőmozgalmat (Magyar Úttörőszövetség) is újjászervezték. A társadalmat ezzel fokról fokra ismét a kommunista párt ellenőrzése alá helyezték.

A „korbács és kenyér” politikájához tartozott, hogy jelentős mértékben (10–30%) emelték az ipari munkások, a bányászok és a pedagógusok bérét. A parasztságot kedvezően érintette, hogy eltörölték a kötelező terménybeszolgáltatást (1956. november), és az állam a gazdákkal szerződést kötött a termények megvételére. Az állam által meghatározott ár nem biztosított nagy hasznot, de biztonságot adott a termelőknek. Csökkentették az adókat, ami főleg a kisiparosok és kiskereskedők számára volt kedvező.

- Hogyan tudták a helyi párt- és KISZ-szervezetek ellenőrizni a tagjaikat?
- Miért tartotta fontosnak a pártvezetés a hadsereg tisztikarának lecserelését?
- Fogalmazd meg, mit jelentett a gyakorlatban a „korbács és kenyér” politikája!

Megtorlások

A Magyar Szocialista Munkáspárt az 1956-os forradalom és szabadságharcot ellenforradalomnak minősítette (1956. december). Akik ezt megkérdőjelezték, azokat a rendszer ellenségének tekintették. Abban sem volt lényeges vita a párton belül, hogy a forradalmat megtorlásnak kell követnie.

Az 1957 és 1963 közötti időszakban a megtorlás elsősorban az ismét felállított népbíróságok közreműködésével történt. A bíróságok ítéletei alapján '56 miatt kivégzettek száma 250-350 közé tehető, és kb. 26 ezer embert börtönbüntetésre ítélték. Több mint 200 ezren Nyugatra menekültek, jórészt a semleges Ausztria felé. A legtöbbjük soha nem tért vissza.

- Az elítéltek pontos számát nehéz megállapítani, mert a forradalom résztvevőit sokszor köztörvényes bűncselekménnyel állították bíróság elé. Milyen célt szolgálhatott ez az eljárás?

A rendszer szempontjából nagy jelentősége volt Nagy Imre elítélésének. Attól nem kellett tartani, hogy bármilyen szervezkedésbe kezd, de Kádár számára a pusztta létezése is kockázatot jelentett, hiszen az ország törvényes miniszterelnöke volt, és tisztségéről nem volt hajlandó lemondani. Ezért Nagy Imrét 1958 júniusában bíróság elé állították, halálra ítélték és kivégezték.

Nagy Imre pere és kivégzése

Nagy Imrét és társait 1956. november végén hamis ígéretekkel kicsalták a jugoszláv nagykövetségről, és a szovjetek Romániába szállították. Sorsáról hosszú ideig vita volt a párton belül. A „baráti országok” kommunista pártjainak vezetői közül többen is szorgalmazták, hogy büntetőperben ítéljék el őt, hogy sorsa legyen elrettentő példa: nem lehet büntetlenül eltérni a Moszkva által kijelölt úttól. Nagy Imrét és társait 1957. április közepén hazai börtönbe szállították. A pert 1958 júniusában folytatták le. Nagy Imre nem kért kegyelmet. A kivégzést az ítéletet követő napon, 1958. június 16-án hajtották végre. Jellemző a korszakra, hogy temetés helyett a volt miniszterelnököt a börtön udvarán földelték el, Borbír Piroska álnéven anyakönyvezve. Később a Rákoskeresztúri új köztemetőben jeltelen sírba tették, ahonnan csak az 1989-es ünnepélyes temetés előtt emelték ki földi maradványait. Nagy Imre újratemetése a Kádár-korszak végét jelentette.

- Mit gondolsz, miért akarták elrejtetni az emberek elől Nagy Imre sírját?

Nagy Imre jelképes síremléke Párizs egyik híres temetőjében. 1988-ban avatják fel ■ Mit gondolsz, mi a jelentősége annak, hogy külföldön állítottak síremléket az 1956-os forradalom és szabadságharc miniszterelnökének?

Kádár János és Hruscsov a Ferihegyi repülőtéren. Kádár János élvezte a szovjet pártfőtitkár, Hruscsov bizalmát és támogatását ■ Miért volt fontos Kádárnak Hruscsov támogatása? Miért állt Hruscsov Kádár mögé 1956-ban?

Nagy Imre a bíróság előtt ■ Értékelj Nagy Imre forradalom után tanúsított magatartását!

Két könyv 1956-ról. Az egyiket Berecz János, az MSZMP felső vezetésének tagja írta 1986-ban, a másikat Gosztonyi Péter Svájcban élő magyar történész 1981-ben ■ Milyen szemléletbeli különbséget mutatnak a könyvcímek?

ELTÉRŐ NÉZŐPONTOK

Van, amikor a történelmi események értékelése közvetlen politikai célokat szolgál.

„Azt mondtuk Kádár elvtársnak, ha a magyarországi felkelést ellenforradalomnak értékeli, az MSZMP szabad kezet ad magának a pártnak abban a harcban, amelyet az országban az ellenforradalom valamennyi maradványa kiirtásáért folytat.”

(A Kádár mellé rendelt szovjet illetékesnek, Bajkovnak a távirata Moszkvába, 1956. december 1.)

„Az októberi események előkészítésében és kirobantásában alapvető tényező volt a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom, amelynek jelentős erői működtek illegálisan idehaza, fő erői pedig Nyugat-Németországban gyülekeztek és szervezkedtek.”

(A Magyar Szocialista Munkáspárt 1956. decemberi határozata)

„Egy elenyésző számú kisebbség kivételével 1956 októbere mindenki számára, aki azt Magyarországon átélte, egy felemelő, szívet melengető élmény volt. A nemzet ekkor talált magára, visszanyerte önbecsülését, vizsgát tett magyarságból és demokráciából. Ötvenhatban Európa és az egész világ Magyarországra figyelt. (...) Mert 1956-os forradalmunk – joggal –, az 1945 utáni világtörténelem egyik legkiemelkedőbb, legnagyobb szerűbb eseménye volt, amelyre nemcsak mi, de a későbbi magyar generációk is büszkén fognak visszatekinteni!”

(Gosztonyi Péter történész)

- Milyen összefüggés figyelhető meg a moszkvai utasítások és az MSZMP határozata között?
- Miért volt fontos a Kádár-rendszer számára, hogy az 1956-os forradalmat és szabadságharcot ellenforradalomnak minősítse?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Kik és milyen módon próbáltak szembeszállni a forradalmat eltipró hatalommal?
- Milyen eszközökkel törték meg az ország ellenállását? Mit jelentett a „kenyér és korbács” politikája?
- Kik voltak a Kádár-rendszer támogatói és támaszai?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Utóvédharcok: munkástanácsok, sztrájkok, tüntetések (→ sortüzek).
- ❖ A Kádár-rendszer megszilárdítása:
 - fegyveres erő: munkásőrség, rendőrség, hadsereg;
 - az MSZMP megerősítése (alapszervezetek, KISZ, úttörők);
 - kedvező intézkedések (pl. béremelés, beszolgáltatások eltörlése).
- ❖ Megtorlás → Nagy Imre kivégzése.

26. A Kádár-rendszer megszilárdulása

A véres megtorlás lezárultával Kádár János kiépítette azt a hatalmi rendszert, amelynek lényeges elemei harminc éven keresztül nem változtak. A társadalom beletörődött a szovjet megszállás és a pártállam adta keretekbe. Mivel más választása nem volt, elfogadta azt a rendszert, amelyben a politikai jogairól le kellett mondania, cserébe a diktatúra keretein belül viszonylag elfogadható színvonalon élhetett.

Kiegyezésre törekvés a társadalommal

Kádár János az 1960-as évek elejétől **enyhített a politikai elnyomáson**. ❶ Jelszava, „aki nincs ellenünk, az velünk van”, jól kifejezte ennek lényegét. Aki nem nyilvánított véleményt a politikáról (pl. nem kérdőjelezte meg a párt vezető szerepét és a szovjet csapatok magyarországi jelenlétét, nem nevezte nyilvánosan '56-ot forradalomnak), azt békén hagyták, foglalkozhatott a saját boldogulásával.

A forradalomból Kádár azt a tanulságot is levonta, hogy **a szocialista rendszer elfogadottságát az emberek anyagi helyzetének javításával biztosíthatja**. Az 1960-as évek második felére elmúlt a szovjet tömb és a Nyugat háborús öszszecsapásától való félelem. A katonai kiadásokat és a hadiiparra fordított összegeket csökkenteni lehetett. Helyette a **párt úgynevezett „életszínvonal-politikát” hirdetett meg**. Az életszínvonal folyamatos emelése kiemelt gazdaságpolitikai céllá vált. Biztosították, hogy az alapvető élelmiszerekhez olcsón és folyamatosan hozzá lehessen jutni. A rendszer megújulását a külsőségek megváltoztatásával is kifejezték. ❷

- „Aki nincs velünk, az ellenünk van” – mondta Rákosi. Mi a különbség Rákosi és Kádár jelszavának a tartalma között?

❷ Változások a külsőségekben

A forradalom idején használt Kossuth-címet a pártállam nem vállalta, viszont nem állították vissza a gyűlölt szovjet mintájú címet sem. A Kádár-rendszer megtervezte a saját címerét. Március 15. nem lett nemzeti ünnep, viszont a diákok tanítási szünetet kaptak. Sztálin leöntött szobrát sem állították helyre. A személyi kultusz jeleit visszafogták, a párt kongresszusain nem a vezetők, hanem Marx, Engels és Lenin képeit függesztették ki.

A mezőgazdaság „szocialista átszervezése”

A **hatalom** továbbra is fontosnak tartotta a **vidéki magángazdálkodás teljes felszámolását**. Az 1956-os forradalom napjaiban tévesek sora szűnt meg, és az emberek visszavették földjeiket az államtól. **1958 és 1961 között szinte**

- Sorold fel a piacgazdaság és a tervgazdaság működése közötti különbségeket!
- Milyen hatalmi szervekre támaszkodhatott az új rendszer? Milyen külső támaszai voltak?

❶ Az amnesztia

A kormány 1963 márciusában az '56 miatt elítéltek számára közkegyelmet (amnesztiát) hirdetett. Ez azonban nem vonatkozott azokra, akiket fegyveres harcban való részvétel miatt ítélték el, így ők továbbra is börtönben maradtak. Az amnesztia azt jelentette, hogy az elítélteket a hatalom továbbra is bűnösnek tartotta, de megkegyelmezett nekik.

Kádár János
1962-ben

- Milyen tanulságokat vont le az 1956-os forradalomból?

A Kádár-címer

- Hogyan keverednek a nemzeti és munkásmozgalmi jelképek?

Termelőszövetkezeti község lett Mérgek. A község 63 családja megalakította a Búzakalász téeszt 1959-ben ■ Mennyiben volt más a szövetkezetek szervezése, mint a Rákosi-korszakban?

mindenkit a mezőgazdasági szövetkezetekbe tereltek. A téeszítés módszerei különböztek a Rákosi-korszakban megismertektől. Helyenként fenyegetést, erőszakot is alkalmaztak – ez sok egyéni tragédiával járt –, de **előtérbe került a meggyőzés és a kedvezmények** (pl. a téeszdolgozók is kaptak szerény nyugdíjat, baleset- és betegbiztosítást). Igyekeztek megnyerni a falvak legtekintélyesebb gazdáit, és sok esetben ők váltak a téeszkek vezetőivé.

A téeszítés éveiben a mezőgazdasági termelés csökkent (kb. 10%-al), a hatvanas évek elején kénytelenek voltunk búzát és kukoricát behozni külföldről. Később azonban a **mezőgazdasági termelés növekedni kezdett.** Ennek két fontos tényezője volt. Egyrészt növekedett a gépesített-ség, és a téeszkek a nagy szántóföldeken hatékonyabban tudták kihasználni a gépeket. Másrészt **lehetővé tették, hogy „háztáji gazdálkodás” céljára egy kis parcellát önállóan művelhessenek a gazdák.** Rövid idő alatt ezek a „háztájik” már szinte ugyanakkora értéket termeltek, mint a téeszkek. (Az 1960-as években a mezőgazdasági termelés 40%-át a háztáji gazdaságok adták, később ez az arány csökkent.)

A téeszkek és a háztáji gazdaságok sikeres együttműködésének köszönhetően **Magyarország elkerülte** a szocialista országokra jellemző **élelmiszerhiányt.**

- A téeszkek adták a gabona (búza, kukorica) jelentős részét, a „háztájik” pedig zöldség- és gyümölcsstermesztésben és az állattenyésztésben (különösen a sertés és a baromfi) voltak erősek. Mi lehetett ennek az oka?

Kombájn az 1960-as években. A téeszeket szovjet gépekkel látták el ■ Nézz utána, mik voltak a gépállomások! Miért volt rájuk szükség, és miért szűntek meg a hatvanas évek közepén?

Mezőgazdasági munka	A gépesítettség foka (%)		
	1960	1970	1980
Búza, árpa és rozs betakarítása	43	93	97
Kukorica betakarítása	0	24	74
Cukorrépa betakarítása	36	72	95
Burgonya betakarítása	12	24	36

A mezőgazdasági munkák gépesítettségének változása (kerekített százalékos adatok) ■ Értékelj az egyes munkáknál a fejlődést! Hogyan hatott ez a termelésre? Beszéljétek meg, milyen gépesítettség adatok lehettek a következő munkáknál: fejtés, almaszedés, szüret!

Az ipar: növekvő mennyiségek, alacsony hatékonyság

A hatvanas évek elején a termelésben a mennyiségi szemlélet, a központosított gazdaságirányítás és a merev tervgazdálkodás uralkodott. Az **ipari termelés jelentősen nőtt.**

(Az 1950-es évek végén 11-13%-os volt, de a hatvanas években is 7-8%-os maradt.) A növekedést jórészt nem a korszerűbb gépek és termelési eljárások alkalmazásával érték el, hanem azzal, hogy **nőtt az ipari üzemek mérete és a munkaerő létszáma**. A térszerűsítés miatt ugyanis sokan elhagyták a mezőgazdaságot és az iparban vállaltak munkát.

A hatvanas évektől **változott az ipar szerkezete**. Az értelmetlen nehézipari beruházásokat 1956 után leállították. Előtérbe került a **gépgyártás** és a **vegyipar** fejlesztése. Hatalmas vegyipari gyárakat építettek (Kazincbarcika, Leninváros), ahová magas kereseti lehetőségek miatt folyamatosan áramlott a munkaerő. Az életszínvonal-politikával összefüggésben **növekedett a fogyasztási cikkek** (mosógépek és más háztartási gépek, rádió, televízió) **termelése**.

Iparunk – a többi szocialista ország iparához hasonlóan – **hatékonyság terén egyre növekvő mértékben lemaradt a Nyugathoz képest**. Azonos mennyiségű termék előállításához a magyar vállalatok jóval több energiát és nyersanyagot használtak fel, mint a nyugatiak. Probléma volt, hogy **a hazai ipar elsősorban a szocialista országok piacain adta el termékeit**, de ezekhez gyakran nyugatról beszerzett alkatrészekre volt szükség.

- Miért volt fontos a pártvezetés számára az életszínvonal folyamatos emelése? Miért vált egyre veszteségesebbé a hazai ipar termelése?

Az új gazdasági mechanizmus

A gazdasági hatékonyság javítása érdekében **1968-tól széles körű reformokat vezettek be**. Ez volt az új gazdasági mechanizmus. ③ Csökkentették a központi tervezés szerepét, és **nagyobb önállóságot adtak a vállalatoknak**. Nem írták elő számukra, hogy miből mennyit termeljenek. Az öt-éves tervek ezután csak a népgazdaság egészére, és egyes ágazataira vonatkozó elképzeléseket tartalmazták. A ható-

③ Az új gazdasági mechanizmus célja

Az MSZMP vezetése 1966-ban megfogalmazta, hogy a gazdasági reform célja „a szocialista tervgazdálkodásban rejlő nagy lehetőségek teljesebb kihasználása, ezzel egyúttal az, hogy a társadalom össz munkája hatékonyabbá s azon belül minden gazdasági egység munkája szervezettebbé váljon. (...) Politikai cél továbbá, hogy megszüntessük az egyéni kezdeményezést és felelősséget gátló túlzott kötöttségeket (...)”

- A tervgazdálkodás mely problémáit jelezte az MSZMP vezetése? Milyen stílusban tette ezt? Mi lehet ennek a magyarázata?

Autóbuszok a székesfehérvári Ikarus-gyárban. A KGST-n belül igyekeztek a termelést szakosítani a tagországok között. Magyarország például nem gyárthatott személygépkocsit, de autóbuszokkal mi láttuk el a KGST-országokat ■ Mit gondolsz, mi volt a szakosítás előnye, és mi volt a hátránya? Nézz utána, milyen járműveket gyártottunk még nagy mennyiségben az 1960–1970-es években!

Ország	Szén (kg)	Acél (kg)
Szovjetunió	1490	135
NDK	1356	88
Magyarország	1058	88
Nagy-Britannia	820	38
NSZK	565	52

Ezer dollár nemzeti jövedelem előállításához felhasznált szén és acél mennyisége az egyes országokban 1979 és 1980 között ■ Mi a különbség a szocialista és a kapitalista országok adatai között? Milyen okai vannak ennek? Hogyan hatott ez a versenyképességre?

A Tiszai Vegyi Kombinát Leninvárosban (ma: Tiszaújváros), 1974-ben ■ Nézd meg, mi volt a település korábbi neve! Keress az interneten hasonló településnév-változásokat!

4 Ki volt az a maszek?

A maszek a magánszektor kifejezés rövidítése. Néhány területen ugyanis engedélyezték az önálló vállalkozások működését. Elsősorban a szolgáltatások terén nyíltak meg ezek a lehetőségek. Például a vendéglátásban engedélyezték a vállalkozói tevékenységet, de az ingatlan ekkor is az állam tulajdonában maradt. A maszek szó a hetvenes években a jobb minőséggel volt rokon értelmű.

- Hogy hívjuk ma a maszekot? Ki az, aki ma maszekol?
- Miért kapcsolódhatott a maszek elnevezéshez a jó minőség?

TÖRTÉNELEM – ZENE

Az új gazdasági mechanizmus bevezetése Magyarországon

1968

A Broadwayn bemutatják a *Hair* című musicalt.
Megalakul a Deep Purple együttes.

ságilag rögzített árak az alapvető nyersanyagoknál és energiahordozóknál, valamint az alapellátásban fontos árucikkeknel (pl. kenyér, tej) megmaradtak. Más termékek **ára viszont változhatott** aszerint, hogy milyen volt a minőségük és a kereslet irántuk. **A vállalatok lehetőséget kaptak a munkabérek szabadabb alakítására is**, a minőség és a teljesítmény fokozása érdekében.

- Lapozz vissza az 22. oldalra! Mi alakítja az árakat a szabadpiacon? Mi határozza meg az árakat a tervutasításos gazdaságokban?

A vállalatok nem gazdálkodhattak teljesen szabadon. Egyrészt az alapvető árucikkeknel fennmaradt a szigorú állami szabályozás. Másrészt **az állam adókkal, támogatásokkal és elvonásokkal továbbra is szabályozni igyekezett a termelést.** A termékek értékesítése mind a hazai, mind a szocialista országok piacain a **világpiactól eltérő árakon** történt. A magyar vállalatoknak gyakran emiatt sem maradt elegendő pénze új termékek kifejlesztésére.

- Vitassátok meg, mi történhet egy vállalkozással, ha elhanyagolja a fejlesztő tevékenységet!
- Népgazdasági szinten a pártvezetés ragaszkodott a teljes foglalkoztatottság fenntartásához. Miért volt ez hátrányos a vállalatok számára?

A reform azonban így is rugalmasabbá tette a gazdaságot. A termelészövetkezetek például melléküzemágakat hoztak létre, s ezek olyan fogyasztási cikkeket állítottak elő, amelyekre volt kereslet, de a nagyüzemek nem tudtak gazdaságosan gyártani. Az emberek az ipari üzemekben a hivatalos munkaidejük után további munkákat vállalhattak. A reform fontos következménye, hogy megjelentek a magánvállalkozások, a maszekok is. 4

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ 1960-as évek: az elnyomás enyhülése → életszínvonal-politika.
- ❖ Mezőgazdaság: tévesztés → háztáji gazdaságok.
- ❖ Ipar: növekvő termelés (gépipar, vegyipar) és alacsony hatékonyság.
- ❖ Új gazdasági mechanizmus → rugalmasabb gazdaság.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mit jelentett az életszínvonal-politika? Miért volt fontos a kádári vezetés számára?
- Milyen okai voltak a mezőgazdaság sikerének?
- Milyen eredmények és milyen problémák jelentkeztek a hazai iparban?
- Mutasd be az új gazdasági mechanizmus legfontosabb elemeit!
- Sorold fel, milyen formában jelent meg a magánszektor a szocialista gazdaságban!

27. Élet a „legvidámabb barakkban”

A „legvidámabb barakk” kifejezést a hetvenes évektől kapta a Kádár-rendszer. Legvidámabbnak azért nevezték, mert a szovjet tömb országai közül Magyarországon volt a legmagasabb az életszínvonal. Innen lehetett a legkönnyebben külföldre kiutazni, és itt lehetett leghamarabb elérni a nyugati termékeket és kultúrát. De mégis csak „barakk” volt abban az értelemben, hogy pártállami diktatúra volt, amely jelentős mértékben korlátozta az emberek demokratikus jogait és személyes szabadságát

A „legvidámabb barakkot” is műszaki határvár választotta el a kapitalista Nyugattól. **1** Mélységi ellenőrzés, igazoltatás a határ menti településeken. **2** Vadfogó kerítés. **3** Elektromos jelzőrendszer. Ha a drótok összeértek, a rendszer riasztotta a határőröket. **4** Rejtett botlódruótos akadály. Ha a határsértő belebotlott a drótkba, a rendszer kilőtt egy jelzőrakétát. **5** Manőverút a határőrök közlekedésére. **6** Nyomsáv. **7** Határsáv közvetlenül az államhatár előtt. **8** Határőr, a határőrök szolgálati helye ■ Miért helyezték el a határőrösöt a jelzőrendszer és az államhatár között?

- Mit jelentett az „Aki nincs ellenünk, az velünk van” politikája?
- Hogyan akarta Kádár elnyerni az emberek támogatását?

barakk: ideiglenes (általában fából készült) épület. Többnyire táborokon belül áll.

A mindennapi élet keretei a diktatúrában

A Kádár-rendszer is diktatúra volt: szoros felügyelet alatt tartotta az embereket, de ezt igyekezett minél kevésbé látható módszerekkel elvégezni. A párt- és a KISZ-szervezetek minden munkahelyen és minden településen jelen voltak. Ezek folyamatosan minősítették az embereket. **1** Egy-egy állás betöltésekor, vagy az egyetemi felvételinél a helyi párt- vagy KISZ-szervezet véleménye döntő lehetett.

A vezetés által politikailag veszélyesnek tartott személyeket és társadalmi csoportokat a politikai rendőrség folyamatosan megfigyelte. A politikai rendőrség informátorai (besúgói) különböző okokból vállalták az együttműködést (anyagi előnyök, zsarolás*, vétségek elkerülése stb.).

- Miben volt azonos és miben tért el a Rákosi- és a Kádár-rendszer hatalomgyakorlása?
- Mi biztosította végig a diktatúra fennmaradását?

1 A hangulatjelentések

A párt- és KISZ-szervezetek titkárai, vagy propagandáért felelős megbízottai rendszeres időközönként írtak hangulatjelentéseket. Ezekben szerepelt a lakó- vagy munkahelyi közösség véleménye aktuális intézkedésekről, politikai és kulturális kérdésekről (sokszor újságcikkekről, tévéműsorokról is), törvények, rendelkezések fogadtatásáról. A hangulatjelentések összesítve, a lényegüket kiemelve eljutottak a párt legfelső vezetéséhez is.

zsarolás: fenyegetéssel kényszeríteni valakit valamilyen tevékenységre.

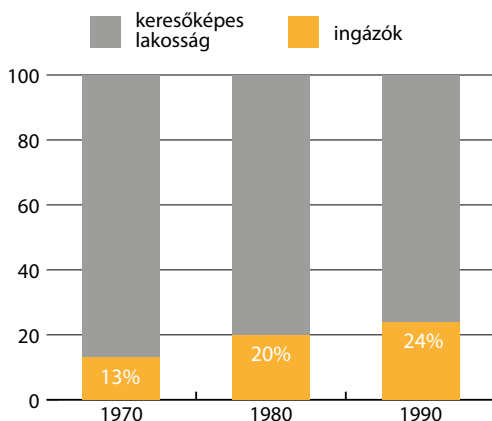
Zöldségtermesztés egy háztáji gazdaságban. A mezőgazdaságban dolgozók bére közel 40%-kal maradt el az ipari munkásokétól, ezért a háztájból igyekeztek megszerezni a megélhetéshez szükséges pénzt ■ Miért jelentett túlmunkát a háztájiban való gazdálkodás?

A jövedelemkülönbségek növekedése

A szocialista rendszer egyik alapelve volt a jövedelmi egyenlődsdi, vagyis az, hogy a munkabérek között ne legyen túl nagy különbség. Ezt az elvet azonban – különösen az 1968-as gazdasági reform után – nem tarthatták fenn. Egyrészt a magángazdálkodás hatékonysága miatt a **magánvállalkozók (maszekok) jövedelmei megemelkedtek**. Másrészt **egyre többen vállaltak túlmunkát, másodállást**. Az **életszínvonaluk így nőtt**, de ezt **önkiszákmányolással** érték el, hiszen nemritkán napi 12-13 órát is dolgoztak. Így sem pihenésre, sem a családjukra nem jutott idejük. Ez idővel egészségügyi és családi problémákhoz vezethetett. ②

② A túlmunka és következményei

A főmunkahelyen a heti munkaidő a korszakban csökkent. A hetvenes évek közepétől minden második szombat szabadnap lett, a nyolcvanas évek közepétől pedig általánossá tették a szabad szombatot. Ennek ellenére a munkával töltött idő növekedett. Becslések szerint a férfiak által végzett túlmunkák időtartama elérte a főmunkaidő majdnem felét. Így családi programokra, a gyerekekkel való foglalkozásra alig maradt idő. Európán belül Magyarországon magas volt a daganatos, a szív- és érrendszeri megbetegedések és az öngyilkosságok aránya.

A napi ingázók száma a keresőképes lakosságon belül. Az 1980-as érték 1,2 millió embert jelent. A legtöbben Budapestre ingáztak, számuk elérte a 200 ezer főt. A heti ingázók száma is magas volt, közel 300 ezer fő ■ Vitassátok meg, milyen hatással lehetett az emberek életére és a családokra a folyamatos ingázás!

házigyár: építőipari nagyüzem, amelyben a panelházak vasbeton elemeit (falak, tető, padlózat, tartóelemek stb.) készítették, s azokat a helyszínre szállítva állították össze.

Ingázás, lakások és a háztartások felszereltsége

- Milyen következményei voltak a téleszesítésnek és a mezőgazdaság gépesítésének?

Már volt róla szó, hogy a **mezőgazdaságot elhagyó munkavállalóknak az ipar kínált munkát** (26. lecke). A lakáshiány miatt azonban **az emberek egy része nem tudta a lakóhelyét is megváltoztatni**, sokan pedig nem is törekedtek erre. Ők „ingázók” lettek. Sokan napi szinten 2-3 órát is töltöttek munkába járással, ami szintén megterhelő volt. Ennél is rosszabb helyzetbe kerültek a **heti ingázók**, akik hétfőtől péntekig tartózkodtak a gyárak munkásszállásain, és csak hétvégén utaztak haza a családjukhoz.

A lakáshelyzet javítása a hetvenes évek elejétől vált kormányzati céllá. **Az állami lakásépítés jelentős volt**, erre külön házgyárakat* hoztak létre. Az igényekkel azonban soha nem tudtak lépést tartani. A **lakótelepi lakások** szűkösek voltak, de el voltak látva fürdőszobával és vezetékessel.

Nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy háztartási cikkekkel lássák el a lakosságot. **A hatvanas-hetvenes évek fordulójától** – közel egy évtizeddel lemaradva a Nyugattól – **vált ál-**

A földszintes családi házak mögött emeletes panelházak épülnek Ózdon. Háttérben az ózdi iparvidék 1975-ben ■ Beszéljétek meg, miért jelentett életmódváltást a lakótelepekre költözés! Nézzetek utána az interneten (a Wikipédián), melyek Magyarország legnagyobb lakótelepei! Hány ember lakik e lakótelepeken?

talánossá a hűtőszekrény, a porszívó és a mosógép a hazai háztartásokban. ③ Ez megkönnyítette az életet, és határozott fejlődést jelentett. A telefonellátottság nagyon alacsony színvonalú volt az egész korszakban. (1967-ben 1000 lakosra 33 telefon jutott, míg a legfejlettebb országokban 500.)

Közös televíziónézés a hatvanas évek elején. Ebben az időben még kevesen vásárolhattak maguknak televíziót. Akinek volt, annál esténként összegyűltek a szomszédok, ismerősök, és együtt nézték az adást ■ Beszéljétek meg, milyen előnyeik voltak a közös tévénézésnek!

③ A villamosítás

A háztartási gépek terjedésének alapja volt, hogy minden házban legyen villamos áram. Az utolsó falut 1963-ban kötötték be az ország villamosenergia-hálózatába. A tanyak többségéből azonban továbbra is hiányzott a villamos áram.

Szoba a kelenföldi lakótelep egyik lakásában, 1972-ben ■ A lakótelepi lakásokban kevés tárolóhelyiség (pl. éléskamra) volt. Mi lehetett ennek az oka (a helyhiányon kívül)?

Jellegzetes kockaházak Sümegen. A falvakban, kisvárosokban önerőből (családi összefogással) építkeztek, de az állam olcsó típusterveket biztosított az építkezőknek. Tömegével épültek az ilyen házak, s az újjító láznak sok régi tipikus falusi ház esett áldozatául. A fürdőszoba a hetvenes években terjedt el a falusi házakban

Műszaki cikkek. A korábbi időszakhoz képest ez már árubőségnek számított ■ Mely cikkek adják a választékot? Miért volt fontos a kormányzat számára a lakosság jobb ellátása? Nézzetek utána, hogy mi volt a neve ebben a korszakban a műszaki cikket forgalmazó kereskedelmi vállalatnak!

Érdeklődők nézegetnek egy nyitott motorháztejtű Wartburg személygépkocsit a békéscsabai használtautó-piacon 1968-ban ■ Nézzünk utána az interneten, hogyan lehetett a korszakban új személygépkocsit vásárolni! Mennyi ideig kellett várni a családoknak?

A hatvanas évek végétől kezdett elérhetővé válni a személygépkocsi is. (1970-ben számuk már elérte a 240 ezret.) A szocialista országokból behozott típusokra azonban sokszor éveket kellett várni, a legnépszerűbbnek számító márkákra (Trabant, Wartburg) akár tíz évet is vártak a tulajdonosok. A nyugati autótípusok kifejezetten a gazdagság jelének számítottak.

	1960	1970	1980
Mosógép	19	70	91
Hűtőszekrény	1	35	87
Porszívó	4	38	76
Rádió	73	101	142
Televízió	5	66	99
Lemezjátszó	5	15	29
Magnetofon	2	9	37
Motorkerékpár	7	16	21
Személygépkocsi	0	6	26

A száz háztartásra jutó műszaki cikkek és járművek számának alakulása

■ Melyik háztartási géppel voltak a legjobban ellátva a családok? Hogyan alakult a szórakoztató elektronikai cikkek és a járművek száma?

Utazás

Magyarországon a hatvanas évek végétől egyre nagyobb számban engedték meg a nyugati turisták beutazását és a magyar állampolgárok kiutazását. ⁴ Ez szembesítette az embereket azzal, hogy a szocialista rendszer által kínált életfeltételek mennyire elmaradottak a nyugatihoz képest. Látták a nyugati árubőséget és jólétet. A nyugati életformát és fogyasztási szokásokat tekintették vonzó mintának, bár a nyugati árucikkek beszerzésére csak keveseknek volt lehetősége.

■ Milyen hatása volt a nyugati életforma megismerésének?

⁴ Piros és kék útlevel

A szocialista országokba a hatvanas évek végétől korlátozások nélkül lehetett utazni. Ehhez a magyar állampolgárok úgynevezett piros útlevelet kaptak. A nyugati országokba és Jugoszláviába külön útlevel, az úgynevezett kék útlevel kellett. Az utazás feltételei eleinte szigorúak voltak, később enyhültek. „Nyugatra” turista céllal csak háromévente lehetett utazni. Az állam azt is korlátozta, hogy egy személy mennyi nyugati valutát vásárolhat a Nemzeti Banktól az utazáshoz.

	1960	1970	1980
Külföldre utazók	0,3 millió	1 millió	5,2 millió

Az M7-es autópálya Budapestenél az 1970-es évek elején ■ Nézzetek utána, mikor érte el a Balatont az autópálya! Hány autópályát adták át ezen kívül a Kádár-korszakban? Kinek a szobra látható a képen?

A külföldi utaknál jelentősebb volt a **belföldi nyaralás**. A vállalatok **ingyenesen vagy kedvezményes áron** tették lehetővé dolgozóiknak, hogy családjukkal egy vagy két hetet eltöltsenek valamelyik üdülőben. A gazdagabbak **saját nyaralót** (hétvégi házat) vásároltak vagy építettek.

A kulturális élet jellemzői

A könyveket, filmeket, újságokat cenzúrázták, valójában **a párt jóváhagyása, vagy legalábbis hallgatólagos beleegyezése nélkül nem készülhettek, nem jelenhettek meg a művek**. Az engedélyezésnél a „három T” elve érvényesült. ⑤ A pártvezetés felismerte a filmekben rejlő propagandalehetőséget, és kiemelten támogatták ezt a művészeti ágat. Igaz, szigorúbban is ellenőrizték a filmkészítést.

A könyvek és a színház az állami támogatás miatt olcsón elérhetővé vált a nagyközönség számára. A magyar társadalom széles körben jutott hozzá nyugati filmekhez, könyvekhez is, de ezeket szigorúan cenzúrázták. Beszivárgott Magyarországra a nyugati ifjúság beatkultúrája is.

- Gyűjts filmcímeket a kádári időszak neves alkotásai közül! Kérdezz meg felnőtteket is!
- Irodalmi tanulmányaid alapján nevezd meg néhány ebben a korban alkotó magyar író és költőt!

A tanú. Bár a regényekben és filmekben már bíráltni lehetett a Rákosi-korszakot, Bacsó Péter 1969-ben készült filmje tíz évig „dobozban maradt”. A filmbéli jeleneten Pelikán József, gátőr (Kállai Ferenc), Virág elvtárs (Őze Lajos) és Bástyá elvtárs (Both Béla) látható. ■ Nézz utána, miről szól a film! Miért volt tíz évig „dobozban”? Ha van rá lehetőség, nézd meg a filmet!

Kelet- és nyugatnémet turisták a balatonfüredi kempingben, 1973. ■ Miért Magyarországon találkoztak az egymástól elszakított német rokonok, barátok?

⑤ A „három T”

A „három T” elve azt jelentette, hogy voltak művek, amelyek létrejöttét a hatalom támogatta, voltak, amelyeket pusztán csak megtűrt, és voltak, amelyeket kifejezetten tiltott. A támogatott és megtűrt kategóriába viszonylag sok alkotás belefért. A hazai művészek többsége nem szállt szembe a hatalommal.

- Mi a véleményed a „három T” módszeréről?

Az első Táncdalfesztiválon fellépett a beatzenét játszó Illés-zenekar is. 1966-tól három évtized alatt 15 táncdalfesztivált rendeztek, eleinte nagy, később változó sikerrel. ■ Mely hangszereket ismered fel a képen?

Az első magyarországi Formula-1-es autóverseny 1986. augusztus 10-én. A világ egyik legnagyobb médiafigyelemmel kísért sporteseményének megrendezése a vasfüggöny mögött nagy nemzetközi tekintélyt szerzett az országnak.

A versenypályát (Hungaroring) a Budapesthez közeli Mogyoródon építették ki, hossza kb. 4 kilométer, s ezen 76 kört tettek meg a versenyzők

■ Nézz utána, ki nyerte az első Formula-1 Magyar Nagydíjat! Mit gondolsz, miért előnyös egy ilyen verseny megrendezése az országnak?

Az ország nemzetközi megítélése

A hetvenes évektől Magyarországra úgy tekintettek, mint a szocialista tábor legnyitottabb, leginkább élhető országára. Több híres rockegyüttes is fellépett hazánkban, rendeztek bűvöskocka-világbajnokságot, szépségkirálynő-választást (Miss Hungary) és 1986-tól Formula-1-es autóversenyeket is.

A magyar Szent Korona visszaadása 1978-ban. A koronát a Nemzeti Múzeumban, méltó körülmények között állították ki ■ Nézzetek utána az interneten, hogyan jutott az amerikaiak kezébe a Szent Korona! Mire utal a korona visszaadása? Az amerikaiak kérték, hogy Kádár János ne legyen ott az átadási ünnepségen. Mi lehetett ennek az oka?

VÁLTOZÁS ÉS FOLYAMATOSSÁG

A változások jól érzékelhetők, ha különböző korszakokat hasonlítunk össze egymással.

■ Hasonlítsátok össze a Rákosi-korszakot a Kádár-korszakkal az emberek mindennapi élete szempontjából! Milyen különbségeket találtok? Keressetek összefüggéseket a változások és az 1956-os forradalom között!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hogyan jelentkezett a diktatúra a mindennapokban?
- Milyen kapcsolat volt a társadalmi változások és a lakáshelyzet alakulása között?
- Mi minden jelezte korszakban a lakosság életkörülményeinek a javulását?
- Mi volt az állam szerepe a kultúrában?
- Miért tekintették hazánkat a szocialista tábor legnyitottabb, legélhetőbb országának?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Diktatúra: MSZMP, KISZ, politikai rendőrség.
- ❖ Vállalkozások, túlmunka → növekvő jövedelemkülönbségek.
- ❖ Lakáshelyzet: házgyári lakások, kockaházak → javul a háztartások felszereltsége.
- ❖ Az autók számának növekedése.
- ❖ Utazás: piros és kék útlevel; munkahely → belföldi nyaralás.
- ❖ Kultúra: állami támogatás és „a három T”.

A Kádár-korszak ifjúsági kultúrája

■ OLVASMÁNY

Vannak történészek, akik tréfásan úgy fogalmazznak, hogy a hidegháborút valójában Elvis Presley nyerte meg. Ezzel arra utalnak, hogy a szocialista tömb országai a hatvanas évektől kezdve nem tudtak a fiatalok számára vonzó kulturális mintát adni, miközben a nyugati világ minden szempontból megtette ezt.

Mivel Magyarország társadalmi, földrajzi és gazdasági okokból soha nem volt annyira zárt, mint a többi szovjet tömbhöz tartozó ország, a magyar társadalom számára mindig is Nyugat-Európa jelentette a mintát.

A szocializmus idején a hosszú haj és a farmer-nadrág önmagában a rendszer elleni lázadás jelképévé vált. A rádió elterjedésével az egyik legfontosabb kultúrahordozó a zene lett, amelyet ráadásul nem is lehetett határok közé szorítani: nyugatról beszivárgott a rock and roll és a beatzene. A hatvanas évektől kezdődően az angol nyelvű zenészek és együttesek uralták a rádióadókat. Ők szolgáltatták a mintát a hazai együtteseknek is.

A Mini együttes a hatvanas évek végén

Ella Fitzgerald
amerikai dzsessz-
énekesnő Buda-
pesten, 1968-ban

A kultúrpolitika a magyar rádióban inkább az olasz könnyűzenének adott teret, mert ezt kevésbé érezték veszélyesnek. Másrészt megpróbáltak olyan tartalmakat keresni, amelyek ellensúlyozhatták a nyugati mintát. Csakhogy például a táncházmozgalom, amely a magyar népzenei hagyomány ápolására és terjesztésére alakult ki, a párt számára azért volt ellenszenves, mert túlzottan nemzetinek, nacionalistának érezték.

Budapesten az Ifjúsági Park (Ifipark) vált az ifjúság kedvelt szórakozóhelyévé. Itt léptek fel a legnépszerűbb magyar rockegyüttesek, és innen indultak az országos ismertség felé.

- Mit jelentett a három T politikája?
- Keress az interneten olyan magyar zenészeket, együtteseket, akik a hatvanas-hetvenes években indultak el a pályájukon!

Az Ifiparkban szigorú szabályok voltak érvényben. A szórakozóhelyet csak nyakkendőben, világos ingben és zakóban lehetett látogatni. Kiltást eredményezett az „ízléstelen” táncolás és más, feltűnést keltő viselkedés is.

Az új zenét nyugati rádióadókról vagy külföldről behozott hanglemezokről magnószalagra rögzítették, és a házibulik alkalmával ezekre táncoltak. Az első zenekarok magnószalagról tanulták be a számaikat. 1961–62-ben Budapesten már presszókbán, vállalati kultúrtermekben és iskolai klubokban is szólt a rock and roll. Sok helyen a közönséget klubtagsági igazolvánnyal próbálták megszűrni.

Szórakozó fiatalok az Ifjparkban ■ Hasonlítsd össze az akkori és a mai táncokat és szórakozási szokásokat! Mit tapasztalsz?

A rock az összetartozás, az önkifejezés, az aktivitás zenéje volt, amely társas élményt és szabadságot kínált. Az volt a fontos, hogy a megszokott zene helyett fiatalos, lázadó zene szóljon.

A beat indulásakor a magyar rádió nem vette át a nyugati előadók új számainak. Az ifjúsági szórakozóhelyeken mégis rövid idő alatt „liverpooli” stílusban kezdtek el játszani a zenekarok. A Beatles indulása után nem sokkal már Budapesten is komoly beatélet zajlott. Az új klubok előtt sorok álltak, és szájról szájra terjedtek a hírek, hol játszanak a népszerű együttesek.

Az új zenét a kultúrpolitika értetlenül fogadta. A hatvanas évek elején a tévéhíradóban, filmriportokban foglalkoztak ugyan a beatjelenéssel, de inkább az elrettentés, mint a tájékoztatás volt a cél. A dalszövegeket megjelenés előtt a Sanzonbizottság bírálta el. Sok dalt, nagylemezt betiltottak, néhány zenészt besúgókkal figyeltettek. A beat ellentmondásos megítélésére jellemző, hogy az első beatkoncertre a Budapesti KISZ

Bizottság szervezésében, a Sportcsarnokban került sor, 1963-ban. Az első hazai beatkoncerten valamennyi népszerű együttes fellépett.

■ Mit jelentett a beatkorszak Nyugaton?

A nyolcvanas évektől az új zenék már nemcsak magnószalagon, hanglemezeken, de videoklipek formájában is terjedtek. Ekkor vált népszerűvé a videózás. Hazai viszonyok között egy videomagnó nagyon drága volt, ezért elterjedt a közös videózás szokása. A korábbi zajos, táncos házibulik helyett szokássá vált, hogy egy baráti társaság összeült és közösen megnézett egy-egy nehezen megszerzett és gyakran rossz minőségben átmásolt nyugati filmet.

■ Kérdezd meg szüleidet, nagyszüleidet, melyik együttest szerették a korszakból! Keress néhány számot az interneten az előadóktól, és hallgasd meg! Miben különböznek az akkori slágerek a maiaktól?

28. A Kádár-rendszer válsága

Az új gazdasági mechanizmus társadalmi következményei és a nemzetközi helyzet változásai miatt a magyarországi reformokat leállították. A szocialista magyar gazdaság nem tudott alkalmazkodni a világgpiaci változásokhoz. A gazdasági válság miatt nem lehetett fenntartani a rendszer alapját jelentő életszínvonal-politikát. A növekvő mértékben felvett hitelek az ország eladósodását okozták.

A gazdasági reform leállítása

Az új gazdasági mechanizmus eredményei ellenére a reformokat nem folytatták, sőt az 1970-es évek elején megkezdődött a visszatérés korábbi gazdaságirányítási módszerekhez. Ennek oka, hogy a szovjet vezetés – az 1968-as csehszlovákiai események hatására is – már nem tűrte el a szocialista modelltől való eltéréseket. ❶ Az MSZMP vezetésén belül is sokan károsnak ítélték a reformot. Egyrészt bebizonyosodott, hogy a szocialista gazdaságnál hatékonyabb a magánszektor. Másrészt megijedtek a reform társadalmi következményeitől. A jövedelmi különbségek növekedése ellentmondott az egyenlőség kommunisták által hirdetett elvének, a vállalkozói magatartást pedig „a harácsoló kedv” újraéledéseként értelmezték.

- Miért jelentett eltérést az eredeti elképzelésektől a magánszektor megjelenése a szocialista gazdaságban?
- Vitassátok meg, miért termel hatékonyabban a magánszektor!
- Hogyan befolyásolta a családok életét a maszekolás? Miért volt szükség rá?

Gazdasági válság a nyolcvanas években

- Mikor ért véget a világpolitikában az enyhülés korszaka? Miért volt ez hátrányos a szocialista országok számára?

A szocialista országok rugalmatlan tervgazdaságai nem tudtak alkalmazkodni az olajválság utáni helyzethez (5. lecke). A KGST-tagországok közötti kereskedelem csökkent. Legfőbb kereskedelmi partnerünk, a Szovjetunió egyre kevesebb árut vásárolt. ❷

Hátrányos volt a magyar gazdaság számára, hogy az általunk behozott (importált) termékek ára jóval nagyobb mértékben nőtt, mint a kivitelünket (exportunkat) jelentő árucikké. Például azt a kőolajmennyiséget, amelyet a hetvenes évek elején egy autóbuszért kaphattunk, a hetvenes évek végén már csak nyolc autóbuszért kaphattuk meg.

Megoldást jelentett volna a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítése a kapitalista országokkal (elsősor-

- Hogyan zajlottak Kelet-Közép-Európában a rendszerváltozások?

❶ Brezsnyev véleménye a magyar fejlődésről 1974-ben

„Magyarország fejlődésében paradox [ellentmondásos] helyzet alakult ki azáltal, hogy a szocializmus építésében bekövetkezett előrehaladással párhuzamosan még mindig nem csekély a magánszektor szerepe, illetve annak hatása. A magánszektor hordozói nagyon életképesek, tevékenységüket és hatásukat nehéz ellenőrizni. Ilyen hírek hallatán felmerül a kérdés, hogy mit akarunk építeni.”

- Vitassátok meg, Brezsnyev a beszédben vajon támogatta-e a magánszektor vagy nem!

❷ A Szovjetunió válsága

A szuperhatalom az olajeladásokból nyereségre tett szert, ezt azonban főként fegyverkezésre fordította. (Afganisztán szovjet megszállása után újabb fegyverkezési verseny kezdődött.) Az olaj világgpiaci árának csökkenése után, a nyolcvanas években a Szovjetunió még kevésbé volt fizetőképességű.

A magyar ipar egyik legfőbb kiviteli cikke az Ikarus busz. Már 1983-ban svéd közreműködéssel (alváz és motor) készültek a járművek

■ Mit bizonyít a magyar–svéd együttműködés?

szolgáltatások: azok a tevékenységek, amelyek segítik a lakosság életét, gazdasági tevékenységét, művelődését és szórakozását (pl. kereskedelem, bank, egészségügy, vendéglátás, gépjármű-javítás).

ban az NSZK-val). Ez részben megtörtént, de a kapcsolatok bővítéséhez a magyar gazdaságnak **magasabb technológiai színvonalú, eladhatóbb termékeket** kellett volna előállítania.

Ország	1960	1970	1980	1990
Szovjetunió	30,8	35,8	31,1	20,2
Csehszlovákia	11,3	9	6,4	4,1
Ausztria	3,4	2,8	4,2	7,5
NSZK	5,2	5,9	10	17,1

A magyarországi kivitel a célországok szerint, százalékban ■ Hova irányult a legtöbb kivitel? Számold ki, melyik ország felé volt a legjelentősebb a növekedés!

A magyar kormány a gazdaság fejlesztéséhez külföldi (nyugati) hiteleket vett fel. Valódi korszerűsítést a veszteséges állami nagyvállalatok támogatásának megszüntetése és a hatóságilag rögzített árak leépítése jelentett volna. Ez azonban egyes nagyvállalatok megszűnését, munkanélküliséget és az árak emelkedését eredményezte volna, amit **a vezetés – főleg Kádár – nem vállalt.** Sőt, a felvett hitelek jelentős része az állami nagyvállalatokhoz került, s nem tért meg.

■ Miért vezetett volna áremelkedéshez a hatóságilag rögzített árak megszüntetése?

A társadalom átalakulása

A Kádár-korszakban átalakult a társadalom. A munkavállalók egyre kisebb része volt kétkezi munkás. **Nőtt a diplomás értelmiségiek és a hivatali munkát végzők száma. Egyre többen dolgoztak a szolgáltatásokban*** is. Ezek a társadalmi rétegek már nem azonosultak azokkal a kommunista politikai szövegekkel, amelyek szerint a munkásság a társadalom vezető ereje.

- Mennyiben változott a munkásság helyzete a Kádár-korszakban?
- Milyen változások következtek be a foglalkoztatottak körében?

A nyolcvanas évek második felében egyre nagyobb szerepet kaptak a kisvállalkozók. Sorra nyíltak az úgynevezett butikok ■ Vitassátok meg, mennyiben volt ez változás a korábbi évtizedekhez képest!

Az ország eladósodása és az elégedetlenség növekedése

A romló gazdasági teljesítmény ellenére a **vezetés nem akart lemondani az életszínvonal folyamatos emeléséről**, hiszen ez volt a Kádár-korszakban a társadalmi nyugalom alapja (26. lecke). Az **életszínvonal-politikát** (pl. ártámogatások, béremelések) is **egyre inkább hitelekkel fedezték**. Így jelentősen növekedett az ország eladósodása. **Bekövetkezett az adósságcsapda**, amikor az újabb hiteleket már a korábban felvett hitelek törlesztésére használták fel. Fennállt annak a veszélye, hogy az ország nem tudja visszafizetni a hiteleket, vagyis az állam csődbe jut.

A csőd elkerülése miatt azzal kísérleteztek, hogy a piacgazdaság egyes elemeit bevezessék Magyarországon. Leépítették az ártámogatásokat, új adórendszert vezettek be (1988-tól) és már nem mentették meg állami támogatással a veszteséges vállalatokat (1987-től). Emiatt **nagymértékben emelkedni kezdtek az árak, és megjelent a munkanélküliség. Az emberek életkörülményei romlottak, ami a rendszerrel szembeni általános elégedetlenséghez vezetett.**

Ezt érzékelve az 1970-es években megjelenő **rendszerellenes csoportok** (lásd a 29. leckét) a nyolcvanas években egyre szervezettebbé váltak, egyre **határozottabban fogalmazták meg követeléseiket**. Kimondták, hogy a felemás reformok nem vezethetnek eredményre, **teljes körű változásra, rendszerváltoztatásra van szükség**. A korábban politikával nem foglalkozó emberek közül egyre többen rokonszenveztek e csoportokkal. Az ekkor született színvonalas művészeti alkotások (regények, filmek, színházi előadások) többsége már inkább a rendszerrel szembeni érzéseket és kritikákat tükrözte. ③

A **kommunista vezetés** helyzetét megnehezítette, hogy **nem bízhatott már abban sem, hogy végső esetben Gorbačov szovjet katonai segítséget ad a számukra.**

- Miért veszélyes a hiteleket a termelés korszerűsítése helyett az életszínvonal fenntartására fordítani?
- Jellemezd a Szovjetunióval való viszonyunk változásait a Kádár-rendszer idején!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Az új gazdasági mechanizmus leállítása → rugalmatlan tervgazdálkodás.
- ❖ A KGST-országok válsága → hitelfelvétel → nem korszerűsítésre fordítják → adósságcsapda.
- ❖ Az életszínvonal-politika csődje → növekvő társadalmi elégedetlenség.

Év	Milliárd dollár
1975	3,9
1980	9,1
1985	14,0
1990	21,3

A magyar államadósság alakulása 1975 és 1990 között ■ Hány százalékkal növekedett az államadósság az adott időszakban?

③ A hatalom tehetetlensége

Miért nem lépett fel keményebben a hatalom a rendszerellenes csoportokkal szemben? Egyrészt az MSZMP vezetése ekkor már megosztott volt. (Erről a 30. leckében lesz szó.) A másik okot Kádár fogalmazta meg 1986-ban: „Fölmerültek a nemzetközi összefüggések, gazdasági kapcsolatok, kölcsönök. (...) A Magyar Népköztársaság általános nemzetközi megítélésének ma része, hogy nincs különleges probléma az emberi jogokkal, hogy utazási szabadság van, hogy nincsenek hatósági repressziók (megtorlások) derűre-borúra. (...) erre valamelyest vigyázni kell.”

- Fogalmazd meg röviden, miért nem alkalmazott erőszakot a hatalom!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért vett fel hiteleket Magyarország? Milyen következményei lettek a hitelfelveteleknek?
- Melyek voltak a gazdasági, és melyek a politikai válság jelei?
- Hogyan próbálta meg elkerülni a csődöt a vezetés? Mi lett ennek a következménye?
- Hogyan hatottak a Kádár-rendszerre a társadalmi változások?

29. A Kádár-rendszer ellenzéke

A Kádár-rendszer a társadalom többsége számára elfogadhatóvá vált a hetvenes években, de mindig voltak olyanok, akik nem fogadták el a rendszert, felismerték hazugságait és tenni akartak ellene. Belőlük szerveződtek az ellenzéki csoportok, a politikai rendőrség működése miatt kezdetben csak szűk körben.

- Milyen nemzetközi események történtek az 1960-as, 1970-es években? Hogyan nevezzük ezt az időszakot?
- Vedd sorra a diktatúra és a demokrácia közötti különbségeket!

1 Bauer Sándor tiltakozása

A 17 éves fiatalember kezében nemzeti színű zászlóval, élő fátylaként tiltakozott a szovjet megszállás és a diktatúra ellen, éppúgy, mint néhány nappal korábban Prágában Jan Palach. Búcsúlevelében ezt írta: „Azt üzenem, eszme nélkül nem él, csak létezik az ember. Harcoljatok úgy, ahogyan azt én tanácsoltam. Tűzhálalt halok, akárcsak a csehszlovák fiatal, aki 16-án gyújtotta fel magát. Így tiltakozom az orosz megszállás ellen! Ne gyűlöljétek az orosz népet, nem az orosz proletariátus nyom el minket, hanem az orosz nacionalista bolsevik vezetés.”

- Miért március 15-éhez kapcsolódtak a tüntetések?
- Vitassátok meg, miért a fiatalok vettek részt leginkább ezeken a tüntetéseken!

2 Az első rendszerellenes tüntetések

A Kádár-korszak első rendszerellenes megmozdulását 1971. március 15-én tartották, amikor Budapesten a Petőfi-szobornál ismeretlenek kiszedegették a vörös papírzászlókat a nemzetiszínűek mellől.

Az 1972. március 15-ei hivatalos ünnepséget követő tüntetés során már több mint nyolcvan személyt vett őrizetbe a rendőrség. Nyolc fiatalot a bíróság szabadságvesztésre ítélt. Nem csupán Budapesten, hanem más városokban is tüntetések kísérték az ünnepet. A rendőrség nagy erővel lépett fel, több száz fiatalot pedig kizártak az egyetemekről és a főiskolákról. 1973-ban a rendőrök a Felszabadulás téren (ma Ferenciek tere) gumibotokkal támadtak az ünneplőkre, és több száz fiatalot vettek őrizetbe.

- Hogyan jelent meg a szocialista rendszer elutasítása a tiltakozások során?
- Hogyan lépett fel a hatalom a tüntetőkkel szemben?

Diákmegmozdulások március 15-én

A forradalom leverése után a sortüzek, a kivégzések és a bebörtönzések megrettentették a magyar társadalmat. A terror és a reménytelenség elhallgattatta az ellenzékieket is. A hatvanas évek végén azonban voltak jelei a rendszerrel szembeni ellenállás feléledésének. A Kádár-rendszer – az 1956-os forradalom miatt – tartott a nemzeti érzelmek erejétől, ezért harcolt a nemzeti gondolkodás ellen. A nemzeti jelképek használóit, ha nem hivatalos ünnepségen vettek részt, előállították a rendőrök.

1968. március 15-én a hivatalos KISZ-rendezvény után a fiatalok kis csoportja tüntetésbe kezdett. Voltak magányos tiltakozók is. 1969 januárjában Bauer Sándor a Nemzeti Múzeum lépcsőjén benzinnel felgyújtotta magát. Bár az esetről a sajtó csak egy rövid, meghamisított hírben tudósított, a megrázó tiltakozásról sokan értesültek. 1 A hetvenes évek elejétől is számos rendszerellenes megmozdulás történt a március 15-ei ünnepségek alatt. 2 A tüntetéseken elsősorban a fiatalok, egyetemisták és középiskolások vettek részt. Voltak, akiket ezért egy életre tönkretett a rendszer, megakadályozva például azt, hogy egyetemen tanulhassanak.

Hosszabb szünet után, a nyolcvanas évek közepén ismét nagyobb rendszerellenes tüntetések kísérték március 15-ét. Ezek a tüntetések 1986-ban érték el csúcspontjukat, amikor Budapest belvárosában a tüntetők és a rendőrök összecsaptak. A rendőrség a Lánchídra terelte a tüntetők egy részét, majd megtámadta őket. Az eseményt tömeges letartóztatás követte. 3

Az ellenzék megszerveződése

Mivel a hatalom szorosan felügyelte a megjelenő újságokat és könyveket, a magyar társadalom sok kérdésről egyáltalán nem tudott tájékozódni. **A hetvenes évek végétől** – egyelőre még csak szűk olvasói körben – **terjedt az úgynevezett szamizdatirodalom***. Az ellenzék egyre több olyan könyvet és kiadványt jelentetett meg, amelyet nem engedélyezett a hatalom, és ezeket titokban terjesztették. A kezdetleges technikával (sokszorosító gépeken, egyszerű házi nyomdával) készült kiadványok **megteremtették** a hivatalos első nyilvánosság mellé **a második nyilvánosságot**. A hatalom igyekezett korlátozni a szamizdatkiadást, de a letartóztatásoktól, különösen pedig a politikai perekétől tartózkodott.

A Kádár-rendszer hivatalosan azt állította, hogy „Magyarországon nincs szegénység”. Ez természetesen nem volt igaz. **Azok a kutatók, szociológusok, akik munkájuk során találtak a szegénység problémájával, csoportot gyűjtöttek maguk köré.** Így alakult meg 1979-ben a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) nevű civil szervezet, amely a Kádár-korszak viszonyai között ellenzékinak számított.

A nyolcvanas évek elején az értelmiségiek közül egyre többen vélekedtek úgy, hogy az életszínvonal-emelkedésre alapozott politikai alku többé nem érvényes.

A hatalom nem tudja biztosítani a növekvő jólétet, mégis elvárja a magyar társadalomtól az alattvalói magatartást. A hangulatváltozást a politikai ellenzékiesség, a másként gondolkodók hangjának felerősödése jelezte. Egyre többen gondolták úgy, hogy a rendszerből **két alapvető dolog hiányzik: a nemzeti elkötelezettség és a demokrácia.**

A korábban kisebb körökben szervezkedő ellenzékiek **a nyolcvanas évek közepétől nagyobb csoportokba szerveződtek.** Ekkorra egyre határozottabbá váltak a csoportok közötti eszmei különbségek. **A népi-nemzeti ellenzék a magyarság érdekei, fennmaradása szempontjából bírálta a hatalmat.** Kiálltak a határon túli magyarok jogaiért, ébren tartották a nemzeti öntudatot és 1956 emlékezetét.

A demokratikus ellenzék az emberi jogi normák betartását, az állampolgári jogokat kérte számon a rendszeren. Bíralták a sajtó- és szólásszabadság, vagy az utazási szabadság korlátozását. A demokratikus ellenzék tagjai az 1981-től megjelenő *Beszélő* című szamizdat kiadvány körül csoportosultak.

- Miért ellenőrizte a hatalom a sajtótermékeket és a könyvkiadást?
- Vitassátok meg, miért nem lépett fel határozottabban a pártvezetés a szamizdatok ellen!

Visszaemlékezés a lánchídi csatára

„Az Október 6. utcát lezárták előlünk, csak a József Attila utcán haladhatunk a Duna felé. Kiérünk a Roosevelt térre. A teret a BM (a belügyminisztérium épülete) körül mindenütt lezárták. (...) A híd üres. Az úttesten és a járdán halad az időközben erősen megfogyatkozott tömeg. A budai hídfőhöz érve vesszük észre a rendőrkorondont a túloldalán. (...) Jó néhányan igazoltatás nélkül jutnak át a kordonon, nyilván a beépített káderek. A járda két szélén menetoszlop indul meg, és szedik össze a személyiket. Utána mehetünk, csak a rendőrsorfal között át, egyesével. (...) Gumi botok sújtanak le arra, akinek nem tetszik a képe, néhányunkat pedig azért verik el, mert nincs mit odaadniuk, hisz már délben elvették a személyit tőlük.”

- Volt már korábban is egy „lánchídi csata”. Nézz utána a könyvtárban vagy az interneten, hogy mikor, melyik történelmi esemény kapcsán!

Nagy Gáspár: Öröknár: Elmúltam 9 éves

*„egyszer majd el kell temetni
és nekünk nem szabad feledni
a gyilkosokat néven nevezni!”*

Nagy Gáspár verse elkerülte a cenzorok figyelmét, így az *Új Forrás* című folyóirat 1984. októberi számában megjelenhetett, de a lapszámot később bezúzták.

- Kiről szól a vers és mire emlékeztet?
- Nagy Gáspár költő 1949-ben született. Melyik évszámra utal a vers címe?

szamizdat: orosz eredetű szó, jelentése: saját kiadás; engedély nélkül nyomtatott könyv, illegális politikai irodalom.

1975	Helsinki Egyezmény
1979	Afganisztán elleni szovjet támadás
1980	a Szolidaritás mozgalom létrejötte Lengyelországban
1981-től	Ronald Reagan, az USA elnöke
1985-től	Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár lesz

Néhány korábban tanult esemény az időszakból

■ Idézzétek föl az eseményeket! Hogyan határozták meg a világpolitikát? Milyen szerepe volt Reagannek a hidegháború lezárásában? Hogyan viszonyult Gorbacsov a kelet-közép-európai demokratikus folyamatokhoz?

Pozsgay Imre, aki tagja volt az MSZMP felső vezetésének, de reformokat akart

A lakiteleki találkozó. Csoóri Sándor beszédet mond ■ Keresd meg Lakiteleket egy térkép-en! Nézz utána, miről ismert Csoóri Sándor!

A nyolcvanas évek nyílt ellenzéki megmozdulásai

Ahogy a gazdasági-politikai válság egyre nyilvánvalóbbá vált, az MSZMP vezető politikusai is egyre inkább úgy látták, hogy változtatásra van szükség. **Egyes politikusok** (pl. Pozsgay Imre) **ekkor már kapcsolatokat kerestek az ellenzéki csoportokkal, mert az MSZMP-n belüli reform-elképzeléseikhez akartak párton kívüli támogatást szerezni.** Így szervezhették meg az ellenzéki találkozót.

Az első nagyobb találkozót 1985-ben, Monoron tartották. A monori találkozón a demokratikus ellenzék és a népi-nemzeti ellenzék közösen vett részt. Mindkét csoport demokráciát és többpártrendszert akart. Kérdés csupán az volt, hogy ennek megteremtéséhez melyek legyenek az első lépések. A találkozón 45-en vettek részt, jelentősége mégis óriási volt. Jelezte az ellenzékiek együttműködését és törekvését egy új politika megfogalmazására.

1987-ben Lakiteleken újabb találkozót szerveztek. Ezen már több mint 180-an vettek részt, főleg a népi-nemzeti ellenzékhez tartozók. **Ők alakították meg a Magyar Demokrata Fórumot (MDF), az első új politikai szervezetet az 1956-os forradalom óta.** A tanácskozás vezetői a következő évben megállapodtak a hatalommal abban, hogy létrehoznak egy olyan alapot, amely a határon túli magyarság kulturális intézményeit támogatja, valamint egy televíziós csatornát, amelynek adása az egész Kárpát-medencében fogható. Az adott viszonyok között ez nagy előrelépés volt.

1988–1989-re az ellenzék kilépett a nyilvánosság elé. Erre két olyan ügy adott lehetőséget, amely iránt a lakosság jelentős része sem maradt közömbös. Az egyik a romániai magyarság helyzetének romlása. A román diktátor, Nicolae Ceaușescu fel akarta számolni a kis falvakat, s ez jelentősen érintette az ottani magyarságot (lásd a 35. leckét). Kisebbségi akciók után, **1988 nyarán Budapesten (a Hősök terén) hatalmas tömeg (kb. 70-80 ezer fő) tiltakozott a falurombolás ellen.** 1956 óta ez volt az első, nem államilag szervezett tömegtüntetés. ⑤

6 Tüntetés a Hősök terén

Június 27-én a transzparenszekkel és nemzetiszínű zászlókkal felszerelt résztvevők este 6 órakor kezdtek gyülekezni a Hősök terén. A táblákon a pusztulásnak ítélt falvak neve szerepelt és ilyen feliratok: „Nem Erdélyt akarjuk vissza, hanem életet az erdélyi embereknek!”, „Nem Ők lépték át a határt, hanem a határ lépte át Őket!”, „Éljen a román–magyar barátság!“. (...) Hét órakor a Himnusz éneklésével, hangszalagról közvetített harangzúgással kezdődött az ünnepség, majd Bubik István színművész felolvasta Csurka István beszédét, amely azt hangsúlyozta, hogy a tüntetés szándéka tiszta, nem a román nép, hanem Ceaușescu politikája ellen irányul. Csurka azt is javasolta, hogy a másnap összeülő Országgyűlés hozzon létre különbözőságot, amely az erdélyi problémákkal foglalkozik.

Ezután Nagy László ügyvéd, politikus felolvasta a román nagykövetnek címzett memorandum szövegét, amely kifejezésre juttatta a magyar nép aggodalmát a romániai falvak egy részének elpusztítását kimondó rendelet miatt. A Szózat és a Székely himnusz eléneklése után a tömeg gyertyákkal és fáklyákkal néma csendben vonult a Thököly úti román nagykövetség elé, és megpróbálták átadni a memorandumot, de a rendőrökkel körülvett követségen nem nyitottak ajtót.

(Részlet a *Múlt-kor* történelmi magazin 2013. június 27-i internetes írásából)

- Fogalmazzátok meg, mit akartak üzeni a tüntetők a táblákra írt szövegekkel!

Nők tüntetnek a bős–nagymarosi vízlépcső megépítése ellen (1988. szeptember 17.). A tüntetők az épülő gát területét körülhatároló kerítésig vonultak

Tüntetés a romániai falurombolás ellen Budapesten, 1988 júniusában

A másik, tömegeket megmozgató kérdés a **bős–nagymarosi vízlépcső** ügye lett. A vízlépcső megépítése **ellen** azért **tiltakoztak**, mert a Duna elterelésével járó, hatalmas környezeti károkat is okozó, rendkívül drága beruházásról a társadalom tudta nélkül döntött a hatalom.

- Mennyiben volt előrelépés a lakiteleki találkozó a monorihoz képest?
- Beszéljétek meg, milyen különbségek vannak a hatvanas-hetvenes évek megmozdulásai és a Kádár-korszak végén lezajlott tüntetések között!

A bős–nagymarosi vízlépcső ellen tiltakozó plakát ■ Nézz utána, ki Dracula! Mit fejez ki a plakát?

A történelmi személyekről és korszakokról készült értékelések sokszor jelentősen eltérnek egymástól. Ezek között lehet olyan is, amely a valóság elfedését szolgálja.

„Kádárért nem rajonganak az emberek, nem bálványozzák őt, nem istenítik, nem ünneplik. Szeretik. Bensőségesen, örömmel, tisztelettel. (...) Nem kevészer érzem, hogy az elmúlt két és fél évtizedben csupán néhány homokszemet tettünk odébb, sziszifuszi munkával, ha az eredményeinket a vágyainkhoz mérem. De soha nem tudtam olyan bizonyossággal, hogy Kádár János: Magyarország.”

(Gyurkó László, Kádár életrajzírója 1982-ben)

„A közmegegyezésnek vége. Az ország rádöbbsent, hogy a hatalom nem fogja teljesíteni ígéreteit. A gazdasági hanyatlás következményei már a munkásság elitjét és a szellemi középrétegeket is elérték. A közvélemény nem hiszi többé, hogy értelme volna az újabb és újabb áldozatoknak.

A vezetés elbizonytalanodott. (...) Megosztottságát egyre kevésbé képes leplezni. (...) Érzékelik az indulatok gyülekezését. Tapasztalják, hogy a szokott fogásokkal már nem mindig lehet engedelmessé bírní az embereket. (...) A pártfőtítkárs népszerűsége gyorsabban devalválódik, mint a forint. Egyetlen dolgot van, amiben ma munkástól pártkádárig mindenki egyetért: Kádárnak mennie kell.”

(Kis János cikke a *Beszélő* című szemleban, 1987-ben)

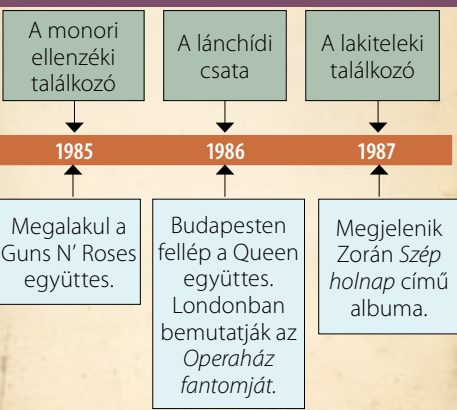
„A magyarság történelmének egyik súlyos válságába sodródott. (...) Összeomlással fenyegető gazdasági válságnak néz elébe. A magyar etnikumot példátlan szétagoltság sújtja. Nemzetünknek sincs közösen vállalható jövőképe.

Az országot megrázó társadalmi-gazdasági válság, a demokrácia, a politikai intézményrendszer elégtelensége, a közérköcs súlyosbodó gondjai, a kulturális élet, a közoktatás aggasztó tünetei, megmaradásunk gondjai kaptak hangot az eszmecsere során. A magyarság esélyeit kutató jelenlevők és felszólalók (...) igyekeztek mérlegelni a kilábalás és a kikerülhetetlen megújulás, az igazán hatékony reformok módozatait.”

(Részlet a lakiteleki nyilatkozatból, 1987. szeptember)

- Mi a különbség a két Kádár-értékelés között?
- Mi lehetett a célja az első értékelésnek?
- Mi lehetett a célja a második értékelésnek?
- Hogyan látták a késő Kádár-korszakot a lakiteleki nyilatkozat megfogalmazói?

TÖRTÉNELEM – ZENE

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ♦ Március 15. → tüntetések.
- ♦ Rendszerellenes csoportok → szemle → egyre nagyobb szervezettség → népi-nemzeti és demokratikus ellenzék.
- ♦ Monori és lakiteleki találkozó.
- ♦ Tömegtüntetések (romániai falurombolás, bős–nagymarosi vízlépcső).

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mondj példákat arra, milyen formában lépett fel az ellenzék a Kádár-korszakban!
- Milyen ellenzéki csoportokat tudunk megkülönböztetni a nyolcvanas években?
- Sorold fel, melyek voltak az ellenzék legfontosabb törekvései!
- Milyen kérdések tudták megmozgatni a tömegeket a Kádár-korszak végén?

30. A pártállam megszűnése

A nyolcvanas évek végére világossá vált, hogy a rendszer keretein belül nem lehet megoldást találni az ország problémáira. Az MSZMP-n belül előtérbe kerültek a reformerek. Az idős Kádár Jánost leváltották, de az ország már nem a hitelét vesztett állampárttól, hanem az egyre szélesebb teret nyerő ellenzékétől várta a megoldást.

A szocialista eszmék kiüresedése

- Milyen társadalmi változások történtek a Kádár-korszakban? Hogyan érzékelték a lakosság az ország eladósodását?

Az 1980-as évek második felére jelentősen megváltozott az ország gazdasága és társadalma (28. lecke). **Hatalmas különbség volt a kommunista vezetés által hirdetett eszmék és a valóság között.** A hivatalos propaganda a szocializmust demokráciának hirdette, amely valódi egyenlőséget és jólétet biztosít mindenki számára, míg a nyugat mindent csak a társadalom egy részének adja meg. Az emberek azonban tapasztalataik alapján ezt egyre kevésbé hitték el. A nyugati életmód elítélése helyett sokkal inkább utánozni akarták azt. ① ②

② Világútlevél és bevásárlóturizmus

1988. január 1-jétől a magyar állampolgárok a világ összes országába többszöri beutazásra jogosító útlevéllel rendelkeztek. Az utazáshoz azonban nemcsak az útlevelet, de a szükséges valutát is fel kellett mutatni. Sokan ezért idős szüleik útlevelét is elkészítették, hogy velük együtt a valutakeretet is vihessék. A világútlevél felpörgette a szomszédos Ausztriába induló bevásárlóturizmust. A kiutazási láz idején voltak napok, amikor az osztrák határ előtt 12 kilométeres gépkocsisor torlódott fel. 1989. április 4-én a becslések szerint rekord született: félmillió magyar fordult meg Ausztriában. A bevásárlóturisták annyit költöttek nyugati szomszédunknál, hogy az már Magyarország fizetőképességét veszélyeztette.

- Milyen ünnep volt április 4-én? Miért ekkor indult nagyobb tömeg Ausztriába?

Bevásárlóturizmus. Magyar gépkocsik torlódása az osztrák határon

- Miért külföldre mentek vásárolni az emberek háztartási gépeket?

- Milyen gazdasági gondjai voltak a Kádár-rendszernek?
- Mi jellemezte az ellenzéki mozgalmakat az 1980-as évek második felében Magyarországon?

① Jólét Nyugaton és Magyarországon

A számítások szerint 1985-ben egy automata mosógépért az Egyesült Államokban 50, Olaszországban 67, Magyarországon viszont 407 órát kellett dolgoznia egy átlagfizetésből élő embernek. Az akkor még újdonságnak számító videomagnó esetén a különbség még nagyobb: Amerikai Egyesült Államok: 52, Ausztria: 193, Magyarország 2133 óra munka.

1988-ban Magyarországon is megjelent az első külföldi gyorsétteremlánc ■ Nevezd meg gyorsétteremláncokat! Tájékoztódj, hogy melyek a legrégibbek!

„Előttem az utódom”: Grósz Károly és Kádár János az MSZMP országos értekezletén 1988-ban

③ Pozsgay és Grósz

Az MSZMP főtitkára, Grósz Károly éppen külföldön volt, amikor 1989. január 28-án, szombaton a Kossuth Rádió egyik műsorában elhangzott Pozsgay Imre nyilatkozata: „1956 nem ellenforradalom volt, hanem egy nemzeti érzékenységében, önbecsülésében a diktatúra által megtiport nép jogos felkelése, népfelkelés volt”. Grósz Károly már másnap hazatért, és magához rendelte Pozsgayt, aki így emlékezett vissza kettejük találkozására: „Amint a hivatali szobájába léptem, egy paksaméta papírt vágott az orrom elé, és azt mondta: nézd meg, mit főztél, mit kotyvasztottál! Özönlenek a megyékből a telexek, tiltakoznak az akciók ellen, ez a közvélemény. Erre azt válaszoltam, hogy te nagyon tévedsz, ez nem a közvélemény, ez a telextulajdonosok közvéleménye, a megyei pártbizottságok hangulatjelentése, és ők nyilván a dühüket továbbbítták.” (Forrás: *Múlt-kor online*)

- Miért tartotta nagyon veszélyesnek a párt vezetése Pozsgay nyilatkozatát? Következtess a forrásból az állampárt helyzetére!

A Kádár-korszak vége

1988 tavaszán az MSZMP országos értekezletén **felmentették Kádár Jánost pártfőtitkári tisztségéből**. Kádár ekkor egy tényleges hatalommal nem járó tisztséget, a pártelnöki posztot kapta meg. **Utóda Grósz Károly lett**, aki nem zárkózott el a gazdasági reformoktól, de a politikában „keményvonalas” volt – **ragaszkodott a párt egyeduralmához**.

A párton belül azonban már voltak olyanok, akik a rendszer demokratizálásában látták a súlyos válságból kivezető utat. E **reformkommunistáknak nevezett erők szerepe megnőtt**. Olyan törvények születtek, amelyek segítették a piacgazdaság és az új, demokratikus rendszer kialakulását. **1989 februárjában** lehetővé tették új politikai pártok megalakulását. **Az egypártrendszer megszűnt Magyarországon**. A törvény adta lehetőségeket kihasználva egymás után alakultak az új pártok, civil szervezetek és független szakszervezetek.

Már ezt megelőzően, a rendszerváltoztatás fontos jelképes eseménye volt, amikor 1989 januárjában az MSZMP Politikai Bizottságának egyik tagja, **Pozsgay Imre 1956-ot népfelkelésnek nevezte** a rádióban. Ez a Kádár-rendszer végét jelezte mindenki számára. ③

Az események hatására **a párt vezetőinek nem maradt más választásuk, mint tárgyalást kezdeni az új ellenzéki pártok vezetőivel**, hogy a hatalom átadása minél kisebb megrázkódtatással és erőszak nélkül valósulhasson meg.

- Magyarázd meg, mi volt a jelentősége az 1956-os események átminősítésének!

Nyers Rezső államminiszter, Németh Miklós miniszterelnök, Pozsgay Imre államminiszter és Medgyessy Péter a gazdasági ügyekkel megbízott miniszterelnök-helyettes az országgyűlésben. Mind a négyen reformkommunisták, és Németh Miklós kormányának a tagjai voltak. Az 1988. november végén megalakult utolsó állampárti kormány sokat tett azért, hogy a békés átmenet megvalósuljon ■ A Németh-kormány nyitotta meg a magyar határt a Nyugatra távozni akaró NDK-állampolgárok számára. Mikor történt ez az esemény? Mi volt a jelentősége? (21. lecke)

Az Ellenzéki Kerekasztal

1989 elején, nagyrészt az új pártokból szerveződött meg az Ellenzéki Kerekasztal, amely azért jött létre, hogy a **többpárti, demokratikus választások feltételeit kidolgozza**. Az MSZMP számára sokkal kényelmesebb lett volna egyesével alkudozni az ellenzékkel. Erre azonban az ellenzéki mozgalmak nem adtak lehetőséget. Ennek egyik oka az volt, hogy az állampárt mögött a társadalmi támogatás lényegében eltűnt, **az MSZMP-n belül azok a politikusok váltak fontossá, akikkel az ellenzék tagjai leültek tárgyalni**.

A megalakulás vagy újjáalakulás éve	Szervezet, párt, szakszervezet
1989	Bajcsy-Zsilinszky Társaság
1988	Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz)
1988	Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKgP)
1988	Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája
1989	Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP)
1987	Magyar Demokrata Fórum (MDF)
1989	Magyar Néppárt
1989	Magyar Szociáldemokrata Párt (MSZDP)
1988	Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ)

Az Ellenzéki Kerekasztal résztvevői ■ Nézz utána könyvtárban vagy az interneten, hogy az Ellenzéki Kerekasztal pártjai közül melyek voltak az újonnan megalakultak, és melyek azok, amelyeknek történelmi előzményük is volt!

ELTÉRŐ NÉZŐPONTOK

A források segítségével látni tudjuk a múlt eseményeit az akkor élt emberek szemszögéből is.

„...a kelet-európai országokban az uralmon lévő pártok pozíciója gyengül, sőt akár el is veszíthetik a hatalmat, más politikai erők juthatnak hatalomra, csökken a Szovjetunió befolyása, és a térség a Nyugat gazdasági és politikai érkei által meghatározott pálya felé gravitál. Dilemmával állunk szembe: akadályozzuk meg a fent vázolt folyamat kiteljesedését, vagy ne akarjuk meggátolni, hanem alakítsunk ki olyan politikát, amely valószínűnek, sőt szükségszerűnek fogadja el azt. (Szovjet helyzetértékelés, 1989. február)

- Minek a lehetőségét mérlegelték Moszkvában 1989 elején?

1989. március 15. Tüntető a Petőfi-szobornál és a Szabadság téren, ahol a nép nevében jelképesen lefoglalták a Magyar Televíziót ■ Fogalmazd meg, mit fejezett ki a televízió lefoglalása! Miért tartották ezt fontosnak a tüntetők?

4 Az ellenzéki mozgalmak közös 12 pontja

1. Valódi népképviselést és többpárt-rendszert. Biztosítsák a választások szabadságát és tisztaságát.
 2. Rendőrállam helyébe jogállamot. Érvényesüljenek az emberi jogok, legyen bírói függetlenség.
 3. Szólás-, sajtó-, lelkiismereti és oktatási szabadságot. Számolják fel a hírközlés állami monopóliumát. Oszlassák fel az Állami Egyházügyi Hivatalt.
 4. Jogot a sztrájkra. Ne korlátozzák az érdekvédelem, a követelés és a szolidaritás szabadságát.
 5. Méltányos közteherviselést, a közkiadások társadalmi ellenőrzését. Szüntessék meg az egyéni és csoportos kiváltságokat, adják meg mindenkinek az emberhez méltó élet alapfeltételeit.
 6. Észszerű gazdálkodást, működő piacot, a tulajdonformák egyenjogúságát. Állítsák le a pénzemésztő és környezetpusztító nagyberuházásokat, szüntessék be a veszteséges vállalatok támogatását.
 7. A bürokrácia és az erőszak-apparátus leépítését. Oszlassák fel a Munkásőrséget és az Ifjúgárdát.
 8. Szabadságot és önrendelkezést Kelet- és Közép-Európa népeinek. Szűnjék meg Európa katonai, gazdasági és emberjogi kettéosztása.
 9. Semleges, független Magyarországot. Vonják ki a szovjet csapatokat hazánk területéről. Töröljék a magyar ünnepek sorából november 7-ét.
 10. Felelős kisebbségi és menekültpolitikát. A kormány lépjen fel a nemzetközi fórumokon a magyar kisebbségek védelmében. Szűnjék meg a rendőri szemlélet és a jogtalan megkülönböztetés a romániai menekültek ügyében.
 11. Nemzeti önbecsülést. Vessenek véget a történelemhamisításnak. Adják vissza a nemzetnek címerét.
 12. Igazságot '56-nak, tisztességet a forradalom mártírjainak. Nyilvánítsák nemzeti ünnepé október 23-át.
- (Az ellenzéki mozgalmak közös 12 pontja, amelyet 1989. március 15-én olvastak fel a Magyar Nemzeti Múzeumnál)

- Értékeljük az egyes pontok jelentőségét, történelmi háttérét, előzményeit!

Az ellenzék erejét egyre több tömegtüntetés is megmutatta. **1989. március 15-én** közösen fogalmazták meg az új **12 pontot**, lényegében a rendszerváltoztatás programját. **4** A hatalmat elvileg egyedül birtokló állampárt vezetése bizonyos értelemben az ellenzékétől kezdett függeni. Ugyanakkor az ellenzék rá volt szorulva a kormányzó MSZMP-re, hiszen a **békés átmenethez szükség volt az alkotmány és a jogrendszer módosítására.**

Transzparens az 1989. március 15-i tüntetésen ■ Mit fejez ki a felirat? Milyen korszakokra utal az évszám?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mennyiben változott meg a közép-kelet-európai térség és benne Magyarország helyzete a nyolcvanas évek közepére?
- Hogyan és mely tényezők hatására változott meg a lakosság gondolkodása?
- Sorold fel, milyen jelek utaltak a pártállam gyengeségére!
- Milyen lépések történtek a rendszerváltoztatás érdekében?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ A szocialista eszmék kiüresedése
→ nő az ellenzék támogatottsága, ereje.
- ❖ Változások a párton belül → reformkommunisták
→ a többpártrendszer engedélyezése.
- ❖ Ellenzéki pártok: összefogás → Ellenzéki Kerekasztal
→ tömegtüntetések.

A Kádár-korszak

■ ÖSSZEFOGLALÁS

1 Dolgozatok csoportokban!

Milyen megtorlások érték a forradalom résztvevőit és támogatóit? Vessétek össze ezek mértékét az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás arányával!

Miért értékelté az új állampárt egy hónap elteltével ellenforradalomként az 1956-os eseményeket? Milyen szerepük volt a szovjeteknek ebben a döntésben?

Melyek voltak Nagy Imre és társai kivégzésének kül- és belpolitikai okai, személyes indítékai?

Hogyan történt a pártállam újjászervezése? Milyen új szervezetei lettek a kommunista diktatúrának a régié helyett?

Milyen hasonlóságok és milyen különbségek voltak a Rákosi- és a Kádár-korszak hatalomgyakorlási módszerei között? Mondjatok példákat is!

2 Dolgozatok csoportokban!

Miért az életszínvonal emelése került a kádári gazdaságpolitika központjába? Milyen adósságokat kellett törleszteni a Rákosi nevével fémjelzett időszakból?

Milyen hasonlóságok és különbségek jellemzik a téveszesítést a Kádár- és a Rákosi-korszakban?

Melyek voltak az új gazdasági mechanizmus bevezetésének az okai?

Milyen következményekkel járt az új gazdaságpolitika?

Magyarázzátok meg az alábbi fogalmakat!

maszek ■ butik ■ háztáji

Mennyiben mondtak ezek ellent a szocialista gazdaságpolitikának?

3 Dolgozatok csoportokban!

Milyen „egyenlődsi” valósult meg a szocializmusban? Elemeztétek ennek előnyeit és hátrányait!

Milyen tényezők hatására folytatódott a vidéki lakosság városokba áramlása? Milyen gondokat jelentett ez az egyéneknek és az államnak egyaránt?

Értékeljétek a korszak lakásépítési programját

és hatásait! Mérlegeljétek erényeit és hibáit egyaránt!

Milyen változások figyelhetők meg a hazai háztartásokban ekkoriban?

Mit jelent, hogy ebben a korszakban Magyarország a „legvidámabb barakk” volt? Bizonyítsátok ezt tényekkel!

4 Dolgozatok csoportokban!

Hogyan volt jelen a mindennapi életben a párt (MSZMP) és a KISZ? Soroljatok fel példákat!

Milyen propagandalehetőségeket fedezett fel a kádári pártállam?

Miért töltött be a film kitüntetett szerepet a Kádár-korszakban? Gyűjtsetek példákat a kor jelentős filmalkotásaiból! Említsetek jelentős rendezőket és színészeket is az időszakból!

Mit jelentett a „három T”? Nézzetek utána, hogy kitől származik ennek az ötlete és megvalósítása! Mi volt a rock- és beatkultúra szerepe a korabeli ifjúság életében? Hozzatok minél több példát!

5 Dolgozatok csoportokban!

Kik jelentették kezdetben a rendszer ellenzékét? Milyen eseményhez kapcsolódtak a megmozdulásaik?

Miért következett be gazdasági válság Magyarországon az 1980-as években? Mit jelentett az adósságcsapda, és miért következett be?

Miért erősödtek az ellenzéki megmozdulások a nyolcvanas években? Milyen formái voltak ezeknek?

Jellemeztétek röviden a népi-nemzeti és a demokratikus ellenzékét! Melyek voltak a fő követeléseik?

Mi az a szamizdat? Kutassatok a világhálón ilyen kiadványok után!

Mi adta az első ellenzéki találkozók jelentőségét?

Miért a bős–nagygyarosi vízlépcső, az erdélyi falurombolás és 1956 ártértékelése került az ellenzéki megmozdulások homlokterébe?

Rendeztetek vitát a Kádár-rendszerrel! Mérlegeljétek Kádár János történelmi szerepét is!

ТОВАРИЩИ
КОНЕЦ!

V. fejezet

A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon

A gyalogosoknak átadott budapesti
Szabadság híd (2004. május 1.)

A RENDSZERVÁLTOZTATÁST KÖVETŐEN hazánkban lehetőség nyílt a demokratikus viszonyok megeremtésére. Csatlakozhattunk az euroatlanti katonai-politikai szövetséghez, a NATO-hoz, és teljes jogú tagjai lehettünk az európai államok közösségének, az Európai Uniónak. Mindez az átalakulás persze nem történhetett zökkenők nélkül a gazdaságban és a társadalomban. Kelet-Közép-Európa demokratizálása lehetőséget kínált arra is, hogy a határainkon túli magyarsággal természetes kapcsolatokat építsünk ki, segítve őket kulturális és nemzeti azonosságtudatuk megerősítésében, itthon pedig támogatva a hazai kisebbségek hasonló célú törekvéseit.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- hogyan jött létre Magyarországon a jogállam, és hogyan működnek az intézményei.
- milyen eredményei és törekvései voltak a magyar külpolitikának.
- hogyan alakult át gazdasági és társadalmi életünk.
- mit kell tudnunk a magyarországi nemzetiségekről és a határainkon túli nemzettestvéreinkről.

Eközben azt is megtanulod, miként lehet

- az eseményekből levont következtetéseidet tényekkel és érvekkel alátámasztani és a többiekkel megvitatni.
- a rendelkezésre álló ismeretforrásokat áttekinteni és értékelni abból a szempontból, hogy mely kérdéseidre adnak választ, és melyekre nem.
- felhasználni a korabeli emberek visszaemlékezéseit az események megismeréséhez és megértéséhez.
- a különböző témákról szerzett információkat interneten elérhető szerkesztőprogramokkal jól érthető és érdekes ábrák formájában bemutatni.
- összefüggéseket találni a politikai, gazdasági és társadalmi változások között.

V. Projektfeladat

A rendszerváltoztatás jelképes megnyilvánulásai és bizonyítékai

Cél: a rendszerváltoztatás utáni utcanévváltozások, szoborelbontások és szoborállítások, emléktábla-kihelyezések megismerése a lakóhelyen.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Melyek voltak azok a jelképes intézkedések a lakóhelyen, amelyek a rendszerváltoztatás hatására és következményeként történtek 1989-től napjainkig?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Adatokat és információkat gyűjteni különböző forrásokból.
- Megtalálni a megoldásokat az összegyűjtött információk érdekes bemutatásához.

Mit fogunk csinálni?

- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Kiválasztjuk és megkeressük** azokat a forrásokat, amelyek hasznosak lehetnek a feladat elvégzéséhez.
- **Információkat gyűjtünk** a kiválasztott forrásokból (térképek, helyi újságok, helytörténeti kiadványok stb.).
- **Megszervezzük** a munkát. Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: vezető, adatgyűjtő, szerkesztő stb. A csoport munkájáról munkanaplót vezetünk.

októgon

KIRÁLY!!!

FŐVÁM

- **Megtervezzük**, hogy milyen módon gyűjtjük be és dokumentáljuk a változásokról szóló információkat (pl. internetes keresés, beszélgetések helyi lakosokkal; fényképek, térképek, leírások készítése). Azt is megtervezzük, hogy a projekt munka eredményét milyen formában fogjuk bemutatni (pl. powerpointos bemutató, helytörténeti séta).
- **Elvégezzük** a gyűjtőmunkát.
- **Elkészítjük** a beszámolókat a lakóhelyünkön történt utcanevváltozásokról és egyéb, a rendszerváltoztatással összefüggésbe hozható jelképes eseményről.

Tervezzük meg projektünket! A tervezést segítő táblázat mintáját az I. projektfeladatnál találjátok. Készítsétek el a táblázatot a füzetetekbe, és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

31. A rendszerváltoztatás eseményei

A Kádár-rendszer gazdasági-pénzügyi és politikai csődbe vitte az országot. Mivel a magyar pártvezetés és a társadalom a nyolcvanas évek végén egyaránt el akarta kerülni az erőszakot, ezért a tárgyalásos utat választották.

- Milyen folyamat vezetett a szocialista pártállam meggyengüléséhez?
- Miért vált elkerülhetetlenné a szocialista rendszer lebontása?
- Miért volt kedvező a nemzetközi környezet hazánk függetlenné válásához?

Legfelsőbb Bíróság: ebben az időben a legfőbb bírói testület Magyarországon. Aki nem fogadta el az alsóbb fokú bíróságok ítéletét, a Legfelsőbb Bírósághoz fordulhatt jogorvoslatért.

1 Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése

Az 1989. június 16-án tartott rendezvény a rendszerváltoztatás legfontosabb jelképes eseménye volt. Budapesten, a Hősök terén közel kétszáz ezer ember gyűlt össze. Az eseményt a Magyar Televízió is közvetítette. A rendezvény biztosításáról az ellenzéki szervezetek a rendőrséggel közösen gondoskodtak.

A Műcsarnok előtt hat koporsót helyeztek el. A koporsókban Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József földi maradványai voltak. A hatodik koporsó üresen maradt mindazoknak a pesti srácoknak az emlékére, akik életüket áldozták a szabadságért. A rendezvényen az egykori ötvenhatosok mellett a fiatal nemzedék képviselőjeként Orbán Viktor, a Fidesz egyik alapító tagja is beszédet mondott.

- Miért június 16-án tartották az újratemetést? Miért olvasták fel a kivégzettek névsorát?

fórum: nyilvános eseménynek helyet adó helyszín, rendezvény.

Rendszerváltoztatás a tárgyalásztal mellett

1989 nyarán újratemetették Nagy Imrét és mártírtársait. A rendezvényen kb. 300 ezren vettek részt. 1 2 Néhány héttel később a Legfelsőbb Bíróság* felmentette Nagy Imrét és társait azok alól a vádak alól, amelyek alapján 1958-ban elítélték őket. Ez azon a napon történt, amikor **Kádár János elhunyt.**

Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése a Hősök terén ■ Vitassátok meg, miért jelentette az esemény a Kádár-rendszer végét!

2 Részlet Orbán Viktor beszédéből, 1989. június 16.

„Ha nem tévesztjük szem elől '56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről.”

- Miért tarthatták sokan radikálisnak Orbán Viktor beszédét?
- Mit jelent a Fidesz betűszó (30. lecke)? Mikor alakult meg a Fidesz?

Az ország érdeke az volt, hogy **a rendszerváltoztatás békés úton** menjen végbe. Ennek **feltétele volt, hogy a hatalmat birtokló állampárt (MSZMP) és az ellenzék tárgyaljon, és megegyezzen egymással.** 1989 nyarán létrejött a **Nemzeti Kerekasztal.** Ezen a fórumon* az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal (30. lecke) pártjainak, szervezeteinek a képviselői vitatkoztak és **megállapodtak az átmenet lépéseiről és feltételeiről.** Szeptemberre kidolgozták az átala-

kuláshoz (rendszerváltoztatáshoz) szükséges törvényjavaslatokat, amelyeket sarkalatos törvényeknek neveztek el. ③ Ezek közül a legfontosabb az alkotmány módosítása és az országgyűlési választások menetének meghatározása volt. A kormány javaslatára az utolsó egypárti országgyűlés elfogadta a sarkalatos törvényeket (1989. szeptember-október). Ezzel megteremtődött a jogi feltétele a többpárti demokrácia kialakításának. Fontos változás volt, hogy kongresszusán az MSZMP feloszlatta önmagát (1989. október eleje.) Az állampárt utóda a Magyar Szocialista Párt a nyugati szociáldemokrata pártok mintájára elfogadta a demokráciát.

- 1989 októberében a kormány megszüntette a munkásőrséget. Miért volt ez feltétele a békés rendszerváltoztatásnak?

1989. október 23-án kikiáltották a harmadik Magyar Köztársaságot. Hatályba lépett a módosított alkotmány. 1990. március közepén az utolsó egypárti országgyűlés befejezte működését, hogy a törvényhozó munkát az új, szabadon választott országgyűlés folytathassa.

Szabad választások és az új kormány megalakulása

Az 1990 tavaszán (márciusban és áprilisban) tartott többpárti országgyűlési választásokat a Magyar Demokrata Fórum (MDF) nyerte meg. ④

Az új kormány Antall József vezetésével alakult meg, a Magyar Demokrata Fórum, a Független Kisgazdapárt (FKgP) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) koalí-

A rendszerváltoztatás egyik plakátja. A felirata: Elvtársak, vége! ■ Mire utal az orosz nyelvű szöveg?

③ A sarkalatos törvények

1. Az Alkotmány módosítása, a demokratikus viszonyok rögzítése az alaptörvényben.
2. Az Alkotmánybíróság létrehozása, amely felügyeli az alkotmányosságot (lásd a 32. leckét).
3. A pártok működésének és gazdálkodásának a szabályozása.
4. Az országgyűlési választások új rendjének kidolgozása (új választási törvény). Ez megteremtette a többpárti választások feltételeit.
5. A Büntető Törvénykönyv módosítása. Erre azért volt szükség, hogy a pártállam megszüntetéséért fellépőket ne lehessen megbüntetni. Megszűnt például a „közveszélyes munkakerülő” jogi kategóriája is. A szocializmus idején ugyanis megbüntették azokat a munkaképes korúakat, akiknek nem volt munkahelyük.

④ Pártok az első szabad választásokon

1988 és 1990 között közel száz párt alakult. Ebből 66 pártot ismertek el hivatalosan az erre jogosult bírói szervek. Közülük az első szabad választásokon negyven párt vett részt, de a választási szabályok miatt országosan végül csak 12 pártra lehetett szavazni. Ezek fele (az MDF, az SZDSZ, az FKgP, az MSZP, a Fidesz és a KDNP) jutott be a parlamentbe. A választásra jogosultak 66 százaléka szavazott.

- Mit fejez ki ez a sokszínűség?
- A Kádár-korszakban az országgyűlési választásokon a hivatalos közlemények szerint mindig 90 százalék fölötti volt a résztvevők aránya. Mit gondolsz, miért volt ez így? Kérdezd meg erről nagyszüleid, idősebb ismerőseid is!

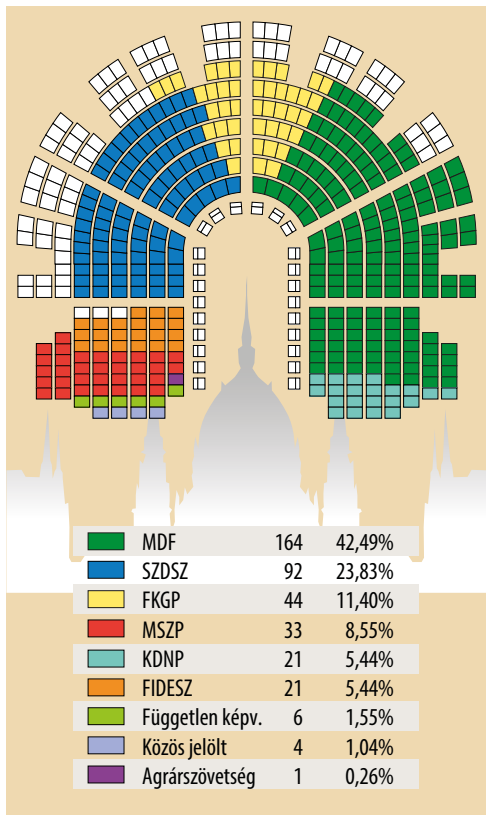
A harmadik Magyar Köztársaság kikiáltása. Az új államforma megszületését az utolsó egypárti országgyűlés elnöke, Szűrös Mátyás jelentette be a Parlament erkélyéről. A köztársasági elnök megválasztásáig ő lett az ideiglenes köztársasági elnök ■ Mit jelképezett, hogy október 23-án kikiáltották ki a köztársaságot? Melyik volt az első, és melyik a második magyar köztársaság?

Antall József (1932–1993), Magyarország rendszerváltoztatás utáni első miniszterelnöke

■ Nézd meg életrajzát a tankönyv végi kislexikonban! Milyen szerepet játszott 1956-ban? Mi lett ennek a következménye?

pluralizmus: politikai sokszínűség, többpártrendszer, amelyben a különböző nézetek és szervezetek szabadon versenyezhetnek egymással.

Parlamenti patkó az 1990. évi országgyűlési választások mandátumeredményeivel

■ Számold ki, hány százalékos többséggel rendelkeztek a koalíciós pártok! Mit gondolsz, miért nem a két legtöbb szavazatot kapó párt alakított kormányt?

5 Részletek Antall József miniszterelnök kormányprogramjából (1990. május 22.)

„Első alapelvként kimondjuk, hogy ez a kormány a szabadság kormánya kíván lenni. Törvényhozási és kormányzati munkájában egyaránt arra fog törekedni, hogy minden magyar állampolgár ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzen a törvény előtt. (...)

Második alapelvként leszögezhetjük, hogy az új kormány a nép kormánya kíván lenni. Negyvenhárom év óta első ízben a magyar nép által szabadon választott parlament iktat most be egy kormányt. (...)

Harmadik alapelvünk szellemében ez a kormány a gazdasági fordulat kormánya kíván lenni. (...) Célunk a szociális piacgazdaság megvalósítása, vagyis olyan gazdaságé, amelyben a piac nyitottságát szociális szempontok, a gondoskodó társadalom elvárásai egészítik ki.

Végül, negyedik alapelvként, az új kormány európai kormány lesz. A demokrácia, a pluralizmus*, a nyitottság hagyományát valljuk. Az elmúlt 40 év törést jelentett nemzetünk történelmében. Most vissza akarunk térni az európai örökséghez (...).”

■ Milyen bel- és külpolitikai feladatokat, s milyen gazdasági feladatokat vázol fel a kormányprogram? Mit tart a jogállam lényegének? (Idézheted a megfelelő forrásrészletet is.)

ciójából. 5 Az **ellenzéket** a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ), a Független Demokraták Szövetsége (Fidesz) és a Magyar Szocialista Párt (MSZP) alkotta. A választáson nyertes MDF és a második legtöbb szavazatot kapó SZDSZ megegyezett abban, hogy az államfőt a legnagyobb ellenzéki párt jelölheti. Így a **köztársasági elnök Göncz Árpád lett**, aki korábban '56-os tevékenységéért börtönbüntetést is kapott.

■ Nézd meg az MDF és az SZDSZ parlamenti erőviszonyait mutató ábrát! Miért volt érdeke a kormánypártnak, hogy megegyezzen a legnagyobb ellenzéki párttal?

A pártok politikai irányultsága

Az országgyűlés pártjai különböző politikai irányokhoz tartoztak. Az MDF a nép-nemzeti ellenzék (29. lecke) jött létre, s a politikai jobboldalhoz sorolta magát. Az SZDSZ és a Fidesz a demokratikus ellenzék soraiból szerveződött (29. lecke). Mindkét pártot erős kommunistaellenesség és a demokratikus szabadságjogokért valló kiállás jellemezte. (Az 1990-es évek második felétől a Fidesz a nép-nemzeti irányzathoz csatlakozott, és a jobboldalon találta meg a helyét.) A KDNP és az FKGP újjáalakult történelmi pártok voltak, amelyek elődjeik jobboldali, nemzeti és keresztény politikai irányvonalát követték. A reformkommunisták által létrehozott, de már szociáldemokrata elveket képviselő MSZP jutott be egyedüli baloldali pártként az országgyűlésbe.

■ Ismétlés! Honnan ered a politikai jobb- és baloldal fogalma?

Az országgyűlési választásokat követően a településeken, **helyi szinten** is megtörtént a hatalomváltás. 1990 októberében a **megszüntetett tanácsok helyett önkormányzatokat választottak**. Politikailag és jogilag ezzel vált teljessé a **rendszerátalakítás: Magyarország független, többpártrendszerű demokratikus jogállam lett**. Folytatódott a piacgazdaság kiépítése.

1989. január	Az Országgyűlés határoz az Alkotmánybíróság felállításáról.
1989. március 22.	Megalakul az Ellenzéki Kerekasztal.
1989. május 2.	Magyarország nyugati határán megkezdik a műszaki zár lebontását.
1989. június 13.	Megalakul a Nemzeti Kerekasztal.
1989. június 16.	Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése.
1989. július 6.	Kádár János halála.
1989. október 7.	Megszűnt az MSZMP, megalakult a Magyar Szocialista Párt.
1989. október 23.	Kikiáltják a harmadik Magyar Köztársaságot.
1989. október 23.	Hatályba lép az alkotmány módosítása.
1990. március – április	Szabad, többpárti országgyűlési választások Magyarországon.
1990. ősz	Önkormányzati választások.
1991. június	A szovjet csapatok kivonulása Magyarországról.

A rendszerátalakítás legfontosabb eseményei ■ Értékelj az egyes események jelentőségét! Melyik esemény jelképes jelentőségű, és melyik hozott tényleges politikai vagy jogi változást?

Göncz Árpád (1922–2015), Magyarország rendszerátalakítás utáni első köztársasági elnöke

■ Nézd meg életrajzát a tankönyv végi kislexikonban! Mi volt az eredeti foglalkozása? Miért kapott életfogytiglani börtönbüntetést?

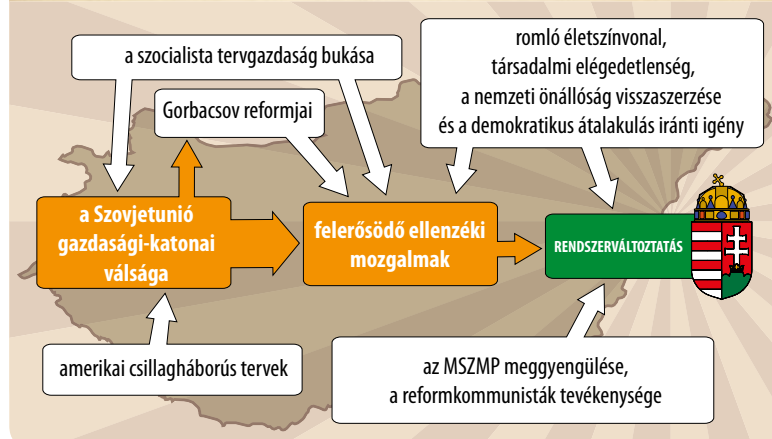
ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Jelképes: Nagy Imre újratemetése, Kádár halála.
- ❖ Rendszerátalakítás: Nemzeti Kerekasztal (MSZMP + ellenzék)
 - sarkalatos törvények (pl. módosított alkotmány)
 - köztársaság → szabad választások (MDF) → koalíciós kormány (Antall József)
 - ellenzék → köztársasági elnök (Göncz Árpád) → önkormányzati választások.

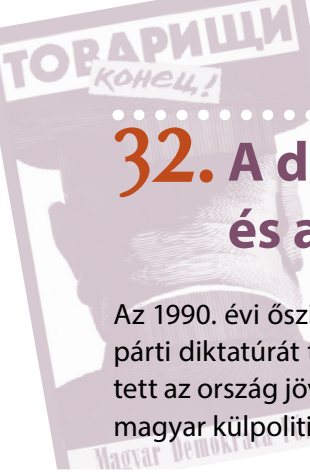
OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK

A történelmi események bonyolult ok-okozati összefüggésben vannak egymással.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Fogalmazd meg a lecke alapján, mit nevezünk rendszerátalakításnak!
- Sorold fel a rendszerátalakítás jelképes eseményeit!
- Melyek voltak a rendszerátalakítást megteremtő törvények? Értékelj néhány sarkalatos törvény jelentőségét!
- Ismertesd a rendszerátalakítás folyamatát! Mikor zárult le politikai szempontból a folyamat?

32. A demokratikus jogállam működése és a magyar külpolitika (1990–2004)

Az 1990. évi őszi önkormányzati választásokkal lezárult az a kétéves folyamat, amelynek nyomán az egy párti diktatúrát többpárti demokrácia váltotta fel. A magyar országgyűlés és a magyar kormány dönthetett az ország jövőjét meghatározó kérdésekről. A Szovjetunió meggyengülésével, majd megszűnésével a magyar külpolitika is új lehetőségeket kapott.

- Minek volt köszönhető, hogy Magyarország visszanyerte függetlenségét?
- Mit jelent a pluralizmus?

A demokratikus alkotmány és az Alkotmánybíróság

A módosított alkotmányból törölték a párt egyeduralmára és a társadalmi (valójában állami) tulajdon elsődlegességére utaló részeket. Az alkotmány rögzítette a demokratikus jogállam alapelveit (pl. a többpártrendszert), a működését biztosító intézmények, tisztségek feladatait és minden magyar állampolgár számára biztosította a szabadságjogokat. ①

- Milyen egyéni és milyen politikai szabadságjogokat ismerünk?

① Részlet a módosított alkotmányból

„1. §. Magyarország köztársaság.

2. §. (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.

(2) A Magyar Köztársaságban minden hatalom a népé, amely a népszuverenitást [néphatalmat] választott képviselői útján, valamint közvetlenül gyakorolja.

(3) A társadalom egyetlen szervezetének, egyetlen állami szervnek vagy állampolgárnak a tevékenysége sem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására. (...)

3. §. (1) A Magyar Köztársaságban a pártok az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok tiszteletben tartása mellett szabadon alakulhatnak és szabadon tevékenykedhetnek.”

- Gyűjtsd ki a forrásból a demokratikus jogállam jellemzőit! Beszéljétek meg, miben különbözik a köztársaság a szocialista kori népköztársaságtól!

Sólyom László, az Alkotmánybíróság első elnöke (1990–1998), aki később a köztársasági elnöki tisztséget is betöltötte

Létrejött demokratikus alkotmányunk öre, az **Alkotmánybíróság**. Tagjait és elnökét az országgyűlés választja meg, minősített többséggel (az összes képviselő kétharmadának szavazatával). Bár bíróságnak hívják, valójában ennek a szervnek a parlament által választott bírái az országgyűlés által hozott törvények (főként utólagos) alkotmányos ellenőrzését végzik el.

A jogállam működése

A rendszerváltoztatás eredményeként **Magyarországon ismét érvényesülhetett a hatalommegosztás elve**: a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom különválasztása. Ez biztosította a hatalomgyakorlás törvényességét (hogy az állam ne élhessen vissza hatalmával) és az állampolgári jogok védelmét.

A legfőbb hatalmi szerv a demokratikusan választott országgyűlés lett, amelybe negyven év után ismét szabadon működő pártok küldhették képviselőiket. Az országgyűlés hozza a törvényeket (törvényhozó hatalom), és ellenőrzi a törvényeket végrehajtó kormány (a végrehajtó hatalom) tevékenységét. **Az országgyűlés választja Magyarország főbb közjogi méltóságait***: a miniszterelnököt, az országgyűlés elnökét, az Alkotmánybíróság elnökét és a Legfelsőbb Bíróság elnökét.

- Idézd az alkotmányból (1-es olvasmány) azt a mondatot, amelyből levezethető, hogy a legfőbb hatalmi szerv az országgyűlés! Készíts egyszerű ábrát a tankönyvi szöveg alapján a hatalommegosztás rendszeréről! Mely szervezet birtokolta gyakorlatilag a legfőbb hatalmat a szocialista Magyarországon?

A köztársasági elnök Magyarország **legfőbb közjogi méltósága (államfő)**. Kifejezi a nemzet egységét, és örökösök az államszervezet demokratikus működése felett. (Erről a 44. leckében lesz szó.) Megbízataása öt évre szól. **Göncz Árpád 1990 és 2000 között két ciklusban** töltötte be ezt a tisztséget. Az utóda **Mádl Ferenc** lett.

- Göncz Árpád az egyik politikai párt (az SZDSZ) tagja volt, de amikor köztársasági elnökké választották, kilépett a pártból. Mit gondolsz, miért?

1990 októberében alakultak meg a **választott önkormányzatok**, amelyek a központi hatalomnak alárendelt tanácsokat váltották fel. **Feladatuk az alapvető lakossági szolgáltatások biztosítása**, és ők lettek a **helyi oktatási, kulturális és egészségügyi intézmények fenntartói** is.

Nagyon fontos volt az **igazságszolgáltatás átalakítása**. A Kádár-rendszerben a **bíróságok** sokszor politikai szempontok alapján hozták az ítéleteket. Ezért ezek **szervezetét és működését a demokratikus viszonyokhoz kellett alakítani**.

Számos más intézmény át-, illetve újjászervezésére is szükség volt. Elsősorban az államtól független szakmai szervezetek létrehozása volt fontos, mint például a gazdasági vagy szakmai kamarák*. A demokratikus rendszerben

Mádl Ferenc 1993–1994-ben művelődési és közoktatási miniszter, 2000 és 2005 között köztársasági elnök ■ Kit váltott a köztársasági elnöki székben?

közjogi méltóságok: az állam működése szempontjából kulcsfontosságú tisztségek viselői.

Pécs címere a szocializmus idején és a rendszerváltoztatás után.

Az önkormányzatok jelképekben is szakítani akartak a pártállami múlttal ■ Hasonlítsátok össze a két korszak címerét! Mit akart kifejezni a város a szocialista címerrel, és mit a rendszerváltoztatás utánival?

kamara: egy szakma vagy társadalmi csoport érdekvédelmi szervezete.

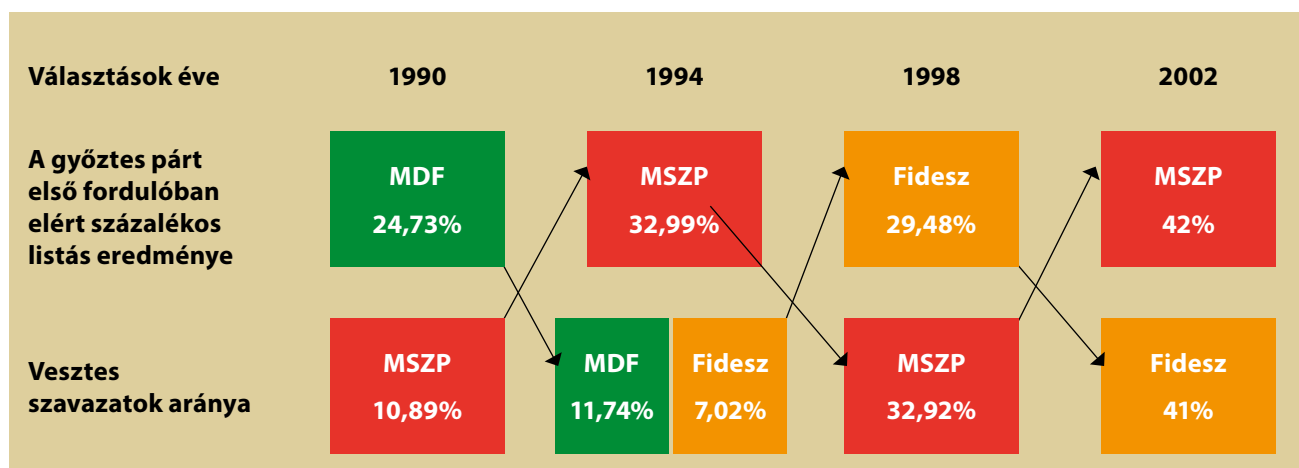
ezek a szervezetek képesek politikamentesen, szakmai alapon megszervezni a rájuk bízott szakterületet.

- Miért fontos egy demokratikus jogállamban a független intézmények működése?

Politikai váltógazdaság

Demokratikus államokban szabályos időközönként – nálunk négyévenként – választásokat rendeznek. A választások eredményeként változik az országgyűlés összetétele. Kormányt csak az a párt, azok a pártkoalíciók (szövetségek) alakíthatnak, amelyek a parlamenti többséget birtokolják. Magyarországon 2002-ig mindig az ellenzék nyerte a soron következő választást.

1990-től mindegyik kormány koalíciós volt, ami azt jelenti, hogy több hasonló értékrendet valló párt kötött egymással szövetséget. Bár az önkormányzati választásokon is indulnak pártok, ezeken – főleg a kisebb településeken – többnyire független jelöltek versengtek egymással.

A választások eredményei 1990 és 2002 között a győztes pártok szempontjából (Az ábra nem mutatja az összes párt választási eredményeit.) ■ Kövesd nyomon a hatalmas „mérleghintát” változásait a szöveg és az ábra segítségével! A négy választás során a győztes párt mindegyik alkalommal koalícióra lépett más párttal (pártokkal). Kutass a világhálón, mekkora többséggel rendelkeztek az egyes koalíciók!

Politikai „libikóka” 1994 után

Az **Antall József**, majd **Boross Péter** által vezetett jobboldali kormány felszámolta a pártállami rendszert, megteremtette a demokráciát. Nem volt viszont elég ideje megbirkózni az öröklött gazdasági nehézségekkel. A gazdasági változások következménye az ipari és a mezőgazdasági termelés visszaesése, a munkanélküliség növekedése és a jelentős mértékű infláció (lásd a 33. leckét) lett. Sok társadalmi réteg életkörülményei romlottak, sokan csalódtak az új rendszerben. Az ellenzék igyekezett kihasználni ezt a hangulatot. Ezzel magyarázható, hogy az **1994-es választásokon** az egykori állampártból kivált **Magyar Szocialista Párt (MSZP)** kapta a legtöbb szavazatot. A **Horn Gyula** vezette szocialis-

ták a választási győzelmet követően **koalícióra léptek az SZDSZ-szel**. A baloldali kormány a súlyos pénzügyi problémákat (kötségvetési hiány, magas államadósság) a megszorításokat tartalmazó Bokros-csomaggal ② próbálta kezelni. Ez az életszínvonal további romlását okozta. Bár a választási ciklus végére a gazdaság fejlődni kezdett, ez még nem volt érezhető a mindennapokban. Így a csalódott tömegek **1998-ban** ismét a kormányváltás mellett döntöttek. **A Fidesz és a vele összefogó jobboldali pártok kerültek hatalomra. Orbán Viktor koalíciós kormánya** a Fidesz választási programjában meghirdetett „polgári Magyarországot”* igyekezett megteremteni. 2002-ben a **Medgyessy Péter vezette baloldal** a „jóléti rendszerváltás” ③ ígéretével vissza tudott kerülni a hatalomba. A baloldal egészen 2010-ig kormányzott (több személycseré árán), amikor ismét az Orbán Viktor vezette Fidesz aratott választási győzelmet.

- Állítsátok össze csoportmunkában, az internet segítségével az eddigi szabadon választott miniszterelnökeink rövid életrajzát, különös tekintettel a politikai pályafutásukra!

③ A „jóléti rendszerváltás”

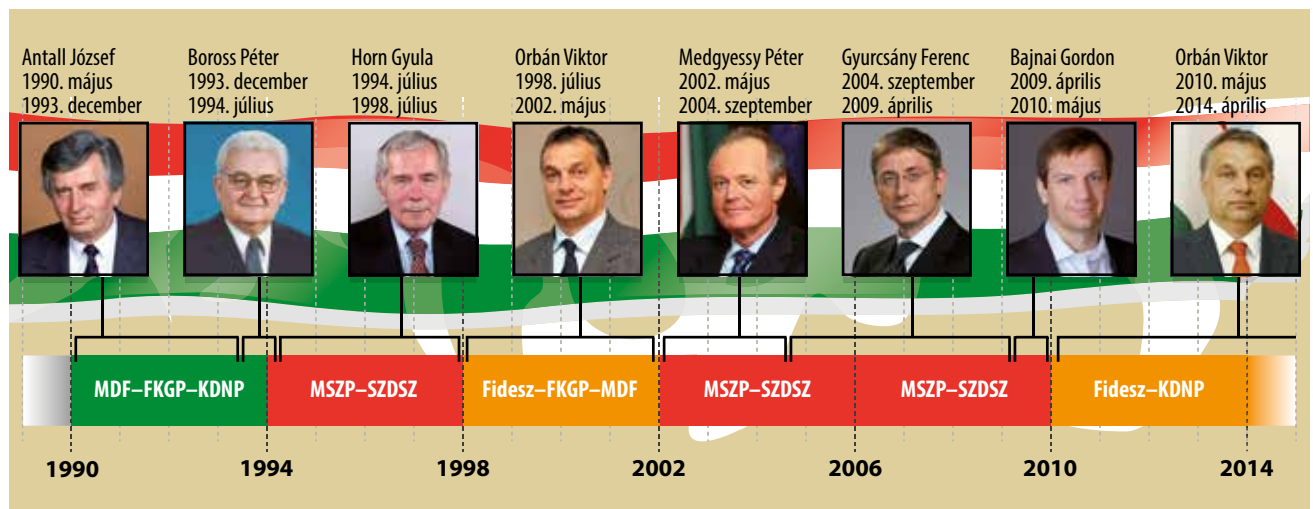
A program abból indult ki, hogy több mint tíz évvel a rendszerváltás után a lakosság nagy részének részesülnie kell a változások előnyeiből. Ígéretei között szerepelt az állami és önkormányzati alkalmazottak jelentős béremelése (ide tartoztak a pedagógusok is), a munkabérek terhelő adó csökkentése, a nyugdíjmelés, az egyetemi ösztöndíjak és a családtámogatások emelése. Hatalomra kerülve a Medgyessy-kormány megvalósította ígéreteit. Ezt a jelentős kiadást azonban nem lehetett fedezni az állami bevételekből, ezért a kormány külföldi hiteket vett fel. Így ismét megkezdődött az ország eladósodása.

polgári Magyarország: a Fidesz által 1998-ban meghirdetett politikai program, amely fontosnak tartotta a nemzeti hagyományokat, és azt, hogy az emberek támogatásokat helyett a saját munkájuk révén gyarapodhassanak és áldozzanak közösségi célokra is.

② A Bokros-csomag

A Horn-kormány pénzügyminiszterének, Bokros Lajosnak a nevével fémjelzett „gazdasági kiigazítás” nagy vitákat kavart 1995-ben, és azóta is. Ez a program a magyar állam súlyos pénzügyi és gazdasági helyzetét az állami kiadások jelentős csökkentésével és a bevételek növelésével akarta kezelni. Leértékelték a forintot és emelték a vámokat. A lakosság életszínvonalát kedvezőtlenül érintő, ún. megszorító intézkedéseket hoztak. Korlátozták a bérek növekedését, megszüntették a felsőfokú oktatás és a fogászati kezelés ingyenességét, több társadalmi csoporttól megvonták a szociális támogatásokat, emelték a gyógyszerárakat és a nyugdíjkorhatárt. Az előző kormányzati időszakban is magas infláció újra „felpörgött”.

- Nézz utána, mit jelent a forint leértékelése! Kérdezd meg szüleidet, nagyszüleidet, hogyan emlékeznek vissza a Bokros-csomagra!

Magyar miniszterelnökök 1990 óta: Antall József, Boross Péter (MDF), Horn Gyula (MSZP), Orbán Viktor (Fidesz), Medgyessy Péter, Gyurcsány Ferenc (MSZP), Bajnai Gordon (MSZP) ■ Mit nevezünk politikai váltógazdaságnak? Nézz utána, melyik miniszterelnökünk hunyt el hivatali ideje alatt!

Az egyik szovjet harckocsi-alakulat kivonása Magyarországról. Az utolsó szovjet katona 1991. június 19-én hagyta el az ország területét

■ Hány évig voltak Magyarország területén szovjet csapatok?

Magyarország és Európa

1991-ben megszűnt a volt szocialista országok katonai és gazdasági szervezete, a **Varsói Szerződés és a KGST**. Ez év nyarán **az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarországot**. Hazánk területén 1944 óta először nem állomásoztak idegen csapatok: függetlenségünk igazán ekkor állt helyre.

Még ebben az évben **Antall József magyar miniszterelnök, a lengyel és csehszlovák köztársasági elnök aláírták a Visegrádi Együtműködést**, amely északi szomszédunk Szlovákiára és Csehországra történő különválásával négytagúvá bővült. A magyar kezdeményezésre létrejött **regionális (társégi) együtműködés célja, hogy a tagországok közösen hatékonyabban érvényesíthessék érdekeiket a nemzetközi kapcsolatokban.**

- Melyik térség együtműködéséről van szó? Melyik középkori királytalálkozó adta az ötletet a Visegrádi Együtműködés létrehozásához? Kik vettek ebben részt, és milyen céllal?

Az egymást váltó magyar kormányok mindegyike sokat tett azért, hogy az ország csatlakozhasson a nagy euroatlanti* és európai szervezetekhez. **Hazánk először 1990-ben az Európa Tanács* tagja lett**, majd egy eredményes népszavazást követően **1999-ben Magyarország belépett a NATO katonai szervezetébe**. A NATO védelmének következtében **2004-ben megszűnhetett hazánkban a kötelező katonai szolgálat**. Helyét a hivatásos hadsereg (honvédség) vette át.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozáshoz az országnak szigorú feltételeket kellett teljesítenie. Ezért a folyamat hosszú ideig tartott. A csatlakozási szándékot kifejező társulási szerződést Magyarország már 1991-ben aláírta az Európai Közösséggel. A csatlakozási tárgyalások csak 1998-ban kezdődtek meg. Egy újabb **eredményes népszavazást követően 2004. május 1-jén tagjai lettünk az Európai Uniónak**. Olyan gazdasági és politikai közösséghez csatlakozhattunk, amelynek magja évszázadok óta a fejlődés élvonalában jár.

- Vitassátok meg, miért fontos Magyarország számára az EU-tag-ság! Milyen előnyökkel és milyen kötelezettségekkel jár?

Euroatlanti térség: Nyugat-Európa és Észak-Amerika.

Európa Tanács: 1949-ben alapított nemzetközi szervezet, amely a tagországok (jelenleg 47) kormányainak együtműködését segíti. Foglalkozik a tagországok közötti viták megoldásával, az emberi jogok védelmével és a környezetvédelemmel. Ne keverjük össze az Európai Tanáccsal!

A választásra jogosultak száma	8 042 272 fő	100%
Megjelent	3 669 252 fő	45,62%
Nem szavazott	4 373 020 fő	54,38%
IGEN választ adott	3 056 027 fő	83,76%
NEM választ adott	592 690 fő	16,24%

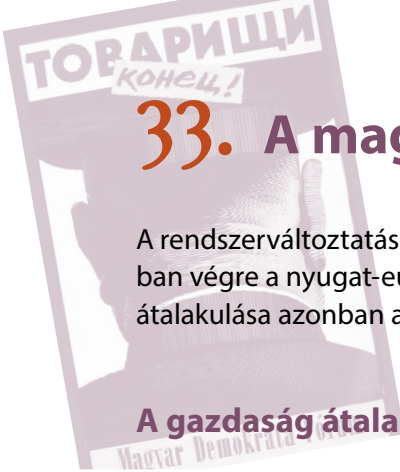
Az európai uniós csatlakozásunkról 2003. április 12-én rendezett népszavazás eredménye ■ Oldd meg a munkafüzetben a táblázathoz kapcsolódó feladatokat!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Gyűjtsd össze a jogállamiság jellemzőit a tankönyvi szöveg és Antall József beszédrészlete alapján!
- Mit jelent a politikai váltógazdaság?
- Milyen fontosabb nemzetközi szervezetekhez és közösségekhez csatlakozott Magyarország 1990 óta?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Módosított alkotmány: többpártrendszer, szabadságjogok.
- ❖ Köztársasági elnök, Alkotmánybíróság → alkotmányosság.
- ❖ Hatalommegosztás: országgyűlés – kormány – bíróságok → helyi szinten: önkormányzatok.
- ❖ Politikai váltógazdaság: jobb- és baloldali kormányok.
- ❖ Függetlenség → NATO, Európai Unió – visegrádi országok.

33. A magyar gazdaság átalakulása 1990 után

A rendszerváltoztatás a széles tömegek csendes támogatásával történt, annak reményében, hogy hazánkban végre a nyugat-európaihoz hasonló fejlődés kezdődik, és az életszínvonal emelkedni fog. A gazdaság átalakulása azonban a vártnál több zökkenővel és nagyobb áldozatokkal járt az emberek számára.

A gazdaság átalakulása a Kádár-kor végén

A **Kádár-rendszerben** a magántulajdont keretek közé szorították, a vagyonszerzést erősen korlátozták. **Az emberek túlnyomó többsége állami vállalatoknál és a termelőszövetkezetekben dolgozott.** Már az 1980-as évek közepétől megkezdődött – persze korlátozott mértékben – a magántulajdonban lévő gazdasági vállalkozások engedélyezése.

A kisebb és rugalmasabb magánvállalkozások lehetővé tették, hogy olyan szolgáltatások is működjenek, amelyeket az állami vállalatok képtelenek voltak megfelelő színvonalon ellátni. Az 1980-as évek második felében a magánvállalkozások rugalmasságát tapasztalva **több állami vállalat vezetése döntött a magánkézbe adásról.** Erre egyre bővülő lehetőséget adtak az új jogszabályok. A **nagy állami vállalatokat feldarabolták.** Ezeket a kisebb vállalatokat a magánvállalkozások már kevesebb pénzből is meg tudták vásárolni. Az állami vállalat megvásárlásával annak piacát is megszerezték. A folyamat 1988–1989-től felgyorsult. ①

- Fogalmazd meg, mit jelent egy vállalat vagy egy termék piaca!

A privatizáció

A **tervgazdaságról piacgazdaságra való áttérés fontos feltétele volt az állami tulajdon magánkézbe adása, a privatizáció.** Ez a gazdaság hatékony működtetéséhez szükséges tőke biztosításához kellett. A privatizációval az állam jelentős bevételekhez jutott.

A rendszerváltoztatás után **a privatizációt már a szabadon választott parlament szabályozta.** Különösen a veszteséges vállalatokat igyekeztek magánkézre adni. A privatizálandó vállalatok ügyeit egy e célra létrehozott állami vállalat intézte. 1990 után **a külföldi vállalatok is elkezdtek megvásárolni a magyar állami tulajdonban lévő cégeket.** ② Sajnos számos esetben a külföldi befektető nem termelni akart, hanem a megvásárolt vállalat piacát akarta a maga áruinak megszerezni. Előfordult, hogy az új tulajdonosok a vállalatot bezárták, gépeit, berendezéseit eladták.

A privatizáció mellett új vállalatok is létrejöttek. Megindultak az úgynevezett **zöldmezős* külföldi beruházások.**

- Mi mindennek volt köszönhető Nyugat-Európa gazdasági fejlődése?
- Mi volt az oka a magyar gazdaság válságának az 1980-as években?

① Spontán privatizáció

A Kádár-korszak végén és a rendszerváltoztatás idején az állami vállalatok magánkézbe adását még kevésbé szabályozta az állam. Ez volt a spontán (szabad, szabályozás nélküli) privatizáció. Többnyire a vállalatvezetés – a politikai kapcsolatokat is kihasználva – szerezte meg az állami tulajdont. Ez gyakran „ügyeskedéssel” történt. Például az eladásra kerülő állami vagyont alulértékelték, a vevő tőkeerejét pedig túlbecsülték. Az emberek többsége az így létrejött magántulajdont csalással szerzett vagyonnak tartotta.

- Mi történik, ha az állami vállalat vevőjének nincs elegendő tőkéje a vállalat fejlesztéséhez?

② A magyar kormányok és a privatizáció

Antall József jobboldali kormánya a privatizáció során igyekezett a magyar vállalkozókat előnyben részesíteni. Kedvezményes hiteleket is biztosított számukra. Mivel kevés magyar rendelkezett a szükséges mennyiségű tőkével, és a szabályok is bonyolultak voltak, az állami vállalatok eladása lassú volt. Horn Gyula baloldali kormánya felgyorsította a privatizációt. Egyszerűsítették a szabályokat, és igyekeztek bevonni a külföldi tőkét. A különbséget mutatja, hogy míg az Antall-kormány a privatizációból 310 milliárd forint bevételhez jutott, addig a Horn-kormány kb. 1100 milliárd forinchoz.

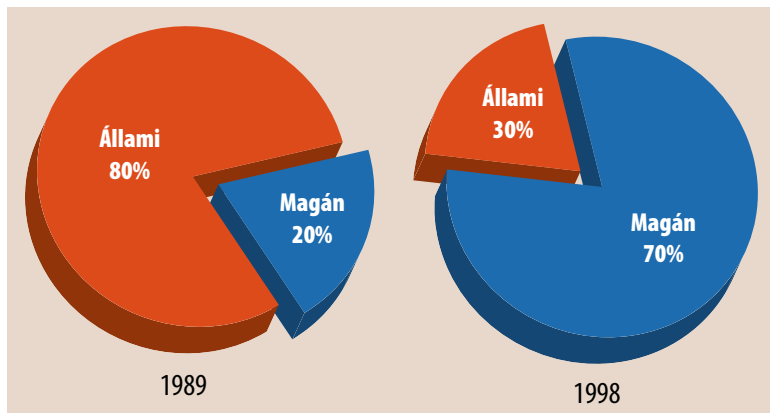
zöldmezős beruházás: amikor mezőgazdasági területet vesznek igénybe ipari célra, s itt építenek üzemeket. A termőföld csökkenését jelenti.

Zwack Péter, a legendás Unicumot készítő vállalat tulajdonosa a kilencvenes években. A gyógynövényeket is tartalmazó alkoholos italt gyártó Zwack-céget 1948-ban államosították. A család Olaszországba költözött, s itt folytatták a gyártást. Magyarországon is gyártottak Unicumot, de nem az eredeti recept szerint, mert azt a család titokban tartotta. Zwack Péter a nyolcvanas évek végén hazatért, s először tőkével betársult az Unicumot is készítő állami vállalatba, majd 1991-ben visszavásárolta azt ■ Miért példa a sikeres privatizációra a Zwack-vállalat? Keresetek olyan eseteket, amelyek a privatizáció negatívumait jelentették!

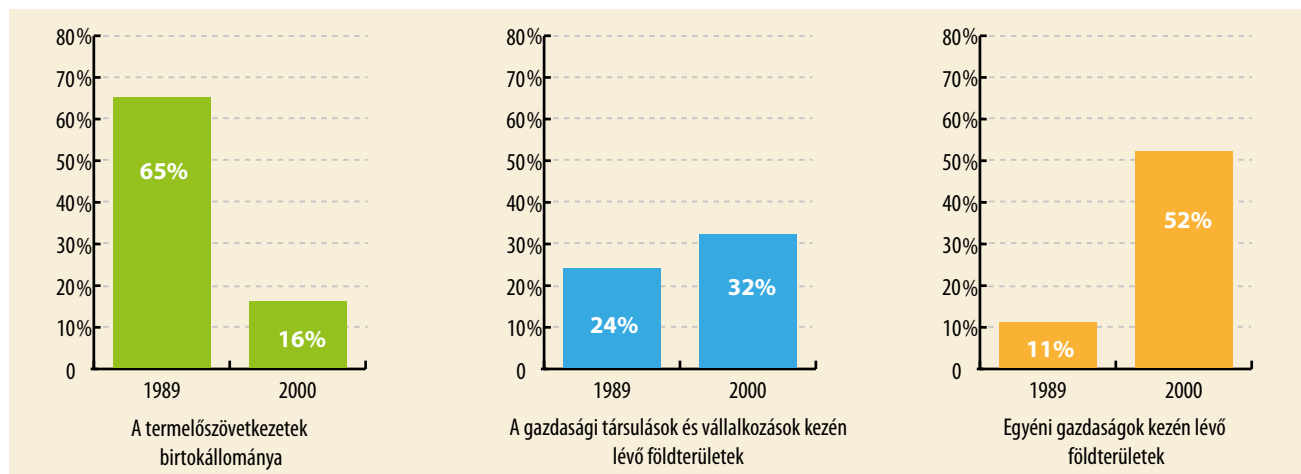
A külföldi cégek gyárat, üzemeket telepítettek Magyarországra. Vonzó volt a számukra a viszonylag olcsó, de szakképzett magyar munkaerő.

A gazdasági átmenet során az 1990-es években nálunk is kialakult a piacgazdaság. Az évtized végére a magántulajdonban lévő vállalatok termelésének részesedése a nemzeti jövedelemből egyötödről kétharmadra nőtt.

A magán- és az állami vállalatok aránya 1989-ben és 1998-ban ■ Vonj le következtetést a magánosítás üteméről a diagramok adatai alapján! Értelmezd azokat!

Jelentős volt a külföldi tulajdonosok aránya, akiknek részesedése elérte a magánosított vállalatok harmadát. Ebben különösen németországi befektetők jeleskedtek, akik a külföldi magánosítók közel egyharmadát tették ki. A gazdaságtalanul működő iparágak eltűntek, mint például a textilipar, a növényolajgyártás és a cukoripar. A mezőgazdasági termelés – ezen belül főleg az állattenyésztés – is jelentősen visszaesett.

Változások a mezőgazdaságban ■ Vesd össze egymással az oszlopdiagramok adatait! Milyen átalakulások következtek be a mezőgazdaság földbirtokszervezetében?

A privatizáció társadalmi következményei

A **privatizáció** nagy vitákat váltott ki, mert gyakran átláthatatlan, helyenként korrupciógyanus* volt. Az átalakulás **következményeként nagyon sok ember vált munkanélkülivé**. Az 1990-es évtized első felében a nagy mértékű volt az infláció* (1991-ben 35%-os). Emiatt a lakosság többségének a reáljövedelme* csökkent. **A szegények száma látványosan nőtt**. Ugyanakkor egy **szűk társadalmi réteg jelentősen meggazdagodott**, nem kis mértékben a magánosításoknak köszönhetően. A társadalom egyre inkább kettészakadt. ③

③ A jövedelmi különbségek növekedése

A felmérések szerint a társadalom jövedelem szerinti felső és alsó rétege közötti jövedelmi különbség a Kádár-korszak végén 4-5-szörös volt. A különbség 1992-re 7-szeresre, 2003-ra pedig 8,4-szeresre nőtt.

- Vitassátok meg, mi ennek az oka! Milyen következményei lehetnek ennek a folyamatnak?

A kárpótlás

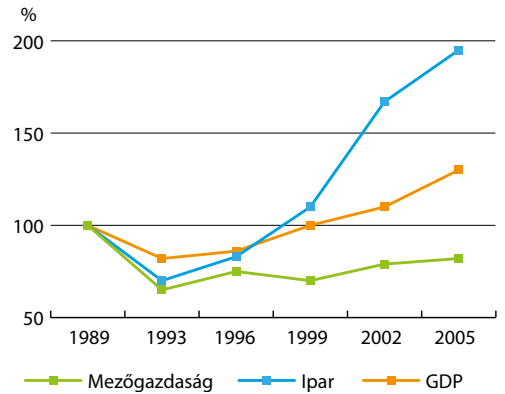
Az 1940-es évek végétől megkezdődő **államosítások során sok embertől elvették a tulajdonát** (földek, állatok, lakóházak és egyéb ingatlanok, üzemek stb.). Számukra a rendszerváltoztatást követően a privatizáció csak kevés esetben szolgáltatott igazságot, mert többségük anyagiak híján nem tudott abban részt venni. Több mint negyven év elteltével az eredeti tulajdonuk visszaadása is megoldhatatlan lett volna. Ezért **veszteségeiket úgy orvosolták, hogy az államtól kárpótlási jegyeket igényelhettek, a tőlük elvett vagyon értékének arányában**. ④ A korábbi tulajdonlást okmányokkal kellett igazolni.

④ A kárpótlási jegyek értéke

Kb. 1,8 millióan igényeltek kárpótlási jegyet. Ha az egykor elvett tulajdon értéke nem haladta meg a 200 ezer forintot, akkor a tulajdonos (vagy örököse) a teljes értéket megkapta kárpótlási jegyben. E fölött azonban a kárpótlás mértéke erősen csökkent. Minél nagyobb értékű volt egykori tulajdon, az érte kapott a kárpótlási jegyek annál kisebb mértékben fedezték azt.

- Vitassátok meg, igazságos-e ez a megoldás! Gondoljatok az ország anyagi helyzetére is! Ti milyen módon oldottátok volna meg kárpótlást?

Kárpótlási jegy. Az arra jogosultaknak úgynevezett kárpótlási jegyeket bocsátottak ki, amely értékpapírként lehetőséget adott különböző vagyontárgyak, üzletrészek, termőföld és önkormányzati lakások megvásárlására

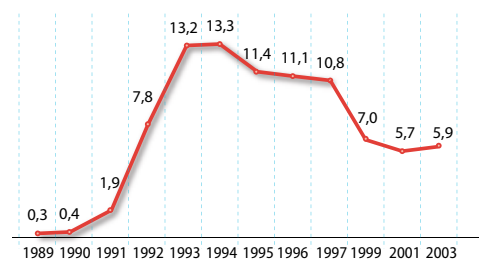

A mezőgazdasági és ipari termelés, valamint a bruttó hazai termék (GDP) alakulása 1989–2005 között ■ Mutasd be az ipari és a mezőgazdasági termelés változását a vizsgált időszakban! Milyen tényezőkkel lehet összefüggésben az adatok változása? Mi a különbség az adatok alapján az ipar és a mezőgazdaság helyzete között? Nézz utána, mit jelent a bruttó hazai termék fogalma!

korrupció: hivatali megvesztegetés, megvesztegethetőség.

infláció: a pénz vásárlóerejének romlása.

reáljövedelem: azt fejezi ki, hogy a jövedelmek (munkabér és egyéb juttatások stb.) milyen mennyiségű termék és szolgáltatás megszerzését teszik lehetővé.

Munkanélküliség a rendszerváltoztatás után

- Vitassátok meg, milyen okai voltak a munkanélküliség látványos megugrásának!

életjáradék: valamilyen vagyonért cserébe havi rendszerességgel (az államtól vagy egy banktól) kapott összeg, amelynek nagysága arányos a vagyon értékével.

Földárverés kárpótlási jegyekkel

A kárpótlási jegyekkel termőföldet, házat, lakást, üzlet-részt, vállalati részvényt, vagyontárgyakat és életjáradékot* lehetett vásárolni. Ezekből azonban eleinte keveset kínáltak eladásra. A kárpótlottak féltek attól, hogy a kárpótlási jegyek elértéktelenednek. Ezért **sokan eladták a kárpótlási jegyeket**, gyakran az értéküknél jóval alacsonyabb áron. A vásárlók olyan vállalkozók voltak, akik bíztak abban – vagy kapcsolataik révén tudtak róla –, hogy idővel felgyorsul a privatizáció, s a jegyekkel értékes tulajdont szerezhetnek. Ez megtörtént, így **a kárpótlás is hozzájárult a vagyonos befektetői réteg megerősödéséhez.**

Az egyházak a kárpótlás tekintetében más elbírálás alá estek. Közhasznú tevékenységeik miatt őket teljes körűen kárpótlották. **Vagyonukat (az ingatlanaik többségét is) visszakapták.**

- Mit gondolsz, mennyiben befolyásolta a kárpótlás végkimenetelét, hogy a kárpótlottak többsége idős, a pénzügyekhez és a vállalkozáshoz kevésbé értő ember volt?
- Nézz utána, hogy milyen közhasznú tevékenységet végeznek az egyházak! Keress példákat erre közvetlen környezetedben!

A fogyasztás növekedése

- Mit tudunk a „jóléti rendszerváltásról”?

Az 1990-es évek második felétől **javult az ország gazdasági helyzete**. A 2000-es évek elejére ez már a **lakossági fogyasztásban is érződött**. Egyre több műszaki cikket (video-, DVD-lejátszó, mobiltelefon), autót és ingatlant (lakást, nyaralót) vásároltak. Átalakultak az étkezési szokások, nőtt a gyorséttermek, salátabárok forgalma. Egyre többen nyaraltak belföldön, és utaztak külföldre. **A vásárlásokat ösztönözte, hogy a bankok többféle hitelt kínáltak.** Csak a 2000-es évek végére vált érezhetővé ennek a veszélye.

- Beszéljétek meg, mi lehet a veszélye annak, ha vásárlásainkat hitelből fedezzük!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Privatizáció – 1995-től felgyorsul
← külföldi tőke.
- ❖ Következmények:
 - a termelés átmeneti csökkenése;
 - munkanélküliség, infláció → növekvő társadalmi különbségek;
 - uralkodó lesz a magántulajdon (70%) → piacgazdaság.
- ❖ Kárpótlás → kárpótlási jegyek
→ kárpótlásból gazdagodó vállalkozók.
- ❖ 2000-es évek eleje → a fogyasztás nő → hitelek.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mit jelent a privatizáció? Miért volt elengedhetetlen a piacgazdaságra való átállás során?
- Milyen szakaszai voltak a privatizációnak? Jellemezze ezeket!
- Mit jelent a kárpótlás? Milyen következményei lettek?
- Gyűjtsétek össze a gazdasági átalakulás kedvező és kedvezőtlen következményeit!

Oktatás és kultúra a rendszerváltoztatás után

■ OLVASMÁNY

A rendszerváltozás változást hozott az iskola-rendszerben. A közoktatásban (általános és középiskolák) az állami és önkormányzati iskolák mellett az egyházak és különböző alapítványok is működtethettek iskolákat. Az iskolarendszer azzal is sokszínűbbé vált, hogy megjelentek – főleg Budapesten és a nagyobb városokban – a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok.

- Mikor vették el az egyházaktól iskoláikat? Mi volt ezzel az állam célja?
- Nézz utána, mit jelent az alapítvány fogalma!

A híres fásori Evangélikus Gimnázium épülete Budapesten. A gimnázium már 1989 szeptemberében megkezdte működését, s fenntartója az evangélikus egyház volt. 1994-ben az ország 887 középiskolájából 30 egyházi vagy alapítványi iskola volt. Számuk és arányuk azóta jelentősen nőtt ■ Nézz utána az interneten, hogy milyen híres tanulói voltak a gimnáziumnak! Hány Nobel-díjas volt közöttük?

A változásokkal az oktatásban *növekedett a különbség* az ország egyes területei, települései között. Egyrészt a nagyobb települések, s különösen Budapest az iskolákból is nagyobb választékot nyújtottak. Másrészt az iskolák felszereltsége a fenntartó önkormányzatok anyagi helyzetétől is függött.

Átalakult a tananyag. A korábban kötelező marxista szemlélet eltűnt. Hangsúlyossá váltak a nemzeti hagyományok és a demokrácia értékei. Beszélni lehetett a határainkon túli magyarok helyzetéről, a kereszténység értékeiről. Színe-

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyik épülete Piliscsabán. 1990-ben 58, 1996-ban már 90 egyetem és főiskola működött Magyarországon, közülük többet az egyházak alapítottak (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Károli Gáspár Református Egyetem stb.). Az egyetemek, főiskolák nemzetközi kapcsolatai megélnékültek: sok hallgató tölthette képzési ideje egy részét külföldi egyetemeken

sebbé váltak a tankönyvek, s minden tantárgyból több tankönyv közül választhattak az iskolák.

A rendszerváltoztatás után a kulturális élet sokszínűbbé vált, de szűkültek az anyagi lehetőségek. Rengeteg újság, folyóirat jelent meg, de egyre kevesebben vásárolták ezeket, a példányszámok csökkentek. Ez volt a helyzet a könyvkiadásban is: 1989-ben kb. 7600 mű jelent meg 108 millió példányban, 1995-ben 8700 mű 63 millió példányban. A felére csökkent a könyvtárak száma.

Jelentősen csökkent a mozik száma is (különösen a falvakban). Megjelentek viszont a videofilm-kölcsönzők. A televíziózás nem szorult háttérbe, sőt, a kilencvenes évek közepétől a kereskedelmi televíziók színesítették a kínálatot. Egyre többen használták a számítógépes játékokat, az évtized végétől pedig megállíthatatlanul terjedni kezdett az internet.

A kilencvenes évek bulvárlapjai. A politikai napilapok (Népszabadság, Magyar Nemzet stb.) példányszámai csökkentek, de a szórakoztató napi- és hetilapok iránt nőtt a kereslet. A Kiskegyed példányszáma 1995-ben meghaladta a félmilliót

34. A magyarországi nemzetiségek

A trianoni béke után a nemzetiségek aránya Magyarországon nagyon alacsony lett. Számuk tovább csökkent a második világháború utáni német kitelepítések és a csehszlovák–magyar lakosságcsere következtében. Ugyanakkor jelentősen növekedett a magyarországi roma népesség száma és aránya.

- Miért telepítettek ki németeket Magyarországról (is) a második világháborút követően?
- Mit jelentett a „lakosságcsere” Csehszlovákia és Magyarország között a második világháború után?

nemzetiség, nemzeti kisebbség: olyan népcsoport, amely egy adott ország területén (nyelve, kultúrája, hagyományai, vallása alapján) nem tartozik a többségi (államalkotó) néphez.

Magyarországi németek népviselete

A magyarországi nemzetiségek lélekszáma a 2011. évi népszámlálás szerint ■ Melyik a két legnagyobb Magyarországon élő nemzetiség? Nézd meg a nemzetiségek eloszlását mutató tankönyvi térképen, hogy a diagram szereplő nemzetiségek az ország mely részein élnek nagyobb tömegben! Mit állapíthatsz meg?

Nemzetiségek Magyarországon régen és a közelmúltban

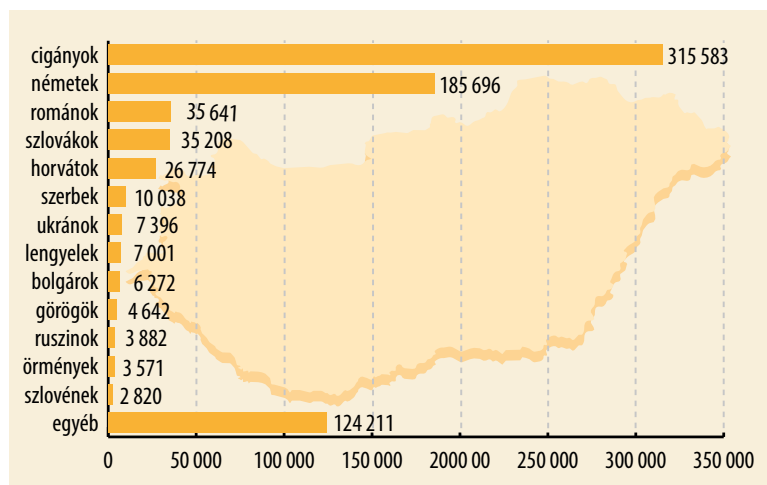
A Kárpát-medencében mindig is több nép élt együtt, de **Magyarország a török háborúkat követő – részben szervezett – betelepítések során vált soknemzetiségű országgá.** A 18. századtól a nemzetiségek* összlétszáma nagyobb volt, mint az államalkotónak tekintett magyaroké. Ez csak **a trianoni békediktátumot követően** változott meg: a területi veszteségek miatt **hazánk nemzetállam lett.** A lakosság majdnem 90%-a magyar volt.

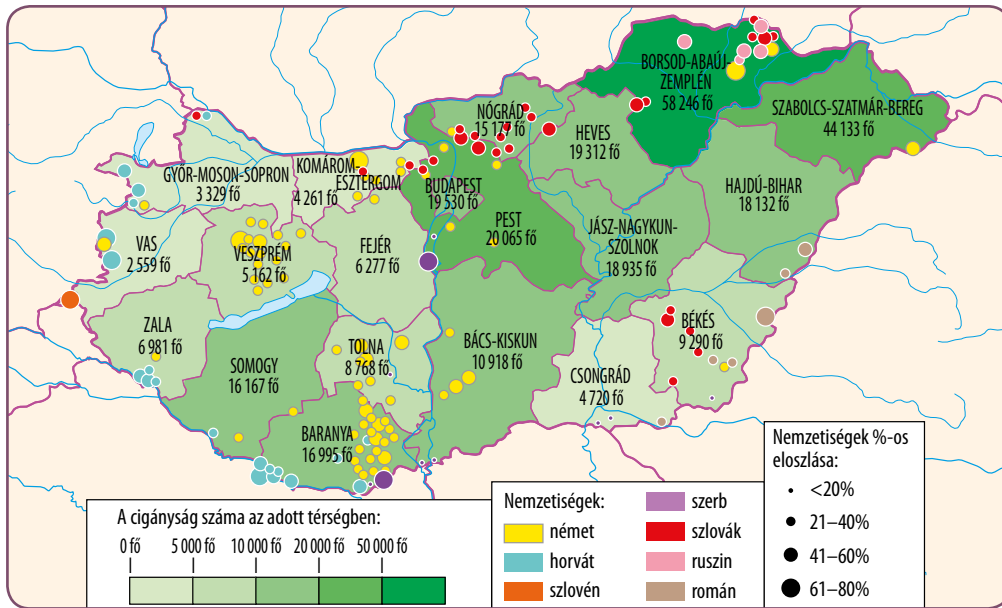
- Trianon után a Kárpát-medencében élő magyarok harmada nemzetiségivé vált. Mi ennek a magyarázata?
- A második világháború után a Magyarországon csökkent a nemzetiségek aránya. Milyen okai voltak ennek (1. és 11. leckék)?

A szocializmus (pártállam) idején a Magyarországon élő nemzetiségek elvileg megőrizhették nyelvüket, kultúrájukat (pl. voltak nemzetiségi gimnáziumok, s anya-

1941	1949	1960	1980	1990	2001
95,7%	98,9%	98,75%	99,3%	97,75%	92,3%

A magyarság aránya a teljes lakosságon belül az utóbbi évtizedek népszámlálási adatai tükrében ■ Figyeld meg a százalékok változását! (A százalékszámok csökkenése a nemzetiségek számának növekedését mutatja.) Milyen jeles történelmi események, korszakok „bújnak meg” a jelentős módosulások mögött?

Nemzetiségek eloszlása a 2011-es népszámlások alapján. A színes körök nagysága az adott településen a nemzetiség arányát adja vissza

■ Keresd meg a településed környékét! Milyen nemzetiség(ek) él(nek) arra? Mire utal az, hogy az előző népszámlálásokhoz képest szinte valamennyi nemzetiség létszáma nőtt?

nyelvi tanárokat is képeztek számukra). A korszakra jellemző népességmozgások (pl. faluról városba költözés) miatt azonban a **nemzetiségek beolvadása** (asszimilációja) a magyarságra felgyorsult.

Nemzetiségeink ma

A rendszerváltoztatást követően a **demokratikus jogállam egyik fontos feladata, hogy teljes körűen biztosítsa a nemzetiségek jogait**. Ez az anyanyelvhasználat, az oktatás és a kulturális tevékenység biztosítása mellett a **politikai képviselethez való jogot is jelenti**. A szándék ellenére e téren hosszú ideig nem történtek érdemi lépések. Nehézséget jelentett, hogy **Magyarországon a nemzetiségek többnyire földrajzilag szétszórta**n, településeink csaknem felén **aloktnak kisebbségeket**.

Az 1993-ban elfogadott törvény **szerint a nemzetiségek helyi (települési) és országos kisebbségi önkormányzatokat hozhatnak létre**. **1** Ezek véleményt mondhatnak a kisebbséget érintő bármely kérdésben, és kezdeményezhetik a kisebbség számára hátrányos döntések visszavonását.

A 2011-ben elfogadott nemzetiségek jogairól szóló törvény megkülönbözteti a Magyarországon honos nemzetiségeket. Ezek hazánk területén legalább egy évszázada él-

Nógrád megyei szlovákok népviseletben. A magyarországi nemzetiségek különféle rendezvényeken mutathatják be sajátos kultúrájukat, hagyományaikat ■ Tájékozódj a lakóhelyed közelében élő nemzetiség hagyományairól (viselet, népdalok, táncok, szokások)!

Magyarországi románok népviseletben

■ A lecke képei alapján állapítsátok meg a nemzetiségek népviseletének sajátosságait! Ha tehetitek, múzeumokban is nézzetek meg népviseleteket!

1 Kisebbségi önkormányzatok

A kisebbségi önkormányzatokat az országgyűlési választásokkal egy időben választják meg. Először 1994-ben került sor erre. Az 1990-es évek végén Magyarországon kb. 800 helyi kisebbségi önkormányzat működött, s ebből kb. 450 a cigányokat (romákat), 160 a németeket képviselte.

2 További kisebbségek Magyarországon

Léteznek Magyarországon olyan kisebbségek is, amelyek nem teljesítik a nemzetiséggé nyilvánítás feltételeit, például az itt élő oroszok, arabok, kínaiak, kurdok, valamint az egyes afrikai országokból érkező közösségek. Az elmúlt években a hazánkban élő kínaiak száma emelkedett látványosan. Egyes becslések szerint számuk meghaladja a húszszázat. Nálunk él a kelet-közép-európai térség legnagyobb létszámú kínai közössége. Jellemzően kereskedelemmel, vendéglátással foglalkoznak, de több ezer bejegyzett kínai cég is működik Magyarországon.

Kínai szakács ■ Nézd meg a 160. oldalon a legutóbbi népszámlálás kisebbségi adatait! Az olvasmányban közölt adat alapján állapítsd meg, hogy létszámát tekintve hányadik kisebbség Magyarországon ma a kínai!

3 Nemzetiség és etnikai kisebbség

Korábban nemzetiségnek nevezték azokat a népeket, amelyek egy ország területén kisebbséget alkottak, de volt „anyaországuk”, vagyis olyan ország, ahol ők alkották a többséget (pl. a románok). Az „anyaországgal” nem rendelkezők voltak az etnikai kisebbségek (pl. a cigányság). A 2011-es nemzetiségi törvény megszüntette ezt a kettősséget, s ma a cigányokat (romákat) is nemzetiségnek nevezik.

nek. A törvény szerint Magyarországon honos nemzetiség a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán. **A magyarországi zsidóság nyelve és kötődése magyar.** Saját nyilatkozatuk szerint **nem alkotnak nemzetiséget.** 2

A 2012-től bevezetett Alaptörvény kimondja, hogy **a Magyarországon élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei, államalkotó tényezők, és kulturális értékeik hazánk kulturális örökségének szerves részei.** Ennek szellemében **2014-ben a nemzetiségek először juthattak képviselőhöz az országgyűlésben.** Bár a törvény lehetőséget biztosít szavazati joggal rendelkező nemzetiségi képviselők megválasztására is, kellő szavazat híján egyelőre **nemzetiségi szószólok nyilváníthatnak véleményt a nemzetiségek érdekében** (a számuk 13).

- Nézd meg, a magyarországi választási szabályokat a 45. leckében! Hogyan lehetett volna szavazattal rendelkező nemzetiségi képviselőket választani?

A magyarországi cigányok (romák) napjainkban

Magyarországon a **cigányok (romák) jelentik a legnagyobb létszámú nemzetiséget.** 3 A legutóbbi népszámlálás alkalmával alig több mint 300 ezren vallották magukat cigánynak, de **valós létszámuk 500 ezer és 800 ezer között lehet.** Lélekszámuk bőven meghaladja az összes magyarországi nemzetiségét.

A cigányság nagy többsége magyar anyanyelvű. Többnyire magyarnak és cigánynak is tartják magukat. A 20. század folyamán fokozatosan tűntek el és alakultak át a hagyományos cigány mesterségek (teknővájás, vályogvetés, muzsikálás). A Kádár-korszakban az iparosítás során lehetőség nyílt a férfiak iparban való foglalkoztatására. **A „cigánytelepek” többségét felszámolták,** életkörülményeik javultak, sokan az iparosodó nagyvárosokba költöztek. Ugyanakkor sok volt közöttük a heti ingázó (27. lecke).

A rendszerváltoztatás a romák számára is jelentős társadalmi és életmódbeli változásokkal járt. A gyárak és bányák bezárása, a termelőszövetkezetek felszámolása az alacsonyabb iskolázott, főleg kisegítő és betanított munkát végző munkásréteget nagyon hátrányosan érintette: sokan elvesztették munkahelyüket. Közöttük nagy volt a romák aránya, **így a munkanélküliség a romákat jóval nagyobb arányban érintette, mint a többségi lakosságot.** 4

A romákat a többségi társadalom részéről számtalan előítélet sújtja. Sok esetben – a törvény tiltása ellenére – **hátrányos**

megkülönböztetés éri őket (pl. azonos végzettség, szakképesítés esetén is nehezebben kapnak munkát).

A munkanélküliség miatt **a romák jelentős része a társadalom szegény rétegébe tartozik**. Ugyanakkor **vannak közöttük sikeres vállalkozók és értelmiségiek is** (köztük sok művész). A rendszerváltoztatás utáni kormányok több módon próbálták segíteni a cigányok (romák) jobb társadalmi beilleszkedését és munkába állását. **Bebizonyosodott, hogy a szegénységből való kilábalás útja a romák (cigányok) számára is a tanulás lehet. Fontos, hogy csökkenjenek cigányokkal szembeni előítéletek**. Ennek érdekében a többségi társadalom és a romák vezetői, értelmisége is sokat tehetnek. 5

- Keress az interneten híres romákat! Csoportosítsd őket foglalkozásuk szerint!
- Keress híreket a kormány által 2011-ben elfogadott társadalmi (köztük a roma-) felzárkóztatási stratégiáról!
- Válasszatok ki egy romákkal kapcsolatos előítéletet! Vitassátok meg, hogyan lehetne megcáfolni!

6 A cserdi példa

Cserdi kb. 400 lakosú Baranya megyei falu. A lakosság jelentős része roma. Roma származású polgármesterük, akit először 2006-ban választottak meg, csodát tett a faluval. Eltűnt a bűnözés, ehelyett a lakók zöldséget, gyümölcsöt termesztenek, nagy mennyiségben. Évente akciók keretében ingyenesen adnak zöltséget, gyümölcsöt a környék (pl. Pécs) szegényeinek, de hoznak Budapestre is, a Józsefváros szegényeinek. (2014-ben például 4 tonna zöltséget-gyümölcsöt osztottak itt szét.) Akciójuk szlogenje: „Önöknek termeltük, nem önöktől loptuk.” A jó példa hatására azóta több környékbeli település is követi a cserdieket.

- Nézzetek utána az interneten, hogyan érte el a „csodát” a cserdi polgármester! Milyen előítéleteket cáfol meg a cserdiek példája?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Soknemzetiségű ország → Trianon → nemzetállam.
- ❖ Kádár-korszak: gyorsul a nemzetiségek beolvadása.
- ❖ Rendszerváltoztatás: politikai jogok a nemzetiségeknek (kisebbségi önkormányzatok, országgyűlés: nemzetiségi szószólók).
- ❖ Cigányok (romák): a legnagyobb nemzetiség (előítéletek) – rendszerváltoztatás → munkanélküliség → szegénység → az oktatás szerepe.

4 A cigányság foglalkoztatottsága

A Kádár-korszak utolsó évtizedében a munkaképes cigányság 62%-a rendelkezett állandó munkahellyel, dolgozott rendszeresen. Ezen belül a férfiak foglalkoztatottsága 90% felett volt. A rendszerváltoztatást követően ez az arány 22%-ra csökkent, és azóta is csak szerény mértékben javult. Napjainkban a cigányság közel fele a hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő réteghez tartozik, amely magával vonja a rossz életkörülményeket, az alacsonyabb várható élettartamot.

- Vitassátok meg, hogyan változtak a munkalehetőségek az elmúlt évtizedekben!

Cigány népzenei együttes ■ Hallgassatok meg néhány cigány népzene-t (pl. a képen szereplő Kalyi Jag együttestől, vagy más előadótól)!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyek a jelentősebb nemzetiségek a mai Magyarországon?
- Jellemezd röviden helyzetüket a rendszerváltoztatást követően!
- Miért sajátos a cigányság (romák) helyzete? Készíts rövid összeállítást a velük kapcsolatos feladatokról!

35. A határon túli magyarság sorsa a rendszerváltoztatás előtt és után

Trianont követően a Kárpát-medencei magyarság harmada idegen uralom alá került. Ettől fogva a magyar kisebbségek ki voltak téve a beolvasztási törekvéseknek. 1945 után a szocialista egység fontosabb volt a nemzetiségek jogainál. A rendszerváltoztatás után pedig mindenütt felerősödött a nacionalizmus.

- Milyen jogokat biztosítottak a kisebbségvédelmi intézkedések a két világháború között?
- Milyen tragédiák érték a határon túli magyarságot a második világháborút követően?
- Mit jelent a beolvasztó politika?
- Vedd sorra atlaszod segítségével a „körülöttünk élő”, de határainkon túli magyarság által lakott területeket!

internacionalizmus: nemzetköziség. Főleg a munkáspártok hangsúlyozták, hogy a proletárok érdekei minden országban azonosak. Később a szovjet tömbben azt jelentette, hogy a szocialista országok között nem lehetnek ellentétek.

1 A határon túli magyarok és az anyaország kapcsolata

„Itt laknak magyar származásúak is. A nacionalizmus mélyen él az emberek gondolkodásában... Mi természetesen elsősorban forradalmárok vagyunk.”

(Kádár János 1958. februári, Erdélyben, Marosvásárhelyen elhangzott kijelentése)

„...ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként lélekben, érzésben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”
(Antall József miniszterelnök 1990 júniusában tett kijelentése)

- Vesd össze Antall József kijelentését a Kádár-féle nyilatkozattal! Milyen következtetésre jutottál?

járás: több települést összefogó közigazgatási egység.

A határon túli magyarság helyzete a szocializmus éveiben

Trianont követően Magyarország „önmagával határos ország lett”, ami azt jelenti, hogy **határaink közelében** szinte mindenütt többségben vagy kisebbségben **magyarok élnek**. Egyrészt a születések alacsony száma, másrészt az ottani beolvasztó politika miatt **számuk folyamatosan csökken**.

Hátrányos volt, hogy **a szocializmus időszakában a magyar vezetés az internacionalizmust* hangsúlyozva lemondott a határon túli magyarság érdekeinek képviseletéről.** 1

A Csehszlovákiában élő felvidéki magyarokat 1949 után a korábbiakhoz képest **finomabb eszközökkel** szorították háttérbe. Igyekeztek felszámolni a magyar iskolákat. A közigazgatást úgy módosították (pl. települések összevonásával, a járások* határainak megváltoztatásával), hogy a magyarok szinte mindenütt kisebbségbe kerüljenek.

Romániában 1960-ban átalakították a Magyar Autonóm Tartományt (11. lecke), majd 1968-ban megszüntették. **A magyarság helyzete jelentősen romlott, miután Nicolae Ceaușescu (nikoláj csauseszku) került hatalomra (1965).** A román nacionalizmusra építő kommunista diktátor idején **sok magyar iskolát bezártak** és a kolozsvári magyar egyetemet beolvasztották a románba. **A magyarokat igyekeztek románok lakta vidéken munkába állítani, míg a magyarok közé (főleg a városokban) románokat telepítettek.** A magyarokra nagyon veszélyes településrendezési tervet (1988) azonban már nem sikerült megvalósítani. 2

A legkevesebb joggal **Kárpátalján** rendelkezett a magyar közösség, míg a legkedvezőbb helyzet a **Délvidéken** volt. Az itteni magyarok széles körű nyelvi és kulturális jogokkal rendelkeztek a jugoszláv államban, illetve a Szerbián belüli Vajdaságban. A beolvasztás a legeredményesebb az ausztriai **Burgenlandban** (Őrvidék vagy Várvidék) volt, ahol ma már szinte csak szórványmagyarság* található. Velük a Kádár-korszakban szinte minden kapcsolat megszakadt, hiszen a vasfüggöny túloldalán éltek.

- Hasonlítsd össze a különböző országokban élő magyarság helyzetét! Melyek a hasonlóságok és a különbségek?

2 A településrendezésnek nevezett falurombolás

A terv lényege, hogy a 3000-3500 lakosnál kisebb falvakat megszüntetik (falurombolás), és lakóikat összetelepítik úgynevezett agráripari központokba. Így akartak termőföldet nyerni és a munkaerőt egy helyre összpontosítani. A valódi cél azonban az volt, hogy az ellátás terén az emberek még inkább rászoruljanak az államra, és az egy tömbben lakó magyarságot széttelepítsék.

- Nézzetek utána, milyen tiltakozó akciók voltak a falurombolás ellen!
- Miért nem sikerült végrehajtani a falurombolást?

A magyar nemzetpolitika a rendszerváltoztatást követően

Míg Trianon idején közel három és fél millió magyar élt határainkon túl a környező országokban, addig ma számuk alig haladja meg a kétmilliót. A magyarság így is az egyik legnagyobb nemzeti kisebbség Európában.

A rendszerváltoztatást követően megváltozott a magyar kormányok határainkon túli magyarokkal kapcsolatos politikája (lásd az 1-es olvasmányt).

Nem sokkal a rendszerváltoztatás után létrehozták a **Duna Televíziót** (1992), amely műholdas adásokkal szolgálta a határon túli magyarok tájékozódását, kulturális igényeit.

A 2001-es **kedvezménytörvény** a határon túli magyar családoknak biztosított különböző előnyöket. Segítette, hogy a gyerekek magyar iskolákba járhassanak. Lehetővé tette a **magyar igazolvány** kiváltását, amellyel például **magyarországi utazási kedvezményeket** lehet igénybe venni.

A magyar országgyűlés által 2010-ben elfogadott **honosítási törvény** lehetővé teszi a **magyar állampolgárság** felvételét. Már kb. 800 ezer nemzettársunk élt ezzel a lehetőséggel (2017), amely **szavazati jogot is jelent** a magyarországi választásokon. ③

- Nézz utána, milyen feltételei vannak a magyar állampolgárság megszerzésének! Keresd meg az interneten a magyar állampolgársági eskü szövegét!
- Nézz utána, hogyan történik a határon túli magyarok szavazása a magyarországi választásokon!

3 A honosítási törvény fogadtatása

A környező országok kormányai nem voltak túlzottan együttműködőek, sőt egyesek egyenesen ellenségesen viselkedtek a kettős állampolgárság felvételének lehetőségét illetően. A felvidéki Tamás Ilonka nyugdíjas tanítónő százévesen vált hontalanná a saját hazájában. Azért fosztották meg szlovák állampolgárságától, mert felvette a magyart is. Pedig ő még a Trianon előtti Magyarországon született.

	Lélekszámuk	Arányuk
1910	3 317 306	33,0%
1930	2 650 402	24,9%
1941	3 256 486	27,3%
1949	2 471 585	21,4%
1960	2 781 676	22,1%
1970	2 803 748	21,6%
1980	2 832 854	21,1%
1991	2 700 853	21,0%
2001	2 399 839	20,3%
2011	2 097 789	20,1%

A határon túli magyarság számarányának változásai a Kárpát-medencében ■ Jellemezze az adatok alapján a változások fő irányát! Készíts grafikont a százalékos adatok alapján! Mi az összefüggés a lélekszámot mutató és a százalékos adatok között? Milyen történelmi események alakították a változásokat?

szórványmagyarság: a magyarságnak azok a csoportjai, amelyek távolabb vannak az egy tömbben élő magyaroktól, így azoknál kiszolgáltatottabbak.

Magyarigazolvány. Az Európai Uniót kívüli országok magyarságának belépőt jelent az unióba is

Gyimesi csángók népviseletben ■ Nézz utána, hogy milyen népcsoportjai vannak még (a gyimesiek mellett) a csángóknak! Keresd meg a térképen a területet, ahol élnek!

nemzetiségi autonómia: bizonyos önrendelkezési jog kisebbségben élő népcsoportoknak. Ilyenek jellemzően csak Nyugat-Európában vannak, például az olaszországi Dél-Tirolban a németeknek, Spanyolországban a katalánoknak.

csángók: határvédelmi feladattal Moldvába telepített, települt magyarok. Ezt bizonyítja, hogy azon a vidéken egyedül ők római katolikus vallásúak. A román felfogás szerint viszont korábban elmagyarosított románok, akiknek így a „visszarománosítása” jogsok.

A határtalanul program emblémája ■ Nézz meg olyan iskolák honlapját, amelyek képeket vagy élménybeszámolót közöltek a határtalanul program keretében megvalósult kirándulásról! Beszéljétek meg, hogy ti milyen határon túli magyar emléket látogathatók meg szívesen!

Magyarok a Kárpát-medence demokratizálódó országaiban

- Gyűjtsétek össze országonként a határainkon túli magyarok legfontosabb érdekvédelmi szervezeteit! Nézzétek meg e szervezetek jelvényeit! Kövessétek a róluk szóló híradásokat!

A volt szocialista országokban a **rendszerátvitel után a magyar kisebbségek is politikai jogokat kaptak**. Létrehozhatták szervezeteiket, pártjaikat, sőt időnként a kormányzatba is bekerültek. Hátrányos volt ugyanakkor, hogy **mindenütt fölerősödött a nacionalizmus**. A fejlődést a nemzetállamban látó többségi népek a kisebbségben élő **magyarok beolvasztására törekedtek**. A magyar **autonómia-törekvések*** is minden esetben **kudarcot vallottak**.

- Kísérd figyelemmel a híradásokban a székelyek autonómiáért folytatott harcát! Milyen módszerekkel éltek, és mit értek el eddig?

Fekete március Marosvásárhelyen

A szélsőséges nacionalizmus Romániában véres eseményekhez vezetett. 1990 márciusában Erdélyben, Marosvásárhelyen a magyarság az anyanyelvi oktatás megteremtése érdekében tüntetett. Válaszul szélsőséges szervezetek románokat szállítottak Marosvásárhelyre, akik baltákkal, botokkal rátámadtak a békésen tüntető magyarokra. A zavargások napokig tartottak. A magyarokat a környező településekről érkező magyarok (székelyek) és cigányok mentették meg. Végül a román hadsereg állította helyre a rendet. Az összecsapásoknak öt halottja (3 magyar és 2 román) és majdnem 300 sebesültje is volt.

Szlovákiában továbbra is érvényben vannak a Beneš-dekrétumok (11. lecke). **Nem engedélyezik a magyar állampolgárság felvételét**, amelyre a honosítási törvény értelmében a szlovákiai magyaroknak is lenne lehetőségük. **Szerbiában** a mai napig **nem kárpótolták** a partizánok által elkövetett 1944–1945-ös **délvidéki vérengzések áldozatainak leszármazottait** (11. lecke). A **délszláv háború** miatt a Vajdaságban sok magyar kényszerült elhagyni az otthonát (23. lecke).

A magyarság fogyása a Kárpát-medencében nem állt meg. Ennek oka a születésszám csökkenése, és az, hogy a határon túli területekről sok magyar költözött Magyarországra és Nyugat-Európába. A beolvasztási törekvésekkel magyarozható, hogy Romániában, a Kárpátokon kívül élő csángók* létszáma 250 ezerről a negyedére csökkent. Egyedül az ausztriai Burgenlandban nőtt némiképp a magyarság létszáma, de ez a betelepüléseknek köszönhető. **A megmaradás záloga az anyanyelv és a kultúra megőrzése, amit a magyar nyelven történő iskoláztatás segíthet.**

Ország	Lélekszám (kerekített adatok)
Románia	1 300 000
Szlovákia	460 000
Ukrajna	150 000
Szerbia	250 000
Horvátország	14 000
Szlovénia	4 000
Ausztria	10 000

A szomszédos országokban élő magyarok létszáma 2011-ben ■ Melyik szomszédos országban él a legtöbb magyar? Nevezzék meg országonként azt a történelmi területet, ahol a magyarok élnek!

Új lehetőségeket jelent, hogy a térség országainak egy része már az **Európai Unió tagja**. Az **átjárható határok** miatt a kisebbségi magyarság könnyebben tart kapcsolatot az anyaországgal. **Szélesednek a kulturális kapcsolatok is**. A magyar kormány által támogatott Határtalanul programban például 2010 és 2017. között kb. 100 ezer magyarországi diák látogathatta meg a határon túli magyar emlékeket.

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Szocializmus → internacionalizmus.
- ❖ Rendszerváltoztatás → Magyarország
 - kedvezménytörvény;
 - magyar igazolvány;
 - magyar állampolgárság.
- ❖ Határon túli magyarok
 - politikai jogok ↔ a többségi népek nacionalizmusa;
 - csökkenő lélekszám;
 - anyaország és EU → új lehetőségek.

Három vajdasági falu: Csúrog, Mozsor és Zsabllya összes magyar lakosát kitelepítették, háborús bűnössé nyilvánították, és kivégezték vagy gyűjtőtáborba szállították 1944–1945-ben.

A vérengzés egyik tetőpontja Csúrogon volt, ahol gyakorlatilag kiirtották a magyar lakosságot. 2014. november elején Szerbiában rendelettel eltörölték a három falu kollektív bűnösségét kimondó egykori jogszabályt

A csíksomlyói búcsú. Csíksomlyó a Kárpát-medencei magyarság egyik legfontosabb zarándokhelye. Minden év pünkösdjén több százezeren zarándokolnak ide. 2008-tól a búcsú idején Magyarországról különvonat is indul Csíksomlyóra ■ Nézz utána, mióta, és minek az emlékére rendezik meg a zarándoklatot! Véleményed szerint a vallási tartalomon kívül miért fontosak az ilyen események?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi jellemezte a Kádár-korszak politikáját a határon túli magyarokkal kapcsolatban?
- Milyen intézkedések születtek a rendszerváltoztatást követően a határon túli magyarok érdekében?
- Jellemezd a határon túli magyarok helyzetét! Milyen különbségek vannak az egyes országok között? Tájékozódj a napi hírekből vagy az interneten!

36. A Kárpát-medencén kívüli magyarság helyzete

A 19. és 20. század történelmi viharaiiban magyarok sokasága vándorolt vagy menekült ki Európa nyugati felébe, Észak- és Dél-Amerikába, Ausztráliába, Izraelbe. Ők alkotják a több mint két és fél milliós külhoni magyar diaszpórát*.

- Gyűjtsétek össze, milyen okai lehetnek annak, hogy valaki elhagyja a szülőhazáját! Keressetek történelmi példákat!

Tamási Áron: *Ábel Amerikában* című könyvének 1957. évi kiadása, amely az első kiadást követően, húsz évvel később jelent meg. Tamási Áron regénye egy furfangos székely legény szemével látatja a kivándorlást

diaszpóra: szétszóródottat jelent, és olyan közösségekre utal, amelyek tagjai egyenként vagy tömegesen elhagyni kényszerültek szülőföldjüket, és más, távoli népek között kénytelenek folytatni életüket.

disszidál: engedély nélkül távozik a hazájából, többnyire politikai okokból.

Szétszórattatásaink története

A magyarok első nagy kivándorlási hulláma a 19–20. század fordulóján zajlott. Az Osztrák–Magyar Monarchia részét jelentő Magyarországról kb. 2 millió ember távozott (a Monarchia másik feléből pedig kb. 1,7 millió) a szegénység miatt, főleg az ígért földjének számító Amerikai Egyesült Államokba. A kivándorlók harmada volt magyar. Többségüket a jobb munkalehetőségek, a gyors meggazdagodás reménye vitte a tengerentúlra. Néhány év múlva többen közülük visszatértek.

Trianont követően negyedmillió, az új határokon kívül rekedt magyar keresett menedéket itthon, de ugyanennyien távoztak nyugatra is.

A második világháború előtt, alatt és azt követően ismét félmillió magyar menekült Nyugatra. Ennek oka a zsidóüldözések, a szovjet megszállás és a Rákosi-diktatúra hatalomra jutása. Némileg javított a helyzeten, hogy a háború befejeződésekor sokan visszatértek Magyarországra.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbe fojtása után újra 200 ezer honfitársunk hagyta el az országot, ahogy akkoriban mondták, disszidált*, és ezrek távoztak a **Kádár-korszak** későbbi időszakában is.

- Kik (a társadalom mely csoportjai) hagyták el az országot a 20. század elején, a második világháború időszakában és 1956 után?

Magyarok a nagyvilágban

A honfoglalás 1100. évfordulóján a világ magyarságának számát 15,7 millióra becsülték, amelyből 13 millióan a Kárpát-medencében, az egykori történelmi Magyarország területén éltek. A többiek a különböző földrészekeken, de ezek fele már nem beszélte a magyar nyelvet. **Asszimilációjuk az adott többségi nemzetben, távol az óhazától szinte elkerülhetetlen.** A kapcsolattartás viszont – ellentétben a szocializmus időszakával – ma már nem ütközik akadályokba.

- Miért nehéz megtartani az anyanyelvet és a nemzeti kultúrát idegen környezetben?

Szent-Györgyi Albert (1893–1986)

vállaltak az **amerikai atombomba** elkészítésében (Neumann János, Szilárd Leó, Teller Ede, Wigner Jenő). Magyar tudós volt „a **számítógép atyja**” (Neumann János). **Eddig 15 magyar kapta meg a legnagyobb tudományos elismerést, a Nobel-díjat** (közülük hatan nem Magyarországon születtek, de magyar kötődésűek). Közülük csak **Szent-Györgyi Albert** érte el eredményeit hazai tudományos műhelyben (Nobel-díj 1937-ben a C-vitamin felfedezéséért). A második világháborút követően ő is külföldre távozott. Hazai alkotásáért, a *Sorstalanság* című, holokausztról szóló regényéért kapott irodalmi Nobel-díjat **Kertész Imre** (2002).

- Nézz utána a magyar és magyar származású Nobel-díjasok életrajzának! Mikor hagyták el az országot? Milyen tudományterületeken tevékenykedtek?

Teller Ede (1908–2003) amerikai magyar atomfizikus megsemmisíti a paksi atomerőmű látogatóközpontjának bejáratánál felállított Paksi disputa című szoboregyüttest (1996). Az atomkutatáshoz kapcsolódó világhírű magyar tudósokat ábrázoló együttesben Teller Ede még életében szobrot kapott ■ Nézzetek utána (pl. a paksi atomerőmű látogatóközpontjának honlapján), hogy jelenleg kik láthatók a szoboregyüttesben! Milyen tudományágokban tettek nagy felfedezéseket ezek a tudósok?

Kertész Imre (1929–2016)

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Kivándorlás: a Monarchiából – Trianon után – a második világháború alatt és után – 1956 után.
- ❖ Magyarok a nagyvilágban: asszimiláció és hagyományörzés.
- ❖ Kedvezőbb környezet → jelentős magyar tudományos eredmények (magyar Nobel-díjasok).

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyek voltak azok a történelmi körülmények és események, amelyek hatására sokan elhagyták Magyarországot?
- Mit tehet az anyanemzet a diaszpórában élő magyarság érdekében?

A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon

■ ÖSSZEFOGLALÁS

1 Dolgozzatok csoportokban!

Miért mehetett végbe békésen a rendszerváltoztatás? Tegyétek időrendbe a folyamat alább felsorolt főbb eseményeit!

a harmadik Magyar Köztársaság kikiáltása ■ Göncz Árpád köztársasági elnök lesz ■ az új koalíciós kormány megalakulása Antall József vezetésével ■ Ellenzéki Kerekasztal ■ alkotmánymódosítás ■ Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése ■ Nemzeti Kerekasztal ■ önkormányzati választások ■ szabad országgyűlési választások

2 Dolgozzatok csoportokban!

Milyen változás következett be a tulajdonviszonyokban? Számadatokkal is bizonyítsátok ennek mértékét!

Mit jelent a privatizáció? Mi volt a külföldi befektetők megjelenésének a jelentősége? Milyen ellentmondásokat rejtett magában a tevékenységük?

Jellemezzétek az igazságtételt és a kárpótlást az előnyök és a hiányosságok együttes figyelembevételével!

Mi volt a jelentősége a piacgazdaság kialakulásának? Tekintsétek át ennek jellemzőit a szocialista tervgazdálkodással egybevetve! Használjátok a tankönyv 22. oldalának táblázatát!

3 Dolgozzatok csoportokban!

Hasonlítsátok össze a többpárti demokráciát az egypárti diktatúrával!

Idézzétek fel a demokrácia történelmi hagyomá-

nyait az antik kortól, a 18–19. századi előzményeken át a 20. századi kiteljesedésig!

Tekintsétek át, milyen előzményei vannak a többpárti demokráciának Magyarországon az Osztrák–Magyar Monarchiában, a két világháború közötti időszakban és a második világháború utáni években! Vitassátok meg, mennyiben tekinthetők demokráciának azok a rendszerek, és mennyiben nem!

Nevezzétek meg a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmi ág főbb szerveit Magyarországon! Mit jelent a politikai váltógazdaság?

Mi a mindenkori országgyűlési és önkormányzati választások jelentősége?

4 Dolgozzatok csoportokban!

Mi a jelentősége annak, hogy a szovjet csapatok elhagyták hazánk területét?

Vitassátok meg és értékeljétek Magyarország NATO-hoz való csatlakozásának jelentőségét!

Rendeztetek hasonló vitát európai uniós csatlakozásunkról, megvizsgálva annak eredményeit! Vegyétek sorra, hogy a környezetetekben milyen európai uniós támogatással létesült beruházások vannak!

5 Dolgozzatok csoportokban!

Mi a különbség ország és nemzet, nemzet és nemzetiség között?

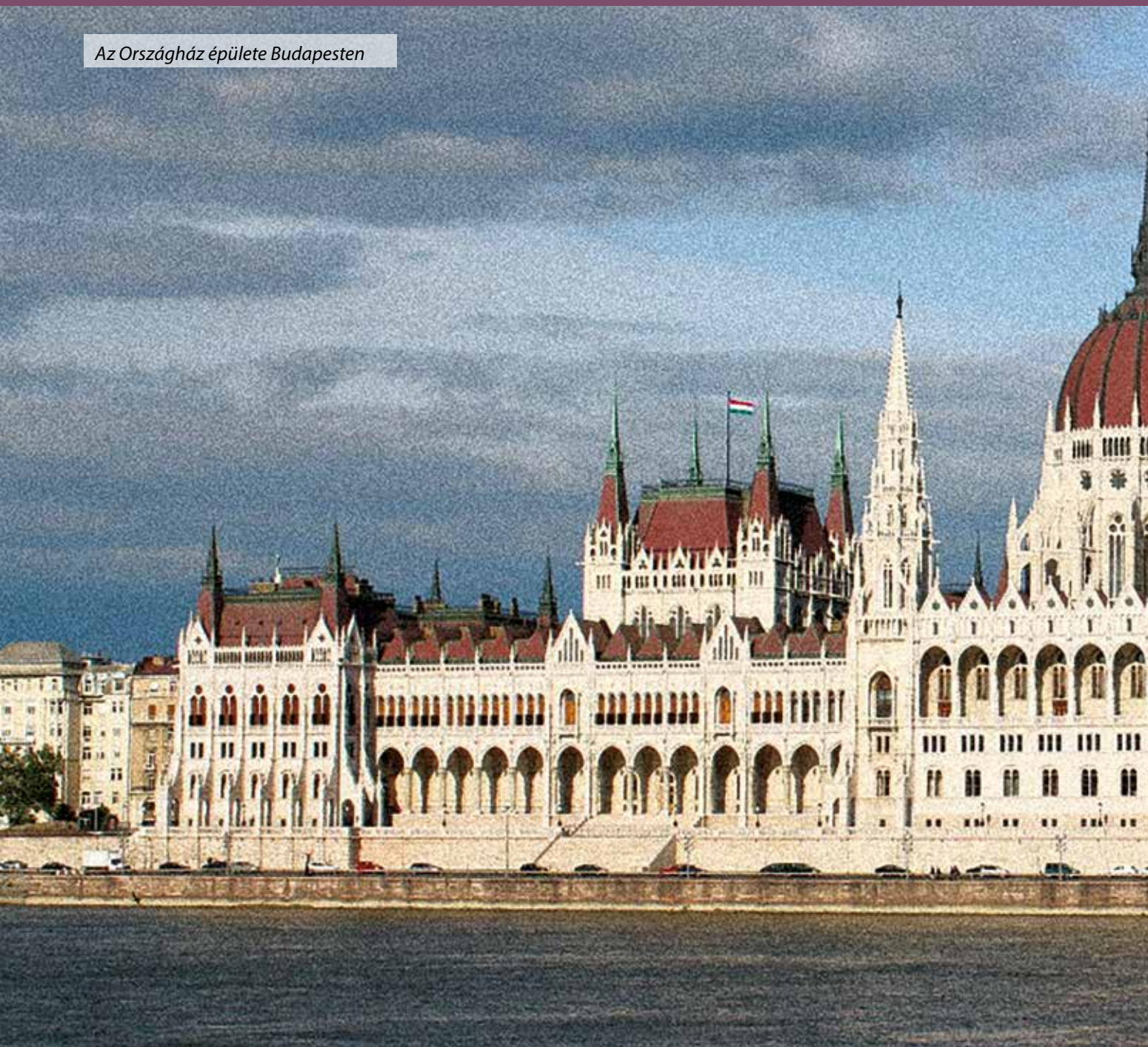
Mit jelent a diaszpóra szó?

Készítetek javaslatokat arra, hogy a ti iskolátok hogyan adhatna segítséget egy határon túli iskolának! A cél, hogy minél több lehetőségük legyen az ottani tanulóknak a magyar kultúra megismerésére és megszeretésére.

VI. fejezet

Társadalmi és gazdasági ismeretek

Az Országház épülete Budapesten

A MŰLT MEGISMERTETÉSÉT KÖVETŐEN a könyvnek ez a fejezete a jelenben való tájékozódást kívánja segíteni. Ahhoz, hogy eligazodjunk a világban, értenünk kell az emberek viselkedését meghatározó szabályokat és hagyományokat. A demokrácia adta lehetőségekkel is akkor tudunk élni, és egyéni érdekeinket a közérdekkel összehangolni, ha ismerjük az állampolgári jogainkat és kötelességeinket, és a demokrácia intézményrendszerének működését. Fontos szerepet játszik az életünkben a gazdasági élet és a pénzügyi világ is. A nyilvánosság működését is értenünk kell, mert mindarról, ami a világban történik, a különböző nyilvános médiumokon keresztül tudunk tájékozódni.

Ebből a fejezetből megtudhatod,

- mi a különbség az illem, az erkölcs és a jog között;
- mik a téged megillető állampolgári jogok, és az állampolgárság milyen kötelezettségekkel jár;
- hogyan működik a demokratikus állam;
- kik a gazdaság legfontosabb szereplői;
- mi a különbség a tények, a vélemények és a hírek között.

Eközben azt is megtanulod, miként lehet

- a politikai rendszer és az állami intézmények működését ábrák segítségével elmagyarázni.
- gazdasági folyamatokat és összefüggéseket ábrák segítségével megérteni és bemutatni.
- a saját mindennapi tapasztalataidat összekapcsolni azzal, amiről tanultok.
- a politikai és gazdasági életről, valamint a média működéséről téged érdeklő kérdéseket megfogalmazni.
- a kérdéseidre az interneten és egyéb ismeretforrásokban válaszokat keresni.
- az interneten talált források, információk megbízhatóságát ellenőrizni.
- a saját környezetben tapasztalt problémákat bemutatni és megvitatni.
- különböző közös ügyekre vonatkozó javaslatokat megfogalmazni és azok mellett érvelni.

VI. Projektfeladat

Alakítsatok szerkesztőséget!

Cél: Színes és érdekes híryanag elkészítése és összeállítása az iskolai élet egy hetének eseményeiről.

Mire keressük a választ a közös munka során?

- Hogyan lesz a megtörtént eseményekből hír?

Mit tanulunk meg a projekt során?

- Megtervezni és megvalósítani egy közös feladatot.
- Információkat keresni, gyűjteni és kiválogatni valós eseményekről különböző szempontok szerint.
- Riportokat megszervezni és készíteni.
- Tudósításokat írni és ezekhez képi illusztrációkat készíteni és kiválasztani.
- Sokféle témájú és műfajú tartalmat egybeszerkeszteni.

Mit fogunk csinálni?

- **4-5 fős csoportokat alakítunk.**
- **Kiválasztjuk,** hogy a mi csoportunk melyik hétről és milyen műfajban készíti el a hírösszeállítását (iskolaújság, iskolarádió, iskolai honlap).
- **Információkat keresünk, gyűjtünk és szerkesztünk,** például:
 - Megpróbálunk minél több dolgot előzetesen megtudni a várható iskolai eseményekről.
 - Tudósítókat küldünk különböző eseményekre és helyszínekre.
 - Riportokat és felvételeket készítünk különböző aktuális témákról és eseményekről.
 - Utánajárunk a diákok által felvetett kérdéseknek és problémáknak.

**LOREM
IPSUM**

AMET CONSECTUR
ADIPIS SUSPENSISSE

LOREM IPSUM DOLOR
LOREM IPSUM DOLOR SIT ACETUR ADIPIS

- **Megszervezzük** a munkát. Megválasztjuk a tevékenységek felelőseit: főszerkesztő, rovatvezető, tudósító, riporter, fotós, videós, grafikai tervező, szervező stb. Munkanaplót vezetünk szerkesztőségünk munkájáról.
- **Megtervezzük** a hírösszeállítás célját, stílusát és formáját, az ebben található tartalmi rovatokat. Eldöntjük, hogy milyen témákról és eseményekről fogunk híreket közölni, ezeket mivel tesszük vonzóvá és érdekessé a közönség számára.
- **Elkészítjük** a hírösszeállítást.
- **Megkérdezzük** a diákokat arról, mennyire tartották informatívnak és érdekesnek a bemutatót. Összegezzük a véleményeket.

Tervezzük meg projektünket!

A tervezést segítő táblázat mintáját az I. projektfeladatnál találjátok. Készítsétek el a táblázatot a füzetetekbe, és töltsétek ki, egészítsétek ki közösen! (A felelősök a csoporttagok munkájának összehangolásáért felelnek.)

37. Szokás, hagyomány, illem, erkölcs

A világ minden táján és minden korban az emberi közösségek kialakították és továbbadták azokat a közös szabályokat, amelyekkel az együttélésüket megszervezték. E sok-sok évszázad bölcsességét magában hordozó szabályrendszer megkönnyítette és szebbé is tette a közösségek életét.

- Mit ünneplünk március 15-én, augusztus 20-án és október 23-án?
- Sorolj fel néhány általad ismert népszokást!
- Sorolj fel olyan illemszabályokat, amelyek a fiatalok és az idősek közötti jó kapcsolatot segítik!

1 Eltérő étkezési szokások

Történelmi tanulmányainkból tudhatjuk, hogy az arabok és a zsidók nem fogyasztanak disznóhúst, illetve Indiában szent és mélyen tisztelt állat a tehén, amelyet nem vágnak le. Ezek a szokások, hagyományok és vallási előírások eltérnek a magyar étkezési gyakorlattól, de ettől még nálunk is bárki követheti e példákat.

- Milyen egyéb érdekes és a miénktől eltérő szokásokat ismertek még?

Szokások és hagyományok

Az életünk nagyon sok területén olyan szokásokat követünk, amelyek nemegyszer több száz évvel korábban alakultak ki. Húsvétkor tojásokat festünk, karácsonykor karácsonyfát állítunk, és megajándékozunk egymást. Halottak napján felkeressük elhunyt rokonaink sírját, ahogy őseink is tették. Az ünnepi rendezvények előtt elénekeljük a magyar Himnuszt. Minden évben március 15-én kokárdát tűzünk ki a szívünk fölé, mert így emlékezünk a márciusi ifjak hősiességére. A társadalmi életben az ismétlődő helyzetek azonos viselkedést követelnek meg az emberektől. Az ismétlődő cselekvésből így lesz szokás. Az eltérő kultúrájú emberi közösségek különböző, sokszor egymással ellentétes szokásokat is követhetnek. 1

- Vitassátok meg, hogyan és miért öröklődnek tovább a közösség szokásai!
- Milyen szokások kapcsolódnak március 15-höz a kokárdaviselés mellett?

Locsolás Hollókőn

- Meséld el a kép alapján, hogyan zajlik a locsolás! Miben különbözik az általad megszokott húsvéti locsolástól? Keresd meg a térképen Hollókő települését!

Kassai Lajos világbajnok lovas íjász hagyományőrző ■ Melyik történelmi korszak hagyományait őrzi a képen látható lovas íjász? Idézd fel korábbi tanulmányaid alapján azt a harcmódot, amit a képen látsz!

Mohácsi busójárás ■ Nézzünk utána az interneten, hogyan alakult ki a busójárás hagyománya! Milyen ruhát viselnek a busó hagyományőrzők?

Az emberek a **megörökölt magatartásformákat igyekeznek megőrizni és továbbadni** a következő nemzedékek számára. Ezzel is **kifejezzük tiszteletünket** szüleink, nagyszüleink, őseink, hazánk és régen élt nagyjaink iránt. **Egy közösség kultúráját, tapasztalatainak összességét hagyománynak, idegen szóval tradíciónak nevezünk.** A hagyomány értéként kezeli, és óvja a múlt örökségét, és ez nemcsak a **továbbörökítésre érdemes szokások** életben tartását jelenti, hanem **őseink gondolkodásmódjának továbbadását** is. ② Ily módon a közös hagyományok erősítik a **közösséghez tartozás érzését** és a közösség összetartó

②

„A hagyomány nem a hamu őrzése, hanem a láng továbbadása.”

(Morus Tamás, XVI. századi angol filozófus)

- Vitassátok meg, hogyan értelmezték Morus Tamás gondolatát a hagyományok őrzéséről!

A történelmi hagyományok is hozzá tartoznak egy nép kultúrájához. Lovagi bajvívás a 30. Visegrádi Nemzetközi Palotajátékokon, a királyi palota udvarán, 2014-ben ■ Emlékszel, melyik uralkodónk idején élte fénykorát a visegrádi palota?

③ Az ünnepi játékok és a hagyományőrzés

A jellegzetes jelmezbe öltözött, maszkos busók mohácsi télűző szertartása, a tihanyi visszhang legendájához fűződő rendezvények, a középkori magyar lovagi kultúrát felelevenítő visegrádi palotajátékok, a bajai halászléfesztivál, a debreceni virágkarnevál vagy a római kori Pannónia hangulatát megidézõ szombathelyi történelmi karnevál is része az összmagyar hagyománynak.

- Keresd meg a térképen a szövegben említett események helyszíneit!
- Gyűjtsd tovább a példákat hagyományőrző rendezvényekre!

Japán köszöntés ■ Mit gondolsz, miért kell a fiatalabb vagy alacsonyabb beosztásban dolgozó japánoknak mélyebben meghajolniuk? Magyarországon hogyan köszöntjük egymást? Kinek illik előbb köszönnie?

erejét. Ezért is tartják fontosnak a **hagyományőrzők** a régi szokások fenntartását és felélesztését. A néptáncosok például a régi táncok bemutatásával őrzik a magyar nép kultúráját, az íjász hagyományőrzők honfoglaló őseink harcmodorát elevenítik fel. ③

- Említs példákat az ősi magyar néphagyományra!
- Nézz utána az interneten, hogy mik azok a skanzenek!
- Vitassátok meg, miért fontos a hagyomány továbbörökítése!

Illem

A társadalmi együttélést könnyítik meg az illem szabályai. Illemszabályok nélkül sok esetben nem tudnánk, hogyan kellene megfelelő módon viselkednünk, ezért támpontokként használjuk őket különböző élethelyzetekben. Az illemszabályok – a jogszabályokkal ellentétben – **nem írott rendelkezések, pusztán a megszokás rögzíti őket.** Ismerőseink illő üdvözlése, a megfelelő ruhaviselet vagy az ünnepi asztal megterítésének rendje mind-mind hozzátartozik az illemhez, a viselkedésünket meghatározó szokásrendszerhez. **Akkor járunk el illendően, ha viselkedésünk tapintatos, udvarias, és tisztelet nyilvánul meg benne mások iránt.**

Egyes illemszabályok idővel megváltozhatnak. Például régen hatalmas tiszteletlenségnek számított rálépni a ház küszöbére, manapság viszont ezt már csak kevesen sérelemzik. A rómaiak még fekvé étkeztek, manapság viszont Európában már ülve illő.

Az illemszabályok országonként, kultúránként is változnak. A tekintélytisztelő japánok mélyen meghajolnak főnökük előtt, Európában viszont megalázó lenne ilyet a munkatársaktól megkövetelni. Magyarországon általában mindent megeszünk, amit feltálalnak, Kínában ugyanakkor hatalmas szégyennek számítana a vendéglátó számára, ha az asztalról minden elfogyna. Úgy illendő, ha követjük annak az országnak **vagy családnak a szokásait, ahol éppen vendégek vagyunk.**

- Hogyan illendő felöltözni Magyarországon egy ünnep alkalmával?
- Miért illendő alkalmazkodnunk a vendéglátó ország vagy család szokásaihoz?
- Gyűjtsd össze a nők és férfiak közötti kapcsolatra vonatkozó illemszabályokat!

Az erkölcs

Az erkölcs az az **értékrend**, amely alapot ad a közösség és az egyén számára a helyes és helytelen, káros és hasznos **cselekedetek megítéléséhez**. Az erkölcs szabályozza az ember magatartását a társadalmi együttélés minden területén, így a munkában, a magánéletben és a közéletben. Vannak olyan erkölcsi szabályok, amelyeket minden jól működő társadalomnak el kell fogadnia, ilyen például az élet védelme és a szülők, ősök tisztelete. Mint ahogy a becsületesség, az őszinteség és a hűség is mindenkor és mindenhol fontos erkölcsi érték.

Bizonyos magatartásformák megítélése ugyanakkor változhat az évszázadok során. Vannak cselekedetek és problémák, amelyek erkölcsi megítéléséről napjainkban is éles vita folyik az emberek között. **4 Az európai kultúrát és az európai emberek erkölcsét az utóbbi 1500 évben a görög filozófia, a római jog és a keresztény etika hármassága határozta meg és szabályozta.**

- Miért fontos a szülők és az ősök tisztelete egy társadalom számára?
- Említs olyan erkölcsi szabályokat, amelyekről társadalmi vita folyik! Miért vitatkoznak az emberek erkölcsi kérdéseken?
- Keressetek olvasmányaitokból erkölcsös és erkölcstelen irodalmi hősöket! Soroljátok fel, mely cselekedeteik miatt tartjátok őket erkölcsösnek, illetve erkölcstelennek!

4 Vita az eutanáziáról

Passzív eutanáziának nevezik azt, amikor egy gyógyíthatatlan beteg lemond a további orvosi beavatkozásokról. Ezt azért teszi, mert nem akarja meghosszabbítani a nagy testi és lelki szenvedésekkel járó halálát. A jogszabályok lehetőséget adnak a passzív eutanáziára, de ez komoly erkölcsi kérdéseket vet fel. Joga van-e a betegnek az élet méltóságos befejezésének elősegítését kérni? Megteheti-e az életre felelködött orvos, hogy akár passzívan is, de siettesse egy beteg halálát?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Íratlan szabályok.
- ❖ Szokások; hagyományok → közösséghez tartozás.
- ❖ Illem → a társadalmi együttélés megkönnyítése.
- ❖ Erkölcs → a magatartást szabályozó értékrend
← görög, római és keresztény gyökerek.

A szülők, nagyszülők tiszteletét és szükség esetén gondozását erkölcsi kötelességünknek érezzük

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hogyan és miért alakultak ki a különböző szokások?
- Mi a hagyományok szerepe a közösségek életében?
- Miért hasznosak az illemszabályok?
- Miért és hogyan hat az erkölcs személyes döntéseinkre?

38. Jogok és kötelességek

A demokratikus állam legfontosabb feladata a jogok biztosítása polgárai számára. Ezek a jogok ma már azonban túlnőnek országhatárokon, elvileg az emberiség egészére garantáltak. Ne feledjük azonban, hogy jogaink addig terjednek, míg azok másokéit nem sértik. És azt sem, hogy a jogok mindig kötelességekkel is együtt járnak.

- Mikor és miért volt szükség az általános emberi jogok kinyilvánítására?
- Milyen jogokkal kell rendelkezniük az állampolgároknak egy szabad és demokratikus országban?

Emberi és polgári jogok nyilatkozata.
1789. augusztus 26-án fogadta el a francia
Alkotmányozó Nemzetgyűlés

A **gyülekezési szabadság** a polgároknak az a joga, hogy többnyire közügyek tárgyalására gyűléseket tarthatnak. Korlátja, hogy a polgárok csak békésen és fegyvertelenül vehettek részt a gyűléseken. Az **egyesülési jog** szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetve közösségeket hozzon létre, vagy azokhoz csatlakozzon. Ezek lehetnek: szövetség, párt, szakszervezet és egyesület.

Az általános emberi jogok

Az **emberi jog** jellegzetesen modern kifejezés. A 18. századi felvilágosodás gondolkodói irányították rá a figyelmet. A korábbi születési előjogok helyett az alapvető szabadságjogokat hirdették: **az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való jogot, valamint szólás- és vallásszabadságot**. Az első két állami dokumentum, mely ezeket átvitte a gyakorlatba, az amerikai Függetlenségi nyilatkozat és a francia **Emberi és polgári jogok nyilatkozata** volt.

- Ismételj! Melyik francia felvilágosult gondolkodó hirdette meg a népfeltség elvét? Mit jelent ez?
- Mutasd be, mikor, milyen történelmi körülmények között születtek a nyilatkozatok!

A 19. században az **egyéni politikai szabadságjogok** lassan meggyökeresedtek az európai államok zömében. Ezek egy része azonban eleinte korlátozott módon csak a lakosság egy részére vonatkozott. Ilyen volt a választójog, amelyet az erősödő választójogi küzdelmek nyomán egyre több országban a társadalom egyre nagyobb része megkapott. A szabadságjogokat már az első polgári alkotmányok megfogalmazták. Ezekkel kívánták megvédeni állampolgárait a korábban azt korlátozó államtól. A közös (kollektív) politikai jogok a társadalom szabadságát kívánták biztosítani. Ezek a **gyülekezési és egyesülési jog,*** valamint a **lelkiismereti és vallásszabadság**.

- Gyülekezésnek tekinthető-e egy sajtótájékoztató, a diákok szorenádja, egy kulturális vagy sportrendezvény? Indokold választaidat!
- Mennyiben hasonlít egymáshoz vagy tér el egymástól a szólás- (vélemény-) és sajtószabadság!

A modernebb, 20. század eleji alkotmányok már kötelezettséget vállaltak arra is, hogy **munkaalkalmat biztosítsanak polgáraiknak**. Emellett pénzbeli és természetbeni juttatásokkal **segítették a munkanélkülieket**.

- Vegyétek sorra és értelmezzétek a gazdasági mellett a szociális és kulturális jogokat is!
- Mit jelent a tanuláshoz való jog a mai Magyarországon?

A 20. század második felében, különösen az afroamerikai polgárjogi mozgalom 60-as évekbeli sikereit követően, egyre inkább előtérbe kerültek az egyenjogúságot biztosító jogok mellett a megkülönböztetéseket tiltóak is. ❶

A globális világ kihívásai hívták életre a **szolidaritási jogokat***. Ezek között megjelennek a környezetvédők követelése, valamint a jövő nemzedékek iránti fokozottabb felelősségvállalás. Utóbbinak több demokratikus országban külön országgyűlési biztosa is van. ❷

❷ Az ombudsman

A jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó országgyűlési helyettes biztos (ombudsman) figyelemmel kíséri a jövő nemzedékek érdekeinek érvényesülését. Velük kapcsolatos egyéni panaszokat vizsgál ki, illetve intézkedéseket hoz csoportjaikat érő jogsértések kiküszöbölésére. (Az ombudsman svéd szó – itt hozták létre az intézményt még a 19. század elején –, jelentése: állampolgári panaszokat vizsgáló tisztségviselő.)

Nemzetközi egyezmények az emberi jogokért

Az emberi jogok három nemzedékét bemutató táblázatban (182. oldal) megfigyelhető fejlődés nem töretlenül zajlott le bő két évszázad alatt. A 20. századi **fasiszta és kommunista diktatúrák** a legalapvetőbb emberi jogokat is sárba tiporták. A második világháborút követően a Szovjetunió hatalmi befolyásának növekedésére **válaszul 1948-ban az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) tagállamai elfogadták az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát**. Nem sokkal később az elfogadás napját, december 10-ét az emberi jogok világnapjává nyilvánították. A nyilatkozat alapját képezi az 1966-ban szintén az ENSZ Közgyűlése által elfogadott **Polgári és politikai jogok és Gazdasági, szociális és kulturális nemzetközi egyezségokmányának**. Ezeket Magyarországon 1976-ban iktatták törvénybe.

Új személyazonosító igazolvány ■ Mit jelent az információs önrendelkezési jog? Érdeklődj utána, hogy az új, 2016-ban bevezetett személyi igazolvány milyen személyes adatokat tartalmaz!

❶ A sértő megnevezések tiltása

A „néger” kategóriát először 1900-ban használták az amerikai népszámlálások történetében. Korábban az afrikai eredetű embereket „színesnek”, „színes bőrűeknek” hívták. A néger elnevezés használata a 20. század első felében, a „fajok” közötti egyenlőtlenség évtizedeiben általános maradt az Amerikai Egyesült Államokban. A 60-as évek polgárjogi mozgalmi azonban ezt elutasították, és támogatóikat maigukat „feketének”, vagy „afroamerikainak” nevezték. Mégis az amerikai népszámlálási ívekről csak 2013-ban törölték el a „néger” szót, amely már régóta sértőnek számít, ahogy egyre inkább a „fekete” is ilyené vált.

szolidaritás: a szolidaritás szó kölcsönös segítségvállalást jelent. A fogalom azt jelenti, hogy az ember az önérték követését, érvényesítését más érdekeit is tekintetbe véve önként korlátozza. A szolidaritás fogalma rokon a bibliai felebaráti szeretettel.

Eleanor Roosevelt, az 1933 és 1945 közötti amerikai elnök özvegye, aki az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága elnökéként jelentős szerepet játszott az Emberi jogok nyilatkozata összeállításában ■ Milyen világpolitikai helyzetben született meg a nyilatkozat? Miért volt ellentmondásos, hogy a szovjet küldöttség is aláírta a nyilatkozatot?

Politikai és szabadságjogok (18–19. század)	Gazdasági, szociális és kulturális jogok (19–20. század)	Egyenjogúságot biztosító, megkülönböztetést tiltó jogok (20. század második fele)	A globális világ kihívásai nyomán megfogalmazott szolidaritási jogok (20. század vége)
<p>Személyi szabadságjogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – az élethez és a testi épséghez, – az emberi méltósághoz, – a szabadsághoz, – a tulajdonhoz, – a személyi sérthetlenséghez való jog. <p>Közös politikai jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – az egyesülési és gyülekezési jog, – a szólás- és sajtószabadság, – a lelkiismereti és vallásszabadság. <p>Állampolgári jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – választójog, – panaszjog, – közügyekben való részvétel, – törvény előtti egyenlőség, – közteherviselés. 	<p>Gazdasági jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – munkához és a pihenéshez, – a sztrájkhoz való jog. <p>Szociális jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a testi-lelki egészséghez és – a szociális biztonsághoz való jog. <p>Kulturális jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a tanuláshoz és a – művelődéshez való jog. 	<p>Egyenlőségi jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a nemek, – a nemzetek és – nemzetiségek, – az egyházak egyenjogúsága; – a faj, bőrszín, származás és – vagyon szerinti megkülönböztetés tilalma. 	<p>Szolidaritási jogok:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a békéhez, – a fejlődéshez és – az egészséges környezethez való jog; – a természeti javak emberi öröksége arányos hasznosításához való jog; – a jövő nemzedékek jogai; – információs önrendelkezési jog; – tájékozódáshoz és tájékoztatáshoz való jog.

Az emberi jogok három nemzedéke ■ Tanulmányozd a táblázatot! Kövesd nyomon, hogyan érvényesültek az évszázadok során a francia forradalom jelszavai (Szabadság, Egyenlőség, Testvériség)!

Az emberi jogok világnapjára (december 10.) készült plakát ■ Fordítsátok le a karokra írott angol nyelvű szavakat! Hogyan kapcsolódnak az emberi jogokhoz?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Válasszatok ki egy jogot az emberi jogokat bemutató táblázat utolsó oszlopából! Készítsetek egy beszédet e jog biztosításának szükségességéről és fontosságáról! Vitasátok meg e kérdést egymással is!
- Milyen nemzetközi egyezmények szólnak az emberi jogokról?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Emberi jogok – fokozatos fejlődés: alapvető emberi és politikai jogok → gazdasági jogok → egyenlőségi jogok → szolidaritási jogok.
- ❖ Nemzetközi garanciák.

39. Alkotmány és törvényalkotás

Az alkotmány igénye az újkor elején fogalmazódott meg. Célja a központi hatalom korlátozása és ellenőrzése, valamint a jogegyenlőség és szabadságjogok biztosítása volt. A jogszabályok betartását az állam ellenőrzi. Ezek korlátoznak és védelmeznek is bennünket egyszerre. Segítik a társadalmi együttélést, és biztosítják a szabadság feltételeit.

A közösségek életének szabályozása

Az emberi közösségek működése elképzelhetetlen bizonyos szabályok és társadalmi normák nélkül. Ezek többnyire a helyes és követendő magatartást határozzák meg, az előírás be nem tartása pedig különböző hátrányos következményekkel jár. Súlyosabb esetekben a közösség a jogi intézményrendszer segítségével a szabályok megszegőit meg is bünteti. Mindez csak **akkor működik jól, ha a közösség tagjai ismerik és elfogadják a közös szabályokat.**

- Lapozz vissza a 28. leckéhez! Milyen jogi intézményrendszer működik hazánkban?

A társadalmi normáknak a történelem folyamán több fajtája alakult ki: a **szokás**, az **erkölcs**, a **vallási norma** és a **szokásjog**. A modern társadalmakban vált általánossá a törvényekben és más jogszabályokban megfogalmazott **írott jog**.

- Fogalmazd meg a különbségeket a társadalmi normák fajtái között!

A jogszabályok megalkotása

A **jogszabályok betartását az állam kényszerítő eszközökkel biztosítja.** A jogszabályok szerepe kettős: egyrészt a fennálló rend védelme, másrészt a társadalmi együttélés feltételeinek rögzítése. A **központi jogszabályokat** (például törvények, miniszteri rendeletek) az államok országgyűlései és kormányai fogadják el és adják ki. Ezek a lakosság egészére vagy nagyobb körére terjednek ki. Ezzel szemben a **helyi jogszabályok** csak egyes régiók, pl. megyék vagy települések életét szabályozzák. Ezeket **önkormányzatok** adják ki. A helyi jogszabályok **nem mondhatnak ellent a központi jogszabályokban előírtaknak.**

- Érdeklődj utána, hogy milyen törvényeket tárgyalt vagy fogadott el a közelmúltban az országgyűlés!
- Tájékozódj arról is, hogy milyen helyi önkormányzati rendeletek érintik családodotok életét!

- Mi a különbség az alkotmány és a törvény között?
- Mely történelmi események kapcsán találkoztunk alkotmányok készítésével?
- Hol terjesztik elő és kik fogadják el a törvényjavaslatokat?

Meghívó lakossági fórumra

Piliscsaba Város Önkormányzatának Képviselő-testülete
a 314/2012.(XII.8) Kom. rendelet 29/A.§ (2) d) pont értelmében
2017. április 18-án
18.00 órai kezdettel
a Művelődési Információs Központ és Könyvtár
nagytermében
(Klarissza ház, Templom tér 9.)
lakossági fórumot tart, melyre ezúton
tisztelettel meghívom.

Napirend:

1.) A piliscsabai 3343/2. helyrajzi számú ingatlan
fejlesztéséhez (társasházak építése) kapcsolódóan
a Helyi Építési Szabályzat módosítása.

Piliscsaba, 2017. március 28.

Üdvözlettel:
Fazekas Árpád
polgármester

*Piliscsaba önkormányzatának hirdetése.
Fontos, hogy az önkormányzat helyi ügyekben
megismerje a lakosság véleményét*

A központi és helyi jogszabályok megalkotói és formái Magyarországon ■ Mi a hasonlóság az országgyűlés és az önkormányzatok között?

Mi az alkotmány?

Az alkotmány olyan különleges törvény (alaptörvény), amely a polgári fejlődés eredménye. Benne **az állam saját hatalmát korlátozva biztosítja polgárai számára az alapvető jogokat, megszabva a hatalom gyakorlásának kereteit és szervezetét.** Olyan legmagasabb szintű jogi dokumentum, amely magát a törvényalkotót (országgyűlés, parlament) is köti. **Nem születhetnek ugyanis az alkotmánnyal ellentétes törvények.** A demokratikus alkotmány kifejezi a társadalmi berendezkedés alapjait, meghatározza a társadalom és az állam viszonyát, megállapítja és biztosítja a személyes szabadságjogokat, a jogegyenlőséget, szabályozza az államszervezet felépítését és működését.

- Magyarázd meg, hogy miért nevezhető a „törvények törvényének” az alkotmány!

A jogállam

Egy **jogállamban az állampolgárok jogait és kötelességeit világos, bárki számára hozzáférhető és megérthető törvények szabályozzák.** Az állam az érvényben lévő jogszabályokat összegyűjtve kinyomtatva és interneten elérhető formában is közzéteszi (pl. Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, Magyar Közlöny). Be nem tartásuk esetén mindenkinek számolnia kell a következményekkel. A megszerzett **jogokat senkitől sem lehet elvenni.** Ezt nevezik **jogbizton-**

Ma már digitális formában is megjelentetik a jogszabályokat

ságnak. A jogállamban érvényesül a hatalmi ágak (törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató) megosztásának és elválasztásának elve, a hatalom erőszakos megszerzésének és kizárólagos gyakorlásának tilalma. A jogállamra jellemző még a szabad választások mellett a többpártrendszer, az önkormányzatiság és a bírói függetlenség.

- Rendeztetek vitát arról, hogy miért nem volt jogállamnak nevezhető a Kádár-korszak idején hazánk! Mi változott Magyarországon a rendszerváltoztatást követően?

Aki jogállamban nem teljesíti a jogszabályokban előírt kötelezettségeit, azzal szemben a hatóságoknak joguk van eljárni. Például meg nem fizetett tartozás fejében a vagyontárgyait is le lehet foglalni, sőt ki is lehet lakoltatni. ❶

Kilakoltatásra várók egy budapesti bérház udvarán ▪ Vitassátok meg, igazságos-e a kilakoltatás, ha például a hitelből vásárolt házának kölcsönrészleteit nem tudja fizetni valaki! Próbáljatok megoldásokat keresni a helyzet valamilyen rendezésére! Mérlegeljétek a saját erőn felüli kölcsönt felvevő felelősségét is!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Emberi közösségek → írott és íratlan szabályok.
- ❖ Államok: törvények és jogszabályok (országos és helyi szint).
- ❖ Alkotmány: alapvető törvények
 - jogok és kötelességek; az állam felépítése, működése.
- ❖ A jogállamiság feltételei.

ÁTLÁTHATÓSÁG

ELSZÁMOLTATHATÓSÁG

BECSÜLETESSÉG

MÉLTÁNYOSSÁG

A JOGÁLLAMISÁG
TISZTELETBEN TARTÁSA

A demokratikus államigazgatás alapelvei

- Példák segítségével magyarázd meg az ábrán levő fogalmak jelentését!

❶ A kilakoltatási moratórium

Ha valaki nem tudja fizetni a banknak a lakásvásárláshoz felvett hitel részleteit vagy a közüzemi díjakat (víz, gáz, elektromos áram), illetve önkormányzati tulajdonú lakás esetén a lakbért, akkor a törvény alapján a tartozás fejében elvehetik tőle a lakást. Ilyenkor jön a kilakoltatás, a család az utcára kerül. Az állam közvetlenül annyi segítséget nyújthat ezeknek a bajba jutott embereknek, hogy a leghidegebb időszakban törvényrel tiltja meg a kilakoltatást. Ez a kilakoltatási moratórium, amely jelenleg november 15. és április 30. között érvényes.

- Vitassátok meg, mekkora segítséget jelent az érintetteknek a kilakoltatási moratórium! Miért nem törölheti el az állam a bajba jutottak tartozását? Milyen következményei lennének egy ilyen állami rendelkezésnek?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi a hasonlóság a szokás és a törvény között?
- Vitassátok meg, miért az a jó, ha a törvényeket az emberek által megválasztott képviselők alkotják meg?
- Melyek a különbségek a központi és a helyi jogszabályok között?
- Hogyan védi meg a jogállam az egyén jogait és szabadságát?

Érdekességek az alkotmányozás történetéből

■ OLVASMÁNY

Három nagy nyugati államnak erősen eltérő volt az alkotmányozási múltja. Angliának ún. történelmi alkotmánya van, amely szokásjogi alapon a 13. század óta született fontos törvényeket foglalja magában. Az Amerikai Egyesült Államok ragaszkodik 1787-ben keletkezett egységes alkotmányához (ez volt az első ilyen a világon), amelyet kiegészítésekkel és értelmezésekkel tesznek naprakésszé. (Eddig 230 év alatt mindössze 27 kiegészítés született.) Franciaországban 1791 és 1958 között tizenöt alkotmányt fogadtak el a rendszerváltozások forгатagában.

Magyarország nemesi alkotmányát a 13. század elejétől számíthatjuk. A polgári alkotmányosság eszméi a francia forradalom korától jelentek meg, majd reformkori törvényeinkben kezdtek megvalósulni. Az 1848. évi áprilisi törvények alkotmányos királyságot hoztak létre, és összhangban voltak a kor polgárjogi eszményei-

Az amerikai alkotmány eredeti kéziratának első oldala

Néhány európai ország legutóbbi alkotmányának keletkezési éve ■ Milyen nagyobb történelmi változások időszakai tűnnek elő a fenti évszámokból?

Norvégia	1814
Belgium	1831
Hollandia	1848
Ausztria	1920
Olaszország	1948
Németországi Szövetségi Köztársaság	1949
Görögország	1975
Spanyolország	1978
Horvátország	1990
Románia	1991
Lettország	1992
Oroszország	1993
Lengyelország	1997

vel. Ezt az 1867. évi kiegyezési törvény teremtette újra, amikor megszülettek a jogállam intézményei is. 1918–19-ben az ország rövid időre szakított a történelmi alkotmánnyal. A polgári demokratikus forradalom új államformát, népköztársaságot hozott létre, a Tanácsköztársaság pedig szovjet típusú alkotmányt, amely korlátozta a politikai szabadságjogokat. A Horthy-korszak a korábbi jogfolytonosságot hirdette ugyan, de a régi közjogi berendezkedést nem lehetett visszaállítani. Így született meg az átmenetinek szánt „király nélküli királyság” államformája és intézményrendszere. Az első „kisalkotmányunk” az 1946. évi I. törvény volt, „Magyarország államformájáról”. Ez megteremtette a köztársaságot, és véglegesen szakított a történelmi hagyományokkal.

Az amerikai alkotmány aláírása Howard Chandler Christy festményén, amely 1940-ben született, és a washingtoni Capitoliumban, az Amerikai Egyesült Államok törvényhozásának épületében látható

40. Politikai rendszerek és államformák

Egy ország fejlődését és az ott lakók életét alapvetően meghatározza a politikai hatalom gyakorlásának módja és rendszere. A történelemből megismerhetted már, hogy az egyéni szabadság vagy a gazdasági élet szempontjából mennyire éles az ellentét a diktatúrák és a demokráciák között.

Diktatúrák

A diktatúra olyan parancsuralmi, erőszakra támaszkodó kormányzati rendszert jelent, amelyben egy ember (a diktátor – például Führer, pártfőtitkár, nemzetvezető stb.), vagy kisebb csoport korlátlan hatalommal rendelkezik. ❶ **Általában egy uralkodó pártra támaszkodik**, amelynek jelöltjei vetélytárs nélkül indulhatnak a formálisnak nevezhető választásokon, ha vannak egyáltalán ilyenek. A diktatúrákra jellemző, hogy **az ellene fellépő személyeket, csoportokat általában letartóztatják, vezetőiket esetleg ki is végzik**. Diktatúrákban a szabadságjogok nem léteznek. ❷ A kommunista Kínában az élet egyes területein (például a gazdasági tevékenységek) viszonylagos szabadság van. Az elképesztő méretű gazdasági fellendülés a diktatórikus állami szabályozás enyhülését is hozta. A világ legnépesebb országa azonban továbbra is a kínai kommunista párt korlátlan hatalma alatt áll.

Léteznek ún. **tekintélyelvű rendszerek** is (például Törökország), melyben üldözik ugyan a politikai ellenfeleket, de nem avatkoznak be az élet minden területébe. ❸

- Lapozd fel a 4. leckét! Idézd fel a Kínáról tanultakat!
- Milyen más diktatúrákról hallottál még a napi hírekben? És milyen tekintélyelvű rendszerekről?

Demokráciák

A **demokrácia** görög eredetű kifejezés, és **népuralmat jelent**. Két formája létezik, illetve létezett a történelemben: közvetlen (részvételi) és közvetett (képviseleti). **Közvetlen demokrácia** működött korábban az ókori Athénban és a görög városállamokban, ahol a **teljes jogú polgárok a népgyűlésen** maguk döntöttek a legfontosabb ügyekről. A modern kori demokráciára inkább a **közvetett képviseleti forma** a jellemző, amely esetében a nép az általa **választott képviselők** (innen az elnevezés) révén gyakorolja a közhatalmat, például alkotja a törvényeket. A megválasztott képviselők tevékenysége ellenőrizhető, és békés körülmények között **leválthatók** a törvény által előírt módon **kiírt választásokon** a többség számára nem megfelelően működő személyek. ❹

- Milyen diktatúrák jellemezték a 20. századi európai történelmet?
- Milyen jellemzői vannak a demokráciáknak?

❶ A diktatúrák visszaszorulása

2010-ben a Föld lakóinak közel harmada, kb. 2 milliárd ember felett mintegy két tucat diktátor uralkodott. Azóta ezek egy részének hatalmát megdöntötték. Ma a világ országainak kb. 60 százaléka már demokrácia. Ez az arány az 1950-es évek végén még a 30 százalékot sem érte el.

- Mikor és miért csökkent a diktatúrák száma Európában?

❷ Észak-Korea

Napjaink egyik legkeményebb diktatúrája az észak-koreai, ahol az 1940-es évektől egy család kijelölt férfi tagjai (Kim Ir Szen és leszármazottai) gyakorolják a kizárólagos hatalmat. A világtól teljesen elzárt ország lakói éheznek, de az atomfegyverekkel is rendelkező katonai hatalom komoly fenyegetést jelent nemcsak a környezetre, de a világra is. Leginkább azonban saját, rabságban tartott népére.

- Mit tanultunk a koreai háborúról?

Kim Dzsongun, Kim Ir Szen unokája, Észak-Korea jelenlegi diktátora és támasza

Szaparmurat Nijazov, türkmén elnök arannyal borított szobra. Nijazov 1991 és 2006 között volt a Türkmen Köztársaság elnöke ■ Nézzünk utána, milyen hatalmi rendszert épített ki Nijazov Türkmenisztánban! Miről árulkodik a neki állított szobor?

3 Gondolatok a diktatúráról

A diktatúra is háború, csak ott egy kormány visel hadat az alattvalói ellen.

(Joris Luyendijk, holland író és tudósító)

Aljas diktatúrákban eljöhethet az a helyzet, hogy valaki inkább meghal, de nem szegődik a rendszer rabszolgájává, vagy egy-egy konkrét esetben nem árulja el a barátait. A nyomor és a politikai elnyomás milliókat űzött messzire hazájuktól, amit szerettek és ahol otthon érezték magukat.

(Jared Diamond, amerikai élettanprofesszor)

4 Gondolatok a demokráciáról

Hagyományaink szerint azt is jelenti, hogy érvekkel alátámasztott vitákon át történik a kormányzás.

(Lawrence Lessig, amerikai jogászprofesszor)

A demokrácia feltétele, hogy az emberek többsége becsületes legyen.

(Ruskin Bond, indiai író)

közjó: egy közösség egészének a javát testesíti meg jogi, politikai és gazdasági értékek képviselőiben egyaránt. Az oktatásban ilyen érték a jó polgár nevelése és a jó munkaerő képzése, melyek a közjót is szolgálják. Rousseau szerint a többségi akaratot jelenti, amelynek érvényesítése a demokratikus állam feladata.

- Idézd fel, vagy ismételd át, mit tanultatok az athéni demokráciáról! Miben tért el napjaink demokratikus felfogásától?
- Hogy biztosítják a népfelség elvét a demokráciákban?
- Milyen eszközökkel tartják fenn hatalmukat a diktátorok?

Diktatúrák	Demokráciák
Nincsenek szabad választások, vagy egypárti látszatválasztásokon kapnak felhatalmazást a kormányzásra.	Szabad választásokon a hatalomra kerülők az állampolgároktól kapnak felhatalmazást a kormányzásra.
A törvények, rendeletek az uralmon lévők önkényes elhatározásából születnek.	A törvények parlamenti vita után demokratikus szavazati többséggel születnek.
Az uralmon lévők a törvények felett állnak, melyek csak az alattvalókra vonatkoznak.	A törvények mindenkire vonatkoznak.
Az uralmon lévők minden ellenvéleményt tiltanak és megtorolnak. Szervezeteket is csak ők hozhatnak létre.	Az állampolgárok szabadon nyilváníthatnak véleményt, hozhatnak létre szervezeteket.
Egypártrendszer van.	Többpártrendszer van.

- A tankönyvi szöveg és a táblázat alapján mutasd be, hogy a diktatúra és a demokrácia egyes jellemzői hogyan függnek össze egymással!

A pártok és egyéb szervezetek szerepe a demokráciákban

A demokrácia a **közjó*** megvalósításának az eszköze. Kulcs szerepe van a demokrácia működése szempontjából a **politikai pártoknak**, a civil szervezeteknek és a szakszervezeteknek.

teknek. A pártok a rájuk vonatkozó törvény keretei között, de az államtól függetlenül működnek. Pénzügyi támogatást viszont az **állami költségvetéstől*** kapnak, még hozzá az utolsó parlamenti választások eredményei alapján. **Megválasztott képviselők alkotják a parlamenti képviselőcsoportokat** (idegen szóval frakciók). A **civil szervezetek a polgárok** olyan közhasznú céllal létrehozott **önkéntes tömörülései** (társaság, egyesület, alapítvány), amelyek többnyire az államtól, piactól való függetlenségre törekednek. **Fő működési területeik:** oktatás, sport, szociális ellátás, egészségügy, szabadidő, környezetvédelem, tűzoltás, kultúra, hagyomány, településfejlesztés, **érdekképviselet**.

- Tájékozdj, hogy mely pártok képviselői találhatóak a jelenlegi Országgyűlésben!
- Kutass fel környezetedben működő civil szervezeteket! Mely felsorolt területekhez tartoznak?
- Ismételd! Mit jelent a népfelség elve? Kinek a nevéhez köthető?

Érdekképviseletet látnak el a **szakszervezetek** is, amelyek **egyes munkavállalói csoportok** (például az orvosok és pedagógusok) érdekében harcolnak a munkabérek, a szociális juttatások és a munkavégzés körülményeinek javításáért. Céljaik elérése érdekében a tárgyalásokon kívül **időnként a tüntetés és a sztrájk eszközeit is igénybe veszik**.

A szakszervezetek gyökerei nyugaton az első ipari forradalom időszakáig nyúlnak vissza, de mai formájukat – nálunk is – a 19. század végére érték el. Gyakran kapcsolódtak szorosan a baloldali, főleg szociáldemokrata pártokhoz.

Királyság vagy köztársaság

A világ országait ma államberendezkedésük, államformájuk alapján **monarchiákra és köztársaságokra** oszthatjuk. A **monarchia** szó a görög „egyszemélyes vezetés” szókap-

költségvetés: az állam bevételeit és kiadásait teljeskörűen tartalmazó, meghatározott időszakra (általában 1-2 évre) vonatkozó, az Országgyűlés által jóváhagyott pénzügyi terv, illetve a tényleges bevételek és kiadások nyilvántartása.

Egy helyi környezetvédő egyesület logója

- Tájékozdj, hogy milyen célú civil szervezetek és egyesületek működnek a lakóhelyeden!

Szakszervezeti tüntetés Párizsban, a francia kormány a béreket, a munkakörülményeket érintő, valamint a nyugdíjkorhatár emelését célzó gazdaságpolitikai intézkedései ellen, 2016. január 26-án ■ Nézz utána az interneten, milyen nagyobb szakszervezeti tömörülések vannak napjainkban Magyarországon!

5 A királyságok visszaszorulása

Az újkor korai évszázadaiban még a korlátlan királyi hatalom volt jellemző, amelyben minden hatalom az uralkodó kezében összpontosult. A felvilágosodás gondolkodói úgy vélték, hogy ez a zsarnokság a hatalmi ágak szétválasztásával szüntethető meg. Példaképük is volt, az angol alkotmányos királyság, melyben mindez már a gyakorlatban is megvalósult, sőt az uralkodó a népfelség elve alapján megfosztható volt hatalmától. A 19–20. század folyamán sok uralkodóval történt meg ez, és váltotta fel a királyságot a köztársaság, különösen az első világháborút követően.

- Mely ország volt a korlátlan királyi hatalom mintapéldája? Ki volt a leghíresebb királya?
- Hol valósult meg először a hatalommegosztás elve a gyakorlatban a felvilágosodást követően?
- Melyek a fő hatalmi ágak?
- Hol szűntek meg a monarchiák az első világháború után Európában?

Barack Obama, az Amerikai Egyesült Államok első nem fehér elnöke 2009 és 2017 között

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Hasonlítsátok össze a diktatúrát és a demokráciát!
 - Kik hozzák a döntéseket?
 - Mit tesznek a vezetők a hatalmuk megtartása érdekében?
 - Mit tehetnek az állampolgárok helyzetük javítása érdekében?

csolatból ered. A monarchiának egy **örökletes vagy választott uralkodója**, többnyire királya van. Ez utóbbit hívjuk **királyságnak**. 5 Európában ma már Nagy-Britannián kívül alig több mint fél tucat országban van király vagy más egyeduralkodó. Ezek már **parlamentáris monarchiák**, ami azt jelenti, hogy **a kormányok a választott parlamentnek felelősek, nem a királynak**. Az uralkodónak inkább reprezentációs feladatai vannak, vagyis az államot képviseli hazai és nemzetközi szinten.

- A történelem során az ókortól a középkorig sok egyeduralkodót nem királynak hívtak. Sorolj fel néhányat ezekből a különböző elnevezésekből a tanultak közül!
- Nézz utána, melyek Európa királyságai! Hol van főhercegség?

A **köztársaság** az államberendezkedés azon formája, amelyben az **államfőt meghatározott időre választják meg**. Ez is lehet **parlamentáris**, melyben a kormány a parlamentnek felelős, az államfő szerepe nem jelentős, inkább csak kiegyensúlyozó szerepet lát el. Többnyire a parlament választja. A parlamentáris köztársaság mintaállama Németország. Lényegében ezt követi több közép-európai állam, így hazánk is. Sokkal jelentősebb az államfő szerepe az ún. **elnöki rendszerekben**, különösen az Amerikai Egyesült Államokban.

A brit uralkodócsalád tagjai (balról jobbra): Károly walesi herceg, brit trónörökös, II. Erzsébet brit királynő és férje, Fülöp edinburgh-i herceg. Álló sor (balról jobbra): András herceg, Anna hercegnő és Eduard herceg

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

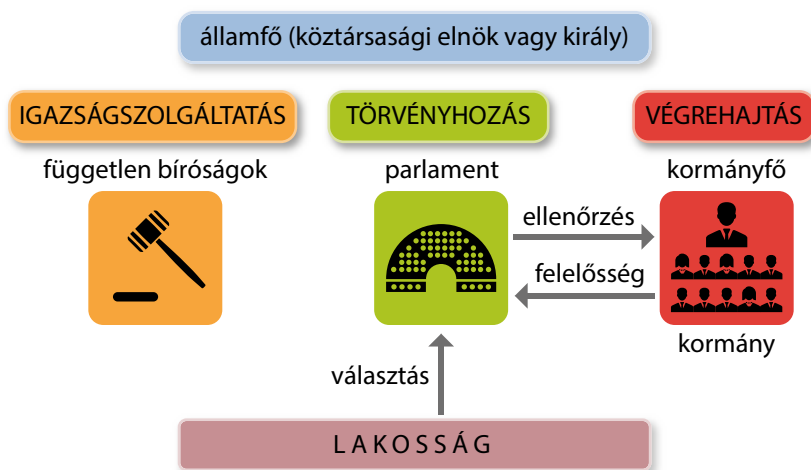
- ❖ Diktatúra: korlátlan hatalomgyakorlás → erőszak.
- ❖ Demokrácia: a hatalom a néptől ered → közvetlen és közvetett.
- ❖ A demokrácia működése:
 - politikai pártok → parlament;
 - szakszervezetek;
 - civil szervezetek.
- ❖ Államformák: királyság – köztársaság (parlamentáris és elnöki rendszer).

41. Az állam mi vagyunk!

„Az állam én vagyok.” Ezt a mondást tévesen a Napkirálynak, XIV. Lajosnak tulajdonítják. Ugyanakkor ez a szállóige mégis jól fejezi ki a 17. századra jellemző abszolutista királyi hatalmat. A demokratikus állam működésének viszont az a törekvése, hogy „a néppel és a népért” gyakorolja a hatalmát. Ezt szolgálja a hatalom megosztása és a döntéshozók munkájának nyilvános ellenőrzése is.

A hatalommegosztás elve és gyakorlata

Az állam három legfőbb feladata a társadalom életének működését szabályozó **törvények megalkotása**, e **törvények rendelkezéseinek a végrehajtása és betartatása**. A demokratikus jogállamban e három feladatot **az állam három egymástól elkülönülő egysége** (tisztségek és szervezetek), úgynevezett **hatalmi ága végzi**. ❶ A három feladat nem összpontosulhat egy kézben, mert az a hatalommal való visszaélésre adhat lehetőséget, és diktatúrához vezethet.

A törvényhozó hatalom

- Lapozzatok vissza az előző leckében a parlamenti demokráciáról tanultakhoz! Mit jelent a képviseleti demokrácia? Kik a képviselők? Milyen jogosultságaik vannak? Mi a képviselőcsoport?

A társadalomra és az államéletre vonatkozó legfelsőbb szintű döntéseket az államok parlamentjei hozzák a törvények alkotásával. A törvényhozó hatalomnak országonként eltérő a neve. Lehet egy- vagy kétkamarás, ami azt jelenti, hogy egy vagy két testületből, házból áll. Itt bizonyos értelemben egymás munkáját ellenőrzi a két ház. ❷

- Hogyan vélekedtek a felvilágosodás gondolkodói az uralkodó hatalomról és a hatalom gyakorlásáról?
- Mit jelent a népfelség elve? Hogyan valósulhat meg?

❶ A három fő hatalmi ág

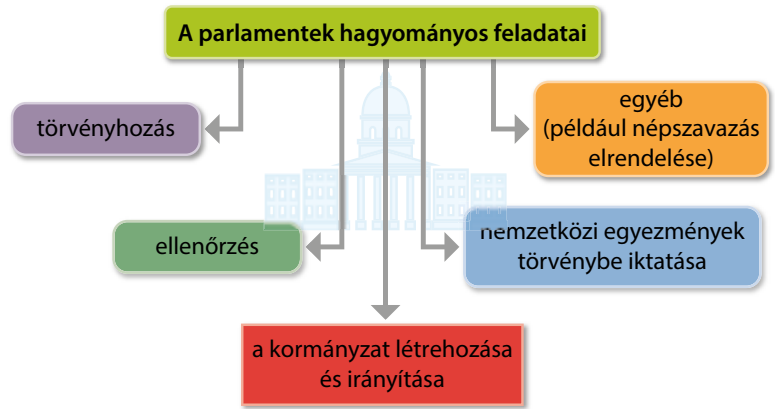
- A törvényhozó hatalom: a parlament és a rendeletalkotó önkormányzatok.
- A végrehajtó hatalom: a kormány, a Nemzeti Bank, a katonaság és a rendvédelmi szervek, valamint az önkormányzatok.
- Az igazságszolgáltatás: az alkotmánybíróság, a bíróság és az ügyészség.
- Vitassátok meg, milyen veszélyei vannak annak, ha ezt a három hatalmi ágat ugyanaz a személy vagy csoport tartja az ellenőrzése alatt!
- Miért fontos, hogy az állampolgárok szabadon megválaszthassák az országgyűlés és az önkormányzatok tagjait?
- Vannak, akik nem mennek el szavazni. Gyűjtsetek érveket, amelyekkel meggyőzhetitek őket a választásokon való részvétel értelméről és fontosságáról!

❷ Kétkamarás parlamentek

A törvényhozó hatalom több demokratikus államban kétkamarás. Ez a két testület az Amerikai Egyesült Államokban a képviselőház és a szenátus, Németországban a szövetségi gyűlés és a szövetségi tanács, Nagy-Britanniában a képviselőház vagy alsóház és a Lordok Háza vagy felsőház.

A magyar országgyűlés ülésterme

- Rendeztetek vitát arról, hogy melyik feladatkört tartjátok a legfontosabbnak! Érveljétek amellett, hogy miért!

A parlamentek működésének egyik legfontosabb része a vita. A törvényjavaslatokról a képviselőcsoportok kifejtik a véleményüket, a beszédekben érvelnek valami mellett, vagy éppen ellenérveket sorolnak fel.

- Szedjétek össze közösen a kulturált vita jellemzőit!
- Ismertesd a következő oldali ábra alapján a törvény útját! Használj a parlamenti kissoztár szakkifejezéseit!
- Vitassátok meg, melyik a legigazságosabb szavazati forma! Miért van szükség mégis a többire is?
- Tájékozódjatok! Ezen a héten milyen kérdésekről folyt vita a magyar országgyűlésben? Szavaztak-e valamilyen ügyben a képviselők?

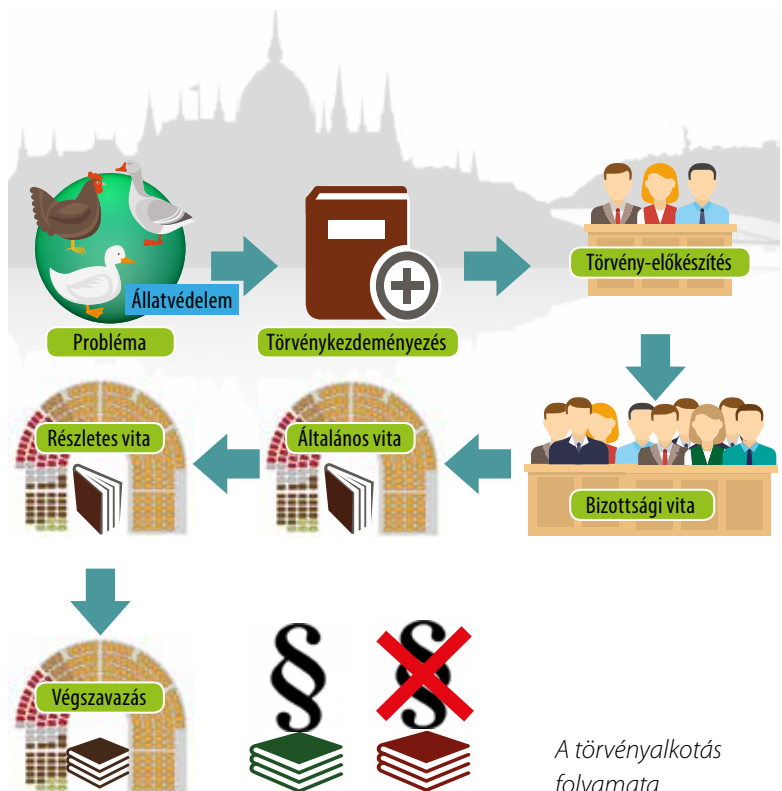
Parlamenti kissoztár

teljes ülés: a parlamenti képviselők legfőbb tanácskozási fóruma, mely nyilvános.

bizottságok: a képviselők közül szerveződő kisebb létszámú, „szakmai” alapon működő testületek. Értékelik, állást foglalnak, és a teljes ülésnek ajánlást készítenek a törvényjavaslatról, vagy éppen elvetik azt, „tárgyalásra alkalmatlannak” minősítik.

általános vita: melynek során a javaslat szükségességét, céljait és szabályozási elveit vitatják meg, a törvényjavaslat egészét értékelik.

részletes vita: a részletekről, a változtatásokról szól. Itt kizárólag a módosító javaslatokhoz lehet hozzászólni.

A törvényalkotás folyamata

A végrehajtó hatalom

A **kormány** (más néven minisztertanács, kabinet, adminisztráció) a miénkhez hasonló parlamentáris köztársaságokban a **parlamenti döntések végrehajtásának és az államélet irányításának legfőbb szerve**. Mivel a parlamenti többség szavaz bizalmat a kormánynak (választja meg), az a **parlamentnek tartozik felelősséggel**. 🗳️

A kormány tagjai a **miniszterek**, akiknek van egy **minisztériuma**, tárcaja, azaz hatásköre bizonyos ügyek intézésére (például honvédelem, oktatás, belügy, külügy, egészségügy). Az ún. **tárca nélküli miniszter** nem rendelkezik minisztériummal, hanem a kormány által meghatározott feladatot lát el.

- Alakítsatok kormányt! A miniszterelnök és az egyes miniszterek mutassák be, hogy mi a dolguk! Utána pedig tegyenek változtatási javaslatokat a saját területük ügyeit illetően!

Az igazságszolgáltatás

A demokratikus jogállamokban az állampolgárok nincsenek kiszolgáltatva a hatalom önkényének. A **törvényeket** nemcsak az állampolgárnak, hanem az államnak is kötelező betartani. E **felett őrködik az igazságszolgáltatás**. A **harmadik hatalmi ág** minden jogállamban az igazságszolgáltatás. A **bírák függetlenek a kormánytól és a parlamenti** is, tevékenységüket a jogszabályok határozzák meg. A bíróságok feladata, hogy **megvédjék az alkotmányos rendet**, az **állampolgárok jogait** és törvényes érdekeit. A **polgári peres bíróságok** feladata, hogy eldöntsék a különböző vitás ügyeket. A büntetőbíróságok pedig megbüntetik azokat, akik bűncselekményt követtek el.

Fontos szerepet tölt be az igazságszolgáltatás szervezetében az **ügyészség**. A **büntetőeljárásban a kövvadló** szerepét tölti be, emellett **irányítja és felügyeli a nyomozati eljárást** is, amelyet alapvetően a rendőrség végez. Döntenek például a bűncselekmény gyanújával őrizetbe vettek szabadlábra helyezéséről, mivel a rendőrségi őrizet csak 72 óráig tarthat.

A **polgári peres eljárásokban** – például vagyoni, családjogi ügyek – **felperes és alperes** áll szemben egymással, ami attól függ, hogy a peres felek melyike nyújtotta be az úgynevezett keresetet*. Mindkettőjük érdekeit végzett jogász, **ügyvéd** képviselheti.

Az **állampolgárok** akkor is **bírósághoz fordulhatnak**, ha úgy vélik, valamilyen igazságtalanság érte őket. Nemcsak magánszemély ellen indítható bírósági eljárás, hanem az **állam ellen is**.

3 A kormány feladatai:

- az alkotmányos rend és az állampolgári jogok védelme;
- a törvények előkészítése, végrehajtásának biztosítása, rendeletek alkotása;
- a minisztériumok és az államigazgatási szervek, külkapcsolatok irányítása;
- a helyi önkormányzatok törvényességének ellenőrzése;
- költségvetési tervek kidolgozása, megvalósítása;
- tudományos és kulturális fejlesztés segítése;
- szociális és egészségügyi ellátás biztosítása;
- a fegyveres erők és rendvédelmi szervek irányítása;
- elemi csapások, illetve következményeik elhárítása, a közrend és közbiztonság védelme.

- Elemezzétek az egyes feladatköröket! Emeljétek ki közülük a legfontosabbnak tartottakat! Rendeztetek vitát rólu k valamilyen közelmúltban történt esemény kapcsán!

Esküdtszék az Amerikai Egyesült Államokban. Egyes országokban a bírósági tárgyalásokon alkalmatosan választott polgárokból álló testület, az esküdtszék dönti el, hogy a vádlott „bűnös” vagy „nem bűnös”

kereset: a felperes által a bíróságnak benyújtott kérelem, egy másik féllel (az alperessel) fennálló jogvita eldöntésére. A kereset benyújtásával indul el a polgári peres eljárás.

Az igazságszolgáltatás jelképe: Justitia, római istennő

■ Nézz utána, mit jelképez a pallos (kard), a patikamérleg és a bekötött szem!

- Mi a különbség a büntetőeljárás és a polgári peres eljárás között? Keresetek példákat mindkettőre!

Sajátos állami szerve az igazságszolgáltatásnak az **alkotmánybíróság**. Nem minden demokratikus országban létezik, de ahol igen, ott döntéseit nem lehet felülbírálni. A minden állami szervtől **független** testület az **alkotmány érvényesülése felett őrködik**, és megsemmisíthet minden olyan törvényt, amely ellentétben áll az alaptörvénnyel.

A társadalom ellenőrzése a közhatalom felett: a nyilvánosság

Sokan vélik úgy, hogy a közügyekkel való foglalkozás a politikusok dolga, amibe egyszerű állampolgárként nem tudunk beleszólni. Ez a csaknem fél évszázadig átélt diktatúrákban valóban így volt, de más a helyzet a demokráciákban. A közéletben azon túl, hogy választási jogunkkal élünk, más módon is részt vehetünk. Erre ad lehetőséget a társadalmi nyilvánosság, amely a **szabad véleménynyilvánítás jogának gyakorlását** jelenti. Az egyéni véleménynyilvánítás civil közösségekben és ma már új kommunikációs csatornák segítségével is történhet. A 20. század eleje óta a médiának akkora jelentősége van, hogy **negyedik hatalmi ágnak** is nevezik, mert ellenőrző szerepet is betölt a közhatalom felett. Minderről bővebben e tankönyv utolsó leckéi szólnak.

- Értelmezd „A hír szent, a vélemény szabad” alapelvet!

A véleménynyilvánításnak sokféle eszköze lehet

- Sorold fel ezeket a rajzok alapján!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mutasd be az egyes hatalmi ágak feladatát és működését!
- Miért jelentős a nyilvánosság szerepe modern korunkban?
- Milyen fórumai vannak a nyilvánosságnak? Melyiket tartod a legfontosabbnak?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Demokrácia: elkülönül a három hatalmi ág.
- ❖ Törvényhozás: választott parlament
 - törvények + a végrehajtó hatalom ellenőrzése.
- ❖ Végrehajtó hatalom: kormány (a törvényhozásnak felelős)
 - miniszterek, államtitkárok.
- ❖ Igazságszolgáltatás: független bíróság, ügyészség, alkotmánybíróság.
- ❖ Sajtó, média → „negyedik hatalmi ág”.

42. A parlamentáris demokrácia működése

Napjainkban a népképviselő az egyenlő, titkos és minden nagykorú állampolgárra kiterjedő választójog révén érvényesülhet. Az országgyűlési választások eredményein alapuló kormányalakítás kifejezi a választópolgárok többségének akaratát. Ez a rendszer azonban csak akkor tud megfelelően működni, ha az állampolgárok aktívan részt vesznek a közügyek alakításában.

A politikai pártok versengése

A modern, képviseleti demokráciában a **választópolgárok** meghatározott időközönként **képviselőket választanak** ügyeik vitelére. Ezek lehetnek **parlamentari és önkormányzati képviselők**. A parlamenti „honatyák” országos, az önkormányzati képviselők helyi ügyekben illetékesek.

A választásokon általában a különböző politikai pártok jelöltjeire lehet szavazni, de indulhatnak független jelöltek is. **A pártok tagsággal bíró, tartósan fennálló politikai szervezetek.** ❶ A pártok jelöltjei a többnyire négy-öt évente ismétlődő választásokon pártjuk programjának a megvalósításáért szállnak harcba a képviselőségért. Ilyenkor a pártok heves **választási kampányok keretében próbálják meggyőzni a választókat** arról, hogy az ő programjuk és jelöltjeik a legalkalmasabbak az ország előtt álló feladatok és problémák megoldására.

A **választásokon győztes párt** (amely a legtöbb szavazatot kapta) **alakíthat kormányt**. Ha a győztes nem kap kellő szavazatot (képviseleői nincsenek többségben), akkor **szövetségre (koalícióra) lép más pártokkal**, és együtt kormányoznak (koalíciós kormány). A kormányok többnyire a **választási ciklus végéig** működnek. Rendkívüli esetekben, főleg a **politikai erőviszonyok megváltozása esetén**, elő-

- Mi a célja az országgyűlési választásoknak?
- Mire kapnak jogot a megválasztott képviselők?

❶ A pártok közötti különbségek

A pártokat – hagyományosan és kissé pontatlanul – baloldalinak vagy jobboldalinak szokták tekinteni. Az elnevezés onnan ered, hogy a francia forradalom nemzetgyűlésében kezdetben a gyökeres változásokat sürgető képviselők a levezető elnöktől balra, a királyság fennmaradásában érdekeltek pedig a jobb oldalon ültek. Mai különbözőségüket a demokrácia értékeinek közös elfogadása mellett az jelenti, hogy míg a baloldali pártokra inkább a szociális érzékenység, a társadalmi szolidaritás a jellemző, addig a jobboldali pártokat a hagyományok nagyobb tisztelete, a nemzeti kérdés iránti határozottabb elkötelezettség jellemzi.

SZÉLSŐSÉG	DEMOKRATIKUS IRÁNYZATOK			SZÉLSŐSÉG	
szélsőbal	baloldal (szociáldemokrácia)	közép		jobboldal (konzervatívok, kereszténydemokraták)	szélsőjobb
		(zöldek)	(liberálisok)		
kommunizmus: a proletariátus vezető szerepe, szerintük a törvényt az osztályharc mozgatja; tökéletes egyenlőség hirdetése, a magántulajdon tagadása	az egyenlőség és a társadalmi szolidaritás nevében az alsó osztályok felemelkedéséért harcol	környezetvédők	legfőbb érték a szabadság, céljuk a különböző szabadságjogok védelme és kiterjesztése	a rend, a biztonság, a hagyományok szószólója, a középosztály érdekeinek a képviselője	nemzeti radikalizmus, idegenellenesség, rasszizmus (pl. a fehér faj felsőbbségének hirdetése), antiszemitizmus (zsidóellenesség)

A magyar parlamenti pártok logói 2017-ben. A modern pártok előszeretettel különböztetik meg magukat a többiektől színükkel, s újabban logójukkal ■ Miért készítene a pártok saját logókat és zászlókat?

🗳️ Népszavazások

Vannak államok, amelyek nem, vagy igen ritkán nyúlnak a közvetlen hatalomgyakorlás ezen eszközeihez (például Németország, Nagy-Britannia, Hollandia), de olyanok is, amelyek azt rendszeresen alkalmazzák (például Svájc, Franciaország, Írország). Svájcban 1848 óta több mint félezer népszavazás volt. Hazánkban az első a soproni és Sopron környéki népszavazás volt 1921-ben, amelynek nyomán a térség hazánk része maradhatott. Ezt követően csak 1989-től volt mintegy fél tucat népszavazás, többek között a köztársasági elnök megválasztásának módjáról, a határon túli magyarok kedvezményes honosításáról, a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozásunkról.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Vitassátok meg, miért töltene be fontos szerepet a politikai pártok a demokrácia működtetésében!
- Vessétek össze a képviseleti és a közvetlen demokrácia intézményeit egymással! Hogyan működik a parlamentáris rendszer?

fordulhat, hogy a ciklus lejártá előtt ún. **előrehozott választásokat** tartanak.

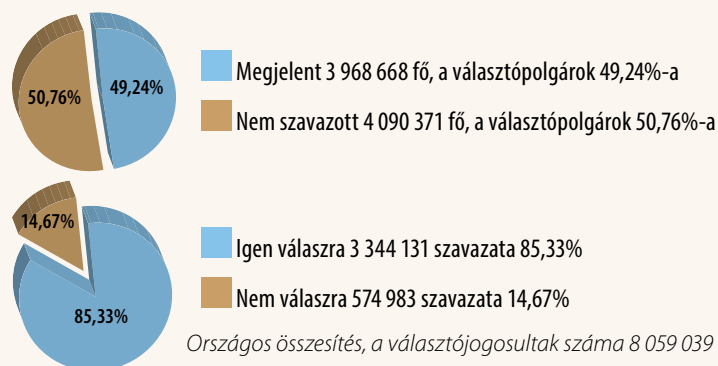
A **parlamenti képviselők** fő feladata a **törvények alkotása**, amelyek többnyire a legtöbb képviselővel rendelkező, kormányzó többség akaratát tükrözik. A parlamenti képviselők **jogosultak arra is, hogy ellenőrizzék a kormány tevékenységét**. Ez utóbbit főleg az **ellenzéki képviselők** látják el, akik kisebbségbe kerülve kiszorultak a hatalomból.

Népszavazás

A népszavazás lehetőséget kínál arra, hogy **bizonyos kérdéseket közvetlenül az állampolgárok döntsenek el**. 🗳️ Előnye, hogy növeli az ilyen formában feltett kérdések és döntések politikai súlyát, és kevéssé érvényesülnek a szavazók pártpolitikai szimpátiái. Hátránya, hogy csak **egy-egy ügyre** (pl. nemzetközi szövetségbe történő belépés, az állampolgárokat valamilyen szempontból hátrányosan érintő döntés) **alkalmazható**, és a kisebbségi vélemény teljesen kiszorul a döntéshozatalból.

- Vitassátok meg, hogy a népszavazások előnyösebbek-e a képviseleti demokráciánál!

Az 1997. november 16-i népszavazás eredménye

Népszavazás Magyarországon a NATO-tagságról ■ A választópolgárok hány százaléka támogatta a NATO-tagságot?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Közvetett demokrácia → képviselők
 - a parlamentben és az önkormányzatokban.
- ❖ Pártok: versengés a kormányzás jogáért → programok → választások → kormány, kormánykoalíció.
- ❖ Ellenőrző szerep: ellenzéki pártok.
- ❖ Közvetlen érdekérvényesítés → népszavazás.

43. A gyermekek és tanulók jogai

A gyermekek egészséges fejlődése és biztonsága minden család és közösség számára rendkívül fontos. Ezért fogalmazódott meg az igény arra, hogy nemzetközi egyezmények is védjék a gyermekek ehhez való jogát.

A gyermekek jogairól – esélyegyenlőség

Az 1980-as évek végén született meg a **Gyermekek jogairól szóló egyezmény**. Az egyezmény biztosítja valamenyny gyermek és törvényes képviselője (szülei vagy gyámja) számára **bármilyen különbségtétel tilalmát**, és érdekeik mindenek felett álló érvényesítését. Tartalmazza a szülőktől való elválasztás tilalmát, véleménynyilvánításuk szabadságát, továbbá a szabadság-, gazdasági, szociális és kulturális jogokat. Komolyan **foglalkozik az egyezmény az oktatással és az esélyegyenlőség** biztosításával is. ❶ Kitér arra is, hogy az iskolai fegyelmet a gyermek méltóságával összeegyeztethetően alkalmazzák.

A valódi esélyegyenlőség létrejöttéhez szükséges olyan feltételek megteremtése, melyek nemcsak látszatra, hanem eszközökkel támogatottan teremtik meg a hozzáférést.

- Keressetek példákat az esélyegyenlőség biztosítására!
- Mi a különbség és hasonlóság az olimpia és a paralimpia között? Miért példa ez az esélyegyenlőség biztosítására?

A gyermekek, a **kiskorúak** nagykorúságukig (18 éves kor) a törvény szerint jogilag **nem cselekvőképesek**, ami azt jelenti, hogy ügyeiket a szülő vagy szülők (esetleg az őt vagy őket helyettesítő kijelölt gyám) intézik. A 14 és 18 év közötti gyermekek, a **fiatalkorúak** jogilag **korlátozottan cselekvőképesek**. Ez azt jelenti, hogy köthetnek egyszerűbb szerződéseket (például munkaszerződés), és rendelkezhetnek esetleges jövedelmükkel is.

- Olvassátok el figyelmesen az egyezmény oktatásról szóló egyik pontját, majd válaszoljatok a kérdésekre!
 - a) Miért szolgálja az esélyegyenlőséget a kötelező és ingyenes alapfokú oktatás?
 - b) Miért fontos ma már, hogy szinte mindenki részesüljön középfokú oktatásban is? Milyen formái vannak?
 - c) Miért országos érdek, hogy minél több tehetséges fiatal kerüljön be a felsőoktatásba?
 - d) Miért fontos a pályaválasztási tanácsadás?
 - e) Mit jelent a „lemorzsolódás”? Miért fontos a csökkentése, és mit lehet tenni ennek érdekében?

- Milyen dolgok veszélyeztethetik egy gyermek fejlődését és biztonságát?
- Milyen problémákkal foglalkozott az utóbbi időkben az iskolai diákönkormányzat? Milyen javaslataik voltak ezek megoldására?

❶ Az oktatáshoz való jog

„28. cikk: Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát, és különösen e jog gyakorlásának fokozatos, az esélyegyenlőség alapján való gyakorlása céljából:

- a) az alapfokú oktatást mindenki számára kötelezővé és ingyenesé teszik;
- b) előmozdítják a középfokú oktatás, különböző, mind általános, mind szakirányú formáinak megszervezését, és ezeket minden gyermek számára megnyitják és hozzáférhetővé teszik, továbbá intézkedéseket tesznek az oktatás ingyenességének bevezetésére és szükség esetére pénzügyi segítségnyújtásra;
- c) minden arra alkalmas eszközzel biztosítják, hogy bárki képességeitől függően bejuthasson a felsőoktatásba;
- d) minden gyermek számára nyílttá és hozzáférhetővé teszik az iskolai és pályaválasztási tájékoztatást és tanácsadást;
- e) intézkedéseket tesznek az iskolába járás rendszerességének előmozdítására és a lemorzsolódás csökkentésére.”
(Részlet a Gyermekek jogairól szóló egyezményből, 1989)

2 A diákok jogai

- képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön;
 - biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák;
 - iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének megfelelően alakítsák ki;
 - vallási, világnézeti vagy más meggyőződését, nemzetiségi önazonosságát tiszteletben tartásuk;
 - szabadon véleményt nyilvánítsanak.
- Értelmezzétek az egyes pontokba foglalt jogokat! Vitassatok meg olyan eseteket, amelyekben az itt felsorolt jogok közül valamelyik sérült!

3 A diákok kötelességei

- közre kell működni a saját környezet és eszközök rendben tartásában;
 - be kell tartani az iskola házirendjét;
 - óvni kell a saját és társak testi épségét, egészségét;
 - tiszteletben kell tartani az iskola tanárainak, alkalmazottainak és a tanulótársaknak az emberi méltóságát, jogait és segíteni kell a rászoruló tanulótársakat.
- Értelmezzétek közösen a pontokat! Vitassátok meg, hogy ki mit ért az egyes előírásokon!
- Mit jelent a rászoruló tanulók, például a fogyatékkal élő diáktársak segítése?

Tanulói jogok és kötelességek összhangja

Hazánkban legmagasabb szinten a **köznevelési törvény** tárgyalja részletesen a **gyermek**ek, a **tanulók** jogait és kötelességeit. A **jogainkkal bármikor élhetünk, a kötelességeinket mindig be kell tartani.** 2

A **kötelezettségekből** a legfontosabb a **tankötelezettség**, amely 16 éves korig tart. Ez az iskolába járáson túl azt is jelenti, hogy részt kell venni a kötelező és választott foglalkozásokon, eleget kell tenni a tanulmányi kötelezettségnek. 3

- Csoportmunkában tekintsétek át iskolátok házirendjét! Milyen jogok és kötelezettségek jelennek meg ebben a dokumentumban? Hasonlítsátok össze a házirend egyes pontjait a leckében tanultakkal! Mit tapasztaltok?

Tanévnyitó ünnepség Nyíregyházán a Zelk Zoltán Általános Angol–Német Kéttannyelvű Tagintézményben 2015. szeptember 1-jén

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Kiskorú gyermek → fiatalkorú gyermek → felnőtt.
- ❖ Jogok: emberi szabadságjogok; a különbségtétel tilalma; a szülőktől el nem választható; jog az oktatáshoz.
- ❖ Tanulói jogok és kötelezettségek.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Vitassátok meg, miért fontos a valódi esélyegyenlőség biztosítása az oktatás terén! Gondoljátok át a kérdést az egyén és a közösség egészének érdekei szempontjából is!
- Mit jelent a tanulói jogok és kötelességek együttese?

44. A demokratikus Magyarország

Hazánk a békés rendszerváltoztatással belépett a nyugati típusú demokratikus jogállamok sorába. Ennek igyekeznek megfelelni állami intézményrendszere és annak működtetése is.

Hazánk szuverenitásának megteremtése

A mai magyar állam **területi határait az 1947. évi párizsi békeszerződésben határozták meg** a második világháborúban győztes nagyhatalmak. A **Magyarország** a szovjet csapatok **1990-ben** megkezdődött kivonulása óta **szuverén* országgá vált**. Más államoktól függetlenül, **magunk döntünk az ország ügyeiről**. Így lettünk a nyugati katonai szervezet, a **NATO**, majd az **Európai Unió** tagországává. E két szervezethez való csatlakozást népszavazások is megerősítették. A NATO katonai ereje biztosítja **hazánk függetlenségét, biztonságát**, de cserében nekünk is részt kell vennünk a közös feladatok végrehajtásában. Az Európai Unió **jó feltételeket biztosít az ország fejlődéséhez**, de a szervezetben hozott közös döntések ránk nézve is kötelezőek.

- Melyek voltak a békés rendszerváltoztatás főbb eseményei és állomásai?
- Mit jelent a demokratikus jogállamiság? Milyen ismertetőjegyei vannak?
- Miért nevezik az alkotmányt a törvények törvényének?

szuverén: függetlenségében nem korlátozott, szabad, önálló.

ÚJ SZÉCHENYI TERV

NYÍRBÁTOR ÉS TÉRSÉGE IVÓVÍZMINŐSÉG-JAVÍTÓ BERUHÁZÁSA

Az Európai Unió és a Magyar Állam által nyújtott támogatás nettó összege:
10 455 000 FT

Az előkészítő szakasz ideje: 2012.01.02 – 2012.12.03.
Közvetményezett: Nyírbátor és Térsége Ivóvízminőség-javító Társulás

Nemzeti Fejlesztési Önkormányzat
www.ustrechenyiterv.gov.hu
06-40-638-638

HÁGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, a Kohéziós Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Egy európai uniós támogatással megvalósuló fejlesztést jelző tábla ■ Nézz körül a lakóhelyeden, és keress ehhez hasonló táblákat! Milyen fejlesztések és mekkora támogatással folynak jelenleg nálatok?

- Milyen előnyökkel és hátrányokkal jár a nemzetközi szövetségekhez és szervezetekhez csatlakozás?
- Miért volt fontos, hogy az emberek népszavazás formájában is véleményt mondhassanak a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozásról?

Az uniós csatlakozás tiszteletére óriásplakátokkal díszítették fel az Erzsébet hidat 2004. április 29-én ■ Milyen okai voltak annak, hogy a magyarok nagy többséggel támogatták az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat?

❶ Kosztolányi Dezső: Zászló

„Csak bot és vászon,
de nem bot és vászon,
hanem zászló.”

- Miért vált ki bennünk érzéseket a nemzeti lobogó látványa?

Magyarország címere: hegyes talpú, hasított (két részre osztott) pajzs, amelyen a magyar Szent Korona nyugszik

- Mit jelképeznek a címer alkotóelemei?

Nemzeti jelképeink

Nemzeti színeink nem, de az államcímert gyakran változott a 20. században. Jelenlegi **címerünket**, az ún. kiscímert **1990 júliusában fogadta el az országgyűlés. A címer az államot, a közhatalom gyakorlását jelképezi**, ezért megjelenik az állami intézmények épületein, helyiségeiben és a bankjegyeken is. A piros-fehér-zöld színű **nemzeti zászlónkat** **❶** és az európai uniós lobogót is **ki kell helyezni a középületeinken**, így az **állami iskolákon** is. Nemzeti és állami ünnepeinken fellobogózzuk a városokat és falvakat, a tömegközlekedési járműveket, de sokan a saját házukat is. Nemzeti összetartozásunk és hazafias érzelmeink fontos kifejezője a **Himnusz**, amely hivatalos ünnepségek és jeles nemzetközi sportesemények alkalmából is gyakran elhangzik.

- Mi a céljuk és a jelentőségük a nemzeti jelképeknek?
- Melyek nemzeti ünnepeink? Melyik a hivatalos magyar állami ünnep?
- Milyen eseményeken énekeltétek már ti is a Himnuszt?

Magyarország alkotmánya

A kommunista diktatúra 1949-ben „szocialista alkotmányt” vezetett be, amely tagadta a polgári alkotmányosság alapelveit. Ezt a **rendszerváltoztatás idején átdolgozták** úgy, hogy megfeleljen a jogállamiság és a piacgazdaság követelményeinek. Az eredetileg ideiglenesnek szánt átdolgozott alkotmány hatálya (érvényessége) 2011 végén szűnt meg. **2012-től új alkotmány, az Alaptörvény lépett életbe**, amelyet az országgyűlés kétharmados többséggel fogadott el.

Az **Alaptörvény öt részből** áll: Nemzeti Hitvallás, Alapvetés, Szabadság és felelősség, Az állam, Különleges jogrend. A **Nemzeti Hitvallás** Szent István király örökségére hivatkozva **kijelöli Magyarországot helyét a nyugati civilizációban**. Emellett számos más történelmi vonatkozást is tartalmaz. **Mai szabadságunkat az 1956-os forradalmunkból eredezteti**, és **tagadja a nemzetiszocialista és a kommunista diktatúrák alatt elkövetett állampárti bűnök elévülését**. Megállapítja, hogy a német megszállás kezdetekor (1944. március) hazánk elveszítette önrendelkezését, amely csak az első szabadon választott országgyűlés összejutásakor (1990. május) állt helyre. **❷**

Az Alaptörvény **meghatározza hazánk társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedésének legfontosabb elemeit**. **❸** Az új alkotmány megerősíti hazánk elkötelezettségét a jogállam és a demokrácia értékei iránt. Az **államformánk köztársaság**, amely megőrzi a magyar parla-

Felvonják a magyar országzászlót egy október 23-i ünnepségen a Parlament épülete előtti Kossuth téren ■ Mikortól vált a háromszínű zászló az egyik legfontosabb nemzeti jelképünké?

mentarizmus hagyományait, fenntartja az államszervezet bevált intézményeit, ugyanakkor az **ország hivatalos neve Magyar Köztársaságról Magyarországra változott.** Az Alaptörvény **kifejezi hazánk elkötelezettségét az Európai Unió közös alkotmányos értékei és hagyományai iránt.** A *Szabadság és felelősség* című fejezet az **alkotmányos alapjogokat** tárgyalja, megemlítve a **kötelességeket** is. Az emberi jogok védelmét az állam elsőrendű kötelességének tekinti. Hangsúlyozza, hogy a Magyarországon élő **nemzetiségek teljes értékű részei** a magyar államnak, **akár a határon kívül élő magyarság a nemzetnek.** Kiemeli a **családok és az emberi élet védelmének** jelentőségét. A záró rész a **különböző helyzetekre vonatkozó főbb intézkedéseket** tartalmazza.

- Hogyan fejezi ki az Alaptörvény a szakítást a diktatórikus időszakokkal?
- Mit tart fontosnak és minek a tiszteletben tartását emeli ki az Alaptörvény?
- Fogalmazd meg, mi a különbség ország, állam és nemzet között!

3 Alapvetés

B) cikk

- (1) Magyarország független, demokratikus jogállam.
- (2) Magyarország államformája köztársaság.
- (3) A közhatalom forrása a nép.
- (4) A nép a hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja.

C) cikk

- (1) A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.
- (2) Senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és köteles fellépni.
- (3) Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.

- Hogyan törekszik az Alaptörvény idézett része a demokratikus jogállam megvédésére?

A köztársasági elnök

Magyarország államfője a köztársasági elnök. Az **országgyűlés választja.** Megbízása **öt évre** szól, és egyszer újraszavazható. Az alkotmány által meghatározott legfontosabb feladata: **„...kifejezi a nemzet egységét, és öröködi az államszervezet demokratikus működése felett.”**

2 A Nemzeti Hitvallás

„MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat:

(...) Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét. Nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését. Tagadjuk a magyar nemzet és polgárai ellen a nemzetiszocialista és a kommunista diktatúra uralma alatt elkövetett embertelen bűnök elévülését. Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.”

(Magyarország Alaptörvénye, 2012)

- Milyen jelentőséget tulajdonít az Alaptörvény a Szent Koronának?
- Milyen idegen megszállásokra utal a Nemzeti Hitvallás?

4 Szabadság és felelősség

I. cikk

- (1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.
- (2) Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.

- Mondj példákat az ember egyéni és közösségi jogaira!

XXIX. cikk

(1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.

- Milyen jogokat biztosít az Alaptörvény a hazai nemzetiségeknek önazonosságuk megőrzéséhez?

Hazánk jelenlegi köztársasági elnöke, Áder János 2012 óta tölti be ezt a tisztséget

Nemzetközi találkozókön **képviseli a magyar államot**. Pártsemleges módon **felügyeli**, hogy az Országgyűlés által megszavazott **törvények nincsenek-e ellentétben az Alaptörvényben foglaltakkal**. Vitás esetekben **kérheti az Alkotmánybíróság vizsgálatát**, vagy egyszer **visszaküldheti a törvényt megfontolásra** az országgyűlésnek. A köztársasági elnök a **fegyveres erők főparancsnoka**. Kiírja a választásokat és a **választási eredmények ismeretében javaslatot tesz a kormányfő személyére**.

- Milyen eszközei vannak a köztársasági elnöknek arra, hogy megvédje az alkotmányosságot?

Az Alkotmánybíróság

Az Alkotmánybíróság az **Alaptörvény őre**. Feladata a **jogszabályok alkotmányosságának vizsgálata**, az alkotmányos rend és az Alaptörvényben biztosított **alapjogok védelme**. A rendes bíróságoktól is függetlenül működik. Tagjai csak felkészült jogászok lehetnek. A testület **döntéseit nem lehet felülbírálni, kötelező érvényűek**. A 15 fős Alkotmánybíróság **tagjait és elnökét az országgyűlési képviselők kétharmados többségével választják meg**.

- Mit jelent az, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény őre?

Magyarország új Alaptörvényének díszkiadása
Az alkotmány kezdősora: „Isten, áldd meg a magyart!” ■ Honnan való az idézet? Mit akarnak kifejezni a törvényalkotók ezzel a kezdettel?

A magyar Alkotmánybíróság tagjai 2012-ben ■ Mit jelképeznek a mögöttük látszó zászlók?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miért lett a NATO és az Európai Unió tagja Magyarország?
- Milyen szerepet tölt be az Alaptörvény?
- Melyek a köztársasági elnök feladatai?
- Miért van szükség az Alkotmánybíróságra?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Szuverén Magyarország → csatlakozás a NATO-hoz és az EU-hoz.
- ❖ Nemzeti jelképeink: címer, nemzeti színű zászló.
- ❖ Módosított alkotmány: jogállamiság, piacgazdaság → 2012-től új alkotmány (Alaptörvény).
- ❖ Köztársasági elnök: a nemzet egysége; alkotmányosság, kinevezések; a hadsereg főparancsnoka.
- ❖ Alkotmánybíróság: az alkotmányosság őrzője.

45. A magyar állam működése

Magyarországon, mint általában a demokratikus jogállamokban, az állampolgárok leginkább az országgyűlési képviselőik megválasztásával fejezhetik ki politikai akaratukat és gondoskodhatnak érdekeik megfelelő képviseletéről. A helyi közösségek számára biztosított önkormányzati jogok is azt szolgálják, hogy az emberek minél több lehetőséget kapjanak az őket érintő döntések meghozatalában és ellenőrzésében.

Az Országgyűlés összetétele és megválasztása

Hazánk törvényhozó testületét Országgyűlésnek hívjuk. A képviselőket **négyévente**, áprilisban vagy májusban **választják 106 egyéni választói körzetben**, 93 képviselő pedig az **országos pártlistákról** kap mandátumot. A testületnek **13 nemzetiségi szószóló** is tagja (azért nem képviselők, mert az üléseken nem szavazhatnak). Ők **csak a magyarországi nemzetiségeket érintő kérdésekben** léphetnek fel.

Választásra jogosult **minden nagykorú, 18 évet betöltött magyar állampolgár**, kivéve azokat, akiket a bíróság valamilyen okból (például bűncselekmény elkövetése) a választójogból kizárt. A választópolgárok **közvetlen és titkos szavazással** adhatják le szavazatukat **választási körzetenként egy egyéni képviselőjelöltre** (többnyire a pártok állítják őket), valamint a szavazólapokon szereplő országos pártlistákra. Csak **azok a pártok** kerülnek az országgyűlésbe, amelyek **5% feletti eredményt érnek el**. Ott viszont önálló **képviselőcsoportot** alakíthatnak.

Forduló	1990	1994	1998	2002	2004	2010	2014
1.	65%	69%	56%	71%	68%	64%	61%
2.	46%	55%	57%	74%	64%	47%	

Részvételi arány az országgyűlési választásokon 1990 és 2014 között. (Az országgyűlési választás 2014-ig kétfordulós volt. Ahol a képviselőjelöltek egyike sem szerezte meg az abszolút többséget, két héttel később újabb szavazás volt.) ■ Mitől függhet, hogy egy-egy választás alkalmából többen vagy kevesebben mennek el szavazni?

- Kik a tagjai még az országgyűlésnek a 106 területi képviselőkön kívül?
- Kik rendelkeznek választójoggal Magyarországon?
- Vitassátok meg, miért hozhatták azt a szabályt, hogy csak a szavazatok legalább 5%-át megkapó pártok kerülhessenek be az országgyűlésbe!
- Érdekes: a világ csaknem 30 országában kötelező a választásokon való részvétel. (Belgiumban a 19. század vége óta.) Mi a véleményed erről?

- Mit jelent az általános és egyenlő választójog?
- Mi a tétje az országgyűlési választásoknak egy demokratikus jogállamban?
- Mi a célja és feladata a települési önkormányzatoknak?

Egyéni képviselői szavazólap a 2014-es választásokon ■ A jelöltek sorrendjét a szavazólapon sorsolással döntik el. Szerinted miért így járnak el? Melyek a számodra ismerős nevű pártok a szavazólapokon? Segíthet a 31. lecke!

Ülésezik az Országgyűlés ■ Nézz utána, ki a lakóhelyetek országgyűlési képviselője! Lgyekez minél többet megtudni a parlamenti tevékenységéről!

lelkiismereti szabadság: a vallásszabadsággal szorosan összefonódó fogalom. A vallás, vallási felekezet választásának, megváltoztatásának és szabad gyakorlásának, terjesztésének, tanulásának a jogán kívül a lelkiismereti szabadság a teljes világnézeti szabadság jegyében a vallástalanság, sőt az ateizmus (= istentagadás) választásának a lehetőségét is tartalmazza.

1 Helyi közigazgatás a szocializmus idején

Az 1950 és 1990 közötti tanácsrendszer a pártállam elvárásai szerint épült ki, és a kommunista párt politikájának kiszolgálója lett. A társadalmat és a gazdaságot felülről szervezték és irányították. A túlzott központosítás nem engedett teret a helyi demokráciának, jelentősen korlátozva ezzel a helyi önállóságot.

- Vitassátok meg, miért veszélyes és káros, ha a központi hatalom mindenben rákényszeríti az akaratát a helyi közösségek életére is!

Törvényhozásunk módja és szabályai

Alaptörvényünk kimondja, hogy az alapvető jogokról és kötelezettségekről, az állami tevékenység meghatározó kérdéseiről, az alapvető viszonyokat szabályozó **törvényekről az országgyűlési képviselők döntenek**. Ezek a törvények az alkotmány utáni legmagasabb rendű jogszabályok.

Alkotmányozni csak az Országgyűlés teljes kétharmados többségével lehetséges. Az Alaptörvény meghatározott ún. **sarkalatos törvényeket**: például a lelkiismereti és vallásszabadságról,* a nemzetiségek jogairól, az állampolgárságról szólókat. Ezek **módosítása a szavazáson jelenlévő képviselők kétharmados többségét igényli**. Egyéb új törvényeket vagy a meglévő törvények módosításait az Országgyűlés egyszerű többséggel fogadhatja el. A törvények egyenrangúak, függetlenül attól, hogy elfogadásukkor milyen arányú többséggel szavazták meg őket a képviselők.

- Mi lehet a célja annak, hogy az ún. sarkalatos törvényekhez a képviselők nagyarányú támogatása szükséges?
- A rendszerváltoztatás idején (1989) már találkoztunk sarkalatos törvényekkel. Mit jelentett akkor ez a fogalom?
- Tájékozódj – a világhálón vagy újságok segítségével – az Országgyűlés legutóbbi ülésein elfogadott törvényekről! Milyen egymással ellentétes vélemények fogalmazódtak meg róluk a megvitatásuk során?

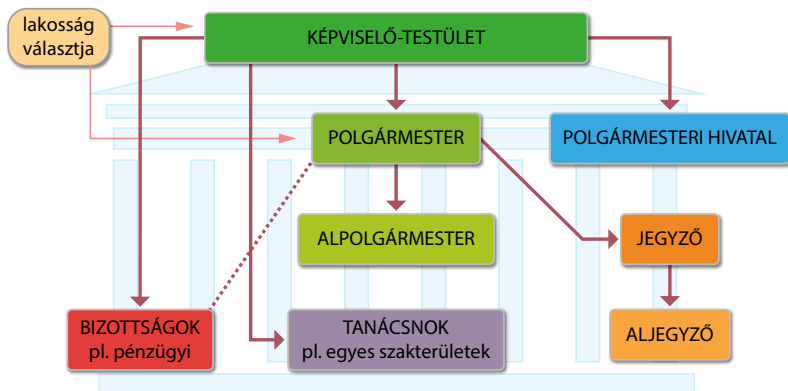
Az önkormányzatok

A község, a város, a főváros és kerületei, valamint a megye polgárainak közösségét illeti az **önkormányzás joga**. 1 Ez azt jelenti, hogy az adott **helyi közösség függetlenül működik**, és saját ügyeiben önállóan dönthet, a kormány csak ellenőrzési jogkört gyakorolhat felettük.

Hazánkban az önkormányzás intézményei a **megyei és a települési** (fővárosi és kerületi, városi és községi) **önkormányzatok**. Az önkormányzat **élén a polgármester** (Budapesten főpolgármester) áll, aki a **képviselő-testülettel közösen** irányítja a települést. A polgármestert és a képviselő-testület tagjait **ötévenként a lakosság választja**.

Az önkormányzatok **helyi rendeleteket alkothatnak**, sőt bizonyos helyi lakosságot szorosan érintő kérdésekben **népszavazást is kiírhatnak**. A polgármester, a képviselők a helyi országgyűlési képviselővel együtt rendszeresen **lakossági fogadóórákat tartanak**.

Az önkormányzat ügyeit **Polgármesteri Hivatal** intézi, amelynek közigazgatási **vezetője** a jogi végzettséggel rendelkező **jegyző**. Az **önkormányzatok főbb feladatai** közé tartozik a **közutak fenntartása**, a **tömegközlekedés meg-**

szervezése, az óvodai, egészségügyi és szociális ellátás biztosítása.

- Hogyan valósul meg az önkormányzás joga Magyarországon?
- Milyen ügyekről döntenek a települési önkormányzatok?
- Tájékozódj helyi újságok vagy a világháló segítségével a települések önkormányzatának munkájáról! Milyen kérdéseket vitatt meg a képviselő-testület? Milyen döntések születtek?

A kormány

A végrehajtó hatalom legfőbb testülete, a közigazgatás irányítója a kormány. Magyarországon a miniszterelnököt a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja meg. Annak a pártnak a kormányfőjelöltje kapja a felkérést, aki – akár más párttal szövetségre lépve – parlamenti többséggel bír.

A minisztereket a kormányfő előterjesztése alapján a köztársasági elnök nevezi ki. A miniszterek munkáját államtitkárok segítik, akik valamilyen szakterületért felelősek. Az egyikük az ún. parlamenti államtitkár, aki az Országgyűlés ülésein helyettesítheti a minisztert. A közigazgatási államtitkár a minisztérium hivatali szervezetének a vezetője. Az államtitkárokat a kormányfő javaslatára szintén a köztársasági elnök nevezi ki.

A kormány rendelkezik önálló jogalkotói hatáskörrel, de rendeletei nem lehetnek ellentétesek a hatályos törvényekkel. A miniszterelnök és a miniszterek csak olyan tárgyban alkothatnak rendeletet, amely a feladatkörükbe tartozik, illetve amire a törvény vagy kormányrendelet felhatalmazást adott számukra.

A kormány munkáját kormányhivatalok segítik, melyek a kormány irányítása és egyes miniszterek felügyelete alatt álló központi (például Központi Statisztikai Hivatal) és területi (fővárosi és megyei, kerületi és járási) államigazgatási szervek. A lakosság ügyei intézése során különösen a területi kormányhivatalokkal kerülhet kapcsolatba az ún. kormányablakoknál. 2

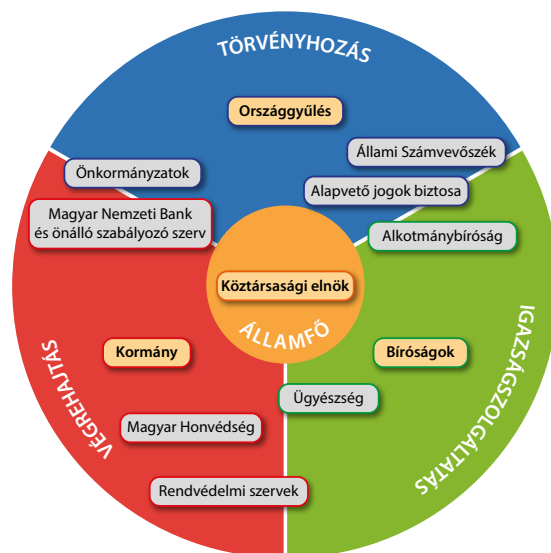
Az önkormányzatok szervezeti felépítése

- Magyarázd el, hogyan érvényesíthető a helyi lakosság akarata az önkormányzat döntéseiben!

2 A lakossági ügyek intézése

Kormányablaknál intézhető ügyek lehetnek: személyazonosító igazolvány, lakcímkártya, forgalmi engedély, vezetői engedély, parkolási igazolvány, vállalkozói igazolvány, útlevél kiváltása, anyakönyvi kivonat, építési engedély kérése, gyermekgondozási segély, gyermeknevelési támogatás, iskoláztatási támogatás, fogyatékosági támogatás iránti kérelem stb.

- Tájékozódj, hol van a legközelebbi kormányablak a környékeden! A ti családodok milyen ügyeket intézett mostanában kormányablaknál?

Magyarország legfontosabb állami intézményei hatalmi ágak szerint 2 Magyarázd el, miért nem tudja egy kormány megfelelően el látni a feladatait az országgyűlési képviselők többségének támogatása nélkül!

⊕ A büntetés-végrehajtás rendszere

A büntetőeljárás alanya a vádlott. Az eljárásban az ügyész emel vádat. A vádlott védelmét a védőügyvéd látja el. Az ítéletet a bíróság hozza, a büntetést büntetés-végrehajtási intézményekben (fegyház, börtön vagy fogház) hajtják végre. A 14. és 18. életév közötti fiatalok – bizonyos esetekben a 12 évesek – ügyeit a fiataikorúak bírósága látja el. Az elítéltek a fiataikorúak büntetés-végrehajtási intézetébe kerülhetnek.

jogorvoslat: valamilyen jogszabály alapján hozott döntés megváltoztatásának kérelme.

jogegység: amikor a bíróságok azonos módon értelmezik és alkalmazzák a törvényeket, jogszabályokat.

Bírósági tárgyalóterem ■ A tárgyalás mely szereplőit lehet látni a képen?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mutasd be magad, mint országgyűlési, vagy mint önkormányzati képviselő! Miért vállaltad el a jelölést? Hogyan lettél képviselő? Melyek a feladataid? Milyen ügyekkel szeretnél elsősorban foglalkozni? Miért?
- Kik és milyen szervek vesznek részt a kormányzásban, vagy támogatják a kormány tevékenységét?
- Magyarázd el, miért szükséges, hogy a bírói szervezetnek több szintje legyen!

A magyar bíróság szervezete

A **harmadik hatalmi ág** Magyarországon is az **igazságszolgáltatás**. A bíróságok feladata, hogy **megvédjék az alkotmányos rendet, az állampolgárok jogait és törvényes érdekeit**.

Az állampolgárok ügyei **először helyi (járási), illetve a közigazgatási és munkaügyi bíróságokhoz** kerülnek kivizsgálásra, amelyek **elsőfokú ítéleteket** hoznak.

Amennyiben a bírósági tárgyalás **valamelyik szereplője nem ért egyet** a bíróság döntésével, akkor **lehetősége van a bíróság ítélete elleni fellebbezésre**, amelyet a bírói szervezet egyvel magasabb szintje bírál el. E magasabb szintű bíróság lehet egy **megyei törvényszék** vagy az öt **ítélőtábla** egyike is. A **megyei törvényszékek** hozhatnak elsőfokú ítéleteket, de **fellebbviteli bíróságként** is működnek. Az **öt ítélőtábla** (fővárosi, debreceni, győri, pécsi és szegedi) csak fellebbviteli bíróságként működik.

A **bírói szervezet csúcsán a Kúria** (korábban Legfelsőbb Bíróság) áll, és **elbírálja** a törvényszékek, illetve az ítélőtáblák döntései ellen benyújtott **jogorvoslatokat***. Szükség esetén irányt mutat a helyes bírói gyakorlat számára, **biztosítja a jogegységet***.

Büntetőeljárások esetén a közvádoló szerepét és a nyomozati eljárás felügyeletét az **ügyészség** látja el. Az ügyészségi szervezet felépítése hasonló a bíróságokéhoz, **élén a Legfőbb Ügyészséggel**. ⊕

- Miért fontos, hogy a bíróságok ítéletei egymással megegyező módon értelmezzék és alkalmazzák a jogszabályok előírásait?
- Mit tehet az állampolgár, ha a bíróság ítéletét nem tartja megfélelőnek?
- Melyek a Kúria feladatai?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Országgyűlés (pártok → választott képviselők):
alkotmány → sarkalatos törvények (kétharmad)
→ törvények (egyszerű többség).
- ❖ Önkormányzatok (polgármester, képviselő-testület, jegyző): helyi ügyekben dönt.
- ❖ Kormány: a parlamenti többséget elért párt(ok)ból
– miniszterelnök, miniszterek, államtitkárok;
– rendeletek, törvényjavaslatok.
- ❖ Bíróságok: többszintű → Kúria.
- ❖ Ügyészség: a nyomozás felügyelete, vádemelés.

46. A gazdaság legfontosabb szereplői

A gazdasági tevékenység az ember életének nagyon fontos része, hiszen ez biztosítja a megélhetés anyagi forrásait. A gazdaság fontos szereplői a háztartások is, amelyeken keresztül mindenki megtapasztalja a helyes vagy helytelen döntések következményeit.

A háztartások

A **háztartások** a gazdaság végső fogyasztói, a megtermelt **javak és szolgáltatások vásárlói**. Tagjai különféle jövedelmekkel rendelkezhetnek. Legfontosabb **bevételi forrásuk** a munkából szerzett jövedelem, azaz a **munkabér**, vagy ha a család tagjai vállalkoznak, akkor a **vállalkozói jövedelem**.

Bevételi forrás lehet a **tőkejövedelem**, amely a korábbi **megtakarítások befektetéséből** származhat. A háztartások megtakarításait a **bankok kihelyezik a gazdaságba**, az ebből származó nyereség után pedig **kamatot fizetnek a befektetőknek**. A háztartás vagyoni elemek értékesítéséből is juthat jövedelemhez. Ilyen lehet például a **lakáskiadás**, vagy **földtulajdon bérbeadása**.

A bevételek harmadik csoportját képezik a **társadalmi juttatások**. Az **állam által fizetett** jövedelmeknek az a célja, hogy a munkából ideiglenesen vagy véglegesen kiesett emberek számára pótolja a bevételeket. Az időseknek az állam **nyugdíjat** folyósít, a gyermekek után **családi pótlékot** juttat a családoknak, hogy ezzel támogassa a gyermeknevelést. A munkanélküliek **munkanélküli segélyben** részesülhetnek, a tanulást az állam **ösztöndíjakkal** támogathatja. A nem tervezhető, **rendkívüli bevételek**hez tartozik az örökség, az ajándék vagy a nyereség.

A háztartásokban vannak **állandó és rendkívüli kiadások**. Elengedhetetlen költség az élelmiszer-vásárlás, illetve a ruházatkódásra fordított kiadás. A háztartásoknak fizetniük kell a munkába járással és a lakás fenntartásával kapcsolatos költségeiket, pénzbe kerül a szórakozás és a nyaralás, de az elromlott gépkocsi javítása is.

- Sorold fel, mely bevételekkel gazdálkodhat egy háztartás!
- Milyen kiadásai lehetnek egy háztartásnak? Soroljátok fel néhányat! Melyek ezek közül az állandó és melyek a rendkívüli kiadások?

Az állam szerepe a gazdaságban

Ahogy egy háztartásnak, úgy az államnak is vannak bevételei és kiadásai. **Az állam a gazdasági feladatait az állami költségvetés keretein belül valósítja meg**. A költségvetés

- Milyen okoknak volt köszönhető a nyugati országok sikeres gazdasági fejlődése az 1945 utáni évtizedekben?
- Mi alakítja az árakat és a béreket a piacgazdaságban?
- Milyen bevételei és kiadásai vannak egy háztartásnak (családnak)?

Gyártósor a Mercedes-Benz keckskeméti gyárában ■ Nézz utána az interneten, mióta van Magyarországon személygépkocsi-gyártás! Milyen típusú személyautók készülnek még az országban?

A gazdaság szereplői

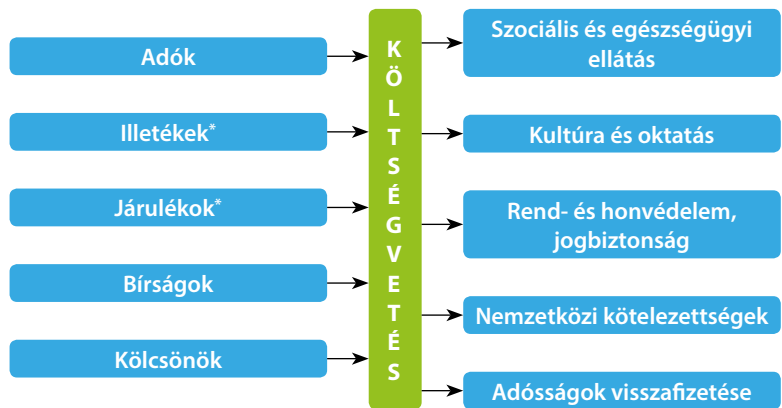
illeték: közvetlen állami, önkormányzati szolgáltatásért (például okiratok kiadása) fizetendő díj.

járulék: az adón felül a fizetésből havonta levont összeg (nyugdíjjárulék, egészségügyi hozzájárulás, társadalombiztosítási járulék).

Az állam alapvető feladata a közszükségletek kielégítése, így a közrend, közbiztonság, oktatás és egészségügy fenntartása és működtetése

BEVÉTELEK

az állam bevételeit és kiadásait teljeskörűen tartalmazó, 1 vagy 2 évre szóló **pénzügyi terv**, illetve a tényleges bevételek és kiadások nyilvántartása, amelyet a **pénzügyminiszter** terjeszt elő és az Országgyűlés hagy jóvá. Az állam **legfontosabb bevételi forrása az adó**. Az adó olyan pénzügyi forrás, amelyet az állam a **munkavállalóktól, illetve a vállalkozásoktól szed be**. Az államnak **vannak tőkebevételei is**, amelyekhez az állam mint tulajdonos jut hozzá, az egyes vállalatokban meglévő tulajdonrésze után.

Az **állami kiadások** körébe tartozik a minisztériumok, **kormányzati szervek fenntartása**. Az állam gondoskodik az **oktatásról** és az **egészségügyi ellátásról**. Számottevő kiadási tételt jelentenek a **nyugdíjak**, a **munkanélküli segélyek**, valamint a **gyermekgondozásra** kifizetett összegek.

Az **állami költségvetés egyenlege háromféle lehet**. Mutathat többletet, ilyenkor a bevételek meghaladják a kiadásokat, tartalmazhat hiányt, ekkor a kiadások meghaladják a bevételeket, illetve lehet **kiegyensúlyozott, amikor a bevételek és a kiadások egyensúlyban vannak egymással**.

- Vitassátok meg, milyen összefüggés van egy ország gazdasági fejlődése és az állam bevételei között!

A vállalatok

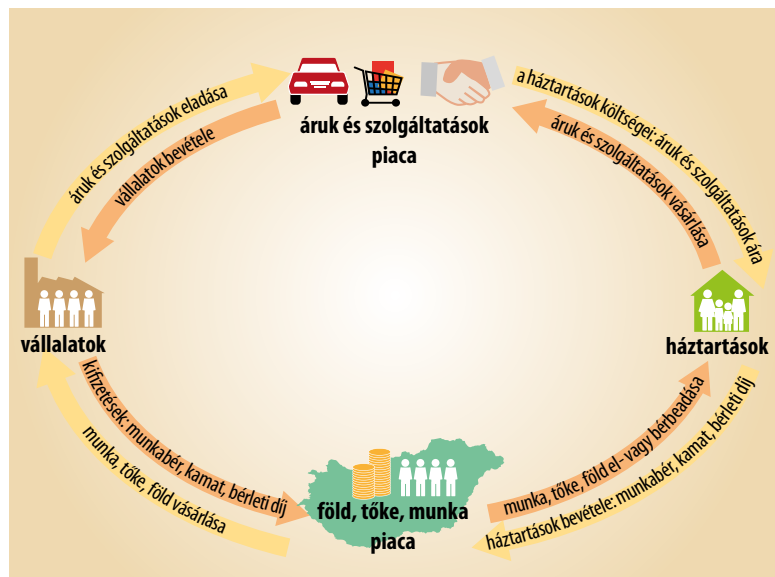
A vállalatok, gazdálkodó szervezetek termékeket állítanak elő vagy szolgáltatásokat kínálnak a piacon. **Minden vállalkozás elsődleges célja, hogy a tulajdonosának hasznot, profitot termeljen.** ❶ A vállalkozások **munkahelyeket teremtenek, jövedelmet fizetnek a munkavállalók számára**. A nyereségesen termelő vállalat **adót fizet** az államnak, ezzel hozzájárul az állami intézmények fenntartásához. A nagyobb tőkeerővel rendelkező vállalatok rendszeres **kutató-fejlesztő tevékenységet folytatnak**, gyarapítják a tudományos eredményeket, és elősegítik azok mielőbbi alkalmazását és elterjedését.

❶ Megválaszolendő kérdések egy vállalkozás elindításakor

- Kiknek szeretnék eladni?
- Milyen szolgáltatást keresnek? Milyen terméket vennének meg az emberek?
- Milyen árak vannak a piacon? Mennyiért lehet eladni vagy venni?
- Milyen terméket kínálnak a konkurenciához képest?
- Hogyan reklámozzak? Mennyi pénzt költsek reklámra, akciókra?

A felelősséggel működő, környezetükre odafigyelő vállalkozások **szponzori tevékenységet is folytatnak**, vagyis közhasznú tevékenységeket támogatnak, így például a sportot vagy a kultúrát.

- Mutasd be, hogyan tudod nyereségesen működtetni a vállalatot! Használd fel A gazdaság körforgása ábra információit is ehhez!

A gazdaság körforgása ■ Mi a kapcsolat a háztartások és munkapiac között? Mi a kapcsolat a háztartások és az az áruk piaca között?

Fémöntöde Tiszaújvárosban. Az üzemben elsősorban alumíniumöntvényeket gyártanak, amelyeket különböző autógyarak futó- és vezérlőműveihez, motorokhoz és hajtóművekhez használnak fel ■ Mi az összefüggés az eladott autók száma és az üzem nyereségessége között?

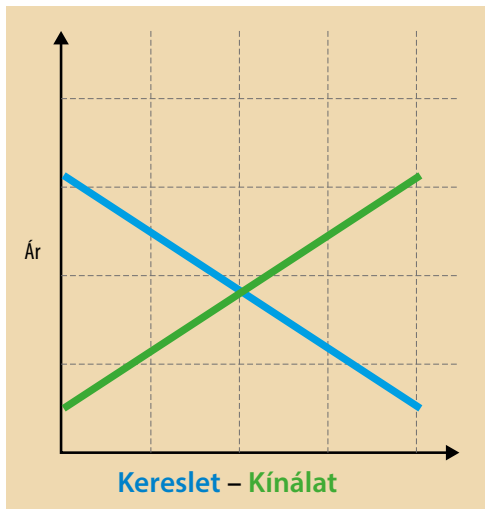
A kereskedelmi élet

Ha egy adott gazdaság nyitott, és megtermelt javainak és szolgáltatásainak egy részét külföldi piacokon értékesíti, illetve onnan vásárol, akkor a külföld is gazdasági szereplővé válik. **A külkereskedelem az áruk és szolgáltatások nemzetközi cseréjét, forgalmát jelenti.** A külső piacokon folytatott értékesítést **exportnak** nevezzük, az áruk behozatalát pedig **importnak**.

- Soroljatok fel néhány Magyarországon gyakori importártut! Nézzetek utána, melyek hazánk fontos exportcikkei!

Barcelonában található a Földközi-tenger egyik legfontosabb kikötője ■ A nemzetközi áruszállítást közúton, vízen, levegőben, vasúton, illetve csővezetéseken bonyolítják le. Mit gondolsz, hogyan juthatnak el innen Magyarországra árucikkek, nyersanyagok?

A kereslet és kínálat összefüggései ■ A grafikon segítségével magyarázd el, hogyan hatnak az árak a keresletre és a kínálatra! Milyen hatásokkal jár egy árleszállítás?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- A gazdaság szereplői:
 - háztartások: bevételek (munkabér, jövedelem, társadalmi juttatások) → kiadások;
 - állam: költségvetés – bevételek (adók) / kiadások;
 - vállalatok → profit;
 - bankok (48. lecke).
- Piac: vevők (kereslet) + eladók (kínálat)
 - ár: kereslet/kínálat.

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Készíts egy hónapra szóló családi költségvetést! Gondolj minden szükséges kiadásra!
- Mit fizetnek a vállalkozások az államnak, mit fizethet az állam a háztartásoknak?
- Milyen előnyökkel jár, ha egy ország sok külföldön jól értékesíthető árut tud előállítani? Miért jó ez az államnak, a vállalatoknak és a háztartásoknak?

Hogyan működik a piac?

Ha piacról esik szó, általában az a hely juthat eszünkbe, ahol zöldséget, gyümölcsöt, tejtermékeket vagy más élelmiszert, esetleg ruhaneműt lehet vásárolni. Tágabb értelemben az árucserre területét hívjuk piacnak. **A vevők és az eladók a piacon találkoznak egymással.** A vevő a keresletet, az eladó pedig a kínálatot biztosítja. **A keresletet befolyásolja a vevők szükséglete, elkölthető jövedelme,** a piac mérete, illetve a háztartások száma. Fontos szempont a termékek minősége. A keresletet befolyásoló tényező **a reklám is.**

A kínálatot meghatározhatja a piacon elérhető **nyereség.** Ha a vállalkozó nagyobb nyereséget érhet el, akkor törekedni fog arra, hogy megjelenjen az adott termékkel a piacon. **Befolyásolja a kínálatot a termékek előállítási költsége és a termelők száma is.** Amennyiben egy terméket könnyű helyettesíteni más termékkel, az csökkentheti a keresletet. **Az árak a kereslet és a kínálat hatására alakulnak ki a piacon.** Minél magasabb az ár, annál alacsonyabb egy termék kereslete. Megfordítva: minél alacsonyabb az ár, annál többen fogják az adott terméket keresni. Az árak alakulását nagyon sok más tényező is befolyásolja. Ilyen például a forgalmi adó, a munkabér, az alapanyagok és a helyettesítő termékek ára, valamint a csomagolás és a szállítási költségek is.

- Alakítsatok vállalkozói csoportokat! Vitassátok meg, mely termékekre van most kereslet a piacon! Mely termékeket vagy szolgáltatásokat kínálnátok vállalkozóként?
- Sorold fel a piac szereplőit! Milyen kapcsolatban állhatnak ezek egymással?

Az eladók és a vevők a piacokon találhatnak egymással

47. A pénz szerepe a gazdaságban

A munkamegosztás következtében a gazdaság szereplői különböző javakkal rendelkeznek, ugyanakkor szükségleteik az általuk megtermelt javaknál jóval szélesebbek. Ezért szükség van egy olyan közvetítő csereeszközre, amely segítségével a megtermelt javakat megvehetik, kicserélhetik egymással.

Mi a pénz?

A pénz olyan eszköz, amely bármikor felhasználható a különböző fizetési műveletekhez, bankügyletekhez. Pénzt használunk vásárláskor vagy az adósság törlesztésekor. A pénz olyan csereeszköz, amelyet különböző termékekre vagy szolgáltatásokra tudunk közvetlenül cserélni. A történelem során a pénz is nagyon sokat fejlődött. Míg a korábban használt arany- vagy az ezüstpénzek önmagukban is értékesek voltak, a manapság legelterjedtebb papírpénzeknek, érméknek fizikai értéke nincs. Nagyon fontos ezért, hogy a gazdaság szereplői megbízhatóságot a pénz értékállóságában. ❶

Az egyes termékek árát pénzben fejezzük ki. Pénzben határozzuk meg, hogy mennyi egy kiló alma, kenyér vagy egy gépkocsi ára. A pénz ilyenkor ármérce. Az ár attól függ, hogy a termékért mennyi pénzt tudnak vagy hajlandók adni a vevők. Az áru- és a pénzmozgás történhet egyszerre. Az eladó eladja az árut, a vevő pedig átveszi azt, és fizet. Van, amikor az áru- és a pénzmozgás időben elválik egymástól. A fizetés teljesítése megelőzi vagy követi az áru adásvételét, például átutalás formájában.

A pénz értékmegőrző feladatokkal is rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy a felhalmozott pénzt vagyonelemként későbbi vásárlás céljára tartogatják. Amennyiben magas az infláció, vagyis a pénz vásárlóértékének csökkenése, a pénz ezt a szerepét nem tudja betölteni.

- Vitassátok meg, mely vásárlásokhoz kell nagyobb összegű pénzt tartalékolni!

- Ki veretett Magyarországon először aranypénzt?
- Mi volt Magyarországon a két világháború között használt pénz neve?
- Mikor vezették be a forintot?
- Hogyan nevezzük az azonos fizetőeszközt használó országok közösségét?
- Mi az Európai Unió közös valutája? Nézz utána, hogy eddig hány tagállam vezette be ezt a fizetőeszközt!

❶ A pénz és a pénzhelyettesítők

A pénz elfogadása társadalmi bizalom alapul. Szélsőséges körülmények között megszűnhet a pénz iránti bizalom, és a korábban használt fizetőeszköztől mindenki szabadulni akar. Ilyen lehet például egy háború, polgárháború vagy egy nagyon magas infláció. Ha egy ország gazdasága nem működik, akkor az emberek egy másik ország értékálló pénzét kezdik el használni. A történelem során már számos dolog töltötte be a pénz feladatait. Ilyen volt a só, a marha vagy a hadifoglyoknál a dohányfejadag. Az aranyat évezredek óta használják értékmegőrzésre.

- Mikor keresnek az emberek pénz helyettesítő eszközöket? Milyen dolgok válhatnak ilyenek? Miért?

A világ első pénzérméje, a lüdi oroszlános statér. Az első fémből készült pénzérméket a mai Törökország területén fekvő ókori Lüdiában verték a Kr. e. 7. században

A fizetőeszközök fejlődése ■ Milyen előnyei vannak a bankkártya használatának?

konvertibilis valuta: minden más pénzre szabadon, kötöttségek nélkül átváltható pénznem.

Bankjegyek ■ Tájékozódj a legfontosabb valuták árfolyamáról! Hány forintért tudnál venni egy eurót vagy egy dollárt?

A pénz feladatai a gazdaságban

A erős gazdasággal rendelkező országok fizetőeszközei (pl. a dollár) betölthetik a **világpénz** szerepét. Az ilyen pénzt használhatják a **nemzetközi kereskedelemben az országok közötti fizetések lebonyolítására**. A jegybankok a tartalékaik jelentős részét konvertibilis valutában* tartják. Ebben az esetben a pénz a **tartalékvaluta** szerepét tölti be. Természetesen erre a feladatra is csak kevés fizetőeszköz alkalmas.

- Milyen feladatokat tölthet be a pénz a háztartásokban?

A pénz tulajdonságai

Ahhoz, hogy a pénz betölthesse szerepét a gazdaságban, meghatározott tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Fontos, hogy a **pénz legyen keresett**, mindenki által elfogadott, és **bízban benne a gazdaság szereplői**. A pénznek **értékálló** kell lennie, ezzel megteremthető és megtartható a bizalom a fizetőeszköz iránt. Ha a pénz **osztható, kisebb egységekre bontható**, akkor kisebb összegű vásárlásokat is le lehet bonyolítani a fizetőeszköz segítségével.

Az egyes országok általában arra törekszenek, hogy pénzeik **szépek és egyediek** legyenek. Fontos, hogy a pénz

könnyen felismerhető, mással **össze nem téveszthető** legyen, hiszen ez komoly gondokat okozna. **A bankjegyek előállításakor arra is törekedni kell, hogy a pénzhamisítást megakadályozzák.**

- Melyik a legnagyobb címletű magyar papírpénz? Melyik a legkisebb?
- Mi történhet abban az esetben, ha csak nagy címletű bankjegyünk van, de kis értékű árut szeretnénk vásárolni? Játsszatok el egy ilyen jelenetet!

A bankszámlapénz és a pénzhelyettesítők

Nem csak a kézzel fogható pénzt tekinthetjük fizetőeszköznek. Pénzhelyettesítő lehet az ajándékutalvány és a vásárlási utalvány, fizetőeszköz a folyószámlákon nyilvántartott számlapénz is. **A bankszámlapénz elektronikus, fizikai formájában nem létező pénz, lényegében a számlákon nyilvántartott adat.** Ha a bankszámláról pénzt veszünk fel, akkor a pénz kézzel foghatóan is megjelenik. Ha **átutalásokat teljesítünk**, akkor a **bank közvetítésével, elektronikus formájában mozog a pénz** a gazdaság szereplői között, de fizikai formájában nem használják. A **számlákat pénzügyintézetek, kereskedelmi bankok vezetik** a számlát nyitó gazdasági szereplők számára.

Egyre szélesebb körben terjed a **műanyag bankkártya** és a hitelkártya is. **A hitelkártya szintén fizetőeszköz, amely lehetővé teszi, hogy birtokosa egy meghatározott hitelkeret erejéig készpénzt vegyen fel, vagy árukat, szolgáltatásokat vásároljon.** A kártya mögött minden esetben bankvagy hitelszámla áll. Lehet használni napi bevásárlásokra is mindenhol, ahol a kártyát elfogadják. Viszonylag nagy szabadságot ad, hiszen nem kell magunkkal készpénzt vinni például az utazások alkalmával. 📍

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Sorold fel a pénz feladatait!
- Milyen formában jelenhet meg a pénz?
- Milyen veszélyeket rejt magában a bankkártyahasználat?

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Pénz: csereeszköz, értékmérő, értékmegőrző;
 - formái: az árupénztől a bankkártyáig;
 - tulajdonságai: elfogadott, több címlet.
- ❖ Bankszámlapénz és pénzhelyettesítők (hitelkártya).

Utcai bankautomata, ATM (Automated Teller Machine). A bankautomata olyan berendezés, amelyik lehetővé teszi a kártyabirtokosnak, hogy bankszámlájáról pénzt vegyen fel. Az ATM lehetővé tesz más szolgáltatásokat is, így például az egyenlegkérdésezést. A bankautomata bankkártyákat kezel

📍 A bankkártyahasználat veszélyei

A bankkártyahasználat kényelmes, de veszélyeket is rejt magában. A bankkártyahasználatot – mint személyes szolgáltatást – PIN-kód, titkos személyi azonosítószám védi. A bankjegy-automaták minden esetben kérik ezt a titkos kódot a tranzakciónál. A PIN-kódunk titkosságára vigyáznunk kell, a számot nem szabad hangosan kimondani, és mindig úgy kell beírni, hogy más ne olvashassa le (takarásban legyen).

A kis méretű kártyát könnyen elveszítethetjük, esetleg ellophatják, de az is előfordulhat, hogy a bankunk nem általunk kezdeményezett kártyahasználatot jelez. Ebben az esetben késedelem nélkül le kell tiltani a bankkártyánk használatát. A tiltásáért a legtöbb bank díjat számít fel, és nem is keveset.

48. Pénzintézetek és tevékenységük

A hitelezés több ezer éves múltra tekinthet vissza. A fennmaradt források tanúsága szerint már az ókori Mezopotámiában is folytattak hitelezést. A kölcsönt gabonában adták, a kamatot a termés biztosította. Pénzváltók működtek már a görög városállamokban, később pedig a középkorban is.

- Sorolj fel korábban megismert befektetési lehetőségeket!
- Mire kell figyelni a megtakarított pénzeszegek elhelyezésekor?

1 A Magyar Nemzeti Bank története

A világ első nemzeti bankját, az Angol Bankot 1694-ben alapították. Nálunk 1816-tól az Osztrák Bank, majd a dualizmus korában az Osztrák–Magyar Bank látta el a jegybank szerepét. Az önálló magyar jegybank 1924-ben kezdte meg munkáját. Az első világháborút követően a Magyar Nemzeti Bank gondoskodott a korona stabilizációjáról, majd kibocsátotta az új valutát, a pengőt. A második világháború időszakában a jegybank erőfeszítései ellenére megindult a pengő inflációja. A háború befejezését követően a pengő értékvesztése a világtörténelem egyik legnagyobb méretű pénzromlását eredményezte. A Magyar Nemzeti Bank közreműködésével jelent meg 1946. augusztus 1-jén az új fizetőeszköz, a forint.

- Miért nem volt önálló magyar jegybank a dualizmus korában?

A jegybankok aranyban is képeznek tartalékokat

A jegybank

Magyarországon kétszintű bankrendszer működik. Ez azt jelenti, hogy a jegybank felügyeli a kereskedelmi bankok tevékenységét, átutalásokat végez a bankok között, és hitelez a bankok számára. A kormányzat bankjaként a jegybank biztosítja a kormányzat pénzigényét, gondoskodik a bankjegykibocsátásról. Legfontosabb feladatai közé tartozik a pénz értékállóságának megőrzése. Magyarországon a jegybanki feladatokat a Magyar Nemzeti Bank látja el. 1

A kereskedelmi bankok

A kereskedelmi bankok olyan vállalkozások, amelyek elsősorban betétügyletekkel, hitelügyletekkel, és pénzügyi szolgáltató és közvetítő tevékenységgel foglalkoznak. A bankok összegyűjtik a háztartások megtakarításait, és abból hiteleket folyósítanak a vállalatok részére, hogy azok beruházhassanak, fejleszthessenek. Ilyenkor a családok megtakarításaiból a gazdaságba befektetett működő tőke lesz. A bankok a háztartásoknak is folyósíthatnak hiteleket, természetesen ebben az esetben is számolnak fel kamatot, illetve kezelési költségeket.

A bankok nagyon fontos gazdasági szereplők. Bankok nélkül a lakossági megtakarítások nem jutnának el a vál-

A Magyar Nemzeti Bank épülete ■ Melyek a jegybank legfontosabb feladatai?

lalatokhoz, nem lenne lehetőség fejlesztésre, az új ötletek megvalósítására. Bankok nélkül a lakosság sem jutna pénzügyi forrásokhoz, és nem tudná nagyobb összegű kiadásait fedezni. ②

A bankok a betétgyűjtésen és hitelezésen kívül különféle pénzügyi szolgáltatásokat is nyújtanak. Folyószámlát vezetnek, átutalásokat teljesítenek, valutát váltanak és pénzügyi tanácsadást nyújtanak. Foglalkoznak a bankok biztosítási tevékenységgel, illetve vagyonkezeléssel is.

A **bankok nyeresége** alapvetően két forrásból származik. Az egyik a kifizetett és a felszámított kamat közötti különbség, vagyis a **kamatjövedelem**. A másik forrás a szolgáltatások elvégzéséért beszedett **jutalék**. A kereskedelmi bankok készpénzt nem bocsáthatnak ki, mivel ez a tevékenység a jegybankok monopóliuma.

- Gyűjtsetek adatokat arról, hogyan lehet hitelhez jutni, és milyen kamatokat számítanak fel a bankok! Hasonlítsátok össze a hiteleket és a betéti kamatokat! Mit tapasztaltok?
- Gyűjtsetek adatokat a banki megtakarítási lehetőségekről! Döntsetek egy befektetés mellett! A döntéseketek számításokkal igazoljátok!

Mi a befektetés és mi a hitelfelvétel?

Ha egy háztartás bevételei meghaladják a kiadásait, akkor **megtakarítás keletkezik**. A megtakarításokat **célszerű befektetni**, hiszen a körültekintően elhelyezett pénz kamatozik, ezzel a háztartás vagyona gyarapodik. Ha a befektetés elmarad, akkor az infláció hatásaként a vagyon az idő múlásával egyre kevesebbet ér.

A megtakarításokat általában a bankok, pénzintézetek kezelik. **A befektetéseknel a kamatot, a kockázatot és a pénzünkhez való hozzájutást, a likviditást kell figyelnünk.** Ami az egyik gazdasági szereplő oldaláról nézve befektetés, az a másik oldalról hitelfelvételnek minősül.

Hitelt az vesz fel, aki nagyobb értékben szeretne vásárolni, például lakást vagy autót, és az ehhez szükséges pénz egy összegben nem áll a rendelkezésére. A **vállalatok, vállalkozások is** élnek a hitelfelvétel lehetőségével, ha úgy ítélik meg, hogy a **tevékenységüket** érdemes **fejlesztetni**, kiterjeszteni.

- Számold ki, hogy másfél százalékos infláció esetén mennyit veszít az értékéből egy év alatt egy 100 ezer forintos megtakarítás!
- Mekkora összeggel rendelkezik egy év múlva, aki 2 százalékos hozam mellett befektet 100 ezer forintot?
- Mekkora lesz a befektetett és a nem befektetett összeg között a különbség?

📌 A bankok működése a középkorban

A 12. század végén a hitelügyletekkel és a pénzváltással foglalkozó szakemberek leginkább az észak-itáliai városok lakói közül kerültek ki. A pénzváltásra szakosodott cégek mellett a legnagyobb kereskedelmi társaságok is foglalkoztak bankügyletekkel. A 13. század második felében ezek a társaságok eszközeiket és tapasztalataikat már az uralkodók szolgálatába állították. A bankok pénzt kölcsönöztek a fejedelmeknek, akik biztosítékként átengedték hitelezőiknek az adók vagy vámok beszedési jogát, illetve egyes bányák irányítását.

A 14. század első felére már számos nyugat-európai városban működtek bankok. A bankhálózat az észak-itáliai gazdasági csomópontokban összpontosult, de szinte egész Európára kiterjedt. A távoli egyetemeken tanuló diákok, külföldön fizetett egyházi személyek bankárok révén jutottak hozzá az őket megillető pénzhez.

Középkori pénzváltók

⊕ Ne tedd az összes tojást egyetlen kosárba!

A vállalatok által kibocsátott kötvények a piaci kamatoknál magasabb hozamokkal próbálják vonzani a befektetőket. Az ilyen ígérekkel azonban mindig vigyázni kell. A magasabb hozamot nehezebb kitermelni. Ha a vállalatnak nem sikerül újabb piacokat meghódítania, az új fejlesztések nem sikerülnek, a vállalat akár csődöt is jelenthet. A legrosszabb esetben a befektetők elveszítik a megtakarításaikat. Magasabb hozamot ígérnek a részvények is, azonban a tőzsdei árfolyamok teljesen kiszámíthatatlanul mozognak.

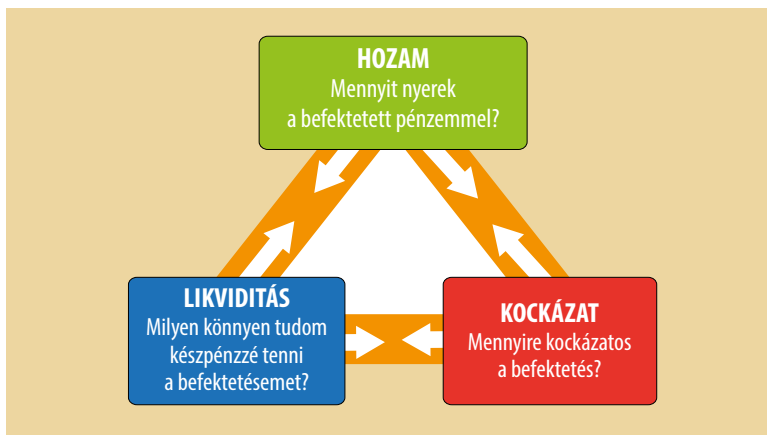
A befektető akkor jár el helyesen, ha a tőkét megosztja. Ha a tőkebefektetés tartalmaz állampapírt, befektetési jegyet, bankbetéteket, illetve részvényeket, akkor az esetleges veszteség nem érintheti a tőke egészét, ugyanakkor van esély a magasabb hozam elérésére. A kockázatvállalás mértékéről a befektetőnek magának kell döntenie.

Régebben a részvényeket díszes nyomtatványok formájában lehetett megvásárolni, ma már a részvénybefektetések is csak elektronikusan tárolt adat formájában léteznek

A New York-i tőzsde

A befektetések háromszöge ■ Az ábra segítségével magyarázd el, milyen szempontokat kell mérlegelni a megtakarított pénz befektetésekor!

Hogyan juthatnak pénzhez a vállalkozások?

Az egyes vállalatok a fejlesztéseikhez szükséges pénzt megszerezhetik a bankoktól hitelfelvétellel, de fordulhatnak közvetlenül a lakossághoz is. Ebben az esetben a vállalat kötvényt bocsát ki. A kötvény hitelviszonyt megtestesítő értékpapír, amelyben a kibocsátó arra kötelezi magát, hogy a kötvényen megjelölt pénzeszeget és annak kamatait a kötvény mindenkor tulajdonosának a megjelölt időben megfizeti.

A vállalati kötvény megvásárlásával a befektető nagyobb kockázatot vállal, hiszen ha a vállalat rosszul gazdálkodik, akár csődbe is mehet. Ebben az esetben pedig nem tudja a vállalat kifizetést teljesíteni. A magasabb kockázat miatt a vállalati kötvények általában magasabb kamatot fizetnek a piacon elérhető befektetéseknél.

Pénzhez juthatnak a vállalatok úgy is, hogy a vállalati vagyont részvényekre osztják, és azt a piacon értékesítik. A részvény megvásárlásával a befektető a vállalat tulajdonosa lesz. Nyeresége vagy vesztesége a továbbiakban a vállalat működésétől függ. ⊕

- Alakítsatok befektetői csoportokat! Az internet segítségével figyeljétek a magyar részvények mozgását! Képzeltetben vásároljatok részvényt, és hasonlítsátok össze az árfolyamokat egy hónap elteltével!

A banki értékpapírok

A bankbetét a bankok által kínált befektetési lehetőség. A bankbetétet többnyire előre meghatározott időszakra, például egy évre helyezhetjük el. Ezért a bank előre meghatározott kamatot fizet. A bankbetét elhelyezéséhez bankszámlával kell rendelkezniük.

A bankoknál vásárolható másik értékpapír a **befektetési jegy**. Ennek a befektetési formának az a lényege, hogy a **befektető egy szakértőre, alapkezelőre bízta a pénzt, aki az előre meghirdetett szabályzat szerint a pénzt értékpapírokban, ingatlanban vagy részvényekben helyezi el**. A befektetési jegy kibocsátója naponta meghatározza a befektetési jegy árfolyamát. Ha kibocsátó jól gazdálkodik, és a befektetési jegy **árfolyama emelkedik**, akkor a befektető a vásárlás és az eladás között elért árfolyamkülönbségen **nyereséget érhet el**. Ellenkező esetben, ha a befektetési jegy **árfolyama csökken, még tőkevesztés is elképzelhető**.

A bankok is bocsátanak ki kötvényeket, ezekre ugyanaz az érvényes, mint a vállalati kötvényekre.

- Mi történik a bankokban elhelyezett pénzzel?

Az állam mint hitelfeltevő

Az állam is kínál befektetési lehetőségeket. A költségvetési hiány fedezésére az **állam értékpapírokat, kötvényeket** bocsát ki, vagyis hitelt vesz fel. Az állampapírokat szerte a világon az **egyik legbiztonságosabb befektetési formának tartják**. Az itt elérhető kamatok **viszont általában alacsonyak**. Mivel az államnak nagyon sok eszköze van arra, hogy pénzügyi kötelezettségeit teljesítse, egy államcsőd, vagyis egy állam fizetéseképtelensége nagyon ritka jelenség a gazdaságban. ④

- Hasonlítsátok össze kockázat és hozam szempontjából a vállalati kötvényt és az államkötvényt!

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mutasd be, mi a bankok szerepe a gazdaságban!
- Sorold fel, miből származnak a bankok bevételei!
- Vedd sorra a befektetési lehetőségeket!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ◆ Kétszintű bankrendszer:
 - jegybank: pénzkibocsátás, ellenőrzés;
 - kereskedelmi bankok: hitelezés, betétek, szolgáltatások.
- ◆ Befektetések és hitelek → kamat.
- ◆ Vállalatok: kötvények – részvények.
- ◆ Bankok: bankbetét → befektetési jegy → kötvény.
- ◆ Állam: állampapírok (biztonság).

Kockázati szintek ■ Beszéljétek meg, hogyan kell kezelni a befektetési kockázatokat!

Az állam által kibocsátott kamatozó kincstárjegy

- Melyek az állam által kibocsátott értékpapírok előnyei és a hátrányai?

④ Államadósság és államcsőd

Egy állam egészen addig képes eladósodni, amíg vannak befektetők, akik hiteleznek neki. A hitelezők lehetnek bankok, de magánszemélyek is. Ha megszűnik a bizalom, és az adott állam nem jut több hitelhez, ha a gazdaság nem működik megfelelően, és a szükséges pénzt nem tudja előteremteni például adók formájában, akkor fennáll az államcsőd veszélye. Az államcsőd az állam fizetéseképtelenségét jelenti. Ebben az esetben az ország valutája elértéktelenedik, megugrik az infláció, megnövekszik a munkanélküliség. Az állam nem tudja tovább fizetni az adósságait, nem tudja működtetni a közintézményeket, és nem tudja kifizetni a közalkalmazottak bérét sem.

49. Média és médiakörnyezet

Az elmúlt évtizedben robbanásszerű változások játszódtak le az információk közvetítése és megosztása terén. Az internet által teremtett lehetőségek átalakították a hírek és az otthoni szórakozás világát is, ahol korábban az újságok, a rádió és a televízió játszották a főszerepet.

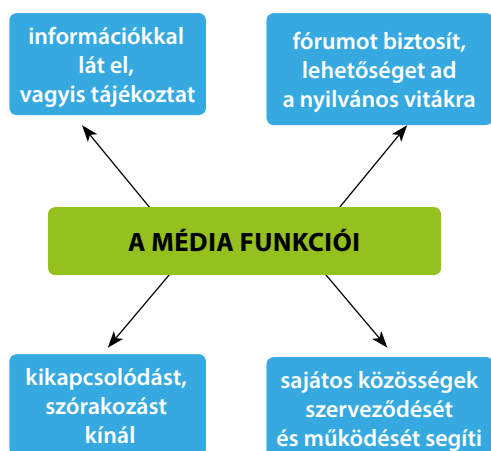
- Mire használod elsősorban az internetet?
- Mire használják szüleid az internetet?
- Mennyi időt szoktál a televízió előtt tölteni a hétköznapokon, illetve a hétvégén?
- Melyek a kedvenc tévéműsoraid, tévésorozataid?

A kortárs média

Mai világunk egyik legjellemzőbb vonása az **információk rögzítésére és közvetítésére használt eszközök** sokszínűsége és rohamos fejlődése. A **nyomatott sajtó, a televízió- és rádiócsatornák** mellett a hírek és tartalmak közvetítésében egyre nagyobb szerepet játszanak az **interneten elérhető szolgáltatások** is. Mindezek az eszközök együttesen és egymással párhuzamosan **töltik be a média funkcióit**. Híreket szolgáltatnak, **szórakoztatnak**, teret adnak a **nyilvános vitáknak** és segítenek **kapcsolatot teremteni** az azonos érdeklődésű és értékrendű emberek között.

A népszerű médianak meghatározó szerepe van abban, hogy **segítségével a közösség tagjai a mindennapi élet töredékes tapasztalatait egységes képpé** rakhassák össze. A médiahasználat megerősíti a társadalom értékeit, és meghatározza, mi az, ami nem tekinthető értéknek, ami tiltott. Mindebből az a talán meglepő következtetés adódik, hogy **a médianak kulcsfontosságú szerepe van az értékrend és a közösség megerősítésében**.

- Milyen eszközök töltik be a média funkcióit?
- Milyen változások figyelhetők meg ezen eszközök használatában és fejlődésében?
- Mik a te tapasztalataid e változásokról?

Az internet világa ■ Az internet mely jellegzetességeit emelte ki a grafika készítője?

A **kortárs médiának** ezeken a hagyományos és régóta ismert funkciókon kívül újabb, illetve rejtettebb szerepe, feladata is van. Egyre gyakrabban **online intézzük adó- és banki ügyeinket, árut vagy szolgáltatást vásárolunk**, né tán – a nem is olyan távoli jövőben – az interneten szavazunk. Aktív fogyasztóként és állampolgárként nem egyszerűen információt vagy tájékoztatást kapunk, hanem a **direkt és az indirekt reklámokból**, illetve a hírmédiából származó információk alapján **tényleges döntéseket hozunk**.

- Kérdezd meg szüleidet, milyen gyakran szoktak online vásárolni vagy ügyeket intézni!
- Honnan szerzik az információkat egy utazáshoz? Honnan szereztek mindezt tíz évvel ezelőtt?

A médiakörnyezet

A változatos **médiafelületeken** – **plakátokon**, közlekedési eszközökön, külső és belső terek falaira telepített hagyományos és **digitális megjelenítőkön** – a végeláthatatlanul áradó **médiaszövegeket, zenéket, reklámokat, hírtöredékeket** olyankor is érzékeljük, ha látszólag nem is veszünk azokról tudomást. A **média** mindennapi tevékenységeink, például az étkezés, a közlekedés, a bevásárlás, a kirándulás, a tanulás során **médiakörnyezetként ölel körül bennünket, összenőtt, egybekapcsolódott az ember épített környezetével**. Benne élünk akkor is, ha a tartalom éppen nem követel és kap tőlünk kitüntetett figyelmet.

- Milyen médiafelületeket ismersz?

Sokszor a **média virtuális terében látott-hallott**, s természetesen valamiféle érdekek szerint **megkonstruált szövegekre támaszkodunk** akkor, amikor értesülünk vagy tájékozódunk **a világ dolgairól**, illetve értelmezzük azokat.

- Sorolj fel három eseményt, amely az elmúlt hét során történt a világban! Milyen dolgok történtek kedvenc együtteseddel vagy sportcsapatoddal?
- Honnan szerzed az információkat? Mekkora szerep jut a családod életében a nyomtatott sajtónak?

A nyilvánosság szerepe és határai

A „nyilvános” fogalma arra utal, hogy valamely információ kikre tartozik, vagy nem tartozik. A **nyilvánosság** olyan **közös tér, ahol a közösségre tartozó információk megosz-**

Az internetre szélsőséges körülmények között is igényünk van ■ Mi mindenben lehet segítségünkre az internet egy külföldi utazás során?

A tévénézés közös szórakozás ■ Milyen közösségi szerepe volt a tévének Magyarországon az 1960-as években (27. lecke)?

Egy társadalom nyilvánossága függ:

▪ az adott társadalom hatalmi viszonyaitól;

▪ attól, hogyan gondolkodik az adott társadalom a nyilvánosról és a magánról;

▪ a kommunikációs eszközök fejlettségétől és mindezzel összefüggésben attól;

▪ hogyan szabályozza az adott társadalom az információhoz jutás lehetőségét, illetve előír-e valamiféle kötelezettséget azzal kapcsolatban.

A nyilvánosságot meghatározó tényezők

▪ Hogyan hatottak az okostelefonok a nyilvánosságra?

Richard Nixon, amerikai elnöknek le kellett mondania az újságírók által kiderített és nyilvánosságra hozott titkos lehallgatási ügy miatt

A lesifotósok a hírességek magánéletéről készített fotókat árulják az újságoknak és hírportáloknak ■ Mi a véleményed erről a jelenségről?

tása és megvitatása zajlik. Ilyenkor mindig oda kell képzelnünk a publikumot és minden olyan szereplőt, akinek módja van bizonyos információk vagy értelmezések kibocsátására. A mai nyilvánosságot elsősorban a **széles körű elérést biztosító** új médiumok, a **rádió, a televízió**, majd az **internet** elterjedése alakította ki.

A modern **képviselési demokráciákban a politikusok leválthatók és elszámoltathatók**. A tömegkommunikáció korában mindebben meghatározó szerepet kap a média, mert a **média informálhatja a közösséget** minden olyan eseményről és cselekedetről, amely törvénytelen, vagy kárt okoz a közösségnek. A közügyekben való helyes tájékozódáshoz **nyilvánosságra hozott hiteles információkra**, az ezek megértéséhez szükséges **háttértudásra és odafigyelésre van szükség** az emberek részéről. Sokan azonban ennek hiányában inkább csak a szórakoztató, a látványos, a drámai vagy a botrányos hírekkel és műsorokkal foglalkoznak.

Napjainkban a nyilvánosságban a **magán- és a közszfé- ra határai nem egyértelműek**, a magánszféra eseményei számtalanszor közügyként jelennek meg. A nyilvánosság alapvető kérdése, hogy abban **megjelenhet-e**, s ha igen, milyen módon és mértékben a **magánszféra**, vagyis azok a tevékenységek, érzelmi viszonyok (például családi, baráti vagy üzleti kapcsolatok, vállalkozások) és döntések, amelyek szerint az egyének szervezik és élik az életüket.

- Mit jelent és mi a feladata a nyilvánosságnak?
- Mit jelent számodra a magánszféra?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Milyen szerepe van a médianak a modern demokráciákban?
- Miért káros sokszor, hogy elmosódnak a magán- és közszféra határai a médiában?
- Keresd a hírportálokon jó példákat közéleti hírekre és a magánszférát sértő tudósításokra!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Média: újságok, tévé- és rádió, internet
 - hírek, viták, szórakozás, kapcsolatteremtés;
 - mindennapi tevékenységek (pl. vásárlás).
- ❖ Nyilvánosság: az információk megosztása, megvitatása
 - hiteles információk, háttértudás, odafigyelés;
 - probléma: magánszféra / közszféra.

50. A média működése

Mindazt, amit nap mint nap híreként, információként, reklámként, műsorokként az újságokban, a tévében és az interneten látunk, emberek állítják elő, különböző célokból. A médiában talált tartalmak helyes értelmezéséhez ismernünk kell azt is, hogyan és amilyen célokból ezek készülnek.

A mai médiaipar és médiapiac

A **médiaipar** sokezernyi csatornából, millió és millió honlapból és szerkesztőségből álló gigantikus **szövegtermelő és -forgalmazó hálózat**. A közönség figyelméért rengeteg **rádió- és tévéműsor, újság és hírportál versenyez** egymással. Hiszen olyasmit bocsáthat áruba, amire **óriási a kereslet**.

A médiában hatalmas pénzüsszegek mozognak, bár első pillanatban nem is annyira világos, ki és hogyan fizeti meg mindennek az árát. A médiaipar **legfontosabb bevételi forrása a reklámok elhelyezéseért** (óriásplakátok, rádió- és tévéreklámok, újsághirdetések, bannerek) a hirdető által **kifizetett összeg**. Magyarországon a legnagyobb hirdető maga az állam – az összes reklámköltés egyharmada állami megrendelés.

- Miben hasonlít a média a többi vállalkozáshoz?
- Gondold végig a múlt hétvégédet! Milyen célból kapcsolod be a tévét, vagy hallgatsz rádiót? Mennyi ideig interneteztél?

A **média** nem használati tárgyakkal, hanem politikai értelemben különösen fontos „jóságokkal”: **információkkal, ideológiákkal, értékekkel és képzetekkel üzletel**. Ezért a média működését az állam törvényekkel szabályozza. A közönség figyelméért (idejéért, választásaiért) folyó piaci versenyben **nem kizárólag a piac törvényei** játszanak szerepet, azt a hatalmi viszonyok is erősen **befolyásolják**. ①

A **közönség elutasítása vagy figyelme** mindig is **erősen**

- Milyen eszközökkel igyekeznek felhívni magukra a nézők figyelmét a televíziócsatornák és a hírportálok?

- Sokat tanultál már a médiáról. Mit gondolsz, milyen irányban fog fejlődni a jövőben?
- Mit gondolsz, miért erősödött a képi kommunikáció szerepe?

① **Harc a nézettségért**

A legnagyobb értékű médiaipari tulajdon a „médiafelület”, vagyis a műsoridő, a felület az újságban vagy maga a weboldal. A felület tényleges értéke a látogatottságtól függ. A maximális látogatottság elérésére való törekvés az egyik legfontosabb azoknak a döntéseknek a sorában, amelyeket egy tartalomszolgáltató médiaipari vállalkozás meghoz, amikor dönt a cikkekről, műsorokról, azok hangvételéről és elhelyezéséről, vagyis a műsorrendről és a rovatszerkezetről. A magyarirodalom-tankönyvetek médiafejezetében olvashattok néhány olyan eszközről (a sztereotipizálásról, a szerializációról, a történetjavaslatokról és értelmezési keretekről) amelyeket a látogatottság maximalizálása céljából nagyjából egységesen alkalmaz a médiaipar.

- Milyen pozitív és negatív hatásai vannak a nézettségért folytatott versenynek? Mondj példákat is ezekre!

Az MTVA (Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap) működteti a magyar állami médiát (tévé, rádió és hírügynökség)

■ Milyen tévécsatornái vannak az MTVA-nak? Milyen tematika alapján alakították ki a műsorszórást? Kérdezd meg szüleidet és nagyszüleidet, hány tévécsatorna volt Magyarországon 1989 előtt! Melyik napon volt adásszünet?

visszahatott a tartalomszolgáltatók tevékenységére. A **modern online médiában** pedig már számos olyan tevékenység zajlik (blogolás, csetelés, feltöltés, megosztás), amely a **közönség aktivitására** és egymással való **kommunikációjára** épül. A közönség így már **nem tekinthető** könnyen befolyásolható (manipulálható), a **hírszolgáltatóknak teljesen kiszolgáltatott tömegnek**.

- Miként befolyásolhatja a hatalom a média működését?
- Mit jelent az, hogy a közönség ma már nemcsak passzív fogyasztója a híreknek?

A közmédia

A médiaipari vállalkozások tulajdonosa lehet maga az állam is. Általában egy-egy országban néhány rádió- és televízió-csatorna van állami tulajdonban, az írott sajtó egészére a magántulajdon a jellemző. **Az állami tulajdon köztulajdont jelent.** Az állami média **finanszírozásához szükséges összeget** a parlament által évente megszavazásra kerülő **költségvetési törvény szabályozza**, melynek forrásául **befizetett adóink** szolgálnak.

A demokratikusan megválasztott állami szervek (országgyűlés, kormány) tehát a mi képviselőinkben működtetik a közszolgálati médiát.

Ezért a **közmédiának kiegyensúlyozottnak, hitelesnek és tényszerűnek kell lennie**, vagyis abban a valóságban megfelelően kell megjelennie a választópolgárok eltérő politikai nézeteinek és az aktuálisan fontos információknak – adott esetben a hatalom visszaéléseiről is. ②

A közmédiának biztosítania kell a kulturális sokszínűséget, az audiovizuális örökség bemutatását és annak minőségi értékekkel való gyarapítását.

② BBC (British Broadcasting Corporation)

A cél a BBC-nél az 1920-as évektől az volt, hogy jusson el mindenkihez a kultúra, a színház, a vers, a zene, pallérozódjék a nyelv, okosodjék, tájékozódjék a nemzet. Ahogy John Reith, a BBC első vezérigazgatója fogalmazott, a műsorkínálatot és a hangvételt a tájékoztatás, oktatás, szórakoztatás jegyében a „mindenkinek mindent!” – elve szabta meg. A második világháború katalizmája azonban másféle feladatokat rótt a nemzeti adóra. Üzeneteket és dalokat küldtek a fronton harcolóknak, üzent a frontról a katona, alapvetővé vált a nemzeti egységet erősítő propaganda és a szórakoztatás. Az 1960-as években tisztán üzleti céllal szerveződő olyan rádiós és televíziós csatornák, mint a Channel 4, az RTL vagy a Canal Plus részben arra építettek, ami a közönség igényeiről a háborús idők médiájában derült ki, részben pedig az amerikai tapasztalatokra.

Helen Mary Malcom (1918–2010), a BBC rádió-adójának és később televíziós csatornájának műsorvezetője az 1950-es években

- Mi a közmédia feladata? Vitassuk meg, mennyire tud függetlenül tevékenykedni a mindenkori kormányzattól!

A kereskedelmi média

A kereskedelmi média a magántulajdonban lévő média-cégekből áll. Ezek célja döntően a nyereség elérése. Tartalomszolgáltatóként ugyanis nem feladatuk az értékteremtés vagy bármiféle minőségi kulturális tevékenység. A **maximális haszon kényszere** miatt a kereskedelmi média alapelve **a látogatottság növelése**, ezért lehetőleg kerüli a politikailag kényes témákat, azt, hogy megossza a közönséget. Tulajdonosai olykor mégis sikeres politikai tömörülésekhez, kormányon lévő, vagy épp ellenzéki pártokhoz köthető gazdasági csoportokhoz kapcsolhatóak. Ez bizonyos fokig rontja is versenypozíciójukat, ám segítheti az állami hirdetések megszerzését, ami döntő lehet az üzleti sikeresség szempontjából.

- Mi a különbség a közmédia és a kereskedelmi média célkitűzései között?
- Gyűjtsetek ugyanarról az eseményről egyenként négy-öt, magántulajdonban levő médiában megjelenő hírszöveget az írott, az elektronikus és az online sajtóból! A lényegi hasonlóságok alapján mondjátok el, miről lehet felismerni a kereskedelmi média adott műfajait!

A közösségi média

A közösségi média az internetes megjelenési lehetőségeken alapul. A **felhasználók által készített vagy talált tartalmak** az interneten elérhető portálok és szerkesztőeszközök segítségével **megoszthatók, kommentelhetők és átalakíthatók**. A blogok, véleményoldalak, közösségi oldalak és hálózatok együttesen alkotják ezen **együttműködéses médiát**. A közösségi média elsődlegesen az **emberek közti interakción* alapszik**.

- Milyen közösségi oldalakat ismersz?

Hírek a médiában

A hírek alapját képező információk döntő többségét a szerkesztőségek nem saját újságíróiktól, hanem a **nemzetközi és hazai hírügynökségektől** – Magyarországon a Magyar Távirati Irodától, az MTI-től vásárolják. ③

- Hány kereskedelmi tévécsatornát tudnál felsorolni? Mely adókat szoktad a leggyakrabban nézni? Hogyan tudnád csoportosítani a kereskedelmi csatornákat? Milyen főbb tematika alapján szerveződnek?

interakció: kölcsönös egymásra hatás.

③ A Magyar Távirati Iroda hírarchívumából

Az Egyesült Államok által uralt többnemzetiségű erők, amerikai, brit, szaúdi és kuvaiti harci gépei vettek részt az indító offenzívában, amelynek célpontjai a megszállt Kuvaitban és magában Irakban lévő stratégiai létesítmények, köztük kiemelten bagdadiak voltak. (...) A bombákkal és rakétákkal véghezvitt első támadássorozat a „Sivatagi Vihar” nevet viselő hadművelet résztvevőinek messzemenő meglepedésére szolgált. A siker fölötti elégedettséget George Bush amerikai elnök röviddel a kezdet után a világ tudtára adta.

- Melyik évben adták ki ezt a rövid tudósítást? Hogyan tudnád folytatni a hírt? Készíts egy hasonló rövid összefoglalót a további eseményekről! Nézz utána az MTI hírarchívumában, milyen fontos világpolitikai események történtek aznap, amikor megszületett!

Munkában a MTI fotószerkesztőségének munkatársai

4 A hír

A hír nem azonos a tényekkel. A hír – éppen az újságírói, riporter munkáinak következtében – mindig viseli megfogalmazójának értékítéletét. Másfelől bármiféle éles társadalmi válság, a politikai közönség megosztottsága nyílt állásfoglalásra készíti a médiát. A szerkesztőségek elkötelezettek egyes pártok vagy eszmék mellett. Működésükhöz komoly pénzügyi biztonság kell, vagyis anyagilag szinte sohasem függetlenek. Mindez világosan látszik, egyértelműen megmutatkozik a hírekben. Akár a témaválasztásban (csak arról beszélni, ami hasznos az ügynek, ami az eszmének, tulajdonosnak nem segít, arról inkább hallgatunk), akár a megfogalmazásban. (Azt szólaltatjuk meg, aki az ügy számára kedvező, annak a hitelességét pedig rongáljuk, aki az ügy ellenfele.)

A hírigazgatók, vezető- és felelős szerkesztők döntésétől függ, hogy a nap témái közül melyekből lesznek hírek, s azokat hogyan rangsorolják, hol és milyen terjedelemben közlik. Az újságírók és riporterek ennek megfelelően járnak utána, szereznek további információkat az ügyben érintettektől vagy szakértőktől. Aztán a médiumtól kapott feladatnak megfelelő szempontból, formában és terjedelemben készítik el tudósításaikat.

Az elkészült szöveget a szerkesztők, felelős- és vezetőszerkesztők ellenőrzik. Alapszabály, hogy az érzékeny információk valóságtartalmát ellenőrizni kell, vagyis más forrás(ok)ból is meg kell azokat erősíteni. Azt is ellenőrzik, hogy az adott híryanag nem sérti-e a médiainstítvány tulajdonosainak üzleti érdekeit, vagy azt a politikai értékviselőket, eszmerendszert, amely meghatározza az adott szerkesztőség működését.

A hírmédiában megjelenő hírek különbözhetnek, mert az események olyan értelmezései, amelyek megfogalmazási módjukkal képviselik annak az intézménynek a szemléletét, amely közli azokat. 4

- Miért jelennek meg eltérő értelmezések egy politikai eseményről a médiában? Kiknek a szerepe a meghatározó egy-egy hír „tálalásában”?
- Válassz ki egy aktuális politikai eseményt! Figyeld meg, hogyan számolnak be róla a különböző televíziócsatornák! Legalább négy csatornát kísérv figyelemmel!

A média szerepe a demokrácia megőrzésében

„A hír szent, a vélemény szabad” – mondta Pulitzer József, a magyar származású világhírű újságíró. Ez máig iránymutató az újságírásban. A tényeket a valóságnak megfelelően kell ismertetni, míg a vélemények megfogalmazásában, a tények közötti kapcsolatok értelmezésében minden újságíró, minden szerkesztőség szabad, amennyiben a tényektől egyértelműen elkülönítve közli azokat.

A vitás ügyekben a sajtónak valamennyi érintett fél álláspontját be kell mutatni, a megbírált érintetteknek pedig biztosítani kell a válaszadás jogát.

Az objektivitás és a pártatlanság előbbieken bemutatott elvei a gyakorlatban szinte sohasem valósulnak meg teljes mértékben. Ennek oka, hogy az egyes médiainstítványok valójában nem teljesen függetlenek.

Ezért szükség van arra, hogy a médiahasználó több, akár egymással vitatkozó, egymást kiegészítő forrásból is tájékozódhasson. Az persze az egyéneken is múlik, hogy ne csak azokból a forrásokból tájékozódjon, amelyek megerősítik őt abban, amit hallani szeretne.

A plurális, egymással is vitatkozó média biztosítása feltetele annak, hogy egy társadalom nyilvánosságát demokratikusnak tekinthessük, mert ennek hiánya megnyitja az utat a hatalommal való visszaélésnek és a diktatúra kialakulásának.

- Miért kell elkülöníteni egymástól a tényeket és a véleményeket a hírekben?
- Mire van szükség ahhoz, hogy helyes képet alkothassunk a hírekben olvasottakról?

Ugyanaz a kép is többféle értelmet kaphat, ha valaki manipulálni akarja. Középen látható a teljes kép ■ Mi a különbség képek között? Fogalmazd meg röviden, miként módosítja a történetet a bal, illetve a jobb oldali kép!

HOGYAN ISMERD FEL AZ ÁLHÍREKET

MÉRLEGELD A FORRÁST
A történetről egy kattintásra vizsgál meg az oldalt, annak küldetését és kapcsolatait.

OLVASS A SOROK KÖZÖTT
A címsorok túlozhatnak, hogy többen kattintsanak rájuk. Mi a teljes történet?

ELLENŐRIZD A SZERZŐT
Egy gyors keresés a szerzőkre. Hitelesek? Valódiak?

MEGBÍZHATÓ A FORRÁS?
Kattints a hivatkozásokra. Állapítsd meg, hogy alátámasztják-e a történetet.

ELLENŐRIZD A DÁTUMOT
Ha újrapsztolnak egy régi hírt, az nem jelenti azt, hogy jelenleg is aktuális.

EZ EGY VICC?
Ha túl szokatlan, lehet hogy szatíra. Nézz utána az oldalnak és a szerzőnek.

FÉKEZD ELŐÍTÉLETEIDET
Vedd észre, ha saját nézeteid kihatnának az ítélőképességedre.

KÉRDEZD A SZAKÉRTŐKET
Kérdezz meg egy könyvtárost vagy nézz utána egy tényellenőrző oldalon.

Magyar fordítás: Nagy Ádám

International Federation of Library Associations and Institutions

A Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége által készített plakát ■ Te mit szoktál ezek közül megtenni?

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mit jelent a médiaipar és a médiapiac kifejezés?
- Mi a hasonlóság és különbség a közmédia és a kereskedelmi média között? Mit értünk közösségi médián?
- Mutasd be részletesen, hogyan lesz egy eseményből hír!

ÖSSZEFOGLALÓ VÁZLAT

- ❖ Médiaipar (újság, rádió, tévé, hírportálok)
→ verseny a közönség figyelméért
← piac és állami szabályozás.
- ❖ Közönség: növekvő aktivitás.
- ❖ Közmédia: követelmény a kiegyensúlyozottnak.
- ❖ Kereskedelmi média: figyelemfelkeltés → profit.
- ❖ Közösségi média: kölcsönös hatások.
- ❖ Információ → feltáró munka → értelmezés → hír.
- ❖ Tények és értelmezések → több hírforrás → sokoldalú tájékozódás → demokrácia.

1 Dolgozzatok csoportban!

- a) Gyűjtsetek minél több általatok ismert népszokást, hagyományörző rendezvényt!
Minden csoport válasszon ki egy klasszikus népszokást, hagyományt vagy naptári ünnepet, amit saját személyes tapasztalataitokon keresztül mutattok be a többi csoportnak!
- b) Állapítsátok meg, melyek a legnépszerűbbek, legszélesebb tömegeket megmozgató események!
Bizonyítsátok be konkrét példák segítségével, hogy a múlt örökségének megőrzése fontos kötelességünk!
- c) Fogalmazzátok meg egy hasonló táblázatban, mit jelentenek, jelenthettek az alábbi fogalmak a történelem alábbi, két nagy korszakában! Mondjatok példákat is! Külön kitérhetek a hazai és világvizonylatú ismereteitekre is!

Dolgozzatok a füzetben!

	Szokás	Hagyomány	Illem	Erkölc
Középkor				
Újkor, 21. század				

2 Dolgozzatok csoportban!

- a) Mi a különbség a szabály és a törvény között?
Milyen következményekkel járhat megszegésük? Hogyan függ össze a jogállam és a jogbiztonság fogalma?
Ismertessétek a különbségeket a központi és a helyi jogszabályok között!

b) Mi a különbség törvény és rendelet között?

Mi a jelentősége annak, hogy hazánkban 2012-től új Alaptörvény lépett életbe? Tekintsétek át ennek jellemzőit a tankönyv 200–201. és a munkafüzet 97–98. oldalán!

c) Készítsetek rövid, ábrával illusztrált bemutatót a magyarországi törvényalkotás folyamatairól!

3 Dolgozzatok csoportban!

- Vitassátok meg, miért van szükség a mai, alapvető emberi jogoknak a tiszteletben tartására a tankönyv 182. oldali táblázata alapján! Hogyan egészültek ki a szabadságjogok a századok folyamán?
- Gyűjtsetek történelmi példákat arra, hogy milyen társadalmi egyenlőtlenségek voltak jelen hazánkban és a világban!
- Mikortól lépett életbe a tanuláshoz való jog? Hogyan kapcsolódik ez az esélyegyenlőség fogalmához?
- Melyek a diákok legfontosabb jogai és kötelességei? Tekintsétek át ennek jellemzőit a tankönyv 198. és a munkafüzet 103. oldalán! Gyűjtsetek állampolgári és diákjogokat, kötelességeket is!

4 Dolgozzatok csoportban!

- a) Milyen államformákat és politikai rendszereket ismertek? Mondjatok példákat a feldolgozott történelmi korszakokból és napjainkból!
Gyűjtsétek össze, melyek egy demokratikus állam működésének alapelvei!

b) Magyarazzátok meg az alábbi fogalmakat!

állam ■ intézmény ■ szervezet ■ kormányzás
■ demokrácia ■ diktatúra ■ pártok ■ szélsőséges
pártok, mozgalmak ■ hatalommegosztás

c) Melyek Magyarország legfontosabb állami intézményei? Hogyan kapcsolódnak ezek a hatalommegosztás elvéhez?

5 Dolgozzatok csoportban!

a) Ismertessétek a gazdaság legfontosabb szereplőit! Gyűjtsétek össze egy hasonló táblázatban az állam, egy átlagos vállalat és háztartás bevételeit, kiadásait!

Dolgozzatok a füzetben!

	Bevétel	Kiadás
Állam		
Egy átlagos vállalat		
Egy átlagos háztartás		

b) Gyűjtsétek össze a pénz funkcióit és megjelenési formáit!

Érveljétek amellet, hogy a bankok fontos szereplői a gazdaságnak!

c) Határozzátok meg az alábbi fogalmakat!

piacgazdaság ■ költségvetés ■ megtakarítás
■ hitelfelvétel ■ kamat ■ árfolyam ■ infláció

6 Dolgozzatok csoportban!

Készítsétek el egy görögországi osztálykirándulás költségvetését az internet segítségével! Képzeljétek el, hogy egy buszos kirándulás kiadásait kell megterveznetek.

Görögországba érve 4 nap alatt megnézik a fél-sziget nagyvárosait, majd visszafelé jövet Szerbiában és Bulgáriában is eltöltöttek 1-1 napot.

Listázzátok ki tételesen, milyen költségekkel kell számolnotok (utazás, étkezés, program, szállás, stb.)! Nagyságrendileg mekkora tételek ezek a költségek? A pontosabb meghatározáshoz böngésszete az interneten az árak után! Milyen valutákra lesz szükségetek a kirándulás során? Ne felejtsetek el ezek átváltását!

7 Dolgozzatok csoportban!

a) Ismertessétek a média legfőbb funkcióit a tankönyv 218. oldali ábrája alapján!

– Mennyire használjátok mindennapjaitokban ti és szüleitek a médiát?

– Mit jelent számotokra a privát szféra és a nyilvánosság?

– Milyen kapcsolatban áll egy modern demokrácia a médiával?

– Érveljétek amellet, hogy fontos a média objektivitása és pártatlansága!

– Hogyan függ össze a médiagazdaság a reklámokkal?

b) Magyarazzátok meg az alábbi kijelentést:

A média közönsége kettős szerepben jelenik meg: mint vásárló és mint áru.

c) Hogyan jellemeznétek az alábbi fogalmakat?

közszolgálati ■ kereskedelmi ■ közösségi média

d) Határozzátok meg az alábbi szolgáltatások társadalmi szerepét, jelentőségét, esetleges veszélyét!

internet ■ mozi ■ rádió ■ újság ■ televízió

Időrendi táblázat

Egyetemes történelem		Magyar történelem	
1945	a második világháború lezárása és az ENSZ létrejötte	1945. november	választások Magyarországon
1946	Churchill fultoni beszéde	1946	a második köztársaság és az új forint
1947	a párizsi békék és a hidegháború kialakulása	1947	a párizsi béke és a kék cédulás választások
1948	Izrael állam megalakulása	1948	az MKP és az SZDP egyesül: MDP
1949	a NATO, az NDK és az NSZK megalakulása	1949	új alkotmány; Magyarország népköztársaság
1953	Sztálin halála		
1955	a Varsói Szerződés megalakulása	1956. október 23.	a forradalom kitörése
1961	Jurij Gagarin űrrepülése, a berlini fal felhúzása	1956. november 4.	a forradalom és szabadságharc leverésének kezdete
		1958	Nagy Imre és vádlottársai kivégzése
1962	a kubai rakétaválság		
1968	a „prágai tavasz”, nyugati diáklázadások	1968	az új gazdasági mechanizmus
		1985	a monori találkozó
		1987	a lakiteleki találkozó
1989	a berlini fal lebontása	1989	Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése, a harmadik köztársaság kikiáltása
1991	a Varsói Szerződés és a KGST felszámolása, a Szovjetunió felbomlása	1990	szabad, többpárti választások Magyarországon
1991–1999	a délszláv háború	1991	a szovjet csapatok távozása hazánkból
1991–2004	Jugoszlávia felbomlása		
1992	a maastrichti szerződés aláírása		
1993	Csehszlovákia szétválása, Csehország és Szlovákia létrejötte		
1995	a schengeni egyezmény életbe lépése		
1999	Jugoszlávia NATO-bombázása	1999	csatlakozás a NATO-hoz
2001. szeptember 11.	terrortámadások az Egyesült Államokban		
2002	az euró bevezetése		
2004	tíz új tagállam csatlakozik az EU-hoz, közöttük Magyarország is	2004	Magyarország EU-tag lett

alapvető emberi jog: jogok, amelyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek: az élethez és a szabadsághoz való jog, a vélemény és kifejezés szabadsága, a törvény előtti egyenlőség, a kulturális életben való szabad részvétel joga, élelemhez, neveléshez és munkához való jog.

államosítás: magántulajdonú vagyron (termőföld, vállalat, lakóház, gépek) állami tulajdonba vétele. Történhet az eredeti tulajdonos kártalanításával vagy anélkül.

állampolgári jogok: minden állampolgárt megillető politikai szabadságjogok (pl. egyesülési és gyülekezési jog), személyi szabadságjogok (pl. személyi sérthetlenség joga, magánlakás sérthetlensége), gazdasági jogok (pl. a munka szabad megválasztásának joga, azonos munkáért azonos bér, fizetett szabadság) szociális jogok (pl. munkanélküliség esetén a megélhetéshez szükséges ellátáshoz való jog) és kulturális jogok (pl. alap-, közép-, felsőfokú oktatásban való részvétel joga).

állampolgári kötelességek: kötelességek, amelyeket minden állampolgárnak teljesítenie kell, pl. közteherviselés (adózás), szülők, gondviselők kiskorú gyermekük taníttatásáról való gondoskodása, honvédelem, polgári védelem.

amnesztia: közkegyelem, amikor az állam bizonyos csoportok büntetését elengedi.

Antall József (1932–1993): tanár, történész, majd a Magyar Demokrata Fórum (MDF) politikus. Édesapja a második világháború előtt a Kisgazdapárt (FKgP) egyik alapítója volt, és több minisztériumban is dolgozott. Antall József az egyetemen magyar-történelem szakos tanári, majd levéltárosi és muzeológusi diplomát szerzett. 1955-től tanárként dolgozott egy pesti gimnáziumban, ahol 1956-ban a forradalmi bizottság elnökévé választották. 1957 januárjában rövid időre őrizetbe vették, vádat nem emeltek ellene. 1959-ben azonban eltiltották a tanári pályától. Könyvtárosként dolgozott, majd 1964-től a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum munkatársa, 1974-től a múzeum főigazgatója volt. A lakiteleki találkozótól már kapcsolata volt azzal a körrel, amelyből az MDF

megszerveződött. 1989 júniusától a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain az MDF képviselője volt, szeptemberben az MDF elnökévé választották. A rendszerváltoztatás után ő lett Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke (1990–1993). Hivatali idejét nem töltötte ki, mert betegségben meghalt.

árfolyam: a tőzsdei forgalomban levő értékpapíroknak vagy külföldi fizetési eszközöknek a tőzsdén kialakult és feljegyzett pillanatnyi ára.

atomkatasztrófa: nukleáris katasztrófa, az atomenergia békés felhasználása során bekövetkező súlyos baleset, amikor radioaktív sugárzás kerül a környezetbe (levegő, víz). Az eddigi legnagyobb ilyen a Szovjetunió területén, a csernobili atomerőmű-baleset volt 1986-ban.

ÁVH (Államvédelmi Hatóság): a Rákosi-korszak politikai rendőrsége. 1948-ban alakult, a belügyminisztérium 1946 óta működő Államvédelmi Osztályából (ÁVO). Elvileg a minisztertanács, gyakorlatilag a kommunista párt (MDP) vezetőjének, Rákosi Mátyásnak az irányítása alatt állt, és szervezetébe tartozott a határőrség is. Kémény, gyakran törvénytelen eszközök alkalmazásával lépett fel a kommunista vezetés vélt vagy valós ellenfeleivel szemben. Az 1956-os forradalom és szabadságharc során megszüntették.

bank: kereskedelmi jellegű vállalat, amely a tőkefeleslegeket kis kamatra összegyűjti, hitelek közvetítését üzletszerűen szervezi és üzi; foglalkozik ezen kívül valuták, devizák, értékpapírok, nemesfémek adásvételével, értékek megőrzésével, vállalatok létesítésével.

banki műveletek: bank által nyújtott pénzügyi szolgáltatások, például számlanyitás, betétgyűjtés, kötvénykibocsátás, hitelnyújtás.

bankjegy: olyan pénzjegy, melyet az erre kijelölt jegybank készített és bocsát ki. A forgalomban lévő bankjegyek ellenértékét is a jegybank szavatolja.

bankkártya: készpénzfizetést helyettesítő eszköz, amelyet a bank ad a nála számlát vezető ügyfeleinek, és amellyel lehetőség van vásárolni és ATM-ekben készpénzt felvenni.

bankszámla: pontos elszámolás, amelyet a bank vezet az általa lebonyolított pénzügyi művele-

tekről a lakossági, vállalati vagy egyéb ügyfelei részére.

beatkorszak: az 1950-es végétől az 1970-es évek elejéig tartó időszak. A korszak neve (beat = üt-ni) kifejezi lényegét, az észak-amerikai és nyugat-európai ifjúság lázadását a „felnőttek világa” ellen. Nem akartak beilleszkedni abba a társadalomba, amelynek legfőbb célja a fogyasztás, s legfőbb értéke a pénz volt. Különállásukat zenével, öltözködéssel, sajátos közösségi magatartással is kifejezték. Életérzésüket tükrözte a beatirodalom, például Allen Ginsberg *Üvöltés* című verse (1957) és Jack Kerouac *Úton* című regénye (1956).

befektetés: pénz, idő, munka ráfordítása valamire, abban a reményben, hogy az később hasznot hoz.

befektetési jegy: vagyoni és egyéb jogokat biztosító és átruházható értékpapír.

belföld: annak az országnak az országhatárokon belüli területe, ahol lakunk.

beruházás: nagyobb kiadás, amely gazdasági hasznú ingatlanok, termelő berendezések vagy felszerelések szerzésére, létrehozására vagy fejlesztésére irányul.

betét, kötvény: a pénzintézetben kamatoztatás céljából, hosszabb időre elhelyezett pénzösszeg.

bevétel: jövedelem, amely elvégzett munkából, szolgáltatás nyújtásából vagy áru eladásából származik.

Brezsnyev, Leonyid Iljics (1907–1982): kommunista politikus, 1964-től haláláig a kommunista párt főtitkáraként a Szovjetunió legfőbb vezetője. Ellenezte a szocializmus megreformálását célzó törekvéseket (pl. a „prágai tavasz” levele, 1968) és igyekezett kiterjeszteni a szovjet befolyást (pl. bevonulás Afganisztánba, 1979).

csúcstechnológia: olyan termelési eljárásokat és eszközöket jelent, amelyek az adott korszakban a legmagasabb technikai és tudományos színvonalat képviselik. Ma ilyen például az úrkutatás és a biotechnológia.

demokratikus ellenzék: a rendszerváltoztatás időszakának egyik ellenzéki csoportosulása. Fő követelésük az emberi jogok, a szabadságjogok és az állampolgári jogok minél szélesebb

körü biztosítása volt. Folyóiratuk a *Beszélő* volt, s soraikból alakult meg a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ).

demokratikus intézményrendszer: a demokráciát, tehát a nép hatalmát biztosító intézmények és szervezetek együttese. Ide tartozik a szabadon választott többpárti országgyűlés, a választott kormány, a független bíróságok, a helyi önkormányzatok. Alapja a hatalommegosztás elvének érvényesülése. A demokratikus intézményrendszer részei a politikai pártok, a szak-szervezetek és a civil szervezetek is.

egyenleg: a bevételek és a kiadások vagy követelések és tartozások különbsége.

egyenlőség: amikor ugyanazok a jogai és kötelességei vannak minden állampolgárnak.

előítélet: hibás vagy túlzó általánosításokon alapuló, előre kialakított feltételezés, vélemény.

érdekképviselet: azonos helyzetű személyek, vagy szervezetek érdekeinek képviselője, amihez szükség van a közös érdekek egyeztetésére, érvényesítésére és megvédésére.

erkölcs: 1. a társadalomban helyesnek tartott emberi magatartást meghatározó, koronként és közösségenként változó szabályok és elvárások összessége. Ezek a szabályok közös tapasztalatokon alapulnak, és közmegegyezéssé válnak, mert fenntartják a csoport létét, sikeres működését. Ez alapján tudható, hogy mi helyes és mi helytelen a közösség szabályai szerint. 2. az a mód, ahogy egy személy vagy közösség az erkölcsi szabályokat cselekedeteiben, életmódjában érvényesíti. 3. a jó és a rossz megkülönböztetésének a képessége.

euró: Az Európai Unió közös valutája, amelyet készpénzként 2002-ben vezetett be 12 tagország, jelenleg (2017) pedig már 19 tagország hivatalos pénze.

Gorbacsov, Mihail (1931–): szovjet politikus, 1985–1991 között a kommunista párt főtitkára, 1989-től a Szovjetunió államfője is. A hatékonyság növelése érdekében gazdasági reformokat vezetett be (peresztrojka – átépítés) és teret engedett a rendszer kritikájának is (glasznosztj – nyíltság). Megállapodott az Amerikai Egyesült Államokkal a fegyverkezés csökken-

téséről, és lemondott a szocialista országok fölötti szovjet ellenőrzésről, így elősegítette az ottani rendszerváltoztatásokat. Intézkedései nem állították meg a Szovjetunió szétesését, amely 1991-ben következett be. 1990-ben Nobel-békedíjat kapott.

Göncz Árpád (1922–2015): író, műfordító, politikus. Részt vett az 1956-os forradalmi eseményekben. Emiatt életfogytiglani börtönrre ítélték, s 1963-ban amnesztiával szabadult. 1988-ban csatlakozott a Szabad Demokraták Szövetségéhez. A párt képviselője lett az első szabadon választott országgyűlésben, amely köztársasági elnöknek választotta. Egyszer újraválasztották, így tisztségét 2000-ig töltötte be.

gyermeki jog: 1989-ben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott egyezményben meghatározott jogok, amelyek minden gyermeket megilletnek bárhol a világon. Például minden gyermeknek joga van a megfelelő és egészséges táplálkozáshoz, és joga van játszani, tanulni és iskolába járni. A gyermekeknek joguk van véleményük kifejtéséhez. Tilos a gyermeket dolgoztatni és bántalmazni!

gyűlölet-bűncselekmény: olyan bűncselekmény, amelyben a tett elkövetésének indoka az áldozat valamely faji, etnikai, nemzeti, vallási vagy egyéb társadalmi csoporthoz való tartozása.

gyűlöletkeltés: ellenséges érzelmek, gyűlölet felkeltése valamely faji, etnikai, nemzeti, vallási vagy egyéb társadalmi csoporthoz tartozókkal szemben.

hagyomány: 1. az elődöktől eltanult rendszeres szokások és értékrend. 2. egy közösség által létrehozott, megőrzött és nemzedékről nemzedékre továbbadott szellemi alkotások összessége.

hatalmi ág: a hatalomgyakorlás valamely fontos területe. Ilyen a törvényhozás, a törvények végrehajtását végző közigazgatás (pl. a kormány) és az igazságszolgáltatás.

háztáji: a termelőszövetkezetek létrehozása után a parasztok egyéni gazdálkodására meghagyott földterület, illetve állatállomány. A háztáji termelése főleg a munkaigényes ágazatokban (zöldség- és gyümölcsstermesztés) volt jelentős.

háztartás: azoknak a személyeknek az összessége,

akik egy fogyasztói közösséget alkotnak, és az életviteli költségeiket részben vagy egészben közösen viselik. Többnyire egy család képez egy háztartást.

hidegháború: a második világháborút követően 1947-től az 1980-as évek végéig tartó időszak, amelyre a két szuperhatalom (Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió) és szövetségeseinek politikai és katonai szembenállása jellemző (fegyverkezési verseny). A hidegháború legkeményebb szakaszának a koreai háború, majd a kubai rakétaválság bizonyult, de voltak enyhülési időszakok (pl. az 1970-es évek közepétől), amikor javult a két szuperhatalom viszonya (SALT, helsinki egyezmény).

hír: beszámoló egy eseményről, történésről, amely tényszerűen elmondja, hogy kivel vagy kikkel, mi és mikor történt.

hírtérték: egy hír figyelemfelkeltő ereje, amely függ a téma vagy esemény fontosságától, aktualitásától, különlegességétől, térbeli közelségétől, a hír olvasóira gyakorolt hatásától és a hírben szereplők ismertségétől és fontosságától.

hírportál: az internetes hírközlés egyik fontos eszköze; egy honlap, amely folyamatosan új híreket és tudósításokat nyújt az aktuális eseményekről.

hírverseny: a médiumok, illetve az újságírók között zajló folyamatos verseny a minél figyelemkeltőbb, minél nagyobb hírtértekkel bíró új információk és történetek megszerzéséért.

hitel: pénzügyi művelet, amelynek során a hitellelző lemond az áru, szolgáltatás azonnali kifizetéséről, vagy közvetlenül pénzt ad az adósnak, aki kötelezi magát a hitel általában kamattal növelt összegének megadott határidőre egy összegben vagy részletekben történő megfizetésére. Hitelt leggyakrabban bankok nyújtanak. Hitel igényelhető előre meghatározott céllal (pl. áruvásárlás, ingatlanvásárlás), vagy cél nélkül, szabad felhasználásra is.

hitelfelvétel: hitel lehetőségének igénybevétele a hitelszerződésben meghatározott céllal és feltételek szerint.

hivatal: intézmény, amely közszolgálati, igazgatási, szervezési, működtetési feladatokat lát el.

Horn Gyula (1932–2013): kommunista, majd szocialista politikus. 1956 után karhatalmista (pu-fajkás) volt, majd különböző tisztségeket töltött be az MSZMP-ben, amelynek a nyolcvanas évektől a reformszárnyához tartozott. 1989-ben külügyminiszterként ő jelentette be nyugati határunk megnyitását a keletnémet turisták számára. Ezzel hozzájárult a német egység megteremtéséhez és a vasfüggöny lebontásához. 1990-ben megkapta a Nagy Károly 9. századi frank uralkodóról elnevezett Károly-díjat, amely az Európa egységéért tevékenykedők elismerése. Kezdetől tagja, majd vezetője volt az MSZP-nek. 1994–1998 között Magyarország miniszterelnöke volt.

Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894–1971): kommunista politikus, Sztálin halála után, 1953-ban a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetője. Elítélte Sztálin erőszakos módszereit, a személyi kultuszt, de kis mértékű reformjai a rendszer lényegén nem változtattak. 1956-ban ő rendelte el a magyar forradalom és szabadságharc leverését, és hatalomra segítette Kádár Jánost. Tárgyalásra törekedett az Amerikai Egyesült Államokkal és más nyugati hatalmakkal, de nevéhez kötődik a kubai rakétaválság is (1962), amelyben végül visszaközönségre kényszerült. A hatvanas évek elejétől szembe került Kínával. 1964-ben a pártvezetés lemondatta, mert úgy vélték, nem képviseli megfelelően a Szovjetunió érdekeit.

illem: a viselkedési szabályok összessége a másokkal való viselkedésre vonatkozóan.

infláció: a pénz értékének csökkenése, vagyis az árak folyamatos növekedése, amit a termelt értékeknél nagyobb mennyiségű pénz kibocsátása okoz.

integráció: szoros együttműködés, egységesülés. Általában gazdasági értelemben használják.

internálás: a hatalomra veszélyesnek tartott személyek kényszerlakhelyre telepítése vagy táborba zárása. Általában bírói ítélet nélkül, rendőri, hatósági határozattal történt.

internet: világháló, az egész világra kiterjedő (globális) kapcsolat lehetősége a számítógépek (illetve használói) között.

János Pál, II. (1920–2005): lengyel származású pápa 1978–2005 között. Eredeti neve Karol Wojtyła. A római katolikus egyház közéleti és politikai szerepének növelésére törekedett, s emiatt rengeteget utazott. Felemelte szavát a szegénység, az erőszak, a politikai elnyomás és a háborúk ellen. Szerepe volt Kelet- és Közép-Európában a kommunista hatalom meggyengítésében, a rendszerváltoztatások előkészítésében. Két alkalommal járt Magyarországon (1991., 1996).

jogállam: olyan állam, ahol a jogszabályok és az intézmények biztosítják az egyén és a különböző társadalmi csoportok szabadságát, s lehetőséget adnak (akár a hatalommal szemben is) érdekeik érvényesítésére.

jóléti állam: olyan állam, amely képes szociális (anyagi és életminőségbeli) biztonságot nyújtani polgárainak. A jóléti állam például megfelelő nyugdíjat, betegellátást és a rászorulóknak anyagi támogatást (pl. munkanélküli segélyt) biztosít. A jóléti állam csak a gazdaság egy bizonyos fejlettségi szintjén alakulhat ki.

Kádár János (1912–1989): kommunista politikus. Eredeti neve Csermanek János volt. Műszerésznek tanult. Már a Horthy-korszakban csatlakozott az illegális kommunista mozgalomhoz, s ekkor vette fel a Kádár nevet. 1945 után a kommunista párt (MKP, majd MDP) vezetésének tagja, de nem tartozott Rákosi legszűkebb köréhez. 1948–1950 között belügyminiszter: megszervezte az ÁVH-t, és szerepe volt több koncepció per előkészítésében (pl. a Rajk-per). 1951-ben Rákosi utasítására ő is koncepció per áldozata lett, s a börtönből 1954-ben szabadult. Az 1956-os forradalom és szabadságharc során tagja a Nagy Imre-kormánynak, s jelentős szerepe volt az MDP felosztatásában, az MSZMP megalakításában. 1956-tól 1988-ig az állampárt (MSZMP) legfőbb vezetője (főtitkára). 1956. november 1-jén szakított Nagy Imrével, és a szovjet vezetés parancsára ellenkormányt alakított (november 4.), amely a forradalom és szabadságharc leverése után irányította a megtorlást és a pártállam helyreállítását. Később az elnyomás finomabb módszereit alkalmazta, és töre-

kedett a lakosság életszínvonalának emelésére (életszínvonal-politika), akár óvatos gazdasági reformokkal is. A többi szocialista országhoz képest Magyarországon tapasztalható jólét és nyitottság Nyugaton is tekintélyt szerzett számára. A nyolcvanas évek gazdasági válsága miatt egyre népszerűtlenebb lett, nem volt hajlandó újabb reformokra, ezért a pártvezetés leváltotta (1988), s rövidesen meghalt.

kamat: a meghitelezett tőke, pénzösszeg használati díja; rendszerint az így használt összeg bizonyos százalékában meghatározva.

Kennedy, John Fitzgerald (1917–1963): az Amerikai Egyesült Államok demokrata párti elnöke (1961–1963). A belpolitikában törekedett a fekete lakosság helyzetének javítására. A külpolitikában párbeszédre törekedett a szovjet vezetőkkel, s Bécsben tárgyalt Hruscsovval (1961). A kubai rakétaválság idején azonban kemény fellépése kényszerítette meghátrálásra a szovjeteket. Élesen elítélte a berlini fal építését, amit 1963-as nyugat-berlini látogatása során a falnál elmondott szenvedélyes beszéde is kifejezett. Máig tisztázatlan körülmények között merénylet áldozata lett.

kereskedelmi média: magántulajdonban lévő média (pl. újság, televízió, hírportál), amely elsősorban reklámokból tartja fenn magát.

kiadás: valamire elköltött pénz, költség.

kirekesztés: valamely faji, etnikai, nemzeti, vallási vagy egyéb társadalmi csoport hátrányos megkülönböztetése, megsértve ezzel a jogegyenlőség alapelvét.

kitelepítések: személyek vagy egész csoportok kényszerítése lakóhelyük tartós elhagyására, politikai vagy egyéb okokból (pl. katasztrófák idején). A második világháború után a közép-európai országokból több millió németet telepítettek ki, Csehszlovákiából pedig kb. 70 ezer magyart. A Rákosi-korszakban (1950-es évek) a „munkáshatalom” ellenségeinek minősített emberek ezreit családostól telepítették ki, főleg Budapestről.

kollektivizálás: a mezőgazdasági termelők (paraszatok) magántulajdonának (föld, állatok, eszközök) elvétele, közös tulajdonná alakítása,

termelőszövetkezetek létrehozása. Többnyire erőszakkal történik.

kommentár: hírmagyarázat; közéleti, politikai hírek, események magyarázata.

konzolidáció: gazdasági és politikai válságok után a helyzet normalizálódása, a hatalom megszilárdulása.

Kovács Béla (1908–1959): politikus, 1945 után a Független Kisgazdapárt egyik vezetője (főtitkára) és országgyűlési képviselője. 1945–1947 között földművelésügyi miniszter. Nem akart együttműködni a kommunistákkal, ezért megvádolták, hogy kapcsolatban állt a köztársaság elleni összeesküvéssel (10. lecke). Képviselői mentelmi joga ellenére a szovjet katonai hatóság letartóztatta, és a Szovjetunióba hurcolta, ahol kényszermunkára ítélték. (Letartóztatásának napja, február 25-e ma a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapja.) 1955-ben magyarországi börtönbe került, ahonnan az 1956-os forradalom és szabadságharc idején szabadult ki. Tagja lett a Nagy Imre-kormánynak. A forradalom és szabadságharc bukása után is politizált, egy ideig országgyűlési képviselő volt.

költségvetés: terv arról, hogy egy személy vagy szervezet milyen bevételekre számíthat, és hogyan fogja elkölteni a rendelkezésére álló pénzt.

közélet: 1. politikai élet, amely egy országban vagy helyi közösségben folyó tevékenységek és folyamatok összessége. 2. nyilvános, társadalmi élet, vagyis a magánélet ellentéte.

közjó: egy közösség érdekét, javát, boldogulását, jólétét szolgáló ügy, tett, dolog, illetve mindaz, ami ezt elősegíti, előmozdítja.

közösségi média: olyan médiaeszköz, amely az internetet, az online megjelenési lehetőségek által a híreket, kommentárokat és tartalmakat közösségi interakciókon keresztül osztja meg és terjeszti.

közösségi oldal: interneten elérhető felület, ahol a felhasználó az ismerősei segítségével találja meg más ismerőseit. A közösségi oldalak segítségével a felhasználó olyan emberekkel is kapcsolatot teremthet, akiket korábban nem ismert, és akikkel a mindennapokban nem is lenne lehetősége kapcsolatba kerülni.

közszolgálati média: állami tulajdonban lévő rádió- és televíziócsatorna, esetleg írott sajtó, amelynek működési költségeit is nagyrészt az állam finanszírozza. Közösségi feladatokat kell betöltenie kiegyensúlyozott és tényszerű tájékoztatással, valamint magas színvonalú kulturális, ismeretterjesztő és szórakoztató műsorok nyújtásával.

külföld: más ország, állam, illetve ezek közül több, egy bizonyos ország szempontjából.

lakossági folyószámla: pontos elszámolás, amelyet a bank vezet az általa lebonyolított pénzügyi műveletekről a lakossági ügyfelei részére.

létszükségleti kiadás: létszükségletek kielégítésére szolgáló javak vásárlására fordított kiadások összessége, például az étkezés, a ruházkodás, a tisztálkodás és a lakhatás költségei. Ez utóbbi a háztartás mindennapi működéséhez szükséges: lakbér, villanyszámla, fűtés, telefon stb.

Mádl Ferenc (1931–2011): jogtudós, egyetemi tanár és politikus. Antall József kormányában az európai kapcsolatokért felelős miniszter, majd 1993–1994-ben művelődési és közoktatási miniszter. 2000–2005 között köztársasági elnök.

mamutcégek: olyan nagyvállalatok a termelés, a kereskedelem vagy a szolgáltatások terén, amelyeknek tevékenysége több országra, több kontinensre kiterjed.

Marshall, George (1880–1959): amerikai tábornok és politikus. A második világháború idején az Amerikai Egyesült Államok legfőbb katonai vezetője (vezérkari főnöke). 1947–1949 között külügyminiszter. Nevéhez fűződik az európai államok második világháború utáni gazdasági talpra állását elősegítő 14 milliárd dolláros segélyprogram (Marshall-terv).

média: az információk rögzítésére és közvetítésére használt eszközök (pl. újság, televízió, rádió, hírportál, közösségi oldal).

megtakarítás: későbbi felhasználásra összegyűjtött és tartalékoltnak pénz.

migráció: népességvándorlás, a lakosság tömeges elköltözése országon belül, vagy egyik országból egy másikba.

Mindszenty József (1892–1975): római katolikus főpap. Eredeti neve Pehm József volt, s szülőfa-

luja, Csehimindszent után magyarosította nevét Mindszentyre. 1944 tavaszán veszprémi püspök, majd 1945 őszén a pápa esztergomi érsekké (hercegprímás) nevezte ki, s rövidesen bíborosi címet is adományozott neki (ez jogot jelentett a pápa megválasztásához). A második világháború idején elítélte a zsidóüldözést, és fellépett a nyilasok ellen, akik bebörtönözték. A háborút követően, a magyarországi római katolikus egyház vezetőjeként elszántan harcolt a kommunisták térnyerése ellen. A magyar hagyományokkal ellentétesnek nyilvánította a köztársaságot (1946), és elítélte az egyházi földek elvételét. 1948-ban, karácsony másnapján igaztalan vádak alapján (amelyek közül a legképtelenebb a valutával való üzérkedés volt) tartóztatták, az ÁVH börtönében megkínózták, majd életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején kiszabadították. Nagy feltűnést keltő rádióbeszédben tett hitet a szabadságharc mellett (november 3.). A szovjet támadás után az amerikai nagykövetségre menekült, és ott élt 1971-ig. Ekkor a magyar kormány és a pápa – Mindszenty beleegyezése nélkül – megállapodott arról, hogy a főpap elhagyja az országot, és lemond az esztergomi érseki tisztségről. A Bécsben letelepedő Mindszenty erre nem volt hajlandó, ezért a pápa 1973-ban megüresedettnek nyilvánította az esztergomi érseki széket. Száműzetése idején sokat utazott, felkereste a világban szétszóródott magyar közösségeket. Halála után az ausztriai Mariazellben temették el, és nyughelye zarándokhellyé vált. 1991-ben, miután Magyarország visszanyerte szabadságát, az esztergomi bazilikában temették el.

multikulturalizmus: egy országon belül több nép, népcsoport kultúrájának együttélését, egyenrangúságát és többféle ideológia egyidejű létjogosultságát támogató eszme. Politikai megfelelője a pluralizmus.

munkásórség: a Kádár-kormány által 1957-ben felállított párthadsereg, amelynek fő célja a „munkáshatalom” (valójában a kommunista párt hatalmának) védelme. 1989-ben megszüntették. (Lásd a 25. leckét is!)

Nagy Ferenc (1903–1979): kispárt vezető politikus, a második világháború után a Független Kisgazdapárt (FKgP) elnöke. A köztársaság kikiáltása után (1946. február), a köztársasági elnökké választott Tildy Zoltántól vette át a miniszterelnökséget. Kormányára bevezette a forintot és aláírta a párizsi békeszerződést. Törekedett rá, hogy a kommunisták csak az 1945-ös választási eredményeknek megfelelő mértékben kapjanak szerepet a kormányzásban, de a szovjet megszállás miatt ez sikertelennek bizonyult. 1947 májusában éppen külföldön (Svájcban) tartózkodott, amikor megvádolták azzal, hogy köze volt a köztársasággal szembeni összeesküvéshez. Miniszterelnök-helyettese, Rákosi ajánlatára lemondott tisztségéről, és nem tért vissza Magyarországra. Cserébe családtagjai is külföldre távozhattak. Haláláig az Amerikai Egyesült Államokban élt, gazdálkodott és aktív szerepet vállalt a magyar emigráció szervezeteiben.

Nagy Imre (1896–1958): kommunista politikus. 1945 után a Szovjetunióból tért haza, és az Ideiglenes Nemzeti Kormány földművelésügyi minisztere lett. Nevéhez kötődik a földosztás. Később belügyminiszter (1945–1946), s a párton belül a mezőgazdasági kérdések szakértője volt. 1950–1953 között élmezőny és begyűjtési miniszter. 1953-ban a szovjet vezetés nyomására miniszterelnöknek nevezték ki, s jogkörét növelték, hogy Rákosi hatalmának ellensúlyát lehessen. Meghirdette az „új szakasz” politikáját, amelynek lényege az életszínvonal növelése és az elnyomás enyhítése volt. A pártot továbbra is irányító Rákosi azonban elérte, hogy 1955-ben leváltották a miniszterelnökségről, sőt a pártból is kizárták. Ezután köré csoportosult a Rákosi-féle vezetéssel elégedetlen pártellenzék, főleg az értelmiségiek. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésekor a pártvezetés miniszterelnökké választotta (október 24.). Eleinte az elégedetlenség lecsillapítására törekedett, de október 28-tól igyekezett megvalósítani a forradalom követeléseit (többpártrendszer, szovjet csapatkivonás, semlegesség kinyilvánítása, az ÁVH megszüntetése). A szovjet táma-

dás után (november 4.) a jugoszláv követségre menekült, ahonnan kicsalták, és előbb Romániában, majd Magyarországon tartották fogva. Nem mondott le a miniszterelnökségről és nem ismerte el törvényesnek a Kádár-kormányt, ezért 1958 júniusában koncepció perben halálra ítélték és kivégezték.

nem létszükségleti kiadás: nem létszükségletek kielégítésére költött összegek: például műszaki cikkek, könyvek, színházjegyek, ékszerek, utazás.

nemzetközi pénzvilág: a globalizáció során a pénzügyek is nemzetközivé váltak. A nagy bankok tevékenysége a világ minden országára kiterjedt. A pénzügyi kapcsolatokat segítette a második világháború után amerikai kezdeményezésre létrehozott nemzetközi pénzügyi rendszer, amelynek legfontosabb intézménye a Nemzetközi Valutaalap (IMF). Ennek fő feladata, hogy átmeneti segítséget adjon a pénzügyi nehézségekkel küzdő országoknak.

népbíróóságok: Magyarországon 1945 után létrehozott rendkívüli bíróságok, amelyek a háborús bűnökkel foglalkoztak. Tagjait a pártok bízták meg, és nem feltétlenül voltak jogi végzettségűek. Az ítéletek többsége politikai indíttatású volt. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése utáni megtorlás eszközei is a népbíróóságok voltak.

népfelkelés: olyan fegyveres harc, amelyben nem a hadsereg vesz részt, hanem önkéntes alapon a lakosság (pl. Magyarországon 1956-ban).

nyeremény: szerencsejátékkal (pl. lottó, sorsjegy) vagy valamilyen játék, vetélkedő útján kapott pénzösszeg, jutalomtárgy.

nyilvánosság: nyilvános, társadalmi élet, vagyis a magánélet ellentéte. Társadalmi tér, amelyben ezek a polgárok a gyülekezés, egyesülés és szabad szólás jogát és a politikai intézmények feletti ellenőrzést gyakorolják.

olajárrobbanás: a kőolaj világpiaci árának ugrásszerű emelkedése. Az első olajárrobbanás 1973-ban volt, majd ezt követte egy második az 1980-as évek elején. Mivel az olaj alapvető energiahordozó és vegyipari nyersanyag volt, az olajárrobbanás gazdasági válságot okozott,

ugyanakkor technikai-technológiai fejlődést kényszerített ki (energiatakarékosság).

Orbán Viktor: politikus, a Fidesz alapító tagja és elnöke. Jogi egyetemet végzett. 1989-ben tűnt fel a Nagy Imre újratemetésén elmondott beszédével. 1990 óta tagja a magyar országgyűléseknek. 1998–2002 között, majd 2010-től Magyarország miniszterelnöke.

örökség: a magántulajdonos halála után a hozzátartozóira, leszármazottaira vagy más, a tulajdonos végrendeletében megjelölt örökösekre átszálló tulajdonjog.

pártállam: olyan politikai rendszer, amelyben a hatalmat egyetlen párt birtokolja. A párt irányító és ellenőrző szerepet gyakorol az állam szervezetei (pl. a kormány) felett.

pártatlanság: annak biztosítása, hogy a híradás ne szolgálja kiemelten semmilyen párt, szervezet vagy magánszemély érdekeit, céljait. Ennek érdekében egy adott ügyben minden érintett félnek vagy érdeknek meg kell jelennie a hírműsorban, illetve a megtámadott személyek, csoportoknak lehetőséget kell kapnia a válaszadásra.

pénzhelyettesítő: a pénz értékét kifejező eszköz, amelyet fizetéskor a pénzzel egyenértékűen lehet használni. Napjainkban ilyen például a csekk, a hitelkártya és a bankkártya.

pénzügyi intézet/hitelintézet: az a pénzügyi intézmény, amely betétet gyűjt és egyéb pénzügyi szolgáltatási tevékenységet végez. Hitelintézet bank, takarékc-, illetve hitelszövetkezet lehet.

pénzügyi közvetítő: olyan intézmények, amelyek a befektetési lehetőségeket kereső tőketulajdonosok tőkéjét közvetítik a külső finanszírozást kereső vállalkozásokhoz (pl. bankok, takarékszövetkezetek, befektetési alapok, nyugdíjalapok).

piacgazdaság: olyan gazdasági rendszer, amely a magántulajdonon alapul, és amelyben a termelést és az árakat jelentős részben a piaci viszonyok (a kereslet és a kínálat) szabályozzák.

pluralizmus: politikai felfogás, amelynek lényege, hogy a különböző politikai nézetek szabadon versenyezhetnek egymással. Lényegében többpártrendszer.

politikai intézmény: a politikai küzdelem és a hatalomgyakorlás valamely jogilag szabályozott összetevője, pl. országgyűlés, kormány, alkotmánybíróság. A politikai intézmények jogi alapjait, jogköreit és egymáshoz való viszonyát az alkotmány határozza meg.

privatizáció: magánosítás, az állam tulajdonában levő vagyon (földek, üzemek, épületek) magánkézbe adása. Magyarországon a privatizáció a rendszerváltoztatást megelőzően és a rendszerváltoztatást követő években történt.

puha diktatúra: olyan politikai rendszer, amely lényegében diktatúra, de az elnyomás kevésbé durva eszközeit alkalmazza, és többnyire nem avatkozik bele az emberek magánéletébe. Magyarországon puha diktatúrának nevezik a Kádár-korszakot a hatvanas évek második felétől.

Rákosi Mátyás (1892–1971): kommunista politikus. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett, s innét hazatérve 1918 novemberében részt vett az első magyar kommunista párt (KMP) megalapításában. A Tanácsköztársaság idején a népbiztosok egyike, majd rövid ideig a Vörös Őrség parancsnoka. A Horthy-korszakban tagja maradt a betiltott kommunista pártnak. 1925-ben letartóztatták és hosszú börtönbüntetésre ítélték. 1940-ben a szovjet vezetés kezdeményezésére az 1849-ben orosz kézre került magyar honvédszászlókéért cserébe a Szovjetunióba távozhatott. 1945-ben tért haza, és a kommunista párt (MKP, majd 1948-tól MDP) vezetője lett (főtitkár). A kommunista hatalomátvételt (1949) követően egy szűk vezetői körre és az ÁVH-ra, valamint a szovjetekre támaszkodva kemény diktatúrát és személyi kultuszt épített ki. Elsősorban ő a felelős az ekkor végrehajtott törvénytelen ségekért és koncepciós perekért. Sztálin halála után (1953) helyzete gyengült, s a hatalomban kénytelen volt megosztani Nagy Imrével (Rákosi a párt, Nagy Imre a kormány vezetője lett). 1955-ben átmenetileg megerősítette helyzetét, s Nagy Imrét kiszorította a hatalomból, ám Moszkva utasítására 1956 júliusában leváltották. Ezután a Szovjetunióba ment, ahonnan többszöri kérelme ellenére sem engedték hazatérni. Halálhíréről a

magyar sajtó csak rövid közleményben számolt be, s hamvait szűk családi körben temették el Budapesten.

Reagan, Ronald (1911–2004): az Amerikai Egyesült Államok republikánus párti elnöke (1981–1988). Korábban sikeres filmszínész volt, majd hosszú ideig Kalifornia állam kormányzója. Elnöksége alatt adócsökkentéssel és más intézkedésekkel rendbe hozta a gazdaságot. Fő külpolitikai célja a szovjet politikai és katonai terjeszkedés megállítás (pl. Afganisztánban). Fokozta a fegyverkezési versenyt, ami a Szovjetunió gazdasági kimerüléséhez vezetett. Többször tárgyalt Gorbacsov szovjet pártfőttrakkárral, s elérte, hogy a szovjetek kivonultak Kelet-Közép-Európából, teret engedve az ottani rendszerváltoztatásnak.

rendszerváltás/rendszerváltozás: a politikai, társadalmi és gazdasági rendszer gyökeres (lényegi) megváltozása/megváltoztatása. Kelet-Közép-Európában (így hazánkban is) a tervgazdaságból a piacgazdaságba, a pártállami rendszerből a többpárti demokráciába történő átmenetet értjük ezen a fogalmon.

szamizdat: engedély nélkül nyomtatott könyv vagy folyóirat. Az orosz eredetű kifejezés jelentése: saját kiadás.

szokás: valami, amit nagyon gyakran teszünk; szokásos viselkedés.

szövetkezet: 1. önkéntesen létrehozott gazdasági társulás, amelynek célja a termelés, a kereskedelem vagy más tevékenységek (pl. egészségügyi szolgáltatás) elősegítése. Az ilyen szövetkezeteknek Magyarországon is jelentős múltja van, az elsőkét a 19. század második felében hozták létre. Legnagyobb (több százezres) taglétszáma a Hangya mezőgazdasági szövetkezetnek volt. 2. a szocialista országokban a föld, az eszközök és állatok elvételével (kollektivizálás), erőszakkal létrehozott mezőgazdasági nagyüzem.

szuperhatalom: olyan állam, amely területi nagysága, népessége, gazdasági és katonai ereje miatt jelentős hatást gyakorol a világpolitikai és a világgazdasági eseményekre. 1945 után két szuperhatalom létezett: az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió.

társadalmi egyenlőtlenség: azt értjük alatta, amikor az egyének és a családok, valamint a különféle egyéb ismérvek alapján meghatározható társadalmi csoportok helyzete jelentősen eltér egymástól például a jövedelem, a vagyon, a munkakörülmények, a lakásviszonyok tekintetében.

társadalmi juttatás: az állam által közvetlen ellenszolgáltatás nélkül nyújtott anyagi támogatás, például családi pótlék, munkanélküli segély.

társadalmi különbség: különböző ismérvek, például foglalkozás, beosztás, munkahely, iskolai végzettség, lakóhely, életmód, életkörülmények alapján megállapított különbségek.

terrorizmus: politikai célokért végrehajtott erőszakos akciók sorozata. Korábban elsősorban a politikai vezetők elleni merényletek jellemezték, ma azonban célja a figyelemfelkeltés minél nagyobb pusztítással, minél több ember meggyilkolásával.

tervgazdaság: olyan gazdasági rendszer, amely az állami tulajdon meghatározó szerepén alapul. Az állam előre kidolgozott tervekben előírja a termelőegységeknek, hogy milyen termékeket, mekkora mennyiségben gyártsanak, és azokat milyen áron értékesítsék.

Tildy Zoltán (1889–1961): kisgazda politikus. Eredetileg református lelkész volt. Az 1940-es években a Független Kisgazdapárt elnökévé választották. 1945 őszén, a kisgazdák jelentős választási győzelmét követően Magyarország miniszterelnöke. A köztársaság kikiáltása után (1946. február) köztársasági elnök. Jó viszonyra törekedett a kommunistákkal, s engedékenysége miatt sok párttársa bírálta. 1948-ban, a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülését követően félreállították, s tisztségét a szociáldemokrata Szakasits Árpád vette át. 1956-ban tagja lett a Nagy Imre-kormányának, s emiatt rövid időre bebörtönözték.

tömegkommunikáció: hírek, üzenetek eljuttatása nagy tömegek (a nyilvánosság) számára. Az üzeneteket általában hírügynökségek állítják elő. A tömegkommunikáció eszköztárába tartoznak az újságok, a szórólapok, a plakátok, a rádió, a televízió és az internet.

tömegpropaganda: a politika törekvése a tömegek befolyásolására. Történhet tömegkommunikációs eszközökön keresztül, vagy közvetlenül (pl. rendezvényeken).

Truman, Harry (1884–1972): az Amerikai Egyesült Államok demokrata párti elnöke (1945–1953). Nevéhez kötődik az atombomba bevetése Japán ellen (1945. augusztus), majd részt vett a második világháború utáni rendezésben. 1947-től a szovjet előretörés feltartóztatására törekedett. Tudta, hogy a gazdasági problémák a bal- és jobboldali szélsőségeknek kedveznek, ezért jelentős gazdasági segítséget nyújtott Európának (Marshall-terv). Jelentős szerepe volt a NATO létrehozásában. Elnöksége végén a déli oldalán beavatkozott a koreai háborúba.

tulajdonból származó jövedelem: olyan jövedelem, amely nem munkából származik, hanem befektetett tőkéből (pl. kamat, osztalék), vagy

valamilyen ingatlan vagy eszköz bérbeadásából.

vagyon: értékes tulajdon, amit egy személy birtokol, beleértve pénzt, földet és más tárgyakat.

vállalat: olyan vállalkozás, amely szervezett csoportként azon dolgozik, hogy terméket állítson elő vagy szolgáltatást nyújtson anyagi haszon elérése céljából.

vasfüggöny: a nyugat-európai és a szovjet befolyás alatt álló országok közötti határvonal. A kifejezést először Churchill brit politikus használta egy beszédében (1946), utalva arra, hogy ez a határ átjárhatatlan. Sok helyütt nemcsak a szigorú ellenőrzést jelentette, hanem fizikai akadályokat is (drótkerítés, aknazár stb.). Ennek legismertebb példái a berlini fal és a Magyarország, illetve Ausztria között kb. 260 kilométer hosszan húzódó határzár.

Történelmi kulcsfogalmak

Ebben a táblázatban együtt is megtalálod mindazt, amit idén a történelmi múlt sajátosságairól és kutatásának módszereiről tanultál. Az oldalszámok segítségével könnyen meg tudod keresni, hogy melyik témánál volt ezekről szó.

Változások	Nézőpont	Okok és következmények
A változást gyakran nem egy esemény vagy eseménysorozat jelenti, hanem a történelmi feltételek és körülmények gyors vagy fokozatos átalakulása. 28. oldal	Egyes történelmi események valószínűsítő eltérő bemutatása és értékelése politikai érdekeket szolgál. 19. oldal, 116. oldal, 136. oldal	Egy esemény bekövetkezése a lehetősége hosszú időn keresztül fennállhat anélkül hogy megtörténne. Valaminek a lehetősége is hatással lehet a döntésekre. 31. oldal
A vezetők nyilatkozatai gyakran jelentős politikai változásokat jeleznek és indítanak el. 70. oldal	A szereplők saját érdekeik szerint egymástól eltérően ítélik meg az eseményeket. 94. oldal	Egy új történelmi helyzet új lehetőségeket teremthet, de korlátokat, akadályokat is állíthat, sőt lehet egyszerre ilyen is és olyan is. 36. oldal
A változások sokfélék lehetnek pl. gazdasági vagy politikai; gyors vagy lassú; rövid vagy hosszú ideig tartó; fejlődést vagy hanyatlást eredményező; részleges vagy teljes átalakulást hozó; helyi vagy globális. 106. oldal	A források segítségével látni tudjuk a múlt eseményeit az akkor élt emberek szemszögéből is. 139. oldal	A kedvező vagy kedvezőtlen életfeltételek hatással vannak az érintett emberek gondolkodására és tetteire. 56. oldal
A változások jól érzékelhetők, ha különböző korszakokat hasonlítunk össze egymással. 126. oldal		Az ok-okozati összefüggések több esemény és tényező egymással sokféle kölcsönhatásban álló hálózatát jelentik. 74. és 149. oldal

Jó tanácsok

a tankönyvekből történő tanuláshoz

Próbáld ki,
megéri!

Többféleképpen is olvashatunk. Tudtad?

- **Figyelmes olvasás:** minden részlet érdekel.
- **Gyorsolvasás:** már olvastad, most csak átismétled.
- **Áttekintő olvasás:** meg akarod tudni, miről is lesz szó.
- **Kereső olvasás:** bizonyos információkat keresel.

Próbáld átlátni, miről is szól a könyv!

- Nézd meg, mit ígér a tartalomjegyzék!
- Lapozz hátra, van-e fogalomtár, kislexikon vagy más mutató!
- Gondold át, hogyan és miért következnek egymásra az egyes fejezetek!
- Kutasd fel, milyen segítséget ad még a könyv a tanuláshoz!

Ne add fel, ha valami nehezen érthető!

- Ne menj tovább, ha nem értesz egy szót, hanem keresd meg a jelentését a fogalomtárban vagy az interneten!
- Fogalmazd meg kérdések formájában is, amit nem értesz!
- Nézd meg az ábrákat is, hátha azokban rejlik a válasz!
- Ha így sem boldogulsz, megkeresheted ugyanennek a témának a magyarázatát az interneten is.
- Ha minden kötél szakad, gondold át, kitől kérhetnél személyes segítséget!

Ha valamit szeretnél pontosan megjegyezni, foglalkozz vele külön is!

- Olvasás közben készíts magadnak jegyzetet!
- Készíts kérdéskártyákat a legfontosabb dolgokról!
- Írj vázlatot előbb a könyv alapján, majd fejből!

Ha egy lecke vagy egy témakör végére érsz, értékelj!

- Mik voltak a legérdekesebb dolgok?
- Miért fontos vagy hasznos neked ez az új tudás?
- Mikor és hogyan tudnád új tudásodat hasznosítani?
- Milyen korábbi ismeretek és tapasztalatok jutottak eszedbe e rész tanulása közben?
- Mit lenne jó még megtudni?